

שפתי חיים

אסופת כתבי יד ומסמכים מאוצרות המשפחה

תשורה משמחת הנישואין

של

הרה"ת שבתי וזיה מושקא שיחזי

מקובצקי

"יד במנחם אב התשע"ה

כפר חב"ד, אה"ק ת"ו

הקדמה

הננו מודים מקרב עמוק לכל בני משפחתנו, ידידינו ומכירינו שיחיו, שבאו מקרוב ומרחוק להשתתף בשמחתנו ולברך את הזוג שיחיו בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

על יסוד הנהגתו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, שחילק "תשורה" בחתונת כ"ק אדמו"ר והרבנית הצדקנית זי"ע, מוגשת בזה תשורה מיוחדת למשתתפים בשמחתנו, הכוללת לקט מכת"ק של זקני החתן, שרי התורה ואדמורי"ם. הלקט כולל חידושי תורה ושו"ת מכ"ק שטרם פורסמו לצד חידושי תורה ושו"ת אחדים שפורסמו.

מצד אמו החתן הרה"ת שבת יחי' הוא נכד הרה"ג ר' אברהם בן ציון בורנשטיין זצ"ל, רבה של בנימינה, ומחבר ספרי "רסיסי טל". כאן נדפס לראשונה מכתב שקבל מכ"ק אדמו"ר זי"ע.

החתן שיחי' נקרא על שם אבי סבו הנ"ל, הגאון הצדיק והמקובל ר' שבת בורנשטיין זצ"ל, שהיה רב ור"מ בירושלים. הרה"ג ר' שבת יחי' זצ"ל הותיר אחריו כתבים רבים, שיודפסו אי"ה בקרוב. הוא זכה להתגדל על ברכי סבותיו, שרי התורה ואדמו"רי פולין, וחלק הארי מקובץ זה הינו מכתביו, ומחידושי תורה שהחליפו עמו זקניו.

מצד אביו החתן הרה"ת שבת יחי' הוא נכד הרה"ח ר' אשר אריה מקובצקי ז"ל שהרביץ תורה במחתרת בגלות סמרקנד ולמד תורה כל ימי חייו. כללנו בקובץ דברי תורה של אביו הרה"ג ר' אברהם מקובצקי זצ"ל, רבה של חרקוב, המתפרסמים בזה לראשונה. כן נדפסים בזה מספר מכתבים שהתגלו לאחרונה בתיק החקירה שלו.

בד בבד מתפרסם לראשונה מכתבו של אב סבתו של החתן, מרת חיה ליבא מקובצקי, הקדוש הגה"ח ר' אליעזר הכהן שפירא הי"ד, רב ומו"צ בקהילת בלאיה-צרקוב (שדה לבן) בפלך קייב, שהוצא להורג בידי הנקו"ד. אף מכתב זה נמצא בתיק החקירה שלו.

צרפנו לתשורה גם כמה העתקים מהזמנות לחתונה משפחתיות.

נאחל לחתן היקר הרה"ת שבת יחי' ולכלה המהוללה והיקרה חיה מושקא תחי' שזכות הנ"ל תעמוד להם ולכל המשפחות שיחיו בכל המצטרך להם בגשמיות וברוחניות לאריכות ימים ושנים טובות.

משפחות מקובצקי וגרינברג

- 9.....הרה"ג ר' אברהם בנציון בורנשטיין זצ"ל.....
 מכתב מכ"ק אדמו"ר זי"ע
 סמיכת הרה"ג ר' שלמה דוד כהנא זצ"ל
 מכתב הרה"ג ר' דובעריש וידנפלד זצ"ל
 מתוך ספרו רסיסי טל על תקופות השנה, על ט"ו באב ושבת נחמו
- 17.....הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל.....
 דרוש על פרשת ואתחנן
 שתי תשובות הלכתיות שהשיב בדיני מזוזה
 מאמר "דרכנו" על דרך לימוד התורה של ה"אבני נזר"
 מכתב להרה"ג ר' צבי יהודה מאמלוק זצ"ל
 ביאור בשולחן ערוך יו"ד
 תשובה להרב ר' ישראל מאיר בורנשטיין ז"ל
- 51.....הרה"ג ר' מנחם מענדל בורנשטיין זצ"ל.....
 מכתב לחותנו-דודו הגר"ח הכהן רפפורט זצ"ל ובו חידושים מהאבני נזר
- 54.....הרה"ג ר' יצחק חיים הכהן רפפורט זצ"ל.....
 שו"ת בדברי תורה עם נכדו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 60.....הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל.....
 שו"ת בדברי תורה עם נכדו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 72.....האדמו"ר ר' אברהם בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב.....
 מכתב לנינו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
 מכתב לאביו הגאון ר' זאב נחום בורנשטיין משנת תר"ך
 סיפורים אודותיו מכת"י הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 78.....האדמו"ר ר' מנחם מענדל מקוצק זצ"ל.....
 חידושים מהרבי מקוצק שנכתבו ע"י בן-נינו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 83.....הרה"ח ר' יצחק שלמה ליטמנוביץ זצ"ל.....
 שני מכתבים שכתב לו חתנו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל

- 88.....הרה"ג ר' צא"י יעקב מייזליש זצ"ל מלאסק .....
מכתב ברכה
תשובה לבעל נכדתו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 93.....הרה"ג ר' יהודה ליב אייזנברג זצ"ל מלאסק.....
מכתבי שו"ת עם חתן גיסו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 99.....הרה"ג ר' אברהם אהרן לנציצקי זצ"ל הי"ד.....
מכתב שו"ת עם בן גיסו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 105.....הרה"ג ר' שבתי הכהן רפפורט זצ"ל הי"ד.....
מכתבי שו"ת עם בן גיסו הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
- 112.....הרה"ג ר' יעקב אורנר זצ"ל.....
מתוך חידושיו למסכת כתובות
- 116.....האדמו"ר ר' דוד בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב.....
מכתב משנת תרצ"א
מכתב משנת תרצ"ו
- 120.....הרה"ג ר' יוסף הכהן זצ"ל מקרינקי.....
דרוש "עבותות הזהב" מספרו כפות זהב
- 134.....הרה"ג ר' אברהם מקובצקי זצ"ל.....
הערות בדברי תורה על ספרי "המדרש והמעשה".
שלושה מכתבים, משנת תרצ"ז
מכתב הרב הנקין זצ"ל להרב משה אביגדור עמיאל זצ"ל בעניינו, משנת תרצ"ט.
- 172.....הרה"ג ר' אליעזר הכהן שפירא זצ"ל הי"ד.....
מכתבו להרה"ג ר' יהושע זעליג דיסקין זצ"ל
קטעים מתוך תיק החקירה
- 183.....הרה"ח ר' אשר אריה מקובצקי ע"ה.....
מכתב מהרה"ג ר' שאול ישראלי זצ"ל להגרי"א אונטרמן זצ"ל אודותיו
- 188.....מדור הזמנות לחתונה.....
הזמנה לחתונת הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל
הזמנה לחתונת מרגלית הי"ד בת הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל

תזכין עניינים

הזמנה לחתונת שרה צינא הי"ד בת הרה"ג ר' מנחם מענדל בורנשטיין זצ"ל

הזמנה לחתונת חוה הי"ד בת הרה"ג ר' יהודה ליב אייזנברג זצ"ל

הזמנה לחתונת הרב ר' שבתאי רפפורט הי"ד

הזמנה לחתונת הרב ר' זאב נחום רפפורט הי"ד

הזמנה לחתונת הרב ר' יחזקאל ליטמנוביץ הי"ד

הרה"ג ר' אברהם בנציון בורנשטיין זצ"ל

נולד בח' שבט תרע"ט ברדומסק להוריו הרה"ג ר' שבתי ורחיה פייגא. ונקרא על שם זקינו, בעל ה"אבני נזר". עלה עם הוריו לירושלים בשנת תרפ"ה והתחנך ביישיבות ירושלים. בשנת תש"ב נישא לזוגתו הרבנית הצדקת אסתר ע"ה, מגזע גדולי רבני גליציה'.

הוסמך לרבנות ע"י גדולי הדור. שקד בלימוד התורה יומם ולילה. כיהן בתחילה כרב שכונ ותיקים בנתניה ומשנת תשי"ז נתמנה לרבה של בנימינה עד לפטירתו על פני הוריו בדמי ימיו בא' אלול תשכ"ג. שם התקרבו אליו יהודים מכל העדות והחוגים והשפעתו היתה גם מעבר למקום רבנותו. בזמן כהונתו האוירה במקום השתנתה, וקרן הדת במושבה הורמה.

חיבר ספר "רסיסי טל" ג' חלקים: על התורה, על המסורה ועל תקופות השנה?..

אלמנתו גידלה את ילדיה לבדה, בכוחות נפש בלתי נדלים, לחיי תורה ואהבת ה', כשהיא סמל ודוגמא חיה לאמונה זכה. היא השיבה את נשמתה לבורא ביום ב' מרחשון תשס"ג³ וטמונה בהר המנוחות.

להלן מפורסמים:

א. העתק מכתב שקבל מכ"ק אדמו"ר זי"ע.

ב. סמיכת "יורה יורה ידין ידין" שקבל מהרה"ג ר' שלמה דוד כהנא זצ"ל.

ג. מכתב מהגאון ר' דובעריש וידנפלד מטשעבין זצ"ל

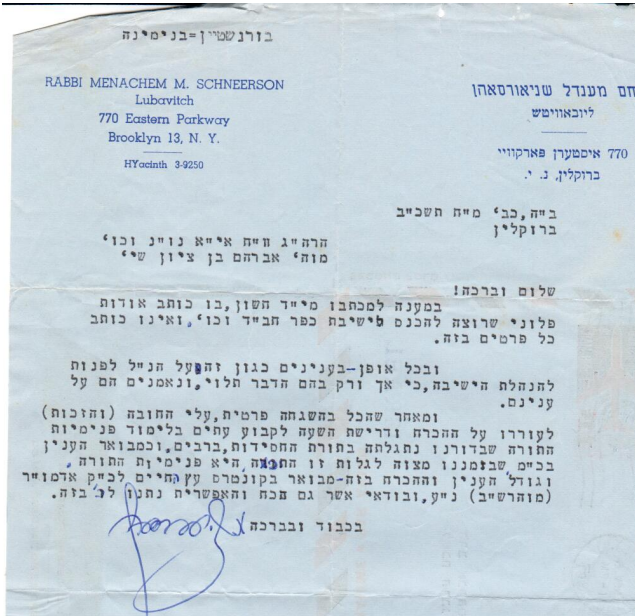
ד. רעיונות מתוך ספרו "רסיסי טל" – על תקופות השנה", בקשר לימים בהם נערכת החתונה.

1. נולדה בכ"א מרחשון תרע"ז לאביה הרה"ח ר' ישעיהו יונר הי"ד מפרהינסקו. אמה, מרת שרה איטה הי"ד, היתה בתו של הרב ר' ברוך פרנקל תאומים מסאנוק, בנו של הגאון ר' יהושע העשיל פ"ת אב"ד לובאטשוב נכד בעל ה"ברוך טעם". הרב ר' העשיל מלובאטשוב היה חתנו של הגאון ר' אלעזר הורוויץ אב"ד ראהטין בעמח"ס "דרך הלכה" בן הגאון ר' משולם יששכר אב"ד סטניסלב, בעמח"ס "בר ליואי" ולמעלה בקודש.

2. בכרך זה האחרון של "רסיסי טל" נדפס מעט אודות אישיותו ופועליו. לאחרונה נדפס אודותיו אף בפתח דבר למהדורה שניה של "רסיסי טל" על התורה ועל המסורה עם הוספות מכת"י, שנדפסו בשנת תשס"ט בכרך אחד.

3. אודותיה נדפס בפתח דבר ל"רסיסי טל" (מהדורת תשס"ט) ובפתח דבר ל"יבא טל" מבנה הרה"ג ר' ישעיהו בורנשטיין שיחי'.

א. מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע

ב"ה כ"ב מ"ח תשכ"ב

ברוקלין

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ וכו'

מו"ה אברהם בן ציון שי'

במענה למכתבו מי"ד חשוון, בו
כותב אודות פלוני שרוצה להכנס
לישיבת כפר חב"ד, וכו', ואינו כותב כל
פרטים בזה.

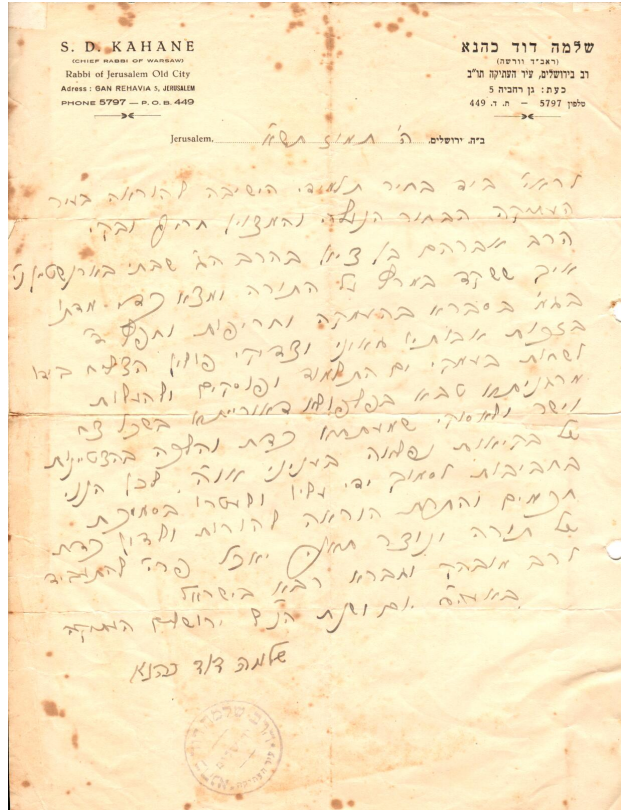
ובכל אופן – בענינים כגון זה על
הנ"ל לפנות להנהלת הישיבה, כי אך
ורק בהם הדבר תלוי, ונאמנים הם על
ענינם.

ומאחר שהכל בהשגחה פרטית, עלי החובה (והזכות) לעוררו על ההכרה וזרישת השעה לקבוע עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, ברבים, וכמבואר הענין בכ"מ, שבזמננו מצוה לגלות זו החכמה, היא פנימיות התורה, וגודל הענין וההכרה בזה – מבואר בקונטרס עץ החיים לכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, ובדאי אשר גם הכח והאפשרות נתנו לכ' בזה.

בכבוד ובברכה

מ. שניאורסאהן

ב. סמיכת הרה"ג ר' שלמה דוד כהנא זצ"ל

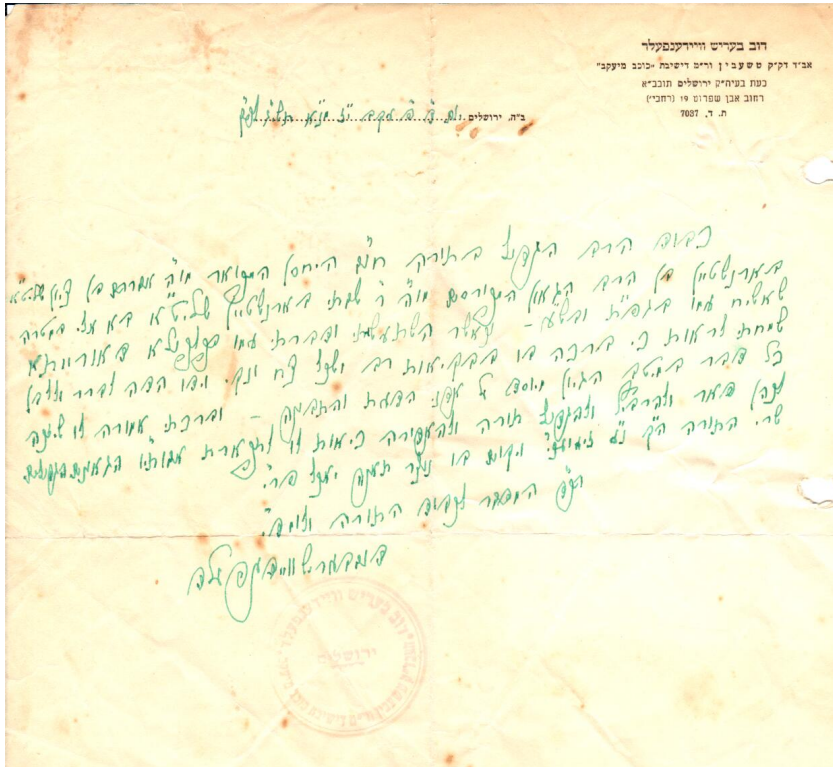
ב"ה, ירושלים, ה' תמוז תש"א

לראי' ביד בחיר תלמידי הישיבה להוראה בעיר העתיקה, הבחור הנעלה והמצוי, חריף ובקי, הרב אברהם בן ציון בהרב הג' שבתי בארנשטיין נ"י, איך ששקד במרץ על התורה ומצא כדי מדתו בגמ' בסברא בהעמקה וחריפות, וחפץ ד' בזכות אבותיו גאוני וצדיקי פולין הצליח בידו, לשחות בעמקי ים התלמוד ופוסקים ולהעלות מרגניתא טבא בפלפולא דאורייתא, בשכל צח וישר, לאסוקי שמעתתא כדת והלכה בהצטיינות של בקיאות נפלאה בעניני או"ה. לכן הנני בחביבות לסמוך ידי עליו, ולעטרו בסמיכת חכמים והתרת הוראה, להורות ולדון כדת של תורה, ונוצר תאנה יאכל פרי' להתעביד לרב מובהק וגברא רבא בישראל.

באעה"ח יום ושנת הנ"ל ירושלים העתיקה

שלמה דוד כהנא

ג. מכתב הגאון ר' דובבעריש וידענפעלד זצ"ל

ב"ה ירושלים יום ד' פ' עקב י"ז מנ"א תשי"ג לפ"ק

כבוד הרב הגדול בתורה חו"ב היחסן המפואר מו"ה אברהם בן ציון שליט"א בארנשטיין בן הרב הגאון המפורסם מו"ה ר' שבתאי בארנשטיין שליט"א בא אלי במטרה שאשיח עמו בגפ"ת ובש"ע - וכאשר השתעשעתי ודברתי עמו בפלפולא דאורייתא שמחתי לראות כי ברכה בו בבקיאות רב ושכל צח ונקי וידו הדה לברר וללבן כל דבר במיטב הגיון מיוסד על אדני הדעת והתבונה - וברכתי אמורה לו שיוכה לכהן פאר ולהרביץ ולהגדיל תורה ולהאדירה כי אות לו לתפארת אבותיו הגאונים הגדולים שרי התורה הק' נ"ע זיעועכ"י ויקום בו נוצר תאנה יאכל פרי'

הכ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדי'

דובבעריש ווידענפעלד

ד. מתוך הספר "רסיסי טל - על תקופות השנה"

טז באב

יעויין במסכת תענית (כו, ב במשנה): "אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה-עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו, וכל הכלים טעונים טבילה, ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות? בחור, שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה (משלי א, ל). שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל, ואומר (שם, לא, לא): תנו לה מפרי ידיה, ויהללה בשערים מעשיה, וכן הוא אומר (שיר השירים ג, יא): צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו; ביום חתונתו - זה מתן-תורה, וביום שמחת לבו - זה בנין בית-המקדש, שיבנה במהרה בימינו".

את הטעם שחמשה עשר באב נקבע ליום טוב לישראל מפרשת הגמרא שם (ל, ב - לא, א). ישנן שיש דעות:

"אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש? זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו'", דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה".

"אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר (שופטים כא, א): ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה. מאי דרוש? אמר רב: ממנו, ולא מבנינו".

"רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר".

"עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו לרגל".

"רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה, ואמר רב מתנה: אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שנתנו לקבורה.

"רבה ורב יוסף אמרי תרווייהו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה".

המעייין היטב יראה שחמשה-עשר באב מציין את התקוה לעתידנו המזהיר, ועל-כן הוא נקבע ליום אחזה, ליום של הסרת גבולות מלאכותיים של עושר כלכלי, "שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו".

אפילו המיוחסות והעשירות ביותר יצאו בבגדים שאולים, כמוכא בברייתא דלהלן: "תנו רבנן: בת מלך שואלת מבת כהן גדול, בת כהן גדול מבת סגן, ובת סגן מבת משוח מלחמה ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט, וכל ישראל שואלין זה מזה, כדי שלא יתבייש את מי שאין לו".

המטרה היתה לעודד נשואין, הבאים לקיים את המצוה הראשונה של "פרו ורבו" (בראשית יא, כח), על-כן,

מסכמת הגמרא: "תנא, מי שאין לו אשה נפנה לשם", ועם-ישראל יזכה להתרבות ולהגביר חיילים כנגד צורריו. כל ששת הדעות דלעיל, אף-על-פי שהן חלוקות בנתינת הטעם שט"ו באב נקבע ליום טוב לישראל, בכל-זאת, הן מציינות את ברכת האחדות, התקוה והשמחה, שהן מאירות ומבשמות את החיים. מטעם זה דעתו של רב יהודה בשם שמואל, "יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה", באה לציין את חשיבות אחדות האומה על-ידי הסרת מחיצות כלכליות של בת יורשת נחלה.

דעתו של רב יוסף בשם רב נחמן, "יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל", באה גם כן לציין את חשיבות אחדות האומה, על-ידי הסרת מחיצות רוחניות של שנאה והחזרת החוטאים בתשובה, אפילו כשהרקע למאבק היה למען מוסר אלמנטרי.

דעתו של רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן, "יום שכלו בו מתי מדבר", באה לציין את חשיבות הדורות הבאים. אם מוצאין דור שקלקל, אין זה סוף פסוק. החיים חייבים להמשך, ע"י הקמת דורות חדשים לעתידנו המזהיר, כי "בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומאי ניחא קמיה קודשא-בריך-הוא לעביד" (ברכות י, א).

דעתו של עולא, "יום שבטל הושע בן אלה פרוסדיות", באה לציין את חשיבות האחדות בעבודת ה', אשר בית-המקדש הוא המרכז למטרה נשגבה זו, ולא מרכזים אחרים אשר בודים להם ה"מתקנים" למיניהם.

דעתו של רב מתנה, "יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה", באה לציין את חשיבות כיבוד הלוחמים למען פריקת עול הגויים מעל צוארינו, כי על הכשלון המוסרי של בר כוזבא, "וכד דהוה נפק לקרבא הוה אמר: ריבוניה דעלמא לא תסעוד ולא תכסוף (תהלים ס, יב), הלא אתה אלקים זנחתנו, ולא תצא בצבאותינו" (ירושלמי תענית פרק ד, הלכה ה), ונהרס יסוד האמונה, שרק עליו מתקיים בית-ישראל, בכל-זאת, מסירות-נפשו למען חירות ירושלים ראויה להערכה ולכבוד.

אמנם, כל ההתמודדות הנועות מלאת הגבורה וההוד עם מלכות רומי הרשעה נסתיימה בכשלון איום, אך מסירות-הנפש העילאית, ומותם, הפכו אותם לצדיקים גמורים, שאפילו אחרי מותם גופותיהם לא הסריחו, וזכו לכבוד אפילו ממרצחיהם, ונתנו לקבורה.

כאן מוכח בעליל, שהדבקים בעם-ישראל, ולוחמים למענו, הם ממילא דבקים בתורה ובקודשא-בריך-הוא, וזוכים לתשובה שלימה ולדרגה הנעלה ביותר בעד מסירות-נפשם, כמאמר רבי יהושע בן לוי: "ושמעתי שהיו אומרים: הרוגי מלכות, אין אדם יכול לעמוד במחיצתו, מאן נינהו? אילימא רבי עקיבא וחבריו. משום הרוגי מלכות ותו לא? אלא הרוגי לוד" (פסחים ג, א).

כדי שלא להתייאש אחרי אסונות גדולים, כמו שהיה בחורבן ביתר, "בשעה שלכדוה והרגו בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול" (גיטין נו, ב), כדי לזכור את הבטחת ה' שלעולם לא יחליף אותנו באומה אחרת, ועתידנו יהיה מזהיר, וכדי שפרשת גבורה זו לא תסתיים במותם ובקבורתם, תוקן לברך הטוב

והמטיב בברכת המזון.

כך נזכור "שבכל יום ויום הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו" בעתיד, ושעלינו להמשיך את קיומנו להתפרנס ולהתכלכל ולהקים דורות חדשים. על-כן, נקבע גם יום הקבורה של הרוגי ביתר ליום-טוב ובניית קני משפחה חדשים כדי להגדיל ולהאדיר את כח האומה.

לשיטת רבה ורב יוסף, "שפסקו לכרות עצים למערכה", הטעם בא לציין את חשיבות גמר ההכנות להעלות אש תמיד על מזבח ה', "ומכאן ואילך דמוסיף יוסיף" (תענית לא, א), וכשהלילות מתחילים להתארך עלינו להוסיף בלימוד התורה שתוסיף לנו שנות חיים. אש עבודת ה' בבית-המקדש על-ידי קיום הצו "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא ו, ו), ואש עבודת ה' של לימוד התורה על-ידי קיום הצו "מימינו אשדת למו" (דברים לג, ב) צריכות להיות על טהרת הקודש.

כך אנו מוצאים שבעבודה המקודשת ביותר של הכהן הגדול ביום-הכיפורים יוכל לכהן רק נשוי, לקיים את הכתוב "וכפר בעדו ובעד ביתו" (ויקרא טז, ו). גם לענין תלמוד תורה נאמר: "ואם אי-אפשר לו בלא אשה, ישא אשה ואחר-כך ילמוד תורה" (קדושין כט, ב).

המשנה דלעיל מדברת על המיוחסות, אך גם בשאר המעלות שהוענקו על-ידי הבורא יתברך אין לזלזל. על-כן, מובא בברייתא (תענית לא, א): "תנו רבנן: יפיפות שבהן מה היו אומרות? תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי; מיוחסות שבהן מה היו אומרות? תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים; מכוערות שבהן מה היו אומרות? קחו מקחכם לשום שמים, ובלבד שתעטרונן בזהובים".

ההדגשה של "ובלבד שתעטרונן בזהובים", ולא "שנעטיר עליכם זהובים", כי "כל הנושא אשה לשום ממון הויין לו בנים שאינן מהוגנים וכו'" (קדושין ע, א).

העיקר הוא לצפות לקראת העתיד בבטחון ובאמונה בה', וכפי שמסתיימת מסכת תענית (לא, א): "אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם, בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר (ישעיה כח, ט): ואמר ביום ההוא: הנה אלקינו זה קוינו לו וישענו, זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתנו".

שבת נחמו

יעויין במדרש איכה רבתי (פרק א, דרוש לז) (איכה א, ח): "חטא חטאה ירושלים, עובדי כוכבים ומזלות אינן חוטאים? אלא, אף-על-פי שחוטאין אינן כלום, אבל ישראל חטאו ולקו". על-כן לנידה היתה, לטלטול היתה. כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה, גם היא נאנחה ותשב אחור, אחור מן הכהונה, אחור מן המלכות".

המעייין בזה יתפלא, איך זה יתכן לייחס לה' מידה כזו, שעובדי כוכבים ומזלות "אף-על-פי שחוטאין אינן

כלום, אבל ישראל חטאו ולקו", והרי לה' מייחסים את הדיוק הנפלא של גמול אמיתי על כל מעשי אנוש, ככתוב: "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט; אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא" (דברים לב, ד).

אולם, המעיין בהפטרה הראשונה של נחמה ימצא שכתוב פעמיים נחמו, "נחמו נחמו עמי" (ישעיה מ, א). כפילות זו באה להדגיש שנוכה לנחמה כפולה, הן נחמה גשמית, שהרחמן יוליכנו קוממיות לארצנו, ונוכה לקיום כל ההבטחות, והן נחמה רוחנית, שהקדוש-ברוך-הוא יקרבנו לעבודתו, ונחזור בתשובה שלמה לערכים האמיתיים-המקודשים מדורי דורות. נחמה זו תהיה כתוצאה מהסבל הכפול (שם שם, ב), "כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה".

יציין, שאף-על-פי שבפרק זה מייחס הנביא לה' את הדיוק הנפלא שביצירה, ככתוב "מי מדד בשעלו מים, ושמים בזרת תכן וגו'" (שם שם, יב), בכל-זאת, העונש והנחמה הם כפולים. כנראה, שכאן נרמז לנו ענין נפלא של השגחה מיוחדת על עם נחלתו, שמקורה בברית-בין-הבתרים, אשר "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר: לזרעך נתתי את הארץ הזאת, מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת" (בראשית טו, יח), ובבקשת משה מה' "ונפלינו אני ועמך, מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג, טז).

הובטח לנו שלא נוחלף באומה אחרת, על אף מצבנו המוסרי הירוד. מובן שאם נוכה לתשובה שלמה לה' לא נצטרך לעבור שלבים קשים ביותר של חבלי גאולה, על-ידי קיום "אחישנה", אולם, כשלא נגיע, חס ושלום, לדרגה זו, ונגאל רק "בעתה", אם כן, זכותנו לכל הגדולה שהובטחה לנו על-ידי הגבורה תהיה על-ידי כך "כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה".

הסבל הבלתי משוער שעבר על עמנו בכל הדורות, ובפרט בדור זה, שהיה למעלה מכל דמיון, יזקף לזכותנו, כי "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה" (בבא-קמא לח, ב). הסבל הרב של חבלי משיח שהצטבר עד הזמן של "בעתה" יעמוד לזכותנו, גם כשלא נוכה, חס ושלום, להתעלות מוסרית. מטעם זה מכריז הנביא: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על-כן אפקד עליכם את כל עוונותיכם" (עמוס ג, ב), כדי שפקידה זו תביאנו ל"פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים" (שמות ג, טז).

כשנוכה לנחמה הכפולה בביאת משיח צדקנו, נראה כמו עינינו את חסדי ה' הנפלאים, גם כשיהיו מעוטפים בדינים קשים, ובפה מלא נוכל לומר ולהרגיש: "נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם".

הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל

נולד בסוכטשוב בכ"ד כסלו תרנ"ב לאביו הרב ר' מנחם מענדל זצ"ל, בנו של הרה"ג ר' מאיר זצ"ל, אחיו וחתנו של בעל ה"אבני נזר" ו"אגלי טל". אמו יוטא פייגא⁴ היתה בת הגאון יצחק חיים הכהן רפפורט, אב"ד אוסטרוב⁵, והרבנית מרגלית ע"ה⁶, אחותו של הגאון מסוכטשוב זצ"ל.

אמו נפטרה בהיותו בן י"א שנים, ומשעה זו זכה להשגחתם היתירה של זקניו הגדולים, שצפו לו עתיד מזהיר. כך לדוגמה, נמצאה בין כתביו תשובה ארוכה שכתב לו סבו הג' ר"ח הכהן רפפורט, והוא בגיל בר-מצוה, ובסיום המכתב כותב לו: "הנה מלאתי רצונך והארכת בספרות נכונות וישרות, והבאתי בזה כמה דברים טובים, והקדמות יקרות למען תוכל להבין דבר מתוך דבר, ותעבור על מכתבי פעמיים ושלוש להבינו היטב, ואם קשה לך דבר מהבין תשאל את אביך או את אביך זקנך נ"י, ותתמיד בלימודך, למען נקבל נחת ממך". בין כתביו נמצאים עשרות רבות של תשובות שערכו אליו בפלפולא דאורייתא, והם מהווים שריד לזקניו גדולי התורה, אשר כל כתביהם הרבים אבדו בימי השואה.

חידושי תורתו נדפסו בקבצים התורניים החרדיים בפולין, עוד בהיותו בן ט"ז, וחידושים רבים מתקופת בחרותו נותרו בעזבונו, ובהם חידושים ושו"ת על מספר מסכתות וסוגיות⁷. כתביו אלו מגלים בקיאות רבה ועמקות שזכה בהן עוד בימי ילדותו.

אישיותו ותורתו עוצבה בבית המדרש של חסידות סוכטשוב, שם גדל על ברכי זקנו האדמו"ר מסוכטשוב,

4. נפטרה בכ"ג אייר תרס"ג, ונטמנה בקרקוב. נוסח מצבתה: " יוטא פייגא בת הרב וכו' מו"ה יצחק חיים הכהן ראפאפארט נ"י אשר היה מלפנים אבדק"ק אסטראווע במדינת פולין נכד להגאונים הרמ"א והש"ך זצלה"ה עטרת בעלה מופלג מ"ו מנחם מענדל בארנשטיין נ"י נכד הגאון הקדוש אברהם נ"י אבדק"ק סאכטשאב .. ביום כ"ג אייר תרס"ג תנצב"ה", לאחר פטירת אמה, מכתב על המצבה המשותפת להן נכתב: " האשה הצנועה מרת יוטא פייגא ע"ה בת הרב הגאון מו"ה יצחק חיים הכהן ראפאפורט זצלה"ה אבד"ק אסטראווע אשת הרבני מו"ה מנחם מענדל בארנשטיין נ"י מלאדזי י"נ כ"ג אייר תרס"ג תנצב"ה". אחיו היחיד מאמו היה החסיד ר' אהרן בורנשטיין הי"ד מלודז', וקשר עז שרר בין האחים.

5. ראו אודותיו להלן – התכתבות בינו לבין הרב שבתי זצ"ל.

6. הרבנית מרת מרגלית נפטרה ביום ה' טבת תרפ"ו, ונטמנה בקבר בתה יוטא פייגא הנ"ל. נוסח מצבתה: "הרבנית הצדקת והחשובה מרת מרגלית ע"ה בת הרב הגאון מו"ה זאב נחום זצלה"ה אבד"ק ביאלא דליטא אשת הרב הגאון מו"ה יצחק חיים הכהן ראפאפורט זצלה"ה אבד"ק אסטראווע י"נ ה' טבת תרפ"ו תנצב"ה".

7. בהם חיבור על מסכת ברכות ("שפתי ברכות"), שו"ת שהחליף עם אישים שונים ("שיבת ישורון") ביאור לתחילתו של שו"ת מן השמים ("קנה בשם") ועוד. הם עתידים לראות אור אי"ה בקרוב.

שקירבו והשתעשע עמו תדיר בחידושי תורה. על אף שהיה כבן י"ח שנה בלבד בעת הסתלקות זקנו הנ"ל, זכה ליצוק מים על ידיו, וחלק מתשובותיו ששיגר אליו נדפסו ב"אבני נזר"⁸. ברשותו נמצאו גם כתבים של דברי תורה על התורה ועל המועדים שנאמרו בשעת רעווא דרעוין ע"י בעל ה"אבני נזר" זצ"ל⁹.

בין כתביו נמצאו אף חידושים שונים עליהם כותב כי הרצה אותם בפני בעל ה"אבני נזר".

הקשר העמוק ביניהם¹⁰ נמשך עד לזיבולא בתרייטא. כך ספר¹¹ כי בשעה ששמע כי ימיו של ה"אבני נזר" ספורים מיהר לסוכטשוב, ועם הכנסו לחדר שאלו ה"אבני נזר" "האם הבאת עמך פלפול", השיב לו "הן". ענה לו ה"אבני נזר" בשפה רפה: "הלא תראה כי אין הזמן מתאים לכך", בשל חולשתו הרבה.

כבוד זקניו-רבותיו היה מושרש בעצמותיו כל ימי חייו, וכל אימת שהיה מזכיר את שמם, היה קם ממקומו באימה וביראה. מימים אלה שעשה אצל ה"אבני נזר" שאב את עיקר חיותו למשך כל ימי חייו. מפליא לראות בתשובותיו ובחידושיו כיצד מוצא הוא לכל דבר אבן יסוד ופינה במשנתו של ה"אבני נזר", אם בהלכה ואם באגדה. בכתביו מובאים אמרות רבות מזקנו אשר עד כה לא באו בדפוס, והם ממה ששמעם מפיו.

עלה לארץ ישראל בשנת תרפ"ה וקבע משכנו בירושלים עיה"ק בה כיהן כר"מ ומרביץ תורה עד ליום פטירתו. נפטר ביום ג' טבת תשל"ב.

אשתו הצדקנית חיה פייגא, בתו של הרה"ח ר' יצחק שלמה ליטמנוביץ זצ"ל נכד הגה"ק אדמו"ר בעל ה"תפארת שלמה" מראדמוסק. נולדה ברדומסק ביום ט"ו אייר תרנ"א, ונפטרה בירושלים ביום כ"ד אייר תשל"ז.

8. הלא המה: יו"ד: סי' רח"צ, רצ"ט, חו"מ: סי' ס"ה, צ', קנ"ד. שם מכנהו זקנו "חביבי נכדי השנון והמופלג נייק וחכים". ומברך אתו "תגדל מעלה מעלה בתורה כחפץ אביך זקנך דו"ש וש"ת" ו"חזק ואמץ בתורה ובה ישמח נפש זקנך הדורש שלומך ושלום תורתך".

9. הן ששמע מפיו והן שהעתיק מכתבי תלמידיו. רובם נמסרו ע"י נכדיו לש"ב הרה"ח ר' אהרן ישראל בורנשטיין זצ"ל, שהדפיסם בסדרת "נאות הדשא". עניינים על סוגיות הש"ס וש"ת שהעתיק עדיין נמצאים בכת"י, ויודפסו בקרוב א"ה.

10. בפנקס שכתב זמן קצר לאחר הסתלקות זקינו, רשם עובדות רבות אודות ה"אבני נזר" (חלקם נדפסו כבר ב"אביר הרועים"), ובהם שאירעו ביניהם אישית. לנכדיו היה מספר על טיוליו עם האבני נזר, בהם לדוגמה היה חוזר בפניו משניות בעל פה.

11. בפנקס הנ"ל.

כתב יד הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל

קדוש (יהי) בטוה (נב)
 ביה איה איה ג' מק"ב דמנינן קדושה יושלם דק"ב
 אכדו יצדי האמון חמש ושלשן מוני חו"ל מנה ארומי ע'
 א) מה לבקלה בקדוש (יהי) פקדן חלם בואה אי יכור איהו אי עה לגמי בטוה. פלגא
 או קמא מנה גאי בוי אמרמא או מתקמ או אה ירמי או ידע לגמי חמיס סקפדי (ב) דה אלן
 דהא דאיה או ללמלא פוקן. ללמלא מוסק או איקו לעזר דאו רמון פוקא ללמלא מוסק ואל לפד
 אמוה על צב נח סופא באט מוסק למן סביוו במוח מתק חוי ללמלא מוסק ומוסק או
 למון לקדו איקו ממון. אל חלמא דמטא קמא בוסר חוי גוסה חפסו במוח מושה ואסוי
 או למון איקו ממון דכח"ס. ובסיוו האמון דה [והדמו יקאו בחין בדיני] וצדי אק"ב וכמ
 לגמלא ביוה.

ב) דהן או מאני דאיה אי בטוה (א) במוח איה בטוח זמן מוצרי גמול ועמי מושה
 זמן מוצרי גמול [וזה גמי חממית] אפ סן אמ חפסו זמן במוח סן אמ זמן במוח
 הוא או יתמי ביוה. ומה לפד אמוה מאל. ואסוי או למון ללמלא איקו ממון. וכוזא אפ
 דומי אק"ב. ובסיוו חקן ממנימ וסגין פדיון (כ): פדפס לפד חמוה אק"ב ממו
 חוי לפד אמוה. ל"ה דלמלא ממון למן חוור אפיו גמול או יקרי לפד אמוה [ומלה חק"ב
 גמי אק"ב]. אל זה אמון דפוקא מה לקון ממון או חוי לגמי חקן לפד אמוה חק לפד מוסק
 ממון לחמוה אק"ב גמול במפול חפס. אל באט קמלא ממון במחוק איה במחוק אמ
 במחן זמן חוור אפיו דמל לגמי חוי לגמי חקן לפד אמוה מאל. וכן במחל חפס חלמא
 ג' מוקרי בקון ממון פחוי לגמי חקן לפד מוסק ומיל ממון פחוי לגמי חקן לפד אמוה
 אל זה פכר פלמא מוס דומי במחוק זמן במחן לגמי חוי חקן לפד אמוה מאל. מוסק
 חו"ל גמול. וכמוה לפד פכר פלמא ממון ואל חו"ל כמ האמון ביה אל אפד לממוה
 אכדו לאל דהן כן. אפד דדמי חוא כמ לבדמי.

ג) ומו פמקמוו חוא מו"כ. פמק"ל חממ"ל בטוה (נב) ואו למן חוורין דמל חפסו
 וכו"ל אי אלמ ומוחמס אי אלמ אמון וחממ"ל פכרי ר' מאני וחממ"ל אמוה מוס
 במחן דב. וכג"ה מ"ט פ"ב מ"ט חוא פאנו חממ"ל איהו גמול ממון ומושה או וחני ביושה
 ומושה. פממ"ל ממון. ככ"ה אמ"ל או עה לגמי ממון קמו חממ"ל זב. חוי מפול ב"ה פ"ה
 וכו"ל. ככ"ה ממון קמו חממ"ל [ולממון באוי יחבא ביה מה לחמ"ל חמ"ל אק"ב
 כן איקא פ"ה] ואל אלממ"ל למי אמרמא או חוסק אומר פ"ה לפד למח"ל אכדו ביושה או

להלן מתפרסמים בזה לראשונה מכתב ידו:

- א. דרוש לפרשת ואתחנן.
  - ב. שתי תשובות הלכתיות בדיני מזוזה.
  - ג. מאמר פרי עטו על דרכו של ה"אבני נור" בלימוד התורה.
  - ד. מכתב שכתב בן ט"ז שנים למחבר ספר "מלחמות יהודה".
  - ה. ביאור בשולחן ערוך יו"ד.
  - ו. תשובה להרב ר' ישראל מאיר בורנשטיין, אחיו של זקינו בעל ה"אגודת אוזב".
- כן יובאו להלן חילופי שו"ת בינו לבין זקניו ודודיו הגאונים.

א. פרשת ואתחנן, שנת תר"ץ.

יש להתבונן בפרשה זו הרבה.

(א) כתוב (דברים, ג', כ"ג): "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר". ופירש"י: "אין חנון בכל מקום, אלא לשון מתנת חנם: אף-על-פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום, אלא מתנת חנם וכו'". מדוע ככה יעשו הצדיקים ליהנות מנהמא דכסופא, בה בשעה שיש להם לתלות במעשיהם הטובים!?

(ב) פירש"י: "בעת ההיא – לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דמייתי: שמא הותר הנדר!". שאלו על זה המפרשים: אם הותר הנדר, התפלה לגמרי מיותרת?! עוד יש לשאול: הלא ארץ סיחון ועוג לא היתה בכלל הנדר, שהרי אינה בכלל ארץ ישראל, ולא שייך על זה לומר: "נדר שהותר מקצתו, הותר כולו" (נדרים, כ"ה, ע"ב)?!

(ג) פירש"י: "לאמר – זה אחד מג' מקומות, שאמר משה לפני המקום: איני מניחך עד שתודיעני, אם תעשה שאלתי אם לאו". איזה תועלת תהא לו, אם יקבל תשובה שלילית?

(ד) כתוב (דברים, ג', כ"ה-כ"ז): "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, אשר בעבר הירדן, ההר הטוב הזה והלבנון. ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי, ויאמר ה' אלי: רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה! עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך, כי לא תעבור את הירדן הזה!". ופירש"י: "למענכם – בשבילכם, אתם גרמתם לי. וכן הוא אומר: (תהלים, ק"ו, ל"ב) ויקציפו על מי מריבה, וירע למשה בעבורם". מבואר מכאן, כי באשמת ישראל נגזרה הגזרה על משה ואהרן, שלא יכנסו לארץ; והנה מפורש (במדבר, כ', י"ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן: יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ, אשר נתתי להם!"; הרי, שהמניעה לא היתה מצד ישראל?! וכבר דברנו מזה, ויבואר לפנינו.

(ה) מדוע לא נשמעה תפילת משה, שהרבה כה ברחמים ובתחנונים? ומה חרי האף הגדול הזה, שנסתמו שערי תפלה לפניו, בדבור נמרץ, שלא ידבר עוד לה' בדבר הזה?

(ו) פירש"י: "רב לך – הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך". אם כה גדול כחו של משה, שצפון לו רב טוב יותר מהכניסה לארץ – מדוע לא תתמלא גם שאלתו זו, שהיא קטנה בערך מן הרב הטוב שצפון לו, להכנס לארץ!?

(ז) משה בקש מאת ה' על שני דברים: "אעברה נא ואראה", לעבור וגם לראות; והנה אחרי שקבל את התשובה השלילית: "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה!", שמשמעה, כי בקשתו לא נתמלאה גם במקצת –

אמר לו ה': "...וראה בעיניך, כי לא תעבור את הירדן הזה!", והותרה לו הראיה!?

הנה בקשות האדם תתחלקנה לשני ענינים, חומריים ורוחניים. הבקשות החומריות – בריאות הגוף, צרכי המזון והפרנסה וכיצא בזה; הבקשות הרוחניות – השתלמות הנפש, להאירה באור חי העולמים, להשיג השגות גבוהות מרזי העולם ולהכיר את דרכי ה'. הבקשות החומריות, בהיותן על עניני העולם הזה – תתמלאנה בעקב מעשיו הטובים של האדם, שלמרות היותם רוחניים מצד תוכיותם, הנה מצד חיצוניותם, שנעשו בעולם הזה, הנם גם חומריים; ובזכות המעשים הטובים, הרוחניים בתוכיותם וחומריים בחיצוניותם – תתמלאנה הבקשות החומריות, הרוחניות בתוכיותן [כי תועלתן גדולה להאדם, בהשתמשו בהן על טהרת הקודש] וחומריות בחיצוניותן. הבקשות הרוחניות, בהיותן על עניני העולם הבא – תתמלאנה בעקב חסדי ה' הפשוטים, מאוצר של מתנת חנם, שאין בהם שום נדנד של חומריות, כי קדוש הוא ה' – יתברך שמו ויתעלה! – ונבדל מכל עניני תערובות החומר, וחסדיו כמו כן המה; בכח חסדי ה', הרוחניים גם בתוכיותם גם בחיצוניותם – תתמלאנה הבקשות הרוחניות, הרוחניות גם בתוכיותן גם בחיצוניותן...

והנה אמרו (סוטה, י"ד, ע"א): דרש רבי שמלאי: "מפני מה נתאוו משה רבינו ליכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך? – אלא, כך אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל; איכנס אני לארץ, כדי שיתקיימו כולן על ידי!". הנה, לפי זה, בקשת משה, בהיותה רוחנית – כך יפה לה, שתתמלא מצד מתנת חנם של ה', הרוחנית גם כן לגמרי, כמו שנתבאר; לכן לא תלה במעשיו הטובים, שבהכרח, מפאת שנעשו בעולם הזה החומרי, יש בהם איזה צד חומרי, וכנוכר...

והנה כבר הגדנו (בפרשת בלק), כי סיחון ועוג המה כנגד כחות הדבור והמעשה; והם נוצחו על ידי ישראל, שהמה כנגד כח המחשבה, הגבוהה הרבה מן הדבור והמעשה, כמו שהגדנו כבר (בפרשת מטות ומסעי). עוד הגדנו כבר (בפרשת מטות ומסעי), כי ענין היתר הנדר הוא, שהחכם, שהוא במדרגת המחשבה, עוקר את הנדר מעיקרו, שהוא רק ממדרגת הדבור. והנה אמרו (קדושין, מ"ט, ע"ב): "עשרה קבים חכמה ירדו לעולם: תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו"; וכן אמרו (בבא בתרא, קנ"ח, ע"ב): "אוריא דארץ ישראל מחכים". הרי, שארץ ישראל היא במדרגת המחשבה. וזה מה שחשב משה, שלאחר שכבש ארץ סיחון ועוג, שהם כחות הדבור והמעשה, כנוכר – בהכרח הוא שהתגבר עליהם בכח המחשבה, וכנוכר; אם כן, כבר קנה מדרגת ארץ ישראל, שהיא גם כן כח המחשבה, ומעתה כבר הותר הנדר – התגבר כח המחשבה אצלו, כנוכר – ומוותר להכנס לארץ, שכבר קנה מהותה גם בהיותו בחוצה ממנה...

זה שאמר משה לפני המקום: "איני מניחך עד שתודיעני, אם תעשה שאלתי אם לאו!"; כי, בהיות כל מטרת שאיפתו בשאלתו להכנס לארץ כדי לעמוד בקשר תמידי עם ה', וכנוכר – הנה באמת אחת היא לו, אם יעשה ה' שאלתו אם לא; כי התשובה השלילית מאת ה', אם רק באה בדבור פנים אל פנים מה' למשה, היא גם כן מקשרת את המשיב עם השואל – וזוהי, הלא, כל מטרת שאיפתו, לעמוד בקשר תמידי עם ה'... לא טוב היה רק אז, אם ה' לא היה משיב לו כלל.

ה', שרבים רחמיו וחסדיו, ובחפצו להשפיע למשה אורות רוחניים ממדרגה היותר גבוהה ונפלאה, כולה מעולם העליון, בלי שום נדנוד וצד מהעולם הזה – ראה כי טוב למלא לו את בקשתו, אבל לא בתור מלוי בקשת משה, כי אז יהיה במלוי ההוא נדנוד וצד מהעולם הזה, בהיות ההתעוררות באה מהעולם הזה; כדי שיהא המלוי על צד היותר נעלה, טוב הדבר שיבא מצד חסדי ה' הפשוטים, בלי שום התערבות של התעוררות מהעולם הזה...

זה שסתם ה' שערי תפלה בפני משה, לא, חלילה, ממניעת רחמי ה'; רק אדרבא, כדי שיקבל ההשפעה הרוחנית באופן היותר נעלה נסתמו שערי תפלה – הבאה מהתעוררות העולם הזה – ונפתחו שערי הרחמים הפשוטים מהעולם העליון, בלי שום נדנוד וצד מהעולם הזה... "רב לך – הרבה מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך!" – מדרגתך היא למעלה הרבה ממדרגת התפילה! ההשגות העליוניות תקבל בלי אמצעות תפלתך! "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה!" – הדבור מצדך, שהוא התעוררות העולם הזה, יוכל להפריע עוד בעד האורות הרוחניים, שבחפצי לחונן אותך בהם!...

כדי להשיג את ההשגות העליוניות בקש משה: "אעברה נא ואראה...", לעבור וגם לראות, כנזכר. העברה באה כדי לקיים את המצות התלויות בארץ, וכמאמר רבי שמלאי; הראיה לשם מה היא באה? – הראיה, כנראה, באה לראות מראות אלהים; כי, בהיות ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה, כמו שאמרו (תענית, ה', ע"א), וכן בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, כמו שאמרו (מכילתא, פרשת בשלח, על הכתוב "מכון לשבתך") – הרי הראיה במקומות האלה, משמעה ראייה בעולמות העליונים. העברה קודמת להראיה; כי על ידי שיעבור לארץ ישראל ויקיים את המצות התלויות בארץ, יבא אחר כך לראות במראות אלהים...

ובהיות, כאמור, חפץ ה' להשפיע אליו אורות רוחניים הגבוהים למאד, הרבה יותר ממדרגת התפילה – נתן לו את הראיה, אבל לא את העברה; חנן לו את האורות האלה כמות שהם, בפשיטותם וברוחניותם, מבלי שיצטרך לבא אליהם באמצעות המצות התלויות בארץ, שבכל רוחניותן הגבוהה – אשרי מי שיזכה להן! – הנה לגבי מדרגת משה, המדרגה הרוחנית המוחלטת, יש בהן נדנוד וצד התעוררות מעשה העולם הזה; ובהיות משה מוכן אז לקבל ההשפעה הישרה, מבלי אמצעות מעשה העולם הזה כלל, נתנה לו הראיה ולא העברה...

הנה, כי מאמר ה' אליו – "עלה ראש הפסגה ושא עניך וכו'" – לא סתר כלל מה שאמר לו מתחלה: "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה!"; אדרבא: זה השלים עוד את רצון ה', להשפיע מחסדיו הפשוטים, גם מבלי אמצעות התפלה, וגם מבלי אמצעות המצות התלויות בארץ – שלגבי מדרגת משה, כך נאה לו ויאה לו לקבל ההשפעה הרוחנית הכי עליונה כמות שהיא...

וזה שמסיים רבי שמלאי במאמרו הנזכר (סוטה, י"ד, ע"א): "אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: כלום אתה מבקש, אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם!" – רצונך ליכנס לארץ, כדי שתקבל באמצעותה

השפעה רוחנית – מעלה אני עליך כאילו עשיתם, ותקבל השפעה זו מבלעדום!

זה שאמרנו, כי מה שמשה לא נכנס לארץ לקיים את המצות התלויות בארץ, הוא מצד מדרגתו הנבדלת – נכון הדבר אם נחשב את הדברים מנקודת מבטו של משה וטובתו הוא; באם נחשב, אבל, את הדברים מנקודת מבט העולם בכללו וטובתו הוא – טוב היה, שיכנס לארץ ויקיים את המצות התלויות בה, כי על ידי שיקיים בה את המצות המעשיות, הרי יגביה גם את חלק המעשה לשרשו העליון, ויקשר על ידי זה את כל העולמות להיות המשכן אחד לה' היחיד ומיוחד; מה שאין כן אם לא יכנס לארץ – אם כי מדרגתו תהיה נבדלת, כנזכר, מכל מקום, היחוד הנפלא ההוא לא יקום.

אכן, כל זה הוא באם לא היו בין ישראל כאלה, שיטילו ספק במדרגת משה הנבדלת – אז, בודאי טוב היה שיכנס לארץ ויקיים שמה את המצות התלויות בה, וכנזכר; אבל, היות שלא כל ישראל היו שלמים באמונתם במדרגת משה הנבדלת, והיות שזהו העיקר הנחוץ בעקרי הדת, להאמין במדרגה הנבדלת של משה, שכמוהו לפניו לא היה ולא יהיה לאחריו – מוכרח היה לוותר על היחוד הנפלא ההוא, כדי להרוויח בזה את האמונה במדרגת משה הנבדלת...

והנה כבר הגדנו (בפרשת חוקת), כי אם היו כל ישראל מאמינים באפשרות הנס, היה יותר תועלת להוציא מים מן הסלע האחד ועל ידי הכאה – ולכן עשה משה כן, כי בעצמותו טוב יותר ככה – אבל, מצד הגברת האמונה בישראל – שלא כולם האמינו כיאות – לא טוב עשה. עיין שם הדברים בפנים! ושמה נתנו טעם על הגזרה, שלא יכנס לארץ, כי בארץ ישראל צריכה להיות הנהגת הדור בדרך ההתאמה של הגדול למדרגת הדור. אך, לפי מה שנתבאר אצלנו כאן, יש עוד טעם נפלא בדבר: חוסר האמונה באפשרות הנסים שעל ידי משה הביא גם כן לחוסר האמונה במדרגה הנבדלת שלו; ואם יכנס לארץ, הגם שיגרום בזה יחוד העולמות, כנזכר, אבל ישראל יחשבו, כי כמוהו כמוהם שוים המה – לכן היה ההכרח, שלא יכנס לארץ, היחוד לטובת כלל העולם לא יקום, אבל מדרגת משה תתעלה במעלה הכי עליונה לעיני כל ישראל, למען ישמעו ויראו לדעת כי אין אלהים מבלעדי ה' היחיד ומיוחד, ואין נביא כמושה עבד ה', הרועה הנאמן לעם ה', זכותו תגן עלינו לדורות עולם!

ולפי מה שנתבאר, כי הבקשות החומריות תתמלאנה בזכות מעשה האדם, והבקשות הרוחניות תתמלאנה בעקב חסדי ה' – יבא על נכון מה שאמרו (ביצה, י"ז, ע"א), שלכן אומרים בתפלה "מקדש השבת", ולא "מקדש ישראל והשבת", משום ד"שבת מקדשא וקיימא", ולא על ידי ישראל מתקדשת. ותבא השאלה: אם כן, שהשבת לא באה קדושתה בכח התעוררות התחתונים, למה באה המצוה "זכור את יום השבת לקדשו!", לקדש את השבת ביין ובתפלה, שמזה נראה שקדושת השבת באה בכח התעוררות התחתונים? ולפי מה שנתבאר הדבר נכון, דהנה אמרו (זהר, פרשת יתרו, פ"ח, ע"א): "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעא תליין", ולפי זה אלו ואלו דברי אלהים חיים: ברכאן דלעילא, ההשפעות הרוחניות – באות מכוח מה דשבת מקדשא וקיימא, מבלי התעוררות התחתונים; ברכאן דלתתא, ההשפעות החומריות – באות מכוח מה

שישראל זוכרין את השבת ביין ובתפלה, בהתעוררות התחתונים.

ונראה, דכנגד זה באים השלש רגלים: פסח, שבועות וסוכות. בפסח – שאז זכו ישראל לבזת מצרים ולבזת הים, באות אז ההשפעות החומריות; בשבועות – שאז זכו ישראל למתן תורה, באות ההשפעות הרוחניות; בסוכות – שאז זכו ישראל לסוכות, וחולקים בזה אם ענני כבוד או סוכות ממש (סוכה, י"א, ע"ב), ובודאי כי כן היו שניהם, כדין וכדין, באות אז גם ההשפעות החומריות, המתבטאות בסוכות ממש, גם ההשפעות הרוחניות, המתבטאות בענני הכבוד.

ובזה יובן מה שכתב הטור (אורח חיים, סימן תי"ז), שפסח הוא כנגד אברהם, שבועות הוא כנגד יצחק, וסוכות הוא כנגד יעקב. דהנה אברהם התעורר מאליו לקבלת האלהות, כמו שאמרו (בראשית רבה, פרשה ס"א, סימן א'): "ובתורתו יהגה – אמר ר"ש: אב לא למדו ורב לא היה לו. ומהיכן למד את התורה? – אלא, זימן לו הקדוש-ברוך-הוא שתי כליותיו כמין שני רבנים, והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה", וכן כתוב (ישעיה, מ"א, ב'): "מי העיר ממזרח צדק וגו'", והוא מדבר באברהם, שהתעורר מאליו – לכן כנגדו בא פסח, שזוכים בו ישראל להשפעות חומריות, הבאות מכח התעוררות התחתונים, וכנזכר; יצחק קבל את האלהות בהיותו עוד בבטן אמו, כמו שכתוב (בראשית, י"ז, כ"א): "ואת בריתי אקים את יצחק", ובדעת זקנים שם: "אקים – נוטריקון: אשר קידש ידיד מבטן", הרי שקבל את ההתעוררות מלמעלה – לכן כנגדו בא שבועות, שזוכים בו ישראל להשפעות רוחניות, הבאות מכח התעוררות מלמעלה, וכנזכר; יעקב קבל את האלהות בהיותו עוד בבטן אמו, כמו שאמרו (בראשית רבה, פרשה ס"ג, סימן ו'): "ויתרצצו הבנים בקרבה – בשעה שהיתה עומדת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת, הדא הוא דכתיב (ירמיה, א', ה'): בטרם אצרך בבטן ידעתך", וגם התעורר מאליו לקבל אלהות מבית שם ועבר, כמו שאמרו (מגילה, י"ז, ע"א) – לכן כנגדו בא סוכות, שזוכים בו ישראל גם להשפעות רוחניות גם להשפעות חומריות, הבאות מכח שתי ההתעוררויות הנזכרות.

וזה שאמרו (שבת, קי"ח, ע"א): "כל המקיים שלש סעודות בשבת, ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג וכו'". מחבלו של משיח, שהן הגזרות החומריות – ניצולים בזכות סעודת היום, שהיא כנגד אברהם, שבזכותו באות ההשפעות החומריות, וכנזכר; מדינה של גיהנם, שהן הגזרות הרוחניות – שמי שאינו עומד בנסיון נופל בגיהנם – ניצולים בזכות סעודת הלילה – שהיא כנגד יצחק, שבזכותו באות ההשפעות הרוחניות, וכנזכר; ממלחמת גוג ומגוג, הכוללת גזרות חומריות ורוחניות, כמו שאמרו (ויקרא רבה, פרשה כ"ז, סימן י"א): אמר רבי לוי: "אף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר כן: שוטים היו הראשונים, שהיו מתעסקים בעצות על ישראל, ולא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים; אני איני עושה כן, אלא, בתחלה אני מזדווג לפטרון שלהם, ואחר כך להם. הדא הוא דכתיב (תהלים, ב', ב'): "יתיצבו מלכי ארץ וכו'" – ניצולים בזכות סעודה שלישית, שהיא כנגד יעקב, שבזכותו באות ההשפעות החומריות והרוחניות גם יחד, וכנזכר.

וזה שאמרו (איכה רבתי, פרשה א', סימן נ"ז): חטאו בכפלים, דכתיב (איכה, א', ח'): "חטא חטאה ירושלים"; ולקו בכפלים, דכתיב (ישעיה, מ', ב'): "כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה"; ומתנחמים בכפלים, דכתיב (שם, מ', א'): "נחמו, נחמו עמי! – יאמר אלהיכם". חטאו בכפלים – בחטאים חומריים ורוחניים, כמו גלוי עריות ועבודה זרה, שזו עבירה חומרית, וזו עבירה רוחנית; לקו בכפלים – במכות חומריות ורוחניות; כי הריגת רבבות ישראל, פציעתם, הרעבתם, הצמאתם והגלותם – כל אלה מכות חומריות הן; אבדן ארץ הקדש, ירושלים עיר הקדש ובית המקדש וחילול ספרי הקדש – כל אלה מכות רוחניות הן; ומתנחמים בכפלים – בתנחומים חומריים ורוחניים, בשוב ישראל לארצו ולעירו ולמקדשו, ושקט ושאנן ואין מחריד, וטוב לו בכל ענפי חייו. אמון, כן יהי רצון!

ב. תשובה בדיני מזוזה

ב"ה, יום כ"ו בשבט, תשט"ז, פעה"ק ירושלים ת"ו

לכבוד אהובי וחביבי מר דוד איתן נ"י

(א) בדבר השאלה הראשונה: בישראל בחוצה-לארץ, ששכר חדר אצל נכרי, שהבית איננו של הנכרי בעצמו, אלא שכרו אצל נכרי אחר, והישראל הנהו דייר-משנה אצל הדייר הנכרי, שקבל ממנו בשכירות חדר מיוחד מחדריו שבבית, לדור בו שני חדשים – אם חייב החדר ההוא במזוזה, או לא?

(ב) וזוהי תשובתי: לגבי ישראל, ששכר בית מנכרי – הדין מפורש בשלחן-ערוך: "השוכר בית מנכרי – חייב במזוזה" (שלחן-ערוך, יורה-דעה, סימן רפ"ו, סעיף כ"ג). וביאורו: "לאחר ל' יום – בחוצה-לארץ; ובארץ-ישראל – מיד" (ש"ך, שם, ס"ק כ"ט). ונראים הדברים, שאין שום הבדל בין אם הישראלי שכר הדירה אצל בעל-הבית נכרי, או אצל דייר נכרי. וכיון שכן: בנדון שלנו, שהוא בחוצה-לארץ – חייב במזוזה אחרי שלשים יום.

(ג) אמנם, עיקר הדין הנ"ל של השלחן-ערוך, לכאורה, איננו מוסכם לדעת הכל. כי זה לשון ההגהות-מיימוניות: "אבל הני בתים, ששוכרים ישראל מנכרי – פסק ר"י, דפטורין ממזוזה; דכתיב: 'ביתך', ולא בית אחרים. כדאשכחן גבי טלית שאולה: כל שלשים יום – פטורה מצייצית; דכתיב: 'כסותך', ולא כסות אחרים. ואף שלאחר שלשים יום – אינו חייב, אלא מדרבנן – שלא יאמרו: 'שלו הוא'!. אבל בית נכרי – לא אתי למיטעי, דקלא אית ליה. והא דאמרין: 'מזוזה חובת הדר היא' – היינו לפטור ישראל כשנכרי שוכרו ממנו; אבל לחייב ישראל כשדר בבית נכרי – לא" (הגהות מיימוניות, אות ח', על הרמב"ם, הלכות מזוזה, פרק ה', הלכה י"א).

(ד) אבל העיקר כהשלחן ערוך, מכמה טעמים, וכמו שיבואר. ראשית: אחרי שההגהות-מיימוניות הביא את דברי הר"י, הביא גם את מה שקשה עליהם. "אך קשה: אמאי לא דרשינן: 'ביתך', ולא בית אחרים, ויפטר כששוכר ישראל מישראל – כמו דדרשינן: 'כסותך', ולא כסות אחרים?! ואם תתירן, דחשבינן ליה ביתו, דשכירות קניא – כמו כן שאלה קניא?! עד כאן מצאתי" (הגהות-מיימוניות, שם).

(ה) אמנם, ביחס לקושיא הזאת, היטב אשר תירץ הלחם-חמודות. "גם הא דמקשה ההג"ה: אמאי לא דרשינן: 'ביתך', ולא של אחרים כו' – דחוויה היא, דהרי כתב רבינו [הרא"ש], לעיל, סוף סימן ט"ז, דאין, הכי

נמי, דרשינן ליה. וכתבתי שם, בשם התוספות, דהך דהכא, דמחוייב – היינו מדרבנן" (לחם-חמודות, שעל הרא"ש, בהלכות קטנות, הלכות מזוזה, סעיף נ"ו).

(ו) אבל, אם כי קושיית ההגהות-מיימוניות על הר"י נדחית, וכנ"ל – הלא הוא בעצמו מביא, שדעת הרמב"ם אינה כהר"י. וזה לשונו: "ודעת רבינו המחבר [הרמב"ם], דחייב אפילו בבית נכרי, כל זמן שהוא בתוכה. כדמוכח לשון העמוד" (הגהות-מיימוניות, שם). וכונתו היא לדברי הרמב"ם, שכתב: "המשכיר בית לחבירו – על השוכר להביא מזוזה ולקבוע אותה, אפילו היה נותן שכר על קביעתה, מפני שהמזוזה חובת הדר היא, ואינה חובת הבית. וכשהוא יוצא – לא יטלנה בידו ויצא. ואם היה הבית של נכרי – הרי זה נוטלה כשיצא". עד כאן לשון הרמב"ם. מכאן הוכיח ההגהות-מיימוניות, שדעת הרמב"ם היא, שהשוכר בית מן הנכרי – חייב במזוזה. שאם לא כן – אין שום מצויאות של מזוזה לישראל בבית נכרי, ולמה כתב הרמב"ם: "ואם היה הבית של נכרי – הרי זה נוטלה כשיצא"? מכאן ראייה, שהרמב"ם סובר, שישראל השוכר בית מנכרי – חייב במזוזה.

(ז) אמנם, הראיה הזאת מן הרמב"ם, לכאורה, אינה מכריחה. "ואני, אין אני רואה בלשון הרמב"ם אלא מה שהוא בברייתא דלעיל: 'ובנכרי – נוטלה בידו ויוצא'. ואם כן, תקשה הברייתא לר"י?! ואם תתרץ הברייתא, דאם עשאה קאמר, ולא שיהא חייב לעשותה – אף לשון הרמב"ם יכולני לתרץ כך" (לחם-חמודות, שם).

(ח) ולעניות דעתי, ראיית ההגהות-מיימוניות נכונה מאד – ורק מדברי הרמב"ם, ולא מדברי הברייתא שבגמרא. דהנה יש לחקור בדין הזה, שבברייתא שבגמרא ושב"מ, שנוטל את המזוזה מבית הנכרי – מה פירושו, לחיוב או להיתר? כלומר: אם הפירוש הוא, שהישראל חייב ליטלה משם; או הפירוש הוא, שהישראל מותר ליטלה משם? מובן מאליו, שאין החקירה בעצם הדין. עצם הדין ברור: אם בית הנכרי איננו עומד להשכיר לישראל, והנכרי איננו מעוניין בזה, שישראלים ידורו אצלו, והנהו חשוד לבזות את המזוזה – בודאי, שחייב הישראל ליטלה משם; ואם בית הנכרי עומד להשכיר לישראל, והנכרי מעוניין בזה, שישראלים ידורו אצלו, ואיננו חשוד לבזות את המזוזה – בודאי, שמותר לישראל להניחה שם. רק החקירה היא, במה הוא המדובר בברייתא שבגמרא וברמב"ם בדין זה: ביש חשש של בזיון המזוזה על ידי הנכרי, והישראל חייב ליטול מביתו את המזוזה; או כשאין חשש של בזיון המזוזה על ידי הנכרי, והישראל מותר ליטול מביתו את המזוזה? [אחרי שכתבתי זאת מצאתי בפתחי-תשובה, יורה-דעה, סימן רצ"א, ס"ק ח', שהביא מהספר שאילת-יעב"ץ, שחייב ליטלה משם. ואין גוף הספר בידי, לעיין בו ולראות על מה מוסבים דבריו: על עצם הדין, או על המדובר בברייתא שבגמרא וברמב"ם?].

(ט) ונראה, שזהו תלוי בניסוח הדין הנ"ל. כי זה לשון הברייתא שבגמרא: "...וכשהוא יוצא – לא יטלנה בידו ויוצא; ומנכרי – נוטלה בידו ויוצא" (בבא מציעא, ק"ב, ע"א). המלה "בידו", המופיעה כאן פעמיים – לכאורה – מיותרת. ולא היא: המובן של "בידו" כאן – ברשותו [כמו: "ויקח את כל ארצו מידו" (במדבר, כ"א, כ"ו)]. וכך פירושו: וכשהוא יוצא – לא יטלנה ברשותו ויוצא. כלומר: אף-על-פי שכשיטול המזוזה יוצא תהא ברשותו, נשמרת מבזיון, לא פחות מבביתו של הישראל – מכל מקום אסור לו ליטלה משם. ומנכרי – נוטלה ברשותו

ויוצא. כלומר: נוטלה ברשותו, שתהא נשמרת מבזיון, ויוצא. המדובר הוא, איפוא, כשיש חשש של בזיון המזוזה בבית הנכרי; והפירוש הוא, איפוא, שהישראל חייב ליטלה משם. זהו לפי הנוסח שבברייתא שבגמרא. אבל לשון הרמב"ם הוא: [כפי מה שכבר העתקתי למעלה, באות ו'] "... וכשהוא יוצא – לא יטלנה בידו ויצא. ואם היה הבית של נכרי – הרי זה נוטלה כשיצא". בדברי הרמב"ם, כאשר עינינו רואות, מופיעה מלת "בידו" רק פעם אחת: ברישא, כשיוצא מבית הישראל; ולא בסיפא, כשיוצא מבית הנכרי. ואם כן: ביחס לרישא, כשיוצא מבית הישראל – פירושו ברמב"ם כנ"ל, כמו שהוא פירושו בברייתא שבגמרא. אבל ביחס לסיפא, כשיוצא מבית הנכרי, שבדברי הרמב"ם אין מלת "בידו" – פירושו, שמוותר לו ליטלה, אם רוצה, אבל אין עליו חיוב ליטלה, עד שתהא ברשותו – כי המדובר הוא ברמב"ם כשאין חשש של בזיון המזוזה בבית הנכרי.

(י) והנה באיסור זה, ליטול את המזוזה מביתו של ישראל – ישנם שני טעמים. האחד: מפני שמסיר מן הבית את המצוה. והשני: שמסיר מן הבית את השמירה-ממזיקין. כמבואר בתוספות, שבת, כ"ב, ע"א, בד"ה: "רב וכו".

(יא) ויש לפי זה להקשות: למה הוצרכה הברייתא להודיענו, שמבית הנכרי נוטלה ויוצא? הלא זה דבר פשוט, לשני הטעמים הנ"ל. לפי הטעם הראשון, שאסור ליטול המזוזה מבית הישראל מפני שמסיר מן הבית את המצוה – הלא הדבר פשוט, שבבית נכרי לא שייך זה, שהרי אין הנכרי מחויב במצות מזוזה. וכן לפי הטעם השני, שאסור ליטול המזוזה מבית הישראל מפני שמסיר מן הבית את השמירה-ממזיקין – גם כן הדבר פשוט, דבבית הנכרי לא שייך זה. ראשית: פשוט הדבר, כי אין אחריות של שמירת בית הנכרי ממזיקין מוטלת על הישראל. שנית: מצות המזוזה לא ניתנה בעצמותה לשמירה, שתהא כמו קמיע – רק ניתנה לשם יחוד הקדוש-ברוך-הוא ואהבתו ועבודתו; והשמירה מאליה באה – כשמקיים את המצוה. וכמבואר ממתק לשונם של הרמב"ם והכסף משנה (בהלכות מזוזה, פרק ה', הלכה ד'). ואם כן: כל סגולת שמירתה-ממזיקין – שייכת רק בישראל, שישנה אצלו המצוה; אבל בנכרי, שאין אצלו המצוה – ממילא גם השמירה-ממזיקין אין אצלו. וחוזרת הקושיא למקומה: למה הוצרכה הברייתא להודיענו, כי נוטלה מביתו של הנכרי?!

(יב) ויש לומר, לפי מה שכתבתי (באות ט'), שהפירוש בברייתא שבגמרא הוא, שיש חיוב ליטלה מבית הנכרי, לשומרה מן הבזיון – אם כן, אין קושיא, שבאמת לא באה הברייתא להתיר את נטילתה מבית הנכרי – שזהו פשוט הדבר, וכנ"ל; רק באה לחייב את הישראל ליטלה מבית הנכרי, מפני החשש של בזיון, וכנ"ל.

(יג) אך זהו רק לפי הנוסח שבברייתא שבגמרא, וכנ"ל. אבל, לפי מה שדקדקנו מלשון הרמב"ם, שהמדובר אצלו כשאין חשש של בזיון המזוזה בבית הנכרי, ואין חיוב להישראל ליטלה מבית הנכרי, רק היתר, וכנ"ל (באות ט') – שוב חוזרת הקושיא למקומה: למה הוצרך הרמב"ם להודיענו זאת, הלא הדבר פשוט להיתר?!

(יד) אך יש לומר, שאין הדבר פשוט כל כך להיתר. כי, אף-על-פי שאין הנכרי חייב במצות מזוזה, וגם השמירה-ממזיקין לא שייכת אצלו – מכל מקום, הרי ישנה אפשרות, שהנכרי ילך וישכיר שוב הבית לישראל

אחר, שהרי המדובר ברמב"ם הוא כשהבית עומד להשכיר לישראלים וכנ"ל (באות ט'). וישראל האחר – הלא חייב במצות מזוזה, וגם השמירה-ממזיקין שייכת אצלו. והיתה, איפוא, ההוה-אמינא לומר, שאסור לישראל ליטלה מבית הנכרי כשיוצא משם, מפני שמסיר בזה מן הבית את המצוה של הישראל האחר [לפי הטעם הראשון הנ"ל], או מפני שמסיר את השמירה-ממזיקין מישראל האחר [לפי הטעם השני הנ"ל] – לכן מודיענו הרמב"ם, שמותר לישראל היוצא ליטול את המזוזה מבית של הנכרי, אף-על-פי שגורם על ידי כך להסיר את המצוה ולהסיר את השמירה-ממזיקין מישראל האחר.

(טו) וכל זה רק אם נאמר, שישראל השוכר בית מנכרי חייב במזוזה, והיתה, איפוא, הוה-אמינא לומר, שאסור לישראל היוצא ליטול את המזוזה מבית הנכרי, כדי שלא להסיר את המצוה ולהסיר את השמירה-ממזיקין מישראל האחר – הוצרך לכן הרמב"ם להודיענו, שאיננו ככה, רק מותר לישראל היוצא מבית הנכרי ליטול את המזוזה. אבל אם נאמר, שישראל השוכר בית מנכרי פטור ממזוזה – דברי הרמב"ם, ביחס להיתר נטילת המזוזה מבית הנכרי, מיותרים לגמרי, וכנ"ל.

(טז) ובזה מתורצת קושיית הלחם-חמודות, ודברי ההגהות-מיימוניות נכונים מאד. מן הברייתא שבגמרא אין ראייה כלל לחייב ישראל השוכר בית מנכרי במזוזה. כי יש לומר, שמה שאמרה הברייתא, שנטלה מבית הנכרי – היינו, שאם קבעה מרצונו הטוב בבית הנכרי כשדר אצלו, למרות שהיה פטור מלקובעה – כשהוא יוצא חייב הוא ליטלה משם, שלא תתבזה בבית הנכרי, וכנ"ל – שהרי המדובר בברייתא כשיש חשש של בזיון המזוזה בבית הנכרי. אבל מדברי הרמב"ם הראייה טובה. שהרי הרמב"ם מדבר כשאין חשש של בזיון המזוזה בבית הנכרי, ואין חיוב ליטלה משם, רק היתר, וכנ"ל – ודין ההיתר הלא מובן מאליו, וכנ"ל, ולמה הוצרך הרמב"ם להודיענו? מכאן ראייה, שהרמב"ם סובר, שישראל השוכר בית מנכרי חייב במזוזה – והיתה, איפוא, ההוה-אמינא לאסור נטילת המזוזה משם, מפני הישראל האחר, וכנ"ל – לכן הוצרך הרמב"ם להודיענו ההיתר של הנטילה, וכנ"ל.

(יז) אולם, מלבד ראיית ההגהות-מיימוניות מן הרמב"ם, נגד דעת הר"י – מפורש עוד בסמ"ג (עשין, כ"ג), שהביא מן הירושלמי, לחייב במזוזה את הישראל השוכר בית מן הנכרי. וזה לשון הירושלמי: "השוכר בית מגוי – צריך ליתן מזוזה; וכשהוא יוצא – נוטל" (ירושלמי, מגילה, בסוף). וכן צוין מקור הדין הזה, להשלחן-ערוך הנ"ל, בבאר-הגולה ובביאור הגר"א, מהירושלמי הנ"ל. וממילא חוזרים אנו לדיננו, ביחס להשאלה הנ"ל (באות א'), כי חייב במזוזה אחרי שלשים יום.

(יח) מובן מאליו, שזהו רק במקום שאין סכנה. כמו שמעיר הש"ך: "מיהו: כל זה – היכא דליכא משום סכנה בביתו של נכרי; דכהאי גוונא – פטור ממזוזה, כדלעיל, סעיף ח'" [טעות סופר, וצריך להיות: "סעיף א'"] (ש"ך, יורה-דעה, סימן רפ"ו, ס"ק כ"ט). והיינו: סכנה מעלילות הנכרי, או סכנה מבזיון המזוזה על ידי הנכרי; כמבואר בש"ך (שם, ס"ק ז'). אבל במקום שאין חשש של סכנה – בודאי מחויב במזוזה, וכנ"ל.

(ט) ואם אין שום סכנה מצד הנכרי, רק שהנכרי מסרב להרשות לישראל לקבוע מזוזה בפתח חדרו השכור אצלו – בודאי אונס רחמנא פטריה, ופטור ממזוזה, ולא גרוע מסכנה הפוטרתו, כנ"ל. וזה פשוט.

(כ) ואם הנכרי איננו מסרב להישראל בכח ובכפייה, רק מראה אי-שביעות-רצון מהענין הזה, מה שיכול לגרום אולי לאיבה וקטטה בין הנכרי לישראל – בודאי, שהחיוב מוטל על הישראל להשתדל, עד כמה שאפשר, לקיים מצות מזוזה בשלמות, באופן שלא יגרום לאיבה וקטטה. ואם אי-אפשר בכך, רק קביעת המזוזה תביא לידי איבה וקטטה, וזה עלול להביא לידי סכנה – מצאתי עצה שיפטר אולי מצד הדין. והוא: לפי מה שכתב בפתחי-תשובה: "כתב בר"י: 'אם עומד בבית כ"ט יום, ויצא, ואחר כך חזר – יש להסתפק, אם, בחזרתו ביום ראשון, יצטרף היום ההוא לכ"ט יום שקדמו, ויושלמו שלשים יום? ויש לצדד בזה. הרב בית-דוד, יורה-דעה, סימן קמ"ו'. ולעניות דעתי, צריך עיון: מאי שנא מטלית, דכתב בנמוקי-יוסף, הלכות ציצית – הובא באורח-חיים, סימן י"ד, סעיף ג', בהג"ה – דאם החזירו תוך ל' יום, וחזר ולקחו – אינו מצטרף, דבעינן ל' יום רצופים! ועיין שם. וכעת אין התשובה הנ"ל לפני" (פתחי-תשובה, יורה-דעה, סימן רפ"ו, ס"ק ט"ו). לכן: נכון להשתדל אצל הנכרי, שישכיר לו רק על כ"ט יום, וביום השלשים יצא הישראל מן החדר, וביום הל"א יחזור, וכך יעשה תמיד – באופן, שלא ידור אצלו שלשים יום רצופים. אולם צריך לדעת, כי לא מספיק להיתר מה שישלם להנכרי רק בשביל כ"ט יום, וביום השלשים ידור אצלו בחנם, בתור שואל, לא בתור שוכר – כי השואל דינו כשוכר, כמובא ברמ"א (יורה-דעה, סימן רפ"ו, סעיף כ"ב). ואם הנכרי לא יסכים גם לכך – חוזרים אנו להנ"ל, כי אונס רחמנא פטריה.

(כא) ובדבר השאלה השניה: במתלמד ישראל, הדר יחד עם מתלמידים נכרים בפנימיה של בית-הספר בחוצה-לארץ, שכל אחד מהם משלם שכר, עבור מה שנמצאים שם, להנהלה של בית-הספר – אם חייב הישראל במזוזה, או לא?

(כב) זוהי תשובתי: אפשר לפשוט שאלה זו מדין מפורש ברמ"א, שהנהו מעין השאלה הזאת. "אלו המקומות, שחייבים במזוזה: אחד שערי בתים וכו' ובית השותפים – כולם חייבים" (שלחן-ערוך, יורה-דעה, סימן רפ"ו, סעיף א'). "ודוקא – כשבית השותפים ישראלים; אבל בית של ישראל ונכרי – פטור ממזוזה" (רמ"א, שם). ושני טעמים לדבר: "כיון שהמקצת הוא של נכרי. וגם משום סכנה – שלא יאמר הנכרי, שהישראל עושה מעשה-כשפים" (ש"ך, שם, ס"ק ו'). וישנו עוד טעם שלישי, אלא שהש"ך דוחה אותו. "ודלא כהעטרת-זהב, שכתב הטעם משום דכתיב: 'למען ירבו ימיכם וגו'" – והנכרים אינם חפצים בחיים, שהרי אינן מקיימין התורה כו" (ש"ך, שם). ונראים הדברים, שכשם כשהישראל והנכרי שותפים בבעלות הבית – פטור הבית ממזוזה; הוא הדין כשהישראל והנכרי שותפין בתשלומי-שכר עבור המצאם בבית – פטור הבית ממזוזה. שהרי כל אותם הטעמים – הן שני הטעמים של הש"ך והן הטעם האחד של העטרת-זהב – השייכים בשותפים ישראל ונכרי בבעלות הבית, לפטור את הבית ממזוזה – שייכים גם בשותפים ישראל ונכרי בתשלומי-שכר עבור הימצאם בבית, לפטור את הבית ממזוזה. כמבואר למעין.

(כג) אבל, אם באנו בנדון שלנו לפטור את הבית ממזוזה רק על היסוד של הדין הנ"ל של הרמ"א – יש לדעת, כי עצם דינו הנ"ל של הרמ"א, אם כי יסודתו בהררי-קודש, מכל מקום ישנם גם כן מקורות חשובים החולקים עליו. מקור-דינו של הרמ"א הוא, אמנם, מהמרדכי (עבודה-זרה, פרק ראשון, בסוף). ונראה, שכן היא גם דעת התוספות. שהרי אמרו בגמרא: "מזוזה: אף-על-גב דכתיב: 'ביתך' – דידך אין, שותפות לא – כתב רחמנא: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם'. ואלא: 'ביתך' למאי אתא? – לכדרכה, דאמר רבה: 'דרך ביאתך, מימין'" (חולין, קל"ו, ע"א). ובתוספות: (שם) "תימה: אמאי לא אמר שותפות דנכרי, כדקאמר בכל הני דלעיל?!". מבואר מכאן, כי דעת התוספות היא, ששותפות הנכרי בבית ישראל פוטרת באמת את הבית ממזוזה, עד שנשארו ב'תימה' על מה שהגמרא לא מתרצת כך.

(כד) אבל דעת הרשב"א היא להיפך: מתוך אותה קושיא של התוספות, שהניחו ב'תימה' על מה שהגמרא לא מתרצת כך, מוכיח הוא, שדעת הגמרא היא, ששותפות הנכרי בבית ישראל איננה פוטרת את הבית ממזוזה. כי על אותם דברי הרמ"א הנ"ל מעיר הגר"א: "אבל הרשב"א פסק, דחייב. ממ"ש בחולין קל"ו א': 'אלא: ביתך כו'. מדלא אמר למעוטי כהאי גונא, כמו בכל הנך דשם. ועיין במרדכי" (ביאור הגר"א, יורה-דעה, סימן רפ"ו, ס"ק ב'). וכן המנחת-חינוך (מצוה תכ"ג) לומד גם כן מסתימת לשון הרמב"ם והשלחן-ערוך, שכתבו סתם, שבית השותפים חייב במזוזה, ולא חילקו בין שותפות ישראל לבין שותפות נכרי – משמע מזה, שהם סוברים ששותפות נכרי בבית ישראל לא פוטרת את הבית ממזוזה. לפי השיטה הזאת יש, לכאורה, לומר, שכשם ששותפות הנכרי בבעלות הבית – אינה פוטרת אותו מן המזוזה; כך שותפות הנכרי בתשלומי-שכר עבור המצאם בבית – אינה פוטרת אותו מן המזוזה.

(כה) שוב ראיתי, שזה אינו. שהרי אפילו לפי דעת הרשב"א, שהביא הגר"א, וכן היא גם כן דעת הרמב"ם והשלחן-ערוך, לפי הבנת המנחת-חינוך, ששותפות הנכרי בבית אינה פוטרת אותו מן המזוזה – זהו רק מצד עצם הדין, כי הטעם הראשון של הש"ך וכן הטעם של העטרת-זהב אינם, לפי דעתם – וזהו רק כשאין חשש של סכנה; אבל כשיש חשש של סכנה – הרי טעמו של הש"ך במקומו עומד, לפטור את הבית ממזוזה, אפילו לפי דעת המחמירים הנ"ל. לפי זה: בנדון שלנו יהא חילוק בין ישנו חשש של סכנה לבין אינו חשש של סכנה. כשאין חשש של סכנה – חייב; וכשיש חשש של סכנה – פטור.

(כו) אבל, אחרי העיון בדבר, נראה לומר, כי בנדון שלנו, גם כשאין חשש של סכנה – אפילו לדעת הסוברים, ששותפות הנכרי בבעלות הבית אינה פוטרת אותו מן המזוזה – שותפות הנכרי בתשלומי-שכר עבור המצאם בבית פוטרת אותו מן המזוזה. ולא רק שותפות הנכרי בתשלומי-שכר עבור המצאם בבית פוטרת אותו מן המזוזה – אלא אפילו תשלומי ישראל בתשלומי-שכר עבור המצאם בבית פוטרת אותו מן המזוזה.

(כז) ודבר זה למדתי מתורתו של כבוד קדושת מורי זקני מסוכטשוב, זצ"ל, בספר אבני-נזר, יורה-דעה, סימן ש"פ. שנשאל על "דבר בית-החולים, אם מחויב במזוזה – כי יש חולים משתהים שם ב' או ג' חדשים, ודומה לשוכר בית לאחר שלשים יום חייב במזוזה". ואחרי שביאר את הענין בעמקות ועמד על שרשי הדברים,

מסקנתו להלכה, שפטור מן המזוזה. וזה לשונו בסוף דבריו: "... ולשיטת רוב הפוסקים הנ"ל, דמדרבנן מחויב [השוכר בית מחבירו], משום דמיחזי כשלו – יש לפרש בשני פנים. שהעולם יחשבו, שהבית שלו – וכן כתב במרדכי, הלכות קטנות; או, שאצל העולם דומה בית שכור כמו בית שלו. והנה: שיחשבו, שהוא שלו – פשיטא, דלא שייך כלל בבית-החולים. שאפילו אם היה שלו – אם לא היה חולה – לא היה בבית-החולים; ומחמת חוליו הוא שם, אף שאיננו שלו – שכך מתוקן הבית עבור החולים. ומאין הרגלים, בשביל שהוא שם, שיחשבו, בשביל זה, שהוא שלו? וגם, שאצל העולם נדמה בית שכור כבית שלו – גם כן לא שייך בזה – מאחר שאינו שוכר הבית, רק שנותן שכר עבור מה שהוא שם, וכנ"ל. ואם כן: אין מקום לחייב במזוזה, רק לשיטה הא', דמחוייב מן התורה אף שאין הבית שלו – וכבר כתבנו, שרוב הפוסקים כנגדה, וגם יש קושיא על שיטה זו. על כן אין לחייב כלל בית-החולים במזוזה". עד כאן דברי קדשו [וכדאי להזכיר כאן, כי בפסק-הלכה זה סכרתי פעם פה דובר עתק בגאווה ובזו על עיר עז בה לנו, תל-אביב המעטירה ת"ו, ועל רבה הראשי, המנוח הגדול והצדיק רבי שלמה הכהן אהרנסון, זצ"ל. זה היה לפני יותר משלשים שנה, ביום הראשון, שזכיתי, בעזה"י וברב טובו וחסדו עמדי, להציג את רגלי על אדמת קדשנו. התאכסנתי אז בתל-אביב, בבית אחד הקרובים שלי. בין הנכנסים בבית זה נמצא אז אדם אחד, שעשה רושם כאלו הוא פשוט ותמים, חפץ במצוות – אם כי לא ידען בתורה. האדם הזה, ברוב תום וחום, הרחיב לשון נגד "פשעיי" תל-אביב, וביחוד נגד רבה הראשי הנ"ל. "היתכן – הרעים בקולו – שבעיר, שכולה יהודית, ושבת-החולים שלה נמצאים רק יהודים חולים, שיהיו בתי-החולים שלה בלי מזוזות?! הרבה פעמים הוכחתי ברבים, בהזדמנויות שונות של מסיבות צבוריות, את פני הרב אהרנסון, רבה הראשי של העיר, שעליו מוטלת אחריות העיר בענינים דתיים, ועליו להשתדל בקביעת מזוזות בבתי-החולים שלה – ועד עכשיו לא נענה לי; ועוד ידי נטויה עליו, להוסיף כהנה וכהנה ולפרסם את קלונו ברבים, למען ידעו!". גדול מאד היה צערי, לראות כמה גדול כחו של השטן, להתעולל בעלילות-שקר-ורשע על "פשעים", שלא היו ולא נבראו, תחת מסוה של "יראת-שמים" המונית, על עיר ואם בישראל ורבה הנערץ. רושם מדהים ומדכא עשתה עלי ההתפרצות הגסה והחוצפנית של האדם הזה, שראיתיו כמשבית את ראש שמחתי, בבואי לארצי, חמדת לבי ולב כל ישראל – ואולי לא שלא-בכוונה מצדו על כך... גדול מאד היה צערי על כך – וגם כעסי. אולם התאפקתי והשתדלתי להוכיחו על פניו של מקטרג זה, בדברים שקטים ומשכנעים. שאלתיו מאיזה מקצוע הוא מתפרנס – והיתה תשובתו: "מנגרות". שאלתיו שוב אם שמע פעם על אודות הפוסק-להלכה של דורנו, האדמו"ר מסוכטשוב, בעל "אבני-נזר", זצ"ל. "כן, כן – היתה תשובתו – דבריו להלכה, כפי ששמעתי, מקובלים בכל העולם!". "אם כן – אמרתי לו – הבט נא וראה בתשובה זאת שבספר זה – ובעת דבורי אתו הוצאתי מארון-הספרים את הספר "אבני-נזר" ופתחתי לפניו את מקום התשובה הנ"ל – ותראה, כי הפסק-להלכה הוא, שבית-החולים פטור באמת ממזוזה! ומהיום ולהלאה – הוספתי לו – דע נא את דרכך: כלך לך אצל נגרות, המקצוע שלך! ומה לך להתערב בעניני המרא-דאתרא ולהיות הפוסק של העיר במקומו? ותל-אביב היקרה ורבה הנערץ מה הם, כי תלין עליהם על חנם ולא-דבר? חזור בתשובה על דבוריך בעבר, וגם תפייס ברבים את המרא-דאתרא, ושמור את פתי-פיך בעתיד!".

כח) והוא הדין בנדון שלנו, בשאלה הנ"ל (שבאות כ"א) – הרי זה ממש כבית-חולים. כי אותם הנמוקים של כ"ק מו"ז, זצ"ל, לפטור את בית-החולים במזוזה – כחם יפה גם בנדון שלנו. כי אין לחשוש, שהבית הוא של המתלמד הישראלי – שאפילו אם היה שלו, אם לא היה מתלמד, לא היה בפנימית בית-הספר; וגם אין לחשוש, שאצל העולם נדמה בית שכור כבית שלו – מאחר שאינו שוכר הבית, רק שהוא נותן שכר עבור המצאו שם, וכנ"ל.

כט) ולפי זה: לאו דוקא פנימיה, שישראל ונכרים משתתפים בה, פטורה מן המזוזה – אלא אפילו פנימיה, שכל הנמצאים בה, ישראלים הם, פטורה מן המזוזה. כי, מבחינת הנמוקים הנ"ל – אין שום הבדל בין זו לזו, כמבואר למעין. וכן כ"ק מו"ז, זצ"ל, לא חילק בין בית-החולים, שהנמצאים בו הם כולם ישראלים, לבין בית-החולים, שהנמצאים בו מעורבים, ישראלים ונכרים – והוא הדין בנדון שלנו. וזה ברור.

ל) ומכל מקום: אף-על-פי שמצד הדין בית-החולים פטור ממזוזה, כפסק-דינו של כ"ק מו"ז, זצ"ל; וכן גם פנימיה פטורה מן המזוזה, שהרי דומה היא ממש לבית-החולים, וכנ"ל – רואים אנו מנהג העולם לקבוע מזוזות בבתי-חולים ובפנימיות ישראלים. ואולי כך יפה – אף-על-פי שמצד הדין פטורים – משום מדת חסידות, לפנים-משורת-הדין. וכן יש אולי לדקדק גם כן מתוך סיוס דברי כ"ק מו"ז, זצ"ל, הנ"ל: "... על כן אין לחייב כלל בית-החולים במזוזה". כלומר: אין חיוב בדבר; אבל המחמיר על עצמו – תבא עליו ברכה. ומכל מקום נראה, שאין לברך על קביעת המזוזות בבתי-חולים ובפנימיות – כיון שמצד הדין פטורים הם ממזוזה, וכנ"ל.

לא) וכל זה – בפנימיה ישראלית. אבל בפנימיה, שנכרים וישראלים מעורבים בה – הרי, על-פי הרוב, יש בה חשש משום סכנה, וכנ"ל – בודאי גם מצד מדת חסידות אין, ויותר נכון, שלא לקבוע בה מזוזה כלל.

כן נראה, לעניות דעתי, בכל זה. והשי"ת ינחנו במעגלי-צדק למען שמו באהבה.

בכבוד רב ובידידות נאמנה

שבתי

ג. מאמר על דרכו של האבני נזר בלימוד התורה

דרכנו

בעמדנו על סף בית-הביאור של דרכנו בלימוד תורתנו הקדושה, כפי שהשריש בנו, בעל-פה ובכתב, כ"ק מרן גאון עוזנו א"ז אדמו"ר הזקן זצלה"ה, בעל "אגלי טל" ו"אבני נזר" – הלא רעדה תאחזנו, בידענו לפני מי אנו עומדים! וביחוד מי שזכה עוד לראות את פניו הקדושים, בהתהלכו אתנו בחיים עלי אדמות – וגם עתה, אם כי שנים רבות כבר עברו מני אז, אבל בעל-השמועה כמו חי עודנו עומד לנגד עינינו, ורטט ורתת יאחזונו, בהזכרנו, כי אנחנו, ננסי-הננסים, ידונו וישאו-ויתנו בדרך-הקדש של ענק-הענקים! מתוך דרך-ארץ טבעי היה עלינו לעמוד מרחוק, ולא להשמיע את קולנו ברבים בדבר הנוגע לעצם מהותו של כ"ק מרן זצ"ל. ואם אנו מרשים לעצמנו לנגוע בענין עדין כזה – הלא הוא בשביל התועלת שישנה בזה, לבאר לעצמנו ולאחרים את דרכנו בלימוד תורתנו הקדושה, כפי שיטת כ"ק מרן זצ"ל, אשר כל עוז רצונו היה כי נלך בדרכו, למען ייטב לנו ולבנינו אחרינו עד עולם, ורצונו זהו כבודו! מה גם שכבר פתחו בגדולים בענין הזה, ה"ה: ש"ב הגאון מקוטנא שליט"א במאמרו "עת כנוס" (בכית אברהם, חוברת א'), ורבנו הראשי לארץ-ישראל הגראי"ה קוק זצ"ל במכתבו למערכת "בית אברהם" (שם, חוברת ג') – אמרנו: נלכה גם אנו בעקבותיהם עד אשר נבא אל המטרה הרצויה, בעזר ה', מגן אברהם, צורו ומשגבו.

ובמה שסיים רבנו הראשי לא"י הגראי"ה ק"ק זצ"ל – נפתח. וכה יאמר: "דבריו איתנים ומבוססים על פי הקשבתו המיוחדת בתורתן של ראשונים". רצונו לומר בזה – כפי שהסביר שם באריכות – כי הקו העיקרי בדרך הלימוד של כ"ק מרן זצ"ל היה להבין את שיטות הראשונים, אבל על פי הקשבתו המיוחדת. ואם כי כן הוא – אבל הדברים צריכים עוד לביאור נוסף. כי מה שנוגע להמטרה, להבין את שיטות הראשונים – יש לבאר עוד: מהו ההבדל בינו לבין שאר הגאונים, שבזמנו ושלפניו, אשר גם-כן יגעו להבין את שיטות הראשונים? ומה שנוגע להאמצעים, "על פי הקשבתו המיוחדת" – סגר עלינו הדבור לגמרי, והעיקר חסר מן הספר: הקשבה הזאת – טיבה מה היא, כי נדע אותה? בידענו היטב את המטרה ואת האמצעים – ננסה נא אולי גם אנו, ללכת בדרכו, ולבקש מאת ה', החונן לאדם דעת והמלמד תורה לעמו ישראל, כי יחוננו מדעתו וילמדנו מתורתו.

בגשתנו ללימוד התלמוד, הננו נתקלים בעיקר בשני קושיים: הקיצור והסתירה. התורה-שבעל-פה – כשמה כן היא – עיקרה היא בעל-פה; וחז"ל, ברוחב בינתם ושכלם, צמצמו את דבריהם בבאורי ההלכות, ונתנו לנו את תמציתן, בצורת מועט המחזיק את המרובה, בספרא וספרי ומכלתא והמשנה. ואם כי חכמי התוספתא הרחיבו כבר בביאור הרבה פרטים, שנזכרו במשנה רק ברמז – ומה גם שני התלמודים, הבבלי והירושלמי, שנתנו ביאור יותר רחב ומקיף, בפרטי-פרטים ומשא-ומתן של ההלכות – מכל מקום, למרות הכל, נשאר דברי חז"ל סתומים לנו, לרגל שתי הסבות שהזכרו: הקיצור והסתירה. דברי חז"ל, כאמור, המה קצרים מאד – וזהו מקשה עלינו את ההבנה בהם; ואם כבר אנו מבינים את דבריהם במדה מה – והנה באה הסתירה: מה שנאמר במקום זה סותר הנהו לעתים קרובות למה שנאמר במקום אחר. להסיר את הקושי שבקיצור – בא

רש"י ז"ל, שפירש את התלמוד; ולהסיר את הקושי שבסתירה – באו בעלי התוספות ושאר הראשונים ז"ל שיישבו את הסתירות השונות שבתלמוד [אמנם, גם רש"י ז"ל מתעסק לפעמים ביישוב הסתירות – אבל, כאמור, רק לפעמים]. במרוצת שנות הדורות התפתח הרבה לימוד התלמוד ונתחברו רבבות אלפי ספרים, שעסקו בביאורו. אבל מה שונים המה זה מזה! ישנם כאלה, שעסקו רק בהבנת הפשט על המקום, מבלי להשיג על מה שנאמר בענין הזה במקום אחר; אלה, כמובן, התעסקו רק בהסרת קושי הקיצור. וישנם כאלה, שעסקו רק ביישוב הסתירות שבין מקום למקום; אלה, כאמור, התעסקו רק בהסרת קושי הסתירה. וישנם כאלה, שעסקו בשניהם: גם בהסרת קושי הקיצור וגם בהסרת קושי הסתירה. מובן מאליו, כי בכל אחד משלשת סוגי הספרים הללו ישנם הבדלים עצומים, הנובעים מבינתם של מחבריהם: ישנו מחבר שבינתו יותר עמוקה – ומעמיק יותר להסיר קושי הקיצור; וישנו מחבר, שידיעתו בהלכות יותר רחבה – ומרחיב יותר להסיר קושי הסתירה. לבד זה ישנם ג"כ הבדלים אצלם ביחסם לספרי הראשונים: ישנם, שיגעו להבין את התלמוד כפי בינתם, אם כי לא התאים לגמרי לדברי הראשונים; ואחד מהם – גאון מפורסם – הרחיק יותר, בכח הגיונו הכביר וידיעתו המקיפה, לסור בכמה מקומות מפירושי הראשונים, ובלבד שהתלמוד, לפי דעתו, יקבל את ביאורו הנכון. ולעומת זה, ישנם כאלה, שלא נטו כלל, לא רק מן הראשונים כי אם גם מהאחרונים שקדמום; ועוד הרחיקו ללכת, להתעסק בעיקר בספרי האחרונים, מפני כי, לפי דעתם, יותר קל לנו להבין את התלמוד ע"פ ביאורי האחרונים, שראו כבר את ספרי הראשונים, וגם שיש בהם סברות חדשות, שלא עמדו עליהן כלל בספרי הראשונים.

כ"ק מרן זצ"ל הציג לו למטרה להבין את התלמוד ביסודו ובשרשו, ברוח בקורת עצמית, מבלי להסתמך על סברות האחרונים. בזה יש כבר הרבה מאופי הגאון הנוכח, שיגע גם-כן לדעת את התלמוד ברוח בקורת עצמית – אבל בהבדל גדול: כי, כאמור, הגאון הנוכח נטה לפעמים מפירושי הראשונים ז"ל; וכ"ק מרן זצ"ל – דברי הראשונים ז"ל הם בעדו כעמוד-ברזל וכחומת-נחשת, אשר אין לזוז אותם ממקומם ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. הראשונים ז"ל, שלמדו תורה לשמה מתוך מסירות-נפש וקדושה וטהרה – אי-אפשר בשום אופן שבעולם, שדבריהם יהיו נגד ההגיון והבקורת; ואם אנו מתכווננים הרבה בדבריהם – אנו מוצאים, כי, אמנם היתה כאן טעות, אבל לא על צדס חלילה, רק על צדנו, שלא הבינו בתחלה את דבריהם לאמתם. ואם כן: בקורת עצמית – כן, זהו יסוד ושרש ללימוד התורה, לקרב את מה שהשכל מתיחס אליו בחיוב ולרחק את מה שהשכל מתיחס אליו בשלילה! אבל מה שנוגע אל הראשונים ז"ל – עד פה תבא, ואל תהיין לגשת הלאה, כי דבריהם הם לנו קדושים כדברי חכמי התלמוד! זהו מה שנוגע להמטרה. ומה שנוגע להקשבה המיוחדת יבואר להלן.

ברור הדבר, כי להקשבה המיוחדת של כ"ק מרן זצ"ל, בהיותה מורכבת וממוזגת מדרכי-לימוד הרבה, ישנם ג"כ גוונים שונים, ראשית-כל – הבנת הפשט על המקום: הבנה עמוקה וחודרת [באמת היה צריך להוסיף, לפי מצב דורנו זה, גם ראשית-דראשית: ראייה על המקום. כי ישנם הרבה, הממהרים להתפלפל ולהתבלבל,

מבלי שיראו אף לנכון את הדבר, שעליו הם בונים את מגדלי פלפוליהם-בלבוליהם. ואם רק היו משימים עין – לא רק לב – למקור הסוגיא – כי אז לא היה ממילא שום יסוד לבניניהם המדומים. אבל אין זה מכבודו של כ"ק מרן זצ"ל להגייד לשבחו דבר פשוט כזה – אם כי רבים כבר נכשלו והכשילו בזה – ה' הטוב יכפר בעדן – לראות על המקום]. ואחר זה – יישוב הסתירות לאמתה של תורה. וכאן ישנה הרכבה ומזיגה נפלאה: עמקות המהרש"א, פרשנות המהר"ם לובלין, התנוצצות המהרש"ל, בקיאות הבית-יוסף והש"ך, נקדנות הפרי-מגדים, היקף המשנה-למלך, פלפול הברוך-טעם, חריפות הקצות-החשן, סברת החות-דעת, יסודיות הגר"א מוילנה, רחבות השאגת אריה, מקוריות הנודע-ביהודה, הגיון המהר"ל מפראג, תפיסת-עולם הוזהר הקדוש וחכמי הקבלה – ועוד מאות ואלפי ספרים, שכל אחד ואחד מהם קובע ברכה לעצמו באפיו המיוחד לו – כולם נקבצו וכאו יחדיו בהקשבה המיוחדת של כ"ק מרן זצ"ל, שבהם השתמש ביגיעתו להבין את התלמוד ודברי רבותינו הראשונים ז"ל. "אבל, אם כן – הרי ישנה כאן, רק הרכבה ומזיגה גרידא!" – יחשוב החושב. אבל לא כן הוא: הקו העיקרי שבהקשבה המיוחדת הוא החתירה אל האמת הקוצקאית, שכ"ק מרן זצ"ל למד אצל חותנו כ"ק מרן אדמו"ר מהרמ"מ מקוצק זצ"לה"ה. כ"ק מרן זצ"ל חתר לעלות אל פסגת האמת, להבין את דברי התלמוד והראשונים ז"ל; ובמצאו בדרכו אבני-נגף, בצורת סברות בלתי-ישרות ומתעות – דחה אותן הצדה, בהעזרו ברוח הגיונו הכביר והבהיר; וכה צעד מעלה-מעלה, עד אשר הגיע למדרגת הבנת אמתה של תורה. מתוך התנגשות הסברות האמתיות בהמתעות – התנוצצו לפעמים ברקים של שברי-רעיונות, אשר מרהיבים את העין בשלל צבעים ויופי גוונם – אבל לא לאלה התכוין! המטרה – ידיעת התורה; והציצים והפרחים הנאים והמשעשעים – מאליהם גדלו על שדה החתירה והשאיפה אל האמת! כפי שאנו רואים, אין כאן השתדלות לחדש חידושים במובן הרגיל: ישנה כאן רק השתדלות לדעת את האמת והחידושים בטבע הזמן, מאליהם הם באים!

זוהי, לעניות דעתנו, ההקשבה המיוחדת של כ"ק מרן זצ"ל, בקו העיקרי שלה – אם כי, כאמור, היא מגוונת הרבה, כפי מספר היסודות, אשר מאתם הורכבה ונתמזגה; וכל חדוש של כ"ק מרן זצ"ל יש לו גוון המיוחד, אשר אין להקיש ממנו על השאר. ויהי נועם ה' עלינו, כאשר היה עם אבותינו ורבותינו, להתרכז ולהתקשר ולהתמזג בתורתו בכל לב ונפש, לדעת ולהשכיל את דברי קדשו, כפי אשר הורנו כ"ק מרן זצ"ל, אשר מגן-עדנו יאציל אור-יקרות של חכמה ובינה ודעת להמרוים את נפשותיהם הצמאות במימיו הנאמנים, ולא נבוש ולא נכלם הזה ובבא. אכ"ר!

ד. מכתב להרה"ג ר' צבי יהודה ממלוק זצ"ל

ב"ה יום ג' לסדר שלח לך שנת תרס"ח לפ"ק, פה נאשעלסק יע"א.

לכבוד הרב החריף ובקי, צנא מלא ספרא, משנתו ערוכה וסדורה, כש"ת מו"ה צבי יהודה נ"י מאמלאק, בק"ק קאליש, בעהמח"ס מלחמות יהודה.

אחדשה"ט כמשפט! לפני איזו שבועות קבלתי את ספרו מלחמות יהודה אשר כ"ת נ"י חבר למען הראות כי לא כל איש יוכל לירד לעומק דברי כ"ק זקיני אדומו"ר שליט"א, והרב הד"י טעה ולא עלתה בידו רק חרס, וכ"ת נ"י ליבן ובירר דברי כ"ק זקיני אדומו"ר שליט"א מסאכאטשאב בליבון אחר ליבון, ואפריון נמטיי' לי' לכ"ת נ"י אשר הקדיש את עתותיו ועטותיו לזה, וגם הדפיס על הרבה שיטות מדילי, ועיינתי בספרו הנ"ל ויש לי הרבה הערות אשר העירוני בעת עיינתי בחפזי, והנני כותבם לכ"ת נ"י, ויעיין בהם.

[א] בפ"א מהשו"ת הביא כ"ת נ"י קושיא בשם ס' תורת חיים דלמה לא ילפינן קו"ח דתפילין צריכין שירטוט ממזוזה דהא קדושת תפילין חמיר ממזוזה וכש"ס מנחות (דף ל"ב ע"ב), ולענ"ד לק"מ ממנ"פ דאי רב יהודה אמר שמואל סבירא לי' דשירטוט מזוזה הלכה למשה מסיני הוא א"כ הלא אין למדין קו"ח מהלכה וכמש"כ כ"ת נ"י בעצמו, ואי כשיטת רש"י שהביא בס' טהרת הקודש דרב יהודה אמר שמואל ס"ל דשירטוט מזוזה לאו הלכה למשה מסיני הוא רק מגזירה שוה דכתיבה כתיבה מספר תורה ג"כ א"ש, דל"ש לומר דתפילין ניליף בקו"ח ממזוזה כיון דמזוזה עצמו לא ידעינן רק מס"ת דחמיר, וא"כ ל"ש לומר דניליף תפילין החמור ממזוזה הקל, דו"א דמזוזה עצמו ילפינן רק מס"ת דחמיר ושוב ל"ש קו"ח.

[ב] שם (פ"ה) הביא כ"ת נ"י קו' האחרונים דלמה לא ילפינן ס"ת מתפילין ומזוזה בקו"ח דליבעי להיות כסידרן, וע"ז תירץ כ"ת נ"י קו' האחרונים דהעיקר דבתפילין ומזוזה צריך להיות כסידרן חידוש הוא ומחידוש לא גמרינן אף בקו"ח, ורב אחד רצה לדחות את תירוץ הלז דהרי בשני דברים [היינו תפילין ומזוזה] ל"ה חידוש וכדמוכח מש"ס פסחים (דף מ"ד ע"ב), אך לדעתי הצדק עם כ"ת נ"י עפ"י מש"כ הב"י (סי' ל"ב) דהא דבעי בתפילין ומזוזה כסידרן משום דילפינן מוהיו הדברים האלה א"כ ל"ה ב' דברים משום דהילפותא הוא מתיבה אחת, והגם שהוא לענין שני דברים, מ"מ אי לאו אותה התיבה לא ידענא אף על אחד א"כ שפיר הוי חידוש ולא ילפינן ספר תורה מינייהו ודו"ק.

[ג] שם (פי"ח) הביא כ"ת נ"י דברי הפמ"ג (בפתיחה לסי' לב) שמכשיר בנכתב חצי אות שלא כסידרן מטעם דבר ולא חצי דבר וראית הפמ"ג הוא לכאורה קושיא חזקה. אך לענ"ד נראה לתרץ בזה דעת כ"ק אא"ז אדומו"ר שליט"א דהנה בתוס' סנהדרין (דף פ"ו ע"א) בד"ה דבר ולא חצי דבר כתבו דצריכין לחלק באיזה מקום לא שייך לומר דבר ולא חצי דבר, ולענ"ד נראה לחלק בין הפרקים דדוקא במקום שנכתב בתורה על דרך חשבון שפיר אם חסר מהחשבון לא מהני ולא מידי, משא"כ היכא שלא נכתב בדרך חשבון רק סתמא אפילו מקצת מהני כולו, ומשו"ה אמרינן בב"ק (דף מ' ע"א) כופר ולא חצי כופר, משום שצריך ליתן כופר כפי אשר

יושת עליו, ואם הוא רק מקצת לא הוי כופר כלל, וכן בפרק יש בכור (דף מ"ח ע"ב) חומש ולא חצי חומש שאם לא יהי' חומש לא יהי' החשבון שלם ודו"ק.

ובדבר וחצי דבר דפליגי התם בסנהדרין רע"ק ורבנן ור"י וחזקי' הרי כבר כתבו שם התוס' בא"ד דלא פליגי רק אי האי לחודי' קאי והאי לחודי' קאי יעויי"ש, ולולי דברי התוס' ז"ל י"ל דהתם פליגי באופן אחר, דר"י ס"ל דנהרגין משום דל"ה ככל עדות בשני עדים, וחזקי' ס"ל דאינן נהרגין משום דחצי עדות בשני עדים הוי ככל עדות בעד אחד ומשו"ה אינן נהרגין ודו"ק. ומשו"ה א"ש הכא דגם הכא ל"ה שום חשבון ע"כ מרבין אפילו מקצת ופסול, וכדברי כ"ק זקיני אדמו"ר שליט"א. ואין להקשות דא"כ מפני מאי אמרין חמשה בקר ואפילו חמשה חצאי בקר ואמאי הא התם נמי הוי חשבון, דז"א דבשלמא אי הי' אמרין שיביא שני בקר וחצי תחת חמשה בקר שפיר הי' שייך להקשות הא לא נשלם החשבון, משא"כ הכא הרי שפיר נתן החשבון היינו חמשה חצי בקר, ורק שלא נתן שלמים זה לא איכפת לן כיון שהשלים החשבון ודו"ק.

עוי"ל באופן אחר דל"ש לומר דבר ולא חצי דבר רק היכא שהסברא נוטה לזה משא"כ הכא, וראי' לזה מש"ס קידושין (דף ז' ע"א) אמר רבא התקדשי לי לחציי מקודשת חצייך מקודשת לי אינה מקודשת, אמר לי אביי לרבא מאי שנא חצייך מקודשת לי דאינה מקודשת אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה הכא נמי איש אמר רחמנא ולא חצי איש, אמר לי הכא השתא איתתא לכי תרי לא חזיא אלא גברא מי לא חזי לבי תרי, והכי קאמר לה דאי בעינא למינסב אחריתי נסיבנא עכ"ל הש"ס, והמתבאר מדברי הש"ס הנ"ל דהיכא דאפשר להיות אף חצי לבד הוי החצי ככולו וה"נ הוא ממש כן ודו"ק, ויש עוד להאריך מזה ויעיין ש"ס קידושין (דף י"ח ע"א) גניבו אלף וכו' ואכמ"ל.

עוי"ל דל"ש כאן דבר ולא חצי דבר כיון דכתוב בי' לשון הוי' היינו "והי' הדברים האלה" דמזה ילפינן שיהי' כתיבה כסידרון, וכל זמן שלא נכתב כסידרון לא נהווה כמצוותו, ואפילו אם לא נכתב כסידרון רק חצי אות לבד לא נהווה כדבעי, וראי' לזה מדכתיב בתורה (דברים כ"ג ט"ו) ולא יהי' בך ערות דבר ופי' בס' תיבת גמא בשם מפרש אחד ולא יבוטל ברוב יעויי"ש, ועומק כוונתו הוא כיון דכתיב בי' לשון הוי' "ולא יהי'" והרי הווה ויש מקצת, וה"נ כיון דכתיב "והי' הדברים" הוי כאילו כתוב להדי' "ולא יִקְתָּב ולא יהי' שלא כסדר" וא"כ כל שלא נכתב שלא כסידרון אפילו חצי אות נמי פסול והוא עמוק. והרי כדברי כ"ק זקיני אדמו"ר שליט"א.

[ד] בדל"ג (מדפי ספרו) הביא כ"ת נ"י קושיא בשם הגה"ק זצ"ל מטשעכענאווי על סוכה העשו' בשלאַך מפני מאי כשירה אחרי שהסירו השלאַך נימא הואיל ונדחה קודם הסרתו ידחה, ותירץ הגה"ק זצ"ל הנ"ל בזה"ל אלא נראה דלא שייך כלל דיחוי אצל מצוה רק במקום שאין המצוה נוהג אלא פעם אחד וכו' משא"כ גבי סוכה דבכל רגע הוא מצוה חדשה וא"כ מה בכך דאידיחי' דהא אף אם לא אידיחי' והי' מקיים אז המצוה מ"מ הי' עתה ג"כ המצוה עליו ודו"ק.

יעיין נא למו"ר הרה"ג מוהר"י אורנר שליט"א אב"ד דק"ק נאשעלסק והגליל בספרו הבהיר שהרת אזור

ח"א בקונטרס הכולל (אות ח"י) שכתב ג"כ דלענין איסור התלוי בזמן נמי חידש הגה"ק זצ"ל הנ"ל כנ"ל דכל רגע איסור בפני עצמו הוא ודו"ק. ועיויין בס' מנ"ח (מ"ע י') שכתב לחלק בין סוכה למצה דבמצה לא שייך מצה הראוי' לשבעה כמו גבי סוכה, דבשלמא לגבי מצה דרק כזית ראשון חובה בלילה הראשונה אבל בשאר הימים מצה רשות א"כ מה ענין חובה אצל רשות דנימא דאין סברא להיות יום אחד מופרד מחבירו וצריכין להיות שוין, משא"כ בסוכה דמצוה לאכול ז' ימים בסוכה והוי כולן חובת יום שפיר שייך לומר דאין סברא שיהי' יום אחד מופרד מחבירו יעווי"ש באריכות, והוא דלא כהגה"ק זצ"ל הנ"ל, דלהגה"ק זצ"ל הנ"ל דבסוכה כל רגע מצוה בפני עצמו הוא א"כ ג"כ צ"ל דמה ענין רגע זו לחבירתה ולא יהי' צריך להיות סוכה הראוי' לשבעה.

ומופלג אחד הקשה לי על דברי המנ"ח הנ"ל דהא גם בסוכה רק כזית ראשון בלילה הראשונה חובה אבל בשאר שבעת הימים רשות הוי, אך ז"א דלא דמי סוכה למצה דהרי אסור להתענות ביו"ט וכן אסור להתענות בחול המועד, וא"כ נהי דעיקר חובה בסוכה הוא בלילה הראשונה, מ"מ הרי יש עליו ג"כ חיוב בשאר הימים לאכול וכיון שאוכל הרי מחויב לאכול בסוכה, משא"כ במצה זה אינו דהרי יוכל לאכול שאר דברים דלא של מצה ודו"ק. שוב מצאתי ראי' לדברי הגה"ק זצ"ל הנ"ל וממילא דברי המנ"ח נידחין, מתוס' שבת (דף קל"א ע"א) ד"ה ושוין דמשמע משם להדיא דבסוכה לאו חיוב נמשך הוא יעוויין שם היטב.

ולפ"ז יש ליישב מה שהקשיתי דקדוק עצום בסוכה (דף ל' ע"א) אמאי דאמרינן שם במתניתין דלולב הגזול פסול, ופריך התם בגמ' בשלמא ביו"ט ראשון לא לכם אמר רחמנא וליכא, אלא ביו"ט שני אמאי לא, ומשני מדרשב"י דאמר רשב"י שנאמר והבאתם את הגזול ואת הפסח מה פסח לית לי' תקנתא אף גזול נמי לית לי' תקנתא כו', בשלמא לפני יאוש לא אדם כי יקריב אמר רחמנא והאי לאו דידי' הוא, אלא לאחר יאוש הא קניא ביאוש, אלא לאו משום דהוי לי' מצהב"ע וה"ל לולב הגזול פסול ביו"ט שני משום מצהב"ע. והקשיתי לכאורה דא"כ מפני מאי לא פריך ג"כ אלולב בשלמא לפני יאוש לא לכם אמר רחמנא וליכא אלא לאחר יאוש אמאי לא וכמו דרשב"י פריך לענין קרבן [ודוחק לומר דאקרבן שפיר מקשי משום דכתיב אצל פסח ומאי פסח לית לי' תקנתא וכו'].

אך לפי הנ"ל א"ש דבלולב לא יוכל להקשות דלעולם לפני יאוש לא יצא אבל לאחר יאוש יצא, דז"א דאמרינן דיחוי הואיל ונדחה קודם יאוש נדחה ג"כ לאחר יאוש, ואי"ל דגבי יו"ט ראשון ושני נמי נימא הכי הואיל ונדחה קודם יו"ט שני היינו ביו"ט ראשון ידחה ג"כ ביו"ט שני, דז"א דע"ז שוב שייך סברת הגה"ק זצ"ל הנ"ל דכיון דיו"ט ראשון מופרד מיו"ט שני ל"ש ב' דיחוי כנ"ל. ואי"ל דא"כ גבי קרבן נמי נימא הכי הואיל ונדחה קודם יאוש ידחה אף לאחר יאוש, דז"א דהתם שוב בעלי חיים הוא וסתם רשב"י רבי שמעון הוא, והרי ר"ש ס"ל (פסחים צ"ח ע"א) דאין בעלי חיים נידחין ודו"ק והוא נכון.

[ה] בחידושי סוגיות (סי' א' אות א') נסתפק כ"ת נ"י בהא דקיי"ל אמירתו לגבוה כמסירה להדיט דמיא אי אף במחשבה לגבוה דמהני אי שייך ב' ג"כ אמירתו לגבוה כמסירה להדיט, יעויין בהגהת אשר"י קידושין (דף כ"ח ע"א) שהביא להדיא בשם רבינו האי ז"ל דאף מחשבה לגבוה הוי כמסירה להדיט יעווי"ש, וכ"כ במרדכי

קידושין (סי' תצ"ה) להדיא יעוי"ש.

[ו] שם (סי' א' אות ג') הקשה כ"ת נ"י על תוס' מנחות (דף פ"א ע"ב) ד"ה תודה שכתבו שם דבהקדש לא אמרינן תוך כדי דיבור כדיבור דמי משום דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמיא, וע"ז הקשה כ"ת נ"י דהא קיי"ל דהקדש בטעות ל"ה הקדש ואם לא ה' כוונתו להקדש מאי מועיל האמירה לגבוה, ע"כ תוכן קושייתו, ולענ"ד לק"מ דהתוס' לא כתבו דתוך כדי דיבור לא מהני בהקדש אלא דווקא כנידון דהתם דאמר תודה מן החולין ולחמה מן המעשר דאמרינן דיביא הוא ולחמה מן החולין, משום דעיקר הוא התודה דלחם הוא בגלל תודה וכדמפורש שם ברש"י ד"ה האומר הרי עלי תודה וכו' יעוי"ש, וכן מה שהביאו שם בתוס' ש"ס דתמורה (דף כ"ה ע"ב) דאמר רבי יוסי אם משאמר הרי זו שלמים ונמלך ואמר ולדה עולה הרי זו ולדה שלמים, ואמרינן התם בגמ' דקא משמע לן דלא אמרינן דתוך כדי דיבור כדיבור דמי משום דהעיקר היא הבהמה עצמה, וא"כ משתפס עיקר ההקדש לא אמרינן תוך כדי דיבור כדיבור דמי, משא"כ היכא שתפס רק טפל הדבר ולא עיקרו של דבר שפיר אמרינן דתוך כדי דיבור כדיבור דמי אף בהקדש, וא"כ שפיר כתבו התוס' התם במנחות דאף לב"ה דס"ל (ערכין כ"ג ע"א) דהקדש בטעות ל"ה הקדש, מ"מ הכא שאני משום שכבר תפס עיקר הדבר כנ"ל, ולא קשה קושייתו דכיון דהוי בטעות לא יועיל לב"ה, דז"א דכיון דתפס בעיקר ל"ה טעות ודו"ק, וכן מוכח מתוס' נויר (דף ט' ע"א) בד"ה אין שאלה כמו שכתבתי ודו"ק התם בסוף לשונם ז"ל.

[ז] שם (סי' ד' אות א') חידש כ"ת נ"י דנהי דאין עושין מצות חבילות חבילות מ"מ במצות קריאת שמע שרי וגם לכתחלה לכיון לשם מצות לימוד, ונימוקו עמו דכל הטעם דאין עושין מצות חבילות חבילות משום דמחזי עליו כמשאוי ורוצה לפטור את עצמו הכל בבת אחת, וכ"ז ניחא בשאר מצות, משא"כ לענין חיוב לימוד לא שייך פטור דהרי אף לאחר כן מחויב ע"כ תוכן דיבורו. ולענ"ד יש לשדות בזה נרגא עפ"י מש"כ בס' בית האוצר (כלל פ"ד) הטעם דאין עושין מצות חבילות חבילות משום דקיי"ל בש"ס ר"ה (דף כ"ח ע"א) דעושה מצוה בזמן הפטור אינו יוצא בה על זמן החיוב, וקיימא לן (סוכה כ"ו ע"א) ג"כ דעוסק במצוה פטור מן המצוה, א"כ בעושה שתי מצות בב"א פטור על כל אחת ואחת מפאת השניי ואינו יוצא כלל על שתיהן יעוי"ש, א"כ לפי"ז זה הטעם שייך ג"כ גבי ק"ש ולימוד תורה בב"א ומאי נפ"מ יש וז"פ.

אך לדעתי דברי כ"ת נ"י נכונים ודברי הבית האוצר תמוהין, דהרי להדיא איתא בש"ס מנחות (דף צ"ט ע"ב) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים ולא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ ורבה אמר מצוה לאומרו בפני עם הארץ, וקיי"ל כרבא יעויין לזקני הש"ך ז"ל ביו"ד (סי' רמ"ו סק"א) יעוי"ש, ולדברי הס' הנ"ל לא יצא משום דאין עושין מצות חבילות חבילות, ועכצ"ל דל"ש בעשיי אחת ושתי כוונות משום אין עושין מצות חבילות חבילות. ובהיותי בזה ממילא נידחין ג"כ דברי השו"ת כתב סופר חאו"ח (סי' קל"ט) שכתב לענין משלוח מנות ומתנות לאבינונים ביחד דשייך בי' משום אין עושין מצות חבילות חבילות, ולפי הנ"ל ז"א וז"פ וברור לדעתי.

[ח] שם (סי' ד' אות ג') הביא כ"ת נ"י קו' בשם הגאון מהרש"ק ז"ל בספרו קנאת סופרים (סי' קכ"ח) בזה"ל

הנה בדין מצות אין צריכות כוונה כתבו הראשונים ז"ל דאף למ"ד מצות אין צריכות כוונה מ"מ אם מכוין שלא לצאת לא מהני, ותמהני מן הירושלמי דמס' שבת פרק ראד"מ (הלכה ב) והכותי אינו מל את הישראל מפני שמכווין להר גריזים דברי ר' יהודה, אמר ר' יוסי והיכן מצינו שמילה צריכה כוונה וכו', מפורש אומר דלמ"ד אין צריכות כוונה אפילו במכוין להיפוך נמי מהני עכ"ל.

ולענ"ד נראה ליישב קצת ע"ד הפילפול דנהי דר' יוסי ס"ל מצות אין צריכות כוונה מ"מ זהו רק במילה ולא בשאר מצות, דהנה הקשו התוס' ז"ל בקידושין (דף כ"ט ע"א) בד"ה אותו דלמה לי קרא דאותו ולא אותה דנשים פטורות ממ"ע דמילה תיפוק ל' דהוי מ"ע שהזמן גרמא דאינו נימול אלא לשמונה, אך דתירצו דכיון דמיום שמיני ואילך אין לו הפסק ל"ה מ"ע שהז"ג, אך דהמפרשים הקשו על תירוץ הלזה לשיטת הרבה פוסקים דהאי מצווה עליו למולו רק עד י"ג שנים א"כ אכתי הוי מ"ע שהז"ג משום דהאב מצווה רק עד י"ג שנים [והנפ"מ בזה אי לאחר י"ג שנים מצווה האב למולו כמו קודם, או הוא בעצמו מצווה על עצמו, הביא המנ"ח (מ"ע ב') כמה חילוקים יעוי"ש, ולכאורה יש להקשות לפמ"ש כ"הטו"ז ביו"ד (סי' רס"ד סק"א) דקטן או גדול שלא מל את עצמו, והוא יכול למול את עצמו עכשיו ואינו מל את עצמו אסור למול שום אדם שבעולם יעוי"ש, א"כ לכאורה היאך יכול למול את עצמו, הא בעת שרוצה למול את עצמו בוודאי יכול למול את עצמו וכמובן, א"כ כיון שאפשר לו למול את עצמו, בוודאי אסור למול את עצמו משום ערל דאסור למול, ומאי הוא נפ"מ דערל אסור למול לעצמו או לאחרים, וצ"ל דהוי כעין גטו וידו באין כאחת ובמק"א הארכתי ואכ"מ], אך דכבר תירצו התוס' באופן אחר במגילה (דף כ' ע"א) ד"ה דכתיב דנהי דהוי מ"ע שהז"ג מ"מ הוואי אמינא דמחויבין משום דנכרתו עלי' י"ג כריתות, וא"כ י"ל דס"ל לר' יוסי דמילה הוי מ"ע שהז"ג, וי"ל ג"כ דנהי דס"ל לר' יוסי מצות צריכות כוונה זהו רק בשלא הזמן גרמא משא"כ בהזמן גרמא לא צריך כוונה, וכמו דהש"ס מחלק לרבא לענין עבירה כמו כן יש לר' יוסי חילוק גם לענין מצוה ודו"ק.

והשתא דאתינן להכי א"ש קו' הנ"ל דנהי דכתבו הפוסקים דכמתכוין להיפוך אינו מועיל, זהו רק לדידן אליבא דרבא דס"ל דמצות אין צריכות כוונה אפילו שלא בזמנו והזמן לא מעלה ולא מוריד שפיר במתכוין להיפוך אינו מועיל, משא"כ לר' יוסי דס"ל דאינו צריך כוונה במצוה שלא בזמנו רק בזמנו שפיר אין שום חילוק בין מתכוין להיפוך לאינו מתכוין כלל ודו"ק. ואי"ל מש"ס פסחים (דף קי"ד ע"ב) דס"ל לר' יוסי דאעפ"י שטבל צריך ליטבול עוד הפעם, י"ל דזהו רק לשם מצוה יתירה אבל מחיוב מצוה ממש כבר נפטר כיון דהוי בזמנו ואינו צריך כוונה כנ"ל.

ובהכי ניחא קו' התוס' בסוכה (דף מ"ב ע"א) בד"ה אמר אביי שהקשו שם אהא דפריך הש"ס והא מדאגבי נפיק ב' הא לאביי מצות צריכות כוונה והתם אליבא דאביי הוא, ולפמ"ש כ"א"ש דהש"ס פריך התם אליבא דאביי לר' יוסי ולדידי' מהני בזמנו וכנ"ל, ומה שהתוס' לא תירצו כן משום דלשיטתייהו אזלי שכתבו בר"ה (דף כ"ח ע"א) דר' יוסי לשם חיוב מצוה ממש הוא יעוי"ש בד"ה אמר רבא זאת אומרת א"כ לשיטתם שפיר הקשו וק"ל.

עו"ל דהנה לכאורה אינו מובן מה דקאמר וכי היכן מציינו שמילה צריכה כוונה מהו הפשיטות כל כך, אך נראה לענ"ד לומר עפ"י מש"כ בס' חלקת יואב האו"ח (סי' ל"ג) בסופו בזה"ל, ודע דאף דקיי"ל מצות צריכות כוונה זה רק במצוה שאינה פעולה נמשכת אבל מצוה שהיא פעולה נמשכת כמו מילה וכדומה כוונת המצוה שיהי' הבן נימול בזה לכו"ע ל"ב כוונה והמצוה כשירה וכמש"כ הרמב"ם (פ"ב מה' מילה ה"א) דקטן כשר למול וכו' עכ"ל, וא"כ הוי פשיטות כל כך משום הנ"ל ודו"ק, וא"כ כיון דהוי פשיטות כל כך משו"ה אף במתכוין להיפוך נמי מהני ודו"ק.

עו"ל עפ"י מש"כ במנ"ח (מ"ע ב') בזה"ל אך קשה למה חש"ו כשרים למול לדידן נהי דמילה לא בעי לשמה או סתמא לשמה קאי מ"מ לשיטות הסוברים דמצות צריכין כוונה עכ"פ לא גרע מילה מכל המצות דצריך כוונה, ואיך חש"ו כשרים למול הא לאו בני כוונה ניהו א"כ לא יהי' רשאים למול אם אין גדול עע"ג, אך לדעת הטו"א ר"ה (דף כ"ט ע"א) אפילו מאן דסובר מצ"כ דוקא במצוה ושופר אף דסתמא לשמה קאי מ"מ שופר זה ומצה זו אינם מיוחדין דוקא למצוה דאפשר לצאת בשופר אחר או מצה אחרת ועוד דלא נתבטל המצוה דאף דאינו יוצא עתה עוד יכול לצאת א"כ ככה"ג צ"כ, אבל בקדשים ומילה דמצוה זו מיוחדת בגופו ולאח"כ א"י לקיים המצוה עוד כהאי גוונא סתמא לשמאן קאי ואצ"כ אף למאן דסובר מצצ"כ אם כן שפיר יכולים חש"ו למול דמילה אצ"כ עכ"ל, א"כ לפי"ז נראה לענ"ד לחדש דכמו שכתב הטו"א דלמ"ד מצצ"כ במילה מודי דאצ"כ משום דסתמא לשמה קאי, א"כ לפי"ז למ"ד מצאצ"כ במילה ג"כ נחית חד דרגא וסבירא לי' דאף במתכוין להיפוך נמי מהני וא"ש.

[ט] שם (סי' ה' אות ג') הביא כ"ת נ"י דברי הריטב"א ב"מ שכתב דנשבע שלא למכור עובר הלוקח על לפני עור לא תתן מכשול משום שרוצה לקנות ממנו יעווי"ש, ולענ"ד מדברי הריטב"א הנ"ל יש להביא רא' ברורה למה שכתב בס' גינת וורדים (כלל מ"ג) דהא דעוברין על לפני עור הוא דווקא באם הוא באפשרי להיות אסור לו, משא"כ אם אינו אפשרי במציאות ליאסור לו כגון מפרכסת לב"נ דאי אפשר לעולם שיהי' אסור לישראל מפרכסת לית על ישראל משום לפני עור יעווי"ש, ומדברי הריטב"א ז"ל הנ"ל כן מפורש דאי אם מותר לו עכשיו אינו עובר על לפני עור לא תתן מכשול, א"כ ה"נ הוא לא נשבע ומפני מאי כתב הריטב"א ז"ל דעובר, אלא ודאי כדברי הגינת וורדים הנ"ל דכיון דאפשר ליאסור לו שוב עובר על לפני עור לא תתן מכשול כנ"ל וז"פ.

והנה בגינת וורדים שם הביא רא' דהתוס' ס"ל דאף דאי אפשר במציאות ליאסור לו מ"מ אסור ועובר על לפני עור מתוס' ב"מ (דף יו"ד ע"א) בד"ה כהן דכהן שאמר לישראל קדש לי אשה גרושה דאם קידש הישראל בעבורו האשה הגרושה אית בי' משום לפני עור, ולע"ד חוץ מדברי תוס' ב"מ הנ"ל יש להביא עוד רא' מתוס' חגיגה (דף י"ג ע"א) בד"ה אין מוסרין דהקשו שם אהא דאיתא שם בגמ' דאין מוסרין ד"ת לעכו"ם והקשו שם בתוס' בשם הר"ר אלחנן דתיפוק לי' דכותי העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר על לפני עור לא תתן מכשול יעווי"ש, הרי להדי' דאף דעל הישראל אין שום איסור בלימוד ואדרבא עוד מצוה היא ואפ"ה עובר על לפני עור אם מלמד לעכו"ם, וא"כ מכאן אדרבא עוד קושיא גדולה על הגינת וורדים הנ"ל דהרי הא דמלמדו

עובר על לפני עור כתוב להדי' בגמ' יעויי"ש. שוב עיינתי בגמ' סנהדרין בעצמה וראיתי שם דרך זה דיבור התוס' הוא והא דהמלמדו וכו' לא איתא בגמ', עכ"פ יש להביא רא' להגית וורדים דהתוס' לא ס"ל הכי.

[יו"ד] שם (סי' י"ב אות ד') הביא כ"ת נ"י קושית העולם דלשיטת ר"א דבעלים מפגלים א"כ הרי כל סוטה תוכל לפגל מנחתה, ותירץ בשם תשו' דברי חיים (סי' ט"ז) דאפילו אי נימא דהבעלים של מנחת סוטה הוא האשה מ"מ זהו רק אם הקרבן מנחה כשר, משא"כ אם תפגל א"כ לא תתכפר כלל ולא זכתה בה מעולם ושוב לא תוכל לפגל, כבר העיר בזה בקונטרס גבורות שמונים (אות ס"ו) ולא הביא כלל שכבר העיר בזה שו"ת דברי חיים הנ"ל, וכ"ת נ"י פילפל בזה דראוי לומר כיון שקודם הפיגול הי' שלה שוב תוכל לפגל. והנה עיקר דבר זה תליא בפלוגתא הידועה בענין סברות המתהפכות, וכבר הביאו ראיות כל אחד למענהו, אך גם אני בעזה"י הארכתי מזה, ויעויין תוס' יבמות (דף ל"ז ע"ב) בד"ה יחודי אהא דאמרין התם בגמ' רב כי איקלע לדרדשיר מכריז ואמר מאן ליומא, ופריך הש"ס והאמר רבא תבעה לינשא ונתפיסה צריכה לישב ז' נקיים, ומשני אי בעית אימא רבנן יחודי בעלמא הוא דמייחדו להו, וכתבו ע"ז התוס' בזה"ל ויש כאן פת בסלו כיון שאם הי' רוצה הי' בא עלי' וכיון שלפעמים לא הי' בא עלי' לא מיחמדה ולא חזיא וכו' עכ"ל, ולכאורה עדיין יוקשה דכיון דסוף סוף דמותרת שוב עדיין מיחמדה, וע"כ צ"ל דס"ל להתוס' ז"ל דבסברות המתהפכות אזלינן לקולא ודו"ק. ויעויין נמ"י ב"מ (דף ב' ע"א) שהקשה אהא דאמרין התם במתני' זה אמר כולה שלי זה אמר חצי שלי זה נוטל ג' חלקים זה נוטל רביע, והקשה ע"ז הנמ"י בזה"ל ולא אמרין לישקול חצי' בשבועה מגו דאי בעי אמר כולה שלי והי' נוטל חצי' בשבועה משום דלא אמרין מגו אלא בטענות שקולות אבל הכא יותר נוח לו לומר חצי' שלי שאינו מעיז פניו בחבירו כל כך מלומר כולה שלי שיצטרך להעיז כל כך וכו', ועוד שאילו הי' נוטל חצי' יותר הי' נוח לו לומר חצי' ושיטול כל תביעתו מלומר כולה שלי ושללא יטול אלא חצי' וכו' עכ"ל, ולכאורה עדיין יוקשה כיון שנוטל רביע בשבועה עדיין יטול חצי' במגו, ואי"ל דנוח לו לטעון טענה יותר טובה, דז"א דכיון דאמרת דנוטל רק רביע שוב לא יטעון כן ושוב יטול חצי' במגו, אך ז"א דאמרין להיפוך כנ"ל, ויש לי להעיר עוד מכמה מקומות ואכ"מ.

[יא] שם (סי' י"ב אות ז') הפליא כ"ת נ"י על קושית ותירוצ התוס' ז"ל ביבמות (דף י"ג ע"ב) לענין תינח היכא דנשא מת ואח"כ נשא חי וכו', והא הקושיא והתירוץ הובא בש"ס יבמות (דף ל"ב ע"א), כבר עמדו על מבוכה זו במהרש"א ובהג"ה הגר"פ במקומו, ולפלא לי על כ"ת נ"י שלא העיר בשם הגאונים הנ"ל כלל.

[יב] שם (סי' י"ג אות א') הביא כ"ת נ"י בשם רב אחד שחידש דהא דשנים שעשאוהו זה אינו יכול זה אינו יכול דחייבים הוא דווקא דשניהם בני חיובא אבל אם האחד הוא בר פטור שוב פטורים שניהם, והביא רא' ממתני' דערלה (פ"ק מ"א) שאור חולין ושאור תרומה שנפלו ולא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחומצו דפסקינן דמותר משום זה וזה גורם ולמה לא יאסור משום דזה אינו יכול זה אינו יכול, וע"ז כתב בזה"ל והסברא בזה י"ל דהיכא דאחד היתר אינו בדין שיהי' ההיתר גורם איסור וכו' עכ"ל, ולענ"ד כן מפורש בדברי הר"ן ז"ל ע"ז (דף מ"ט ע"א) שכתב הטעם דזה וזה גורם מה טעם לפי שנתבטל האיסור בהיתר דכי היכא דאי

איתא לאיסורא בעינא בטיל חד בתרי כל היכא דהאי לחודיא קאי והאי לחודיא קאי, א"נ כשנתערב כל היכא דליכא טעמא ה"נ היתר הבא מכח גרמת איסור כל היכא שאיסור והיתר גרם לו הרי הוא כאילו נתבטל איסור זה עכ"ל, ויעויין בשו"ת אבני מילואים (סי' ו') שכתב דלאו ביטול ברוב ממש הוא, ולענ"ד אינו כן, וסברת הר"ן הוא למה שכתב בעצמו בסו"פ כל הצלמים (דף כ"ב ע"א) דשבח עצים בפת הו"ל תערובת איסור ולא ממש יעוייש"ה, וה"נ הנגרם הוא גוף של היתר בעצמותו ורק הגורם הוא של איסור ע"כ שפיר בטל הגורם של איסור בגופו של היתר והוי כביטול ברוב ממש, ואח"כ מצאתי בקונטרס גבורות שמונים (אות כ') שביאר כאלו הדברים באריכות, ובין כך ובין כך הרי הוא כדברי הרב הנ"ל דהיכא שיש גורם של איסור בטל וה"נ לענין זא"י וזא"י דשבת ודו"ק.

[ג] שם (סי' י"ג אות ט') תירץ כ"ת נ"י קושית האחרונים דבשחיטת קדשים הא אפשר על ידי שנים, ותירץ כ"ת נ"י דכל הטעם דפטור משום דמסייע אין בו ממש א"כ גם לענין המצוה לא קיים, יעויין בשו"ת בן פורת (סי' יו"ד אות ח') שהאריך בזה אם גם לענין המצוה לא קיים יעוייש"ה.

[יד] שם (סי' י"ד אות ג') הביא כ"ת נ"י בשם גדולי אחרונים שהעלו דעל ביטול מ"ע לא גזרו רבנן, ולענ"ד קשה לי ע"ז מש"ס יבמות (דף כ"ו ע"א) דגזרינן דילמא אתי לבטל מצות יבמין, וכן בהרבה מקומות בש"ס יבמות, הרי להדי' דגזרינן משום קיום מ"ע. עוק"ל מש"ס שבת (דף י"ד ע"א) דאמרינן התם אוכל שני מ"ט גזור בי' רבנן טומאה דזימנין דאכיל אוכלין טמאין ושקיל משקין דתרומה ושדי לפומי' ופסיל להו, הרי להדי' דגזרינן על קיום מ"ע דושמרתם את משמרתני נמי הוי רק עשה וכמש"כ הרשב"א בגיטין (דף נ"ד ע"א) יעוייש"ש. אך בהא י"ל עפ"י מש"כ הרמב"ן ז"ל ריש חולין דתרומה כיון דכתיב ביי' לשון שמירה כל שלא נשמר אסור ואף ספק אסור ביי' א"כ לק"מ קו"ה הנ"ל דהתם שפיר גזרינן גזירה אף דהוי רק על מ"ע, מ"מ הא גם ספק אסור ביי' וכנ"ל ושפיר גזרינן, ואי"ל דהרמב"ן קאמר רק לענין ספק אבל לא לענין גזירה, דז"א דהרי רש"י ז"ל כתב להדיא בחולין (דף ב' ע"ב) בזה"ל ובמוקדשין לכתחלה לא ישחוט ואפילו בסכין ארוכה כיון דמוזהר מן התורה שלא יטמא כדכתיב ואני הנני נתתי לך את משמרת תרומותי אלמא בעינן שמירה גזור בהו רבנן לכתחלה וכו' עכ"ל רש"י ז"ל, הרי דגם גזירה גזרינן.

ולפי כל הנ"ל יש ליישב ג"כ במה שהקשה המהרש"א ז"ל דמפני מאי לא גזר משום שמא יאכל תרומה טמאה שהוא במיתה, ובתוס' רע"ק (פ"א מ"ד) תמה עליו דהרי להדיא איתא בש"ס יבמות (דף ע"ג ע"ב) דאוכל תרומה טמאה אינו במיתה רק בלאו הבא מכלל עשה, ויעויין בס' תפארת ירושלים (אות י"ד) מש"כ בזה, אך דבצל"ח הקשה דאף אי נימא דאוכל תרומה טמאה אינו רק בלאו הבא מכלל עשה, מדוע תני דווקא דילמא עבר על עשה דשימור, ליתני דילמא עבר על עשה דאכילה, אך לפמש"כ א"ש דבאמת ל"ש כאן גזירה על עשה כנ"ל, ורק על עשה דשימור שייך כנ"ל, וכ"ז ניחא לענין עשה דשימור, משא"כ לענין העשה דהאכילה שוב שוה לשאר עשה ול"ש ביי' גזירה כנ"ל. אך דעדיין יש לדון בזה דשיטת האחרונים דזר האוכל תרומה עובר ג"כ על ושמרתם את משמרת תרומותי משום שגורם בזה שלילת השימור, א"כ שוב שוה העשה

דאכילה להעשה דשימור, ושוב חוזר קו' הצל"ח, אולם בשיטת האחרונים הנ"ל דנתי במק"א ואכ"מ.

[טו] שם (סי' ט"ו אות א') כתב כ"ת נ"י דהא דלא מהני שליח לחלוץ משום דהוי מצוה שבגופו ולא מהני בי' שליחות, יעויין במל"מ פ"ג מהל' עבדים הל' ט' שכתב טעם אחר דלא מהני שלוחו לחלוץ משום דכתיב הוא ולא שלוחו יעויי"ש, והוא תמוה לקוצר דעתי ובינתי דהרי בגמ' לא איתא טעם זה ולא דרש זה רק הן ולא שלוחן, וצ"ל דכוונת המל"מ הוא דכמו דמצינו לענין הב"ד דהן ולא שלוחן ה"נ דרשינן לגבי דידי' ודו"ק וצ"ע בכ"ז.

[טז] שם (סי' ט"ו אות ה') תמה כ"ת נ"י בש"ס סנהדרין (דף נ"ח ע"ב) ודבק ולא שלא כדרכה ופירש"י דבשלא כדרכה אינה נהנית, והרי בש"ס קידושין (דף כ"ב ע"ב) אמרינן דנהנית, כבר תמה כן בס' אתון דאורייתא (כלל כ"ד) יעויי"ש.

שבתי בארינשטיין ב"ר מנחם שליט"א.

ה. ביאור בשולחן ערוך יורה דעה

יורה דעה, סימן ב', סעיף יו"ד,

במחבר, התחיל פסול לשחוט וגמר הכשר, או שהתחיל הכשר וגמר הפסול, פסולה ע"כ. ובטורי זהב, שם ס"ק י"ד, ברשב"א כתוב כגון עכו"ם או מין או כותי כו'. והקשה מו"ח ז"ל אמאי דנקט מין, הלא בפרק קמא דחולין אמרינן דסתם מחשבת מין לעכו"ם, ובמעשה כל דהו נמי אסורה, אפילו בהנאה, אפילו התחיל בדבר שאין עושה נבלה כו'. ולא אשכח פירוקא בדבר. ולא ידענא שום קושיא בזה, דהרי פסק הרמב"ם פרק ח' מהלכות עכו"ם ה"א, ולקמן בורה דעה סימן קמ"ה סעיף ח', דאפילו בשוחט לעכו"ם לא נאסרה אלא בשוחט סימן א', והיינו מעשה כל דהו שאמרו בפרק השוחט (דף מ'):. ואפילו מאי דבעי למימר התם דילפינן מדעולא, דאפילו מעשה כל דהו אוסר, היינו על כל פנים במידי שעושה נבלה וכו' ע"כ.

והש"ך בנקודות הכסף תמה עליו, דאיך נוכל לפרש מעשה כל דהו רק בדבר שעושה נבלה, דאם כן, דבדבר שאינו עושה נבלה לא נאסרה, מה מקשה הש"ס התם על רב הונא מברייתא דג' חטאות, ודחיק לאוקמה כגון שהיה חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהו וגמרו, הא יכול לאוקמה בפשיטות, כשלא היה פגום כלל, ומכל מקום, כיון שעל ידי שחיטת החצי קנה לא נעשה נבלה אם כן לא נאסרה עדיין משום תקרובת עכו"ם, ושפיר כולהו בהדי הדדי קאתיין.

וראיתי לאבי זקני הגאון מביאלא זצלה"ה בספר אגודת אוזב, סוגיא דאדם אוסר דבר שאינו שלו, מחודש ג', שתירץ על פי דברי הש"ס חולין (כ"ט:) דבקדשים אם שחט מיעוט סימן בחוץ וגמרו בפנים, חייב משום שחוט חוץ, דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף. לכן, כיון שהועילה שחיטת מקצת הסימן בחוץ לענין זה שיפסל

לקרבן, הרי עשה בזה בבהמה דבר המטריף, ושפיר נחשב מעשה כל דהו, אף על גב שאינו נעשה נבלה בזה, לענין דנעשה על ידי זה תקרובת עכו"ם. אבל בבהמת חולין, דשחיטת מקצת הסימן לא הועילה כלל לשום דבר, הרי לא עשה בזה בבהמה דבר המטריף, שפיר בעינן דוקא שיהא נעשה נבלה על ידי שחיטת מקצת הסימן, ואם לא לא נעשה על ידי זה תקרובת עכו"ם. ואם כן אתי שפיר דין הטורי זהב, משום דמיירי בחולין, והש"ס דמקשה על רב הונא הוא, משום דמיירי מקדשים. עד כאן תוכן דבריו.

ולא יכולתי להלום את דבריו מפני כמה טעמים.

(א) מה שחילק בין בהמת קדשים לבהמת חולין, דכמו דאמרינן בבהמת קדשים לענין שחיטת חוץ דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף וחייב על מקצת הסימן ששחט בחוץ, וגם הקרבן נפסל בזה למפרע, הוא הדין בבהמת חולין לענין עבודה זרה אם שחט מקצת סימן לשם עבודה זרה וגמרון שלא לשם עבודה זרה, נמי חייב משום עבודה זרה [וכל שכן כשגמרון לשם עבודה זרה] ונעשה תקרובת עכו"ם למפרע, דהא מאן דסבירא ליה דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף לא מחלק כלל בין חולין לקדשים. כמבואר בש"ס חולין (ל"ו). בשוחט והתיז על הדלעת בין סימן לסימן ונתקנח הדם, דאמרינן התם דאם ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף נחשב כדם שחיטה והוכשרה הדלעת לקבל טומאה, והתם בעל כורחין בחולין מיירי, דהא דם קדשים אינו מכשיר, כדאמרינן התם (ל"ג). הרי דגם בחולין אמרינן דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף. ואם כן לא היה לו לחלק בין קדשים לחולין, דממה נפשך, אם נגמרה השחיטה גם בחולין חייב ונעשה תקרובת עכו"ם למפרע, והיכי דלא נגמרה גם בקדשים פטור, כמבואר התם בש"ס (כ"ט), ולא נעשה שחוטי חוץ. והכי הוה ליה למימר, דהטורי זהב מיירי כשלא נגמרה השחיטה, לכן לא נעשה תקרובת עכו"ם במקצת סימן [זולת כשנעשה בו נבלה], והש"ס מיירי כשנגמרה השחיטה [דאם לא כן לא הי' חייב משום שבת ושחוטי חוץ] לכן נעשה תקרובת עכו"ם במקצת סימן.

(ב) עוד קשה כיון דגם לענין עבודה זרה ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, וגם בחולין, כנ"ל, אם כן אכתי כולהו בהדי הדדי קאתיין, גם איסור עבודה זרה וגם איסור שחוטי חוץ, דהא לענין שניהם אמרינן דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, ואם כן מה מקשה הש"ס על רב הונא, הא איסור תקרובת עכו"ם לא קדים כלל לאיסור שחוטי חוץ. [ובאמת כי קושיא זו היא גם לפי דבריו זצללה"ה דמחלק בין חולין לקדשים, דמשום הכי בא איסור תקרובת עכו"ם תיכף עם התחלת שחיטת מקצת הסימן, משום שהועילה שחיטה זו לענין שיפסל מקרבן, מה שאין כן בחולין. ומביא על זה הש"ס (כ"ט): דתיכף במקצת הסימן נפסל. והוא תמוה מאד, דכיון דכל מה שאיסור תקרובת עכו"ם מתחיל משעת שחיטת מקצת הסימן הוא משום דגם לענין שחוטי חוץ מתחיל אז האיסור, ואיך שייך לפי זה לומר דלענין תקרובת עכו"ם יתחיל אז האיסור, ומטעם זה לא יחול איסור דשחוטי חוץ, וזוהי סתירה מבוארת בתוך הדברים, דאם לענין איסור שחוטי חוץ לא יתחיל אז, הרי גם לענין איסור תקרובת עכו"ם לא יתחיל אז [לפי דבריו דמחלק בין חולין לקדשים], ואכתי תרווייהו בהדי הדדי קאתיין ודו"ק].

ג) עוד קשה דאם נאמר כהטורי זהב, דגם לעולא על ידי שחיטת מקצת הסימן בדבר שאינו עושה בו נבלה, היכי דלא נגמרה השחיטה לא הוה תקרובת עכו"ם, וקושיית הש"ס על רב הונא היא רק משום דגמר כל הסימן, ומשום דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, אם כן למה מקשה הש"ס "מכדי רב הונא כמאן אמרה לשמעתי, כעולא, ועולא מעשה כל דהו קאמר", הא מדעולא לא קשה כלל, דהא איהו מיירי בשלא גמר השחיטה, ופוסל רק בשחט מקצת הסימן בדבר שעושה בו נבלה, ובהכי נמי מיירי רב הונא, והברייתא דג' חטאות מיירי בגמר השחיטה, אם כן הקושיא היא קושיא בפני עצמה על מאן דסבירא ליה דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, ואין זה שייך כלל לדינו של רב הונא.

ד) עוד קשה דלמה מקשה הש"ס על רב הונא, דמאן יימר לן דרב הונא סבירא ליה דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, הלא מחלוקת תנאים ואמוראים היא, ומי יכריח אותנו לומר דרב הונא הכי סבירא ליה כי היכי דתיקשי עלי', דלמא לא סבירא ליה הכי ולא תקשי עליה כלל. ונהי דרב הונא אמר לשמעתי כעולא, ועולא קאמר למילתיה משמיה דרבי יוחנן, כדאמרין בגמרא (מ'). ורבי יוחנן סבירא ליה נמי התם (כ"ט): דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף. אבל הלא נתבאר דדינו של עולא, דמיירי מלא נגמרה השחיטה, ודינה של ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, דמיירי משנגמרה השחיטה, שני דינים נפרדים המה לגמרי, ואם כן נוכל לומר דרב הונא סבר כרבי יוחנן בחדא, היכי דלא נגמרה השחיטה, ופליג עליה בחדא היכי דנגמרה השחיטה. ומאי קושיא על רב הונא לפי שיטת הטורי זהב והסברת אא"ז זצלה"ה.

ויגעתיה הרבה ליישב שיטת הטורי זהב וגם דברי אא"ז זצלה"ה, ולא מצאתי רק שנאמר דאדרבא רב הונא סבירא ליה דאינה לשחיטה מתחלה ועד סוף בין בחולין בין בקדשים, ובתקרובת עכו"ם נעשה כך רק על ידי שחיטת מקצת הסימן בדבר שעושה בו נבלה. והא דמקשה הש"ס על רב הונא מברייתא דג' חטאות, משום דקדשים שאני, דכיון דשחט בו מקצת הסימן, אף על גב שאינו עושה בו נבלה, מכל מקום כבר נפסל מלהיות קרבן שהרי נעשה על ידי זה בעל מום, ונשתנה הבהמה שירדה על ידי פעולת השחיטה ההיא ממהותה הקודמת, לכן גם שחיטת מקצת הסימן הוי בה מעשה, אף על גב שאינו עושה בו נבלה, מה שאין כן בבהמת חולין דאין הפרש בין בעלת מום לאינה בעלת מום, שפיר לא נעשה תקרובת עכו"ם רק בשחיטת מקצת הסימן בדבר שעושה בו נבלה. וזה כדברי אא"ז זצלה"ה, ולא מטעמיה.

ומכל מקום יש להקשות איפכא, דמנא ליה להש"ס דרב הונא סבירא ליה דאינה לשחיטה מתחלה ועד סוף, כי היכי דתיקשי עליה, דלמא סבירא ליה דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, ואם כן לא קשה כלל מברייתא דג' חטאות, דהתם מיירי בנגמרה השחיטה כנ"ל, ובכהאי גונא תרווייהו בהדי הדדי קאתיין כנ"ל. וקושיא זו היא גם לשיטת הש"ך, דגם במקצת הסימן בדבר שאינו עושה בו נבלה נמי סובר רב הונא דנעשה על ידי זה תקרובת עכו"ם, דמכל מקום לא קשה כלל מברייתא דג' חטאות, דהתם שאני, דנגמרה השחיטה, ותרווייהו בהדי הדדי קאתיין. ואולי יש לומר, דאין הכי נמי דהיה יכול לתרץ כן, אלא דעדיפא מינה משני, כגון שהיה חצי קנה פגום, כי היכי דלוקמיה מילתיה דרב הונא גם אם יסבור דאינה לשחיטה מתחלה ועד סוף. שוב ראיתי דלא

קשה מידי לשיטת הש"ך, דהא לדידיה סבירא ליה לרב הונא דתיכף כשמתחיל לשחוט, גם בדבר שאינו עושה בו נבלה, נעשה תקרובת עכו"ם, ואם כן שפיר מקשה הש"ס דאשחטי חוץ לא לתחייב, דהא דאמרינן דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, היינו דלאחר שנשחט כולו אמרינן דאגלאי מילתא למפרע דמקצת שבתחלה נמי הוי שחיטה, אבל הכא אי אפשר לומר כן, משום דאיסור דתקרובת עכו"ם מתחיל תיכף כנ"ל, ואימת נאמר אגלאי מילתא למפרע, לאחר כך, ואז לא נוכל לומר כן דאיסור דתקרובת עכו"ם מתחיל תיכף כנ"ל, ואימת נאמר זהב דלרב הונא בחולין מתחיל איסור תקרובת עכו"ם ברובו של קנה, ובקדשים מתחיל במיעוטו של קנה וכנ"ל, לדידיה שפיר מקשה הש"ס נמי דאיסור תקרובת עכו"ם קדים, דישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף לענין איסור דשחטי חוץ לא שייך הכא וכנ"ל.

ו. מכתב להרה"ח ר' ישראל מאיר בורנשטיין ז"ל

ב"ה יום ה' לסדר והיה כי תבוא אל הארץ [תרע"ב] לפ"ק.

לכבוד דודי זקני האלוף הישיש הנכבד כש"ת מו"ה ישראל מאיר נ"י. [אחי זקני בעל אגודת אוזב זצ"ל]

(א) על דבר קושייתו על הרמב"ם ז"ל שכתב קודם הלכות תפילין וז"ל הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה יש בכללן חמש מצוות עשה וזהו פרטן א' להיות תפילין על הראש ב' לקשרם על היד ג' לקבוע מזוזה בפתחי השערים וכו' עכ"ל, והקשה כבודו דלמה מנה מצוות תפילין של ראש הלא בתורה כתוב והיו לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך, בתחלה של יד ואחרי כך של ראש, והרמב"ם מונה להיפוך, ותירץ בשם חכם אחד דהרמב"ם בא להשמיענו דשל ראש יש בו יותר קדושה משל יד משום שיש בו ד' בתים ורובו של שם בשי"ן ודל"ת, והנפקא מינה למי שאין לו מעות לקנות רק אחת דמחויב לפי זה לקנות לו של ראש שיש בו יותר קדושה עכ"ד.

(ב) והנה בעיקר קושייתו על הרמב"ם יש להוסיף עוד דיוקשה זה גם בעוד איזה מקומות בהלכות תפילין, א', בפ"א ה"א כתב וז"ל ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד ע"כ, ב', בפ"ב ה"א כתב וז"ל כיצד כותבין את התפילין של ראש וכו' ע"כ, ג', בפ"ג ה"ג כתב וז"ל ומקיף במדת ראשו וכו', ד', בפ"ג ה"ד כתב וז"ל הרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד וכו' ע"כ, ה', בפ"ד ה"א כתב וז"ל תפילין של ראש וכו' ע"כ ושם ה"ב כתב ושל יד קושר וכו' ע"כ, ו', בפ"ד ה"ד כתב וז"ל והיכן מברכין על של ראש מברך וכו' ועל של יד מברך וכו' ע"כ, ובכל המקומות הנ"ל קשה כנ"ל שהביא של ראש מקודם.

(ג) ופשוט דהרמב"ם בספר יד החזקה לא נחית להביא על הסדר שנכתב בקרא. ומה שתירץ כבודו בשם ח"א דהרמב"ם בא להשמיענו וכו' [כנ"ל אות א'] לעניות דעתי אינו כן, ואית לדייק בה טובא עד שנוציא אמתת הדברים, ואעבור פרשתא דא ואתנייה.

ד) תמן תניינן במנחות (ל"ו). תנא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך אלא כשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד מנלן, אמר רבה רב הונא אסברה לי אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים ע"כ. וכן פסק הרמב"ם פ"ד מה' תפילין ה"ה ע"ש. מבואר מזה דאם מניח מתחלה של ראש עובר משום כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים, וגם משום שכתוב בתורה בתחלה וקשרתם.

ה) והנה בשלחן ערוך או"ח סי' כ"ו ס"א כתב וז"ל אם אין לו אלא תפלה אחת מניח אותה שיש לו ומברך עלי' שכל אחת מצוה בפני עצמה והוא הדין אם יש לו שתיים ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח אלא אחת מניח אותה שיכול ע"כ. ובמגן אברהם ס"ק א' כתב וז"ל שום אונס, כגון שצריך לצאת לדרך ואין יכול לעכב להניח של יד מניח של ראש לבד ולא חיישינן למי"ש כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים (הרא"ש) וקשה מנא לן הא דלמא דוקא באונס גמור כגון שיש לו מכה ביד אבל משום איחור דרכו לא התירו לו לבטל מצות תפילין, ויש לומר דמכל מקום יניחם אחר כך אלא דקא משמע לן דאף על גב דאין יכול להניח עתה של יד מכל מקום יניח של ראש לבד ע"כ.

ו) והנה לכאורה מן הש"ס (ל"ו). הנ"ל הי' מוכח דאם אין לו לקנות רק תפלה אחת שיקנה של יד משום שני טעמים הנ"ל משום כל זמן וכו' ומשום שכתוב בתורה בתחלה וקשרתם. והרא"ש שמתיר להניח של ראש בלבד היינו ביש אונס שאין יכול להניח של יד כגון שצריך לצאת לדרך ושל יד אי אפשר לו להניח רק של ראש בלבד.

ז) ולכאורה קשה בצריך לצאת לדרך למה מותר לו לעבור אהא דכל זמן וכו', הא קיימא לן בשלחן ערוך סי' כ"ה סעיף ו' דאם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה מצוה ויניח של יד תחלה ואחר כך של ראש ע"כ, ובטורי זהב שם ס"ק ה' מבאר דמוטב לעבור על המצוה משיעבור על מה שכתוב בתורה דכל זמן וכו' ע"ש, ואם התירו לעבור על המצוה משום כל זמן וכו' למה לא נחייבו שלא לצאת לדרך כדי שלא יעבור על כל זמן וכו'. וזה יקשה גם להרא"ש דבאונס לצאת לדרך מתיר לעבור על כל זמן וכו', ואפילו הכי בתשובותיו כלל ג' אות א' פסק דפגע בשל ראש יעבור עלי' ויניח תחלה של יד.

ח) וצריך לומר דהא דבצריך לצאת לדרך מותר לו לעבור על כל זמן וכו' מיירי נמי באירע לו אזי של ראש בתחלה, אבל בצריך לצאת לדרך לחוד ואירע לו של יד חייב באמת להניח של יד.

ט) והשתא באין לו לקנות רק תפלה אחת שפיר מחויב לקנות של יד משום שקודם בתורה ושלא יעבור על כל זמן וכו', ואין דומה לנדון הרא"ש הנ"ל בצריך לצאת לדרך דהתם מיירי נמי באירע לו של ראש בתחלה.

י) ונהי דשל ראש מקודש ביותר משום שיש בו שי"ן ודל"ת רובו של שם כמו שכתב רש"י בכמה מקומות ועיי' תוס' ברכות (י). ד"ה אלו, נראה לי דזה רק בלבוש שתיהן של ראש ושל יד דאז השם נשלם על ידי היו"ד

שבשל יד והוי שם שלם שפיר יש בשל ראש יותר קדושה משום שיש בו רובו של שם, אבל באין לבוש שתייהן אין מצטרפות לשם שלם דהאי לחודיא קאי והאי לחודיא קאי, ואין בשל ראש קדושה יותר מבשל יד, ואם כן אי אפשר לומר דיקנה לו של ראש ולא של יד משום דשל ראש מקודש יותר, דזה אינו דבאם יקנה וילבש רק של ראש בלי של יד לא יהא מקודש ביותר כלל.

יא) אך צריך עיון מהא דפסק הרמב"ם פ"ג הי"ז דאם הניח פעם אחת תפלה של יד ברצועותי' אסור לשנות את רצועותי' לתפלה של יד, הרי דשל ראש קנתה לה קדושה שלה בהנחת פעם אחת, ואם כן באם יש לו לקנות תפלה אחת, ושתייהן כבר נתקדשו על ידי הנחה, שוב הוי של ראש מקודש ביותר.

יב) ומכל מקום נראה דמחויב לקנות של יד, דאם מותר לעבור על המצוה משום הא דכל זמן וכו' כנ"ל כל שכן שלא יקנה בתחלה של ראש משום דכל זמן וכו' וזה ברור מאד.

יג) כבודו הביא דשל ראש מקודש נמי ביותר משום שיש בו ד' בתים. אמת כי כן הוא גם בשלחן ערוך הרב מלאדי (סימן כ"ה סעיף י"ד), ובעניי לא זכיתי בכל זה להבין מדוע יחשב זה ליותר קדושה הלא זה רק מתנאי המצוה וצ"ע.

הדוש"ת שבת.

הרה"ג ר' מנחם מענדל בורנשטיין זצ"ל הי"ד

נכדו בכורו של בעל ה"אבני נזר". נולד בשנת תר"ל (קראשנעוויץ) לאביו הרה"ג ר' מאיר ואמו אסתר בריינדל בת ה"אבני נזר" ונקרא ע"ש זקנו השרף מקוצק. למד ביישיבת זקנו, ואף העתיק מחידושי זקנו ושיעוריו¹². בשו"ת אבני נזר נשתמרו כמה מהתשובות שכתב לו זקנו¹³.

בשנת תרמ"ז נישא לבת דודתו מרת יוטא פייגא בת הרה"ג ר' יצחק חיים הכהן רפפורט זצ"ל. בניה הם הרב הגאון ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל ואחיו הרב ר' אהרן בורנשטיין שנספה בשואה בלאדז עם אשתו ושתים מבנותיהם.

בשנת תרס"ה נישא בשנית למרת לאה לבית טשארני, ונולדו לו עוד ו' ילדים. ר' מענדל נפטר בלאדז בימי השואה. ילדיו נספו בשואה, מלבד בת זקונו מרת ברכה ע"ה, שלאחר השואה נשאה בזוו"ש לאדמו"ר ר' אריה לייבוש הלברשטאם מז'מיגרד-צאנו זצ"ל.

להלן נדפס מכתב שכתב לדודו לאחר שידוכיו לבתו, ובו חידושים שנאמרו אותה עת ע"י זקנו בעל ה"אבני נזר"¹⁴.

ב"ה אור ליום ב' ויחי תרמ"ז סאכטשאב.

רב ברכות ושובע שמחות ישפות שוכן מרומים אל כבוד מחו' הרב הגדול חריף ובקי סוע"ה חסיד מפורסם שלשלת היוחסין כש"ת מו"ה יצחק חיים הכהן ראפאפורט נ"י.

אחד"ש הרמה כמשפט הנני בזה להודיעהו כי ת"ל אתנו בריאות השלימות כה יתן ד' לשמוע מכם כ"ט סלה. עתה יסלח נא לי כבוד מחו' אשר לא כתבתי לו עד הנה ח"ת יען כי כל ימי החורף לא הי' כ"ק אא"ז שליט"א בבריאת ע"כ השיעור שאני לומד אצלו לא הי' בקביעות ולא שמעתי מפיו הק' פלפול ארוך ועתה כאשר עזר הש"י התחיל שבוע העברה ללמוד עמנו הלכות ברכת הגומל והנני בזה לכתוב לו דבר א' ממה שחידש וכ"כ על משמרת אעמוד לכתוב לו כפעם בפעם בעזה"י.

כתב הרא"ש דהולכי דרכים אינם כהולכי מדברות לברך ברכת הגומל דברכת הגומל במקום תודה נתקנה

12. חלק מהעסקות דברי התורה נדפסו ב"נאות הדשא".

13. ביו"ד סי' ר"ל, חו"מ סי' פ"ז וסי' ק'.

14. נדפס לאחר מכן באבני נזר, או"ה, סי' לט.

ע"כ. ובחלק או"ח סי' נ"א הקשה דמי תיקן את רוח ה' הלא ברוה"ק נאמרת וירוממוהו בקהל עם וה"ל דברי קבלה ולא תחז"ל והוא חילק בין הפרקים, דוייבחו זבחי תודה כתוב קודם יורדי הים ע"כ אין חיוב תודה אלא בתלת אחריני דכתבו קודם ולא ביורדי הים, והא דירוממוהו דילפינן מינה ברכת הודאה רק ביורדי הים ולא באינך אחריני רק חז"ל תקנו בזמן שאין ביהמ"ק קיים במקום תודה עכ"ד, והנה מ"ש דחיוב תודה אינו ביורדי ים נעלם ממנו דברי רש"י זבחים ז' ע"א בד"ה לא דידי' וז"ל ששחט תודה בשעת עלייתו מן המים כו' ע"ש, אף דכתוב קודם יורדי ים, וכ"ש קרא דירוממוהו דכתיב בסוף בתר כולהו דאכולהו קאי, ועיקר הקושיא דהוה דק"ל ולא תקנו חז"ל, הנה מגילה ברוה"ק נאמרה ואעפ"כ בריש מגילה (דף ב' ע"א) מכדי כולהו אנשי כה"ג תקנוהו וע"כ ברה"ק נאמר להם שיתקנו וכן י"ל שדוד ראה ברוה"ק לתקן בהני ברכת הגומל והאי במקום תודה פ"י במקום שיש תודה תקנו נמי ברכה זו שהרי בכתוב נזכר נמי תודה ע"כ אין חיוב זה רק במקום שיש חיוב זה.

ועי"ל דקרא דירוממוהו אמזמור לתודה קאי שהבעלים אומרים בשעת הקרבת התודה ומשחרב ביהמ"ק תקנו ברכה במקום תודה ומזמור לתודה, ובח"ס כתב שם דמזמור לתודה קאי שאומרים שירה על נדבת קרבן יחיד כדעת הרמב"ם פ"ב מה' מעשה הקרבנות הלכה ב', והם דברי תימה, דאין זכר למו ברמב"ם רק הנסכים שמקריבים אבל לא שירה, ורמב"ם עצמו כתב בה' כלי המקדש דאין אומרים שירה אלא על קרבן ציבור שקבוע לו זמן אך מזמור לתודה שהבעלים אומרים, ונראה שהוא בשעת סמיכה דכתב הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פ"ג הט"ו) דבשלמים אין כאן דווי ואומר דברי שבח בתודה הדברי שבח הוא מזמור לתודה [ובקדש הי' קהל עם ומושב זקנים אף דלא הי' ישיבה במקדש האי מושב לאו דווקא יושבין אלא אפילו עומד לאפוקי מהלך כמו גבי מצורע דכתיב מחוץ למחנה מושבו ומצורע מהלך אינו מטמא בביאה דמושבו כתיב ומצורע עומד מטמא כמו יושב דמושבו היינו קביעות, וה"נ בנ"ד ודלא כב"ח שכתב דברכת הגומל מעומד משום דזקנים ביישיבה ולענ"ד ליתא] ואין זה ענין לשירה, שאומרים הלויים, ובשעת נסוך היין וזה הבעלים אומרים ובשעת סמיכה אך צריך להבין מנ"ל להרא"ש דתודה אינו בהולכי דרכים. והנראה דהנה נוסח ברכת הגומל הגומל לחייבים טובות ובתשובת מהר"ם מיניץ סי' י"ד פירש דמסתמא כיון שהוא חולה חטא וע"ש, והנה לכאורה זה שייך בחולה וחיוב בבית האסורין שבידי שמים, או ע"י אחרים הן, אבל יורדי הים והולכי מדברות שבעצמו הכניס עצמו לסכנה מה ראי' שחטא ובוודאי יורדי הים שאירעה להם גלים וכן הולכי מדברות שתעו בדרך י"ל שזה הי' מחמת חטא אך משמעות ש"ס ופוסקים שעפ"י לא אירע להם שום סיבה מברכים הגומל לחייבים וכו' ולמה, אך י"ל ממ"נ אם אינו צורך גדול אסור לסכן עצמו ובוהו עצמו הוא חוטא ומאחר שבעצמו חטא והכניס עצמו לסכנה אין מן הדין להצילו והוא חייב בוהו ואעפ"כ גמלו הי"ת טובות, ואם מחמת הכרח ירד לים או הלך במדבר א"כ זה עצמו שהצריכהו לכך ראי' שחטא אבל הולכי דרכים שמנהגו של עולם היא ואין ראי' כלל ממה שהוצרך לדרך שחטא, איך יברך הגומל לחייבים טובות, אך נראה דנוסח זה אינו מעכב וראי' מהא דר' יהודה חלש ואיתפח עיילי גבי ר' חנא ואמרי ל' בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא עני בתרייהו אמן ואמר פטרתון מלאדווי ולא יהי' ברכת אמן יותר מאלו בעצמו בריך על שהבריא, ולא אמר הגומל לחייבים וכו' ואעפ"כ נפטר הרי דנוסח לחייבים אינו מעכב ותמה על מהר"ם מיניץ שם שכתב דקטן אינו מברך ברכת

הגומל זו דהא אינו בר עונשין ואינו יכין שאמו ושאביו חייבין וחוטאין וא"ת יאמר גומל חסדים סתם הוה משנה ממטבע, והא מוכח בגמ' דמלת חייבים אינו מעכב וצ"ע.

נחזור לנ"ד, די"ל בהולכי דרכים דמברך גומל חסדים טובים וע"ז השיב הרא"ש דבמקום תודה, הלא בא חמץ ומצה ופירש החכם המקובל אלקי ר' יוסף גיקטילא בספר צפנת פענח דמצה מורה על הנס וחסד שנעשה לו וחמץ על החטא ואעפ"כ נעשה לו הנס זה. ענין תודה שבא על חמץ ומצה והוא דוגמת תחז"ל הגומל לחייבים טובות ולפ"ז אין חיוב תודה אלא בהני ארבעה שבוודאי חטא וחייב וכנ"ל אבל בהולכי דרכים דאין ראי' שחטא אין תודה והתם לא שייך לומר שיביא בלא חמץ שהרי בתודה חמץ ומצה מעכבין זא"ז.

ולענין דינו של מהר"ם מינץ נראה לי כוותי' ולא מטעמיה אלא כיון דלכתחלה נוסח הברכה הגומל לחייבים טובות וכיון שהקטן אינו יכול לברך כך לא שייך בהם חינוך וראי' קטן היודע לנענע חייב כלולב אף דנענע לא מעכב מ"מ כשאינו יודע לנענע אינו בדין חינוך וכנ"ד. מנחם

הרה"ג ר' יצחק חיים הכהן רפפורט זצ"ל

הרה"ג ר' יצחק חיים הכהן נולד בשנת תרי"ב לערך לאביו הגאון ר' שבתי הכהן רפפורט זצ"ל אב"ד דומברובה הסמוכה לטרנוב, שהיה בן אחר בן לבעל הש"ך (על שמו נקרא זקנינו). נישא למרת מרגלית בתו של הגאון ר' זאב נחום בורנשטיין, מח"ס אגודת אזוב", אביו של הגאון מסוכטשוב. חתונתו נערכה בביאלה בשנת תרכ"ט.

ר' יצחק הי' למדן מובהק, חריף ובקי, נפלא ומצויין במדות נעלות. הוא היה בעל מזג טוב כ"כ עד כי נכון היה לפשוט את כותנתו ברחוב וליתנה לעני המזדמן לו.

גיסו בעל "אבני נזר" העריכו וחבבו מאד, והוא כותב בתשובה בספרו (ראה לקמן) "וחמיו הרב ז"ל (הרב מביאלה) תמיד היה מרגלא בפומיה, חתני זה הוא תיבת ספרים שלי כמו שהעידו רבים". בכרכי ה"אבני נזר" פזורות עשרות תשובות אליו, והוא "המאוסר במעלות ובמדות". אף בספרו של גיסו בעל ה"כוכב מיעקב" (חתן אביו) נדפסו עשרות תשובות אליו.

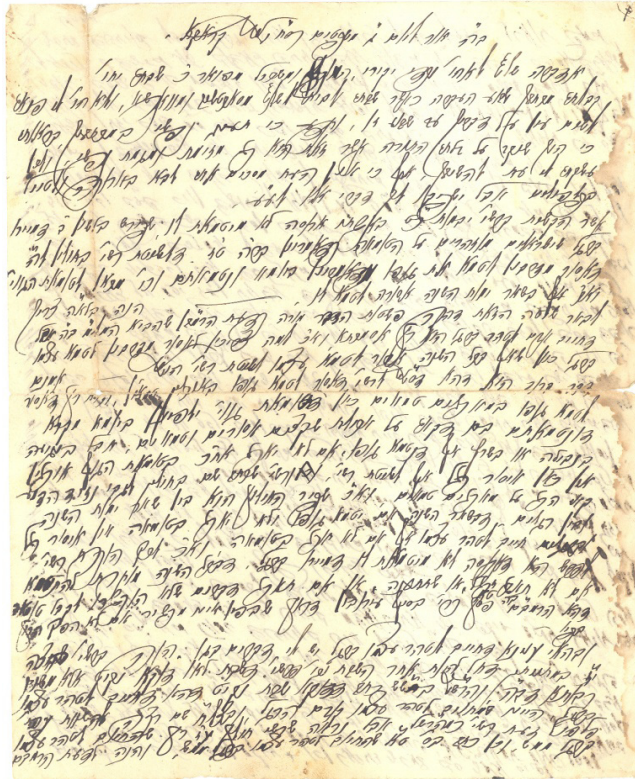
לאחר הסתלקות חמיו נתנו בו רבים מבני ביאלה עיניהם לעשותו לרב העיר, ובנדון זה, אם יש לחתן דין ירושה ברבנות, נכתבה תשובתו המפורסמת של ה"אבני נזר" בקונטרס "שש מעלות לכסא" (יו"ד ב' סי' שיי"ב). גם גיסו בעל "כוכב מיעקב" כותב בספרו בענין זה (סי' קכ"ה). בתחילת שנת תרמ"ז נתקבל לרב באוסטרוב (באזור שדליץ הסמוכה לביאלה), אולם מחמת היותו יליד גליציה ובעל נתינות אוסטרית, נאליץ בשנת תרמ"ט לעזוב את אוסטרובה שהיתה בפולין הקונגרסאית, אשר היתה אז תחת שלטון רוסי. הוא התישב בקראקא, ובה נסתלק בי' מנ"א תרפ"א.

זוגתו, הרבנית מרת מרגלית נפטרה ביום ה' טבת תרפ"ו, ונטמנה בקבר בתה יוטא פייגא הנ"ל. נוסח מצבתה: "הרבנית הצדקת והחשובה מרת מרגלית ע"ה בת הרב הגאון מו"ה זאב נחום זצלה"ה אבד"ק ביאלא דליטא אשת הרב הגאון מו"ה יצחק חיים הכהן ראפפורט זצלה"ה אבד"ק אסטראווע י"ה טבת תרפ"ו תנצב"ה".

בתו, מרת יוטא פייגא, נשאה להרב ר' מנחם מענדל בורנשטיין אביו של הרה"ג ר' שבתי זצ"ל.

להלן חילופי שו"ת בינו לבין נכדו, הרה"ג ר' שבתי, משנת תרס"ה, הנדפסים בזה לראשונה.

מכתבו של הרה"ג ר' יצחק חיים הכהן רפפורט זצ"ל

ב"ה אור ליום ג' משפטים רס"ח לפ"ק, קראקא.

אדברה שלום לאהובי נכדי יקירי המופלג ומשכיל מפואר כ' שבתי יחי'.

קבלתי מכתבך שבוע העברה כאשר שבתי לביתי לשלום מסאכטשאוו ומווארשא, ולא הי' לי פנאי לשום עין על דברך עד שבוע זו, ותדע כי תענג נפשי במכתבך, בראותי כי הנך שוקד על דלתי התורה אשר זאת היא כל מזימות ומגמת נפשי, ולכן עשקתי לי עת, אף כי אין העת מסכים אתי לכא בארוכה ולטייל בפלפולים אבל ישפיקו לך דברי אלו לע"ע.

[א] אשר הקשית ברש"י יבמות (דף כ"ט ע"א) באשתו ארוסה לא מיטמאת לו, שפירש בלשון ב' דמיירי ברגל שישראלים מוזהרים על הטומאה כדאמרינן ב"ה (דף ט"ז ע"ב), דלשיטת רש"י בחולין (דף ל"ה ע"א) ד"ה דליכא דאסור מדרבנן לטמא את גופו מדאמרינן ביומא (דף פ' ע"ב) ונטמאתם וכו' מכאן לטומאת הגווי' וא"כ אף בשאר ימות השנה אסורה לטמא לו.

[ב] הנה בלא"ה צריך לבאר שיטה הזאת דהנה פשטות הדבר מורה כדעת הרמב"ן (ויקרא י"א ח') שהביא

המל"מ בהל' ט"א (פט"ז ה"י) דחייב אדם לטהר ברגל הוא רק אסמכתא, וא"כ למה צריכין לאסור מדרבנן לטמא עצמו ברגל כיון שאף בכל השנה אסור לטמא עצמו לשיטת רש"י הנ"ל.

[ג] אמנם דבר ברור הוא דהא דס"ל לרש"י דאסור לטמא גופו באוכלין טמאין, הוא רק דאסור לטמא גופו במאכלים טמאים כיון דטומאת גווי' ילפינן ביומא מקרא דונטמאתם במ דקאי על אכילת שקצים אסורים וטמאים, אבל בנגיעה בנבילה או בשרץ אף דנטמא גופו, אם לא יאכל אח"כ בטומאת הגוף אוכלין אין כאן איסור כלל אף לשיטת רש"י, ורש"י שכתב שם בחולין לגבי נזיד הדמע קאי הכל על מאכלים טמאים, וא"כ שפיר החילוק הוא בין שאר ימות השנה ובין רגלים, דבשאר השנה אם יטמא גופו ולא יאכל בטומאה אין איסור כלל, וברגלים חייב לטהר עצמו אף אם לא יאכל בטומאה, וא"כ לכך הוכרח רש"י לפרש הא דארוסה לא מיטמאת לו דמירי ברגל, דבכל השנה מותרת להתטמא אם לא תאכל כלל או שתתענה, או אם תאכל דברים שלא הוכשרו לקבל טומאה דהא הרמב"ם (בהל' ט"א פט"ו ה"ז) פסק כר"י בסוף עירובין (דף צ"ט ע"א) דרוק שבפיו אינו מכשיר אם לא הפך הרוק בפיו.

[ד] ובהאי ענינא דחייב לטהר עצמו ברגל יש לי דברים בגו, הנה ברש"י ביצה (דף י"ז ע"ב) במתניתין דחל להיות אחר השבת וכו' פירש"י, דשבת לאו דווקא נקיט אלא משום רבותא דב"ה, והרש"ל ביש"ש כתב דדווקא שבת נקיט דהא דחייב לטהר עצמו ברגל, היינו שמחויב לטהר עצמו קודם הרגל, ובצל"ח שם רצה להשוות עפ"י פילפול דעת רש"י כמהרש"ל, אבל נראה שרש"י חולק ע"ז רק שהחויב לטהר עצמו ברגל ממש, וכן כתב בס' ט"א (ר"ה דף ט"ז ע"ב) שהחויב לטהר עצמו ברגל ממש. והנה לדעת הרמב"ם (שם פט"ז ה"י) שכתב הטעם דהחויב לטהר ברגל הוא כדי שיוכל לכנס לעזרה לראות פנים ולאכול בקדשים א"כ בוודאי החויב הוא קודם יו"ט, דהא בטמא בראשון וטהור בשני פטור מחגיגה וראי' כדאמרין בפסחים (דף פ' ע"א) משום דמאן דל"ח בראשון ל"ח בשני, ומכ"ש בחג השבועות אפילו למ"ד כולן תשלומין זל"ז ואף דל"ח בראשון חזי בשני מ"מ הא כתבו התוס' בחגיגה (דף ט' ע"א) ד"ה תשלומין זל"ז דבחג שבועות כ"ע ס"ל תשלומין דראשון הוא וא"כ בחג שבועות בודאי החויב לטבול קודם יו"ט.

[ה] ובאמת לא אדע דהנה אמרין בפסחים פרק אלו דברים (דף ס"ט ע"א) דערל שלא מל בע"פ וכן טמא שלא טבל בע"פ כיון דשוחטין וזורקין על טמא שרץ חייב כרת אם לא מל או לא טבל כשהגיע זמן הקרבת הפסח, וכן פסק הרמב"ם (בהלכות ק"פ פ"ה ה"ד), וא"כ בשלמא לדעת הרש"ל דהחויב לטהר עצמו הוא קודם הרגל א"כ שפיר איצטריך קרא דבנבלתם לא תגעו דחייב לטהר עצמו קודם הרגל אף דאכתי לא מטי זמן חיובא דראי' וחגיגה, דהא גם בפסח אם טימא עצמו במת קודם חצות פטור מכרת וכן אמרין בזבחים (דף ק' ע"א) דבמת לו מת קודם חצות מותר לטמא אבל במת לאחר חצות אסור לטמא, וכמו בדרך רחוקה בזמן פסח דפטור וכן הכא בקודם הרגל לא הי' חל עליו עוד חיובא דראי' וחגיגה ולא הי' מחוייב לטהר עצמו מצד הסברא ולכך צריך קרא דבנבלתם ל"ת, אבל לדעת רש"י דהחויב לטהר עצמו הוא ברגל ממש א"כ למה צריך קרא לזוה הלא אם לא יטבול יהי' נפקע ממנו חיוב דראי' חגיגה ושמחה, והוא כמבטל מצות אלו בידיים דהא גם

בק"פ אם לא טבל בזמן הקרבת הפסח חייב כרת כנ"ל, ואף דלמ"ד תשלומין דראשון הוא לא יועיל כלל אף אם יטבול ביו"ט דהא בראשון הוא כל יום הראשון טבול יום וא"כ ל"ח גם בשאר הימים מ"מ מחויב הוא לטבול כדי שיוכל לקיים עכ"פ מצות שלמי שמחה בשאר הימים, וגם הא לר"א דס"ל כולן תשלומין זל"ז הוא ואף דל"ח בראשון חזי בשני א"כ אמאי לא מחויב לטבול מצד הסברא ביום הראשון כדי שלא יפקיע ממנו מצות חגיגה וראי' ג"כ, ולמ"ל קרא דנבלתם ל"ת, דהא הרמב"ם כתב דאין לוקין ע"ז, והחויב לטבול הוא מצד הסברא כנ"ל.

[1] וכן קשה לי לדעת הרמב"ן דהוא אסמכתא בעלמא, והחויב לטבול הוא רק מדרבנן דאמאי לא יהי' החיוב מדאורייתא שלא יפקיע מצות ראיות פנים וחגיגה כנ"ל, אם נאמר דהחויב הוא לטבול ביו"ט גופא.

[2] וא"ל דאיצטריך קרא דנבלתם וכו' להיכא שכבר הביא קרבן ראי' וחגיגה ואכל שלמי שמחה ביום ראשון דרשאי אח"כ לטמא עצמו מצד הסברא דהא אינו מחויב עוד במצות האלו ולמחר יהי' ראוי, אבל משום קרא דנבלתם וכו' אסור לטמא עצמו אף לאחר שקיים הכל, אבל ז"א דלטעם הרמב"ם דהא דחייב לטהר עצמו ברגל כדי שיקיים מצות ראי' ושמחה, א"כ באמת מותר לטמא עצמו אף לאחר דילפינן מקרא, וכן ראיתי שכתב בס' שאג"א (סי' ס"ו) דמותר לטמא עצמו בשרץ אחר שקיים הכל דהא למחר יהי' ראוי, וא"כ הדרא קושייתי הנ"ל לדוכתא.

[ח] ועכצ"ל דלדעת רש"י הנ"ל דהחויב לטהר עצמו ברגל ממש, או לדעת הרמב"ן דהוא רק אסמכתא א"כ מוכרח לומר דאינו תלוי בהקרבת הקרבנות או באכילת שלמי שמחה ואף לאחר שכבר קיים הכל אסור לטמא עצמו או בנשים דפטורין מראי' וחגיגה, ולגבי שמחה הוא פלוגתא בריש ר"ה (דף ו' ע"ב) אם נשים מחויבין בשמחה מ"מ אסורין לטמא עצמן, והם מחויבין ג"כ לטהר עצמן ברגל, ואתי שפיר לפי"ז הא דפירש"י הנ"ל על אשתו ארוסה ולא מיטמאת לו משום דחייב לטהר עצמו ברגל, אף דלאב"י דס"ל דאין בנשים גם מצות שמחה, מ"מ החויב לטהר עצמו אינו תלוי בקרבנות או באכילת קדשים כנ"ל.

אפס אתי יותר פנאי להאריך, ת"ל אתנו החוה"ש, חזק ואמץ בתורה, זקינך הדו"ש באה"ר שוחר טובתך, יצחק חיים הכהן ראפאפארט.

תשובה.

ב"ה יום ו' לסדר משפטים שנת תרס"ח לפ"ק.

כבוד אא"ז הרב הגאון חריף ובקי מפורסם, ערוגת הבושם, זית שופכני, עסיס רמוני, האהוב לכל והתורני, אין גומרין עליו את ההלל, מידותיו הטובים מי יוכל למלל, וכו' כקש"ת מוה"ר יצחק חיים הכהן ראפאפארט שליט"א, בקראקא מדינת גאליציען.

מכתבו הגיעני וראיתי שפילפל בחכמה ויפה דיבר, וע"כ הוכרחתי עוד לכתב לו, כי אין מסרבין לגדול, ואף כי אין לי פנאי עתה, מ"מ אצלתי לי עת למען השבע עונג עוד מתשובתו אלי.

[א] מש"כ לתרין קושייתי על רש"י יבמות (דף כ"ט ע"ב) יפה דברת.

[ב] מש"כ כ"ג אא"ז שליט"א דמרש"י ביצה (דף י"ז ע"ב) משמע דהא דאמרינן בר"ה (דף ט"ז ע"ב) דמחוייב ישראל לטהר את עצמו ברגל, היינו שהחיוב הוא לטהר את עצמו ברגל ממש, וכי שכן כתב בס' טו"א על מס' ר"ה שם, אני תמה דהרי מרש"י לא משמע כן כלל, רק שמשמע מדבריו דהחיוב הוא בין ברגל ממש בין מקודם כי ז"ל המתני' שם חל להיות [יום טוב] אחר השבת בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת [פירש"י, דקי"ל בר"ה (דף ט"ז ע"ב) חייב אדם לטהר את עצמו ברגל דכתיב ובנבלתם לא תגעו ומוקים לה ברגל הלכך יטבול מערב שבת דאסור להטביל בשבת וביום טוב] ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת וכו' עכ"ל המתני', וברש"י כתב וז"ל והא דנקט שבת רבותא אשמועינן לבית הלל דאפילו בשבת שרי לאדם וכו' עכ"ל, וכן כתב בר"ן שם (דף י' ע"א), וא"כ לכאורה מאי הקשה רש"י, הא יוכל לתרין דביום טוב א"א למיטבל את עצמו, דהחיוב הוא רק בערב יום טוב, וע"כ כיון דלא מתרין הכין, על כרחיך צריך לומר דסבירא לי' לרש"י ז"ל דגם ביום טוב איכא החיוב, ורק דמתניתין רבותא אתי לאשמועינן דגם בשבת שרי למיטבל וליכא משום מתקן.

[ג] והשתא דאתינן להכי אין ראי' למש"כ כ"ג אא"ז שליט"א דרש"י יסבור דבערב יום טוב לא חל עליו החיוב עדיין, דז"א דאי בערב יום טוב ליכא חיוב, א"כ במאי עסקינן במתניתין, דאמרינן דב"ה סוברים דאדם בשבת [מותר], הא אדם היינו לענין טבילת רגל [וכמו שפירש רש"י בעצמו] וא"כ אי נימא דבערב יום טוב ליכא חיוב מאי היינו אדם דמתניתין, ועכ"ל דגם ביום טוב איכא חיוב, והמתבאר מכל הנ"ל דרש"י ור"ן ז"ל לעולם סבירא להו דהחיוב הוא בין בערב יום טוב בין ביום טוב גופא, וזו היא ראי' ברורה שאין עלי' תשובה.

[ד] ולכאורה הי' נ"ל להביא ראי' דהחיוב הוא רק בערב יום טוב ממאי דקאמר הש"ס לקמן (דף י"ח ע"א) דטומאת כלים ביום טוב הוי מילתא דלא שכיחא, ופירש"י ז"ל בזה"ל שהרי הכל מטהרין ברגל וכ"ש שזוהירין מלטמא עכ"ל, ואי נימא דהחיוב הוא רק בתוך הרגל לטהר את עצמו, א"כ מפני מאי הוי טומאת כלים ברגל מילתא דלא שכיחא, הא החיוב הוא רק בתוך הרגל, כיון שיש לו בכל עת לטבול את עצמו, אלא על כרחיך דהחיוב הוא בערב יום טוב, וכשבאה החמה ונעשה יום טוב הכל טהורין, ומשום הכי הוי מילתא דלא שכיחא.

[ה] אך דבאמת יש לדחות דאם נאמר כן, א"כ יוקשה על הטו"א שם שכתב דנשים אינן מצווין על טומאת רגל משום דלא שייך בהו טעם הרמב"ם ז"ל דצריכין להביא קרבנות למקדש [ובאמת כ"כ סברא זו מנפשאי בחידושי על מס' יבמות] וא"כ מאי קאמר הש"ס דטומאת כלים ברגל הוי מילתא דלא שכיחא, ואמאי הא כיון דנשים אינן מזהרות על טומאת רגל וכנ"ל, א"כ שכיחא טומאת כלים לגבי נשים. ועכ"ל דכיון דהתורה הזהירה על כל ישראל וישראל שיטהר את עצמו ברגל, א"כ צריך לזהר שכל יהי' טומאה בביתו [אפילו בנגיעה

וכמש"כ כ"ג אא"ז שליט"א בעצמו באות ג' [כדי שלא יבוא ליגע וכנ"ל, וא"כ נהי דאשה אינה מצוות על טומאת רגל, מ"מ כדי שלא לטמאות המחויב בטומאת רגל, משום הכי צריכה לזוהר ובוודאי גם היא טהורה.

[ו] וא"כ א"ש דטומאת כלים ברגל שפיר הוי מילתא דלא שכיחא, דבוודאי טהורים הכלים כדי שלא יבואו לטמאות המחויב [והגם דכלים אינן מטמאין האדם, וכדאמרינן בפ"ק דפסחים, מ"מ צריך לזוהר על צד היותר טוב וגם שהאוכלין יהי' בטהרה] והגם דהאדם עצמו אינו טהור אפילו בתוך הרגל, מ"מ יש לחלק שלענין עצמו יודע בוודאי שנטמא ויזכור ליטבול בתוך הרגל, משא"כ לענין הכלים שפיר חיישינן שמא לא ידע שנטמאו וישתמש בהם בטומאה.

[ז] ומיושב בזה קו' כ"ג אא"ז שליט"א [באות ה'] שהקשה דלרש"י ז"ל כיון דהחויב הוא ברגל ממש, א"כ למה לי קרא דמחוייב לטהר את עצמו ברגל, הא ידעינן ממילא דברגל עצמו מחויב כדי שיוכל להביא קרבנות דראי' וחגיגה ושמחה דאם לא יטהר את עצמו יפקיע בזה מצות קרבנות. ולפי הנ"ל אין שום קושיא דלרש"י ז"ל באמת החויב הוא בין ביום טוב בין בערב יום טוב, ויוכל לטבול באיזה שירצה וכמו שביארתי, וא"כ איצטרך הקרא על ערב יום טוב וכנ"ל ולק"מ.

[ח] גם מיושב בזה קו' כ"ג אא"ז שליט"א [באות ו'] על הרמב"ן ז"ל שהביא המל"מ דס"ל דהא דמצווה לטהר את עצמו ברגל הוא רק מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא, מדוע לא הוי מדאורייתא, הא יפקיע בזה מצות קרבנות. ולכאורה רציתי לומר דהרמב"ן ז"ל מודה דלטמא את עצמו בידים אסור מן התורה, אך דא"א לומר כן דהרי המל"מ כתב שהרמב"ן ז"ל כתב דאין בזה לא מצות עשה ולא מצות לא תעשה, ואי נימא דלטמאות את עצמו בידים אסור מן התורה אף להרמב"ן ז"ל, א"כ מפני מאי לא הוי לא תעשה, הא י"ל דנבלתם לא תגעו קאי על לטמאות את עצמו בידים וכפשטי' דקרא, אלא וודאי דגם אפילו לטמאות את עצמו בידים נמי הוי רק מדרבנן לשיטת הרמב"ן ז"ל, אבל לפמש"כ לק"מ ד"ל דגם הרמב"ן ז"ל סובר כרש"י דהחויב הוא בין ביום טוב בין בערב יום טוב, וביום טוב אינו אסור משום דונבלתם לא תגעו רק משום שמחויב להביא קרבנות, ובערב יום טוב אסור מדרבנן [לשיטת הרמב"ן ז"ל] וקרא דונבלתם וכו' אסמכתא בעלמא כנ"ל.

[ט] ועיקר קו' כ"ג אא"ז שליט"א לא הבנתי דמי יכריחנו לומר דהרמב"ן ורש"י ז"ל יסברו כטעם הרמב"ם ז"ל, אח"ז ראיתי שתירץ כן בעצמו, ולדידי אין כאן התחלת קושיא דהרי חזינן למפרשים דס"ל דלא כטעם הרמב"ם ז"ל, ויעויין ברא"ש ביצה (דף י"ז ע"ב) שכתב וז"ל ותמהני [על הרי"ף ז"ל] למה האריך לפרש משנה זו מה שייך טבילת כלים האידנא וכו' עכ"ל, ומדוע לא הקשה גם מטבילת אדם דלא שייך האידנא כיון דלא שייך טעם הרמב"ם הנ"ל דצריך להביא קרבנות, ועכצ"ל דהרא"ש ז"ל אינו סובר כהרמב"ם הנ"ל, וא"כ אין כ"כ קושיא על שאר מפרשים אם ס"ל כהרא"ש ז"ל.

והנני בזה נכדו שבתי בארינשטיין ב"ר מנחם שליט"א.

הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל

הרה"ג ר' מאיר נולד בשנת תרי"א לערך באלקוש לאביו רבי זאב נחום זצ"ל אבד"ק ביאלה. הוא למד בישיבת אביו בביאלה והי' תלמידו המובהק. מגיל צעיר בלט בכשרונותיו העלויים ובחריפותו הרבה, ונתעלה בלמודו, עד שנתפרסם כעילוי. אחיו בעל "אבני נזר" בחר בו כחתן לבתו היחידה מרת אסתר בריינדל ע"ה. שנים מספר הי' סמוך על שלחן אחיו וחותנו. בילדותו ביקר רבי מאיר מספר פעמים בקוצק כאשר ה"אבני נזר" הי' סמוך על שלחן חמיו הרבי, שם זכה לתשומת לב השרף שאף שוחח עמו. כפי המסופר הועידו השרף כבר אז כחתן לנכדתו. כל ימיו הי' קשור רבי מאיר להוויית קוצק ומקנא היה לכבוד השרף.

כחסיד קוצק הי' גם מקורי בהנהגתו, ומסופר שכאשר חש שמפאת טרדותיו אין הוא יכול לכוון כראוי הי' מתפלל תפילת הבינונו. כאביו ואחיו נסעו כחסיד לרבי ר' העניך מאלכסנדר זצ"ל כאשר החל לנהל עדה והוא הי' קשור אליו מאד.

על הסלידה מכל דבר שקר יש מן העניין להביא ממכתב שהשיב לזקנו הרה"ג שבתי זצ"ל על פלפול ששלח לו בשנת תר"ץ, ובמכתב כינהו "הרב הגאון". על כך השיב לו זקנו הרה"ג מאיר במכתב בו כתב כי נהנה מדבריו, אך בפתח המכתב – ויוזכר, שהמדובר בהיותו כבן 80 שנה – ביקשו: "ראשית אבקשך שלא תכתבו לי עוד תוארים כאלה אשר לבושתי וחרפתי שאתה מתאר אותי בתואר גאון אשר מי שהוא גבוה עשר מעלות אינו ראוי לתואר זה, אולי למדת תואר זה מהספרים שמי שאינו ע"ה גמור תוארים אותו בשם חכם. טוב הי' שלא תכתוב לי שום תואר".

רבי מאיר נתפרנס ממסחר אחר שסירב לשמש ברבנות, אם כי סוחרים רבים בחרו בו כבורר דיני תורה שהיו ביניהם. מסופר שפעם הפסיד רבי מאיר הון רב במסחרו, וכשבא אח"כ אל ה"אבני נזר" שאלו מה חידש לאחרונה בלמודו, והוא הציע בפני אחיו חדוש נפלא שחדש באותה עת. נתפעל ה"אבני נזר" מאד מהחדוש ואמר "ראו כמה גדול כחו של רבי מאיר בתורה, אם יכול הוא לחדש חדוש כזה במצב שכזה", והוא הוסיף ואמר שכשרונותיו של אחיו עולים על כשרונותיו שלו.

בשנת תרנ"א ביקר רבי מאיר בארץ ישראל יחד עם גיסו בעל "שם משמואל" בשליחות בעל "אבני נזר" במטרה לקנות אדמות ולייסד מושבה חסידית. הם שהו בארץ כשלושה חדשים ועברו אותה לארכה ולרחבה, אלא שתוכניתם לא נתגשמה בגלל חוק שנחקק אז ע"י הסולטן הטורקי, שלא למנוע אדמות ליהודים בארץ ישראל.

לאחר פטירת אשתו בשנת תרס"ב, נשא רבי מאיר אישה שניה ברייזא אשר בגליציה. במלחמת העולם הראשונה גלה לוינה שם נתיידד עם הגאון המפורסם רבי מאיר אריק מטורנא, והם נהגו לשוחח בתורה במשך שעות ארוכות לעיתים מזומנות. לאחר המלחמה נתיישב בלודז', ושם נסתלק ביום ד' באייר תרצ"ב. לא השאיר אחריו כמעט חידושים בכת"י. מנוחתו כבוד בבית העלמין בלודז' ורבים מגיעים לאהל שעל קברו.

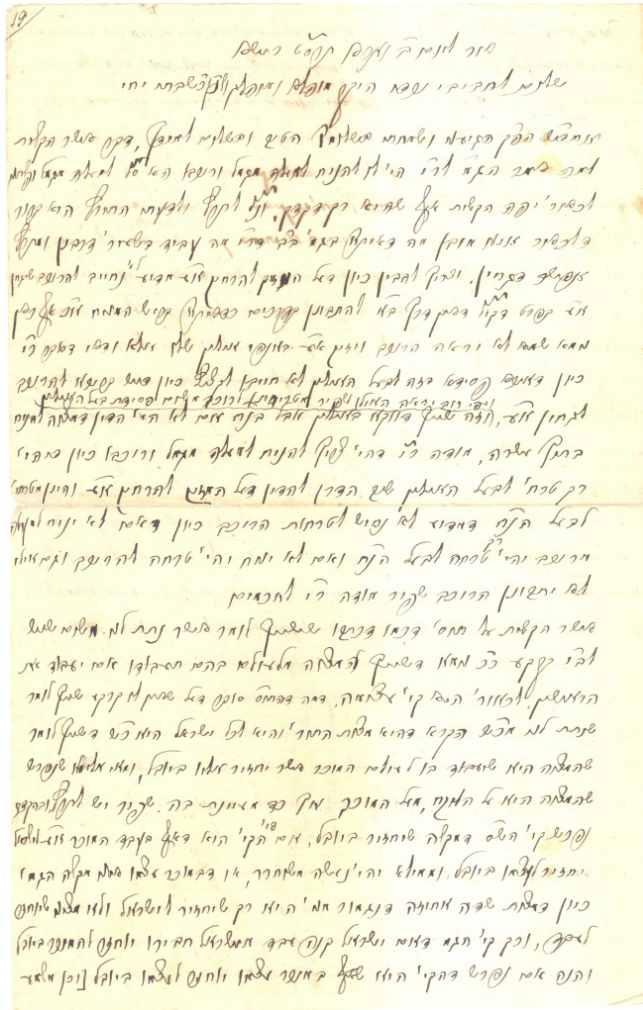
על מצבתו נכתב:

הוי חסיד הוי עניו דספודי עליו
רוכב ערבות שש ושמוח נפש נקי בבא אליו
בתורתו אומנתו ונהנה מייגע כפו כל ימיו
רב עצה ותושי' נטל עליו
מושל צדיק ביראת אלהים תמים במעשיו
אבד חסיד מן הארץ בשנת שמנים לימי חייו
יום ד' אייר בצרת בטלית וטוטפות בין עיניו
ראינו כי שם ד' נקרא עליו בק"ש נאסף אל עמיו
זצ"ל הרב הגדול מ' מאיר בארנשטיין
בן הגאון הצדיק מו"ה זאב נחום זצ"ל
אבד"ק ביאלא אחיו וחתנו של כ"ק אדמו"ר
הגה"ק רשכבה"ג מסאכאטשוב זצוקל"ה
חתן הרב הדומה למלאך ד' צבאות
מקאצק זצוקל"ה

להלן חילופי שו"ת בינו לבין נכדו, הרה"ג ר' שבתי, משנת תרס"ז, הנדפסים בזה לראשונה.

כתב יד הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל

ב"ה יום ה' פרשת שופטים שנת תרס"ז לפ"ק.

שפעת שלום וברכה, מאלקי המערכה, לזך השכל ונקי הרעיון, גבר חכם בעוז כמוה אין, אילן הנטוע רבים, פירותיו מתוקים וערבים, צדיק ועניו, חכמתו תאיר פניו, פאר הזמן, רועה נאמן, ארי שבתבורה, הנזר והעטרה, ה"ה אא"ז ה"ה המפורסם כקש"ת מוהר"ר מאיר שליט"א.

אחדשה"ט, מכתבך היקר השגתי לנכון, וראיתי כי בכמה מקומות במכתבי הקדום קצרתי מאוד וסמכתי על המעיין, ויען שכתבת שאינך מבין את דברי מפני מהירות הכתב ע"כ אפתור את מלתי לפניך כי ד' הטובה עלי.

[א] מ"ש שלא הבנת תירוצי על קושיית התוס' ביבמות (דף ט' ע"א) בסוף העמוד [בד"ה והרי] אכתוב לך באר היטב, הראי' שלי היתה דרע"ק ס"ל דאף עשה שאינו שוה בכל דוחה לא תעשה [וכמ"ש כ' בס' מלא הרועים ערך תפילין, דציצית הוי אינו נוהג בנשים יעווי"ש, וכל דחיי' עשה ללא תעשה ילפינן מכלאי' בציצית], והנה אמרינן שם ביבמות (דף ז' ע"א) מאי לי איסור לאו מאי לי איסור כרת, משום פירכת הש"ס אטו לאו חמור מעשה ואפ"ה דחי' לי' מאי לי איסור לאו כו', וכן פסק שם המהרש"ל, והמהרש"א חולק עליו, והנה רש"י פירש שם (ד"ה לאו לא תעשה וכו') דלאו חמור מן העשה שלוקין על לאו ואין לוקין על עשה ואפ"ה דחי' לי' העשה ללאו ה"נ אפילו בלאו שיש בו כרת נמי דחי' העשה ללאו, והנה לכאורה יקשה היאך יכול רע"ק לסבור דעשה שאינו שוה בכל דוחה לא תעשה הא בזה יש עוד חומרא בהלאו מהעשה דהלאו שוה בכל והעשה אינו שוה בכל, אך דיש לומר דגם לענין זה אמרינן מאי לי לאו השוה בכל מ"ל לאו שאינו שוה בכל. והנה לפי"ז מבואר דבשני דברים אמרינן מאי לי וכו', א' באיסור לאו שיש בו כרת ובאיסור לאו השוה בכל. וא"כ לפי"ז נ"ל דשני מאי לי כו' בבת אחת לא אמרינן דהסברא מכרחת כן, וא"כ ימצא דבר חדש דבאיסור לאו שיש בו כרת וגם שוה בכל דנימא מאי לי איסור לאו מאי לי איסור כרת ונימא ג"כ מאי לי איסור לאו השוה בכל מאי לי לאו אינו שוה בכל זה לא אמרינן לכ"ע, והוא בעזה"י דבר נכון. וממילא לפי"ז רע"ק דמשהו חייבי לאוין לחייבי כריתות, והכא בחייבי כריתות שוה בכל דנשים מוזהרות על הלאו וא"כ יש כאן שני חומרות לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה. והוא משהו חייבי לאוין לחייבי כריתות אע"ג דבחיבי לאוין יש רק חומרא אחת דשוה בכל, מ"מ כיון דשוה לחייבי כריתות לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה ושפיר מתורץ קושיית התוס' בס"ד.

[ב] מ"ש על מה שהקשיתי וזה לשוני, בב"ק (דף נ' ע"ב) גרסינן שם בזה"ל ההוא תורא דנפל לאריתא דדלאי [פירש"י ז"ל יאור המסקה שדות והיא עמוקה אמה ולפיכך היא נקראת אמת המים דעמוקה אמה ורחבה אמה עכ"ל ז"ל] שחטי' מרי', טרפי' רב נחמן, אמר רב נחמן אי שקיל מרי' דהאי תורא קבא דקמחא ואזיל תנא בי מדרשא אם שהתה מעת לעת כשירה לא אפסדי' לתורה דשוה כמ' קבי, אלמא קסבר רב נחמן יש חבטה בפחות מעשרה [פי' משום דאמה הוי רק ששה טפחים] איתבי' רבא לרב נחמן וכו' ע"כ סוגית הש"ס. וקשה לי דהא לקמן (דף נ"א ע"ב) אמרינן אמר רבב"ח אמר שמואל בר מרתא בור שמונה ומהם ב' טפחים מים חייב, מאי טעמא כל טפח דמיא כתי דיבשה דמו ע"כ סוגית הש"ס, א"כ קשה דהכא אריתא דדלאי נמי הוי של מיא, היינו ששה טפחים של מים אם כן הוי נמי י"ב טפחים יבשה [וכדאמר רבב"ח הנ"ל] והיכי קאמר הש"ס ש"מ דקסבר ר"נ יש חבטה בפחות מעשרה, דז"א די"ל דהכא הוי טריפה משום דהחבט הי' יותר מעשרה וצע"ק.

אולם דלכאורה החילותי ליישב דהנה שם בש"ס גרסינן בזה"ל איבעיא להו בור תשעה ומהן טפח אחד מים מאי מי אמרינן כיון דלא נפיש מיא לית בי' הבלא או דילמא כיון דעמוק טפי אית בי' הבלא, בור שבעה ומהן שלשה טפחים מיא מהו מי אמרינן כיון דנפיש מים טפי אית בי' הבלא או דילמא כיון דלא עמוקה לית בי' הבלא תיקו ע"כ סוגית הש"ס. תוכן הספק מן שתי האיבעיות הללו אי אזלינן בתר העומק או בתר נפיש מיא,

וא"כ ה"נ יש ספק כמו האיבעיא השני' בור שבעה וכו' כיון שיש הרבה טפחים מים ומשו"ה הטריף, זה אמרתי לפום רהיטא, אבל דבאמת זה אינו דע"כ רב נחמן סובר דבתר נפיש מיא אזלינן דאל"כ אפילו חד טפח לא הוי כיון דהוי כולו מים, ואם כן מאי קאמר הש"ס שמע מינה דסברי רב נחמן יש חבטה בפחות מעשרה, דז"א דאי אזלינן בתר עומק אפילו חד טפח לא הוי, וע"כ דאזיל בתר נפיש מיא וכיון שכן שוב הוי י"ב טפחים ושוב קשה ממנ"פ. ועוד קשה לי דמאי קמיבעיא הש"ס בהאיבעיא השני' והראשונה ליפשוט מדרב נחמן וכו"ל וצע"ג עד כאן לשונו.

וע"ז כתבת וזה לשונך, ב"ה ה' ראה תרס"ז פה רישא, שלום לנכדי היקר המופלג כמר שבתי יחי', מכתבך הגיעני ושמחתי בשלומך הטוב ועתה הנני להשיבך על כל מכתבך. אשר הקשית בב"ק שאם יש ששה טפחים מים יהי' כשנים עשר טפחים, והקשית מכח זה על רב נחמן, מוכרח אנכי לכתוב לך שאם למדת כראוי הגמ' עם רש"י לא היית כתבת כל זה, רק הגמ' למדת בהעברה בעלמא והרש"י לא ראי'ת לגמרי, דהנה אשר הגמ' אמר דטפח מים הוא כשני טפחים בלא מים פי' רש"י בדף נ"א ע"ב ד"ה מים מוסיף הבל, נשמע דמים מוסיף רק הבל, אבל חבטא אינו מוסיף, וכן אנו רואים בחוש שאם יפול במקום מים אינו נוסף שום חבטה ולדעתי עוד ממעט חבטה ומה זה ענין אם יש שם מים, גם כל האיבעי' לא הבנת שם ואבאר לך פה הפירוש ותראה שלא הקשית כלל, והא לך ביאור הגמ', זאת הי' פשיטא להגמ' דשמונה טפחים עומק ומהם שני טפחים מים כיון דהמים הם בעומק הבור גם יש רוב מים אנו חשבינן לגבי הבלא כל טפח לשנים נמצא דהוי כמו עשרה טפחים דהוי בו הבלא וחייב. ואחר זה בעי הגמ' היכא דיש ט' טפחים ומהם טפח אחד מים דאם עמקות הבור הוא הגורם שיהי' הבל במים א"כ צריך בכאן להיות חייב דהטפח מים חשוב לשנים נמצא שיש עשרה טפחים או דילמא דבמים מועט כזה אשר יש רק טפח מים לא יוכל לגרום העומק שיהי' הבל אעפ"י שהעומק הוא יותר מבראשונה, והאיבעיא השני' היא בבור שבעה ומהם שלשה טפחים מים אי נימא כיון דיש יותר מים מהדין דפשיטא לי' לגמ' היינו דשם יש רק שני טפחים מים ובזה יש שלשה טפחים בוודאי יגרום העומק שיהי' נחשב כל טפח לשנים א"כ יש עשרה טפחים או דילמא הואיל ואינו עמוק רק שבעה לא יכול לגרום הבלא אף בעומק מים כיון דרק בשמונה עומק פשיטא לגמ' שיכול לגרום הבלא ולא בעומק שבעה עד כאן לשונך.

הנה מה שאמרת שלא למדתי היטב בגמ', ולא עוד אלא שחשדתי שלא למדתי כלום ברש"י, משום דמוסיף רק הבלא והש"ס קאמר לענין חבטא, הנה גם אני ידעתי, דזהו דבר שגם אף תינוקות של בית רבן יודעין אותו, וגם אני לזה כוונתי שהכוונה שלי היתה בהקו' דמנ"ל להש"ס לומר דר"נ טריף משום חבטה וסבירא לי' דיש חבטה בפחות מעשרה, דילמא לעולם סבירא לי' דאין חבטה בפחות מעשרה, והכא טריף משום הבלא של י"ב טפחים, וא"ל דבהבלא לא שייך ריסוק אברים, דז"א דהרי (בדף נ' ע"ב) בפירש"י ד"ה מאי בינייהו כתב בא"ד ואפילו נשברה רגלו וכיחש ואיכא למימר מחמת הבל הבור וכו' עכ"ל, הרי מבואר דאף משום הבל הבור יכול להמית איש עיי"ש, וה"נ לענין ריסוק אברים הבל הבור פועל, ואכתי אין שום סתירה לדברי מדבריך, וקושיי קמה גם נצבה.

[ג] מ"ש לי את ביאור הגמ' וכל מגמתך הי' להוכיח דהא דנחשב ב' טפחים יבשה הוא רק לענין הבל ולא לענין חבט, הלא כבר כתבתי לך שעיקר קושיית היא ע"ז ול"ל להאריך בזה.

[ד] מ"ש על מה שהקשיתי וזה לשוני, בנויר (דף י"ב ע"א) אמרינן שם אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם [משום דחיישינן שמא קידש שלוחו בעבורו ערות האשה שרצה לישא] ומקשה ע"ז הש"ס מהא דמס' קינים (פ"ב מ"א) דאמרינן שם בזה"ל קן סתומה [פי' שלא פירש איזה יהי' לחטאת ואיזה לעולה] שפרח ממנו גוזל לאויר העולם, או שפרח בין המתות [פי' בין חטאות הטעונות מיתה], או שמת אחד מהם יקח זוג לשני וכו' ע"כ המתניתין, ומדייק הש"ס מדקתני קן סתומה משמע דווקא בקן סתומה יש תקנה להנשאר אבל בקן מפורשת אין שום תקנה להנשאר כיון שהוא מפורש, והא דילמא מתקן [פירש"י ז"ל דשאר אנשים מן העולם יכולים להביא קיניהן ולא חיישינן שמא הוא מן הקן שפרח אחד ממנה] ואמאי ניהוש שמא הוא מן הקן שנאבד אחד, דכמו בהאומר לשלוחו וכו' אסור האומר לישא אשה שבעולם, א"כ בנ"ד נמי יהי' אסור שום אדם שבעולם להביא את קנו, ומתריך ע"ז הש"ס תירוץ אחד יעוי"ש. והקשיתי דמאי צריך מקודם לדייק דבקן מפורשת אין לו תקנה להנשאר ועל זה צריך להקשות הא דעלמא מתקן, הא יכול להקשות רבותא טפי מקן סתומה דהוא עצמו יש לו תקנה וכדאמרינן במתניתין יקח זוג לשני ואפ"ה דעלמא לא מתקן, כיון שע"כ צריך לפרש איזו לחטאת ואיזו לעולה, א"כ בשעה שמפרש על פי משל שהנשאר יהי' לחטאת שוב הפורח נעשה ממילא עולה וכו"ל, וצריך לחוש שמא אדם אחד יביא קן ואותו עוף הפורח יפריש לחטאת והוא עולה וצע"ג.

ותרצתי דהנה בלא"ה ק"ל קושיא עצומה לפ"מ דהתוס' מקשים בד"ה אסור דכל אחד מן העולם יאסור לישא אשה מטעם שמא היא אשת איש, אך דתירצו דבלא"ה קשה דניזיל בתר רובא, אך דז"א דמ"מ אסור מטעם קנס שלא יאמר להשליח בפירוש איזה אשה יקדש, א"כ להאיש עצמו קנסו, אבל לשאר העולם לא קנסו, וא"כ ה"נ מאי מקשה הש"ס דכל העולם יאסרו להביא קיניהן הא ניזיל בתר רובא, וא"ל דקנסו משום דלא שמר שלא יפריח, דז"א דלשאר העולם לא קנסו כנ"ל, וכן מצאתי אח"כ בתוס' בעצמם בד"ה ואילו שהקשו כן. וע"כ נפל ברעיוני לחדש פירוש אחר לולי דברי הקדוש רש"י ז"ל שפירש דכוונת הש"ס הוא ששאר העולם יאסרו להביא קיניהן, רק כיון שפרח ממנו אחד [והעוף הנשאר אין לו תקנה] וצריך להביא את קנו, וע"ז מקשה הש"ס שמא יפריש עולה לחטאת וכן להיפוך. ונמצא לפי"ז דבקן סתומה ל"ש קושית הש"ס, דבקן סתומה ל"ש לקנסו אותו דממה נפשך אתי שפיר, שכיון שהוא לא פירש מקודם יכול לפרש עתה עפ"י משל שהנשאר יהי' לחטאת ואח"כ יפריש אחר לעולה, וא"כ ממנ"פ א"ש דאם יתפוס הפורח לעולה יהי' טוב כיון דבאמת הוא עולה כנ"ל, ואפילו אם לא יתפוס יהי' אחר בידו, ולשאר העולם לא נאסר וכו"ל עד כאן לשוני.

וע"ז כתבת וזה לשונך, אשר הקשית על הגמ' למה הי' לגמ' לדייק מקודם אילו קן מפורשת אין לו תקנה ולדייק אח"כ דאילו שאר קינים דעלמא מתקן, לדייק הגמ' תכף דבקן סתומה יש לו תקנה הא קינים דעלמא מתקן כי שמא כשיקנה אחד קן יקנה את עוף שפרח, וזה שפרח ממנו העוף יקרא שם על עוף הנשאר חטאת

וממילא יהי' הפורח לעולה, ואשר יקנה הקן שמא יקריב את העוף הפורח לחטאת [זה תוכן קושייתך] ולא אדע על מה לך להקשות כן ולומר דבר חדש שאם הוא יקרא שם על הנשאר חטאת ממילא יהי' הפורח עולה ולהקשות כפי מה שאתה מקשה אשר לדעתי יכול להיות שהדין אינו כך, דאילו בכל קינים כשמפרש לכתחילה וקרא אח"כ על אחד שם חטאת יכול להיות שעדיין אינו נקבע השני בשם עולה רק צריך לקרות עליו בפירוש שם עולה, ואף אם נאמר שבכל מקום כשקורא על אחד שם חטאת ממילא נקבע השני בעולה, י"ל שהוא מכח אומדנא דמוכח שרצונו שיהי' השני עולה, אבל כשהשני פרח בוודאי אין רצונו שיקבע בשום שם. ותוכל להקשות קושייתך בפשיטות ליקשי הגמ' דבין סתומה יש לו תקנה, וקינים דעלמא מיתקנו, איך יהי' מתוקנין שמא יקח אחד את הפורח ויהי' מתכפר בקרבן חבירו כי עיקר קו' הוא שלא הי' לגמ' לדייק מקודם הא קן מפורשת יש לו תקנה, ואף אם נאמר כדבריך שהדין כן שאפי' הפורח נקבע בשם כשקורין להנשאר, אך באמת התוס' לא גרסי כלל הא קן מפורשת אין לו תקנה וגרסי כפי אשר אתה מקשה, היינו שגרסי תיכף אחר שהביא המשנה מקן סתומה, הא קינין דעלמ' מיתקנו, דהא בתוס' ד"ה קן סתומה כתבו דמשום הכי נקט סתומה דאי במפורשת הי' צריך להאריך עי"ש משמע מתוס' דאף במפורשת יש תקנה, ועי' בתויו"ט (מ"א פ"ב) דקינים, ובאמת דלתוס' לא ניחא כפירש"י לגרוס הא מפורשת אין לו תקנה, דלמה אין תקנה במפורשת הא אם יפרח העולה יקנה עולה ואם יפרח החטאת יקנה חטאת, ופרש"י שאינו יודע איזה פרח דמחמת שאין שניהם לפנינו אינו מכיר בה מה הוא הנשאר ואם שניהם לפנינו מכירין אותם נראה בעיני התוס' דוחק. וכיון דתוס' לא כתבו ואינם גורסין כן ע"כ מפורשים הקושיא בפשיטות דכיון דסתומה יש לה תקנה ודעלמא נמי מתקנו מקשה בגמ' איך דעלמא מתוקנין, ומזה נשמע דאין הדין כאשר אתה כותב שכשיקרא שם על הנשאר למשל חטאת יהי' נקבע הנפרח מאליו בעולה, דאם הי' הדין כאשר כתבת למה מפרשים התוס' הקו' [בד"ה ואילו] דא"כ מתכפר בקרבן חבירו, ליפרש עדיפא דאולי יקריב עולה לחטאת או חטאת לעולה, אלא וודאי כדברי, ואף אם נימא שהדין כמו שכתבת דכשקורין הנשאר לשם חטאת נקבע הנפרח לעולה, נ"ל ג"כ דה"ה שהי' התוס' יכול לפרש שיקריב עולה לחטאת או חטאת לעולה, אלא שאין לתוס' זאת נפקותא דהקושיא טובה בלי דין זה דהא יתכפר בקרבן חבירו. ואשר רש"י גרס ואלו מפורש' אין לו תקנה ומוכרח לדחוק מחמת גירסא זו דכששניהם לפנינו מכירין, וכשנפרח אין מכירין, צ"ל דרש"י סובר דבלא גירסא הא מפורשת אין לו תקנה לא יכול הגמ' לדייק דכן הוא דרך הש"ס בכל מקום בדיוק דדייק דבזה אשר לא תנן הדין הוא להיפך, א"כ סובר רש"י דאם לא נדייק מעיקרא הא למפורשת אין לו תקנה איך ידייק מדתנן שבקן סתומה יש לו תקנה נאמר הא קינים דעלמא מיתקנו, אדרבא הדיוק להיפוך מדנאמר דלו יש תקנה ע"כ נשמע דלאחרים אין תקנה, מכח זה מקשה הגמ' כן דכיון דתנן דבסתומה יש תקנה מוכח הדיוק דבמפורשת אין תקנה והוי כמו דתנן בפירוש דבמפו' אין תקנה וכיון דלמפורשת אין תקנה שוב הדיוק דמדלו אין תקנה שמע מינה דלאחרים כשנפרח לאחר מן המפורשות יש לאחרים תקנה. זה תוכן פי' רש"י וכנ"ל הוא פי' תוס', עד כאן לשונך.

מ"ש שדין שכתבתי אם קרא שם על אחד נעשה השני למפרע עולה או חטאת אינו ברור לך אינני יודע מדוע הא כיון שקנה הקן אמר שיהי' לקן, וממילא אי נימא ברירה א"כ אם יקרא ע"ד משל על אחד שיהי'

חטאת נעשה השני עולה למפרע דהוברר הדבר למפרע שזה שהקדישו הוא עולה. ובוזה יהי' ג"כ נסתר מ"ש שאפילו אי נימא שהדין הוא כך וכדברי הוא רק מטעם אומדנא, והיכא שאינו רוצה ל"ש אומדנא, והכא בעל הקן אינו רוצה ול"ש אומדנא, אבל כוונתי היא מטעם ברירה ולא משום אתינן עלה וכמובן, וא"כ אפילו אם הוא אינו רוצה אמרינן בריר' ושפיר הקשיתי.

[ה] מ"ש אח"כ שיטת רש"י ותוס', דתוס' לא גרסי ואלו קן מפורשת וכו' ורש"י גרס וכתבת טעם נכון לשניהם. ורצית לפקפק דטעם התוס' לפרש קו' הגמ' היא שמא יתכפר בקרבן חבירו [ולא מטעם שמא יתחלף עולה לחטאת וחטאת לעולה], זהו תמוה לי דהרי התוס' הקשו בהדיא הא לאחר לא קנסו, ותירצו שאם יצרוך האיש בעצמו קן אחר לזיבה אחרת, וא"כ הרי חזינן בהדיא דשיטתם הוא לאו משום שמא יתכפר בקרבן חבירו לבד רק אף משום שמא יתחלף, דהא בהאיש עצמו ל"ש טעם זה וע"כ משום פן ושמא יתחלף, וכמו שכתבתי. דברי נכדך המצפה לראותך בקרוב שבתי בארינשטיין ב"ר מנחם שליט"א.

ב. עוד בענין הנ"ל

ב"ה ג' תצא תרס"ז פה רישא

שלום לאהובי נכדי מחמד לכבי המופלג היקר כמר שבתי יחי'.

אחד"ש, מכתבך היקר קבלתי, ובשלומך הטוב שמחתי,

[א] אשר רצית לתרץ קושית התוס' יבמות ועיקר אמרת ששני מאי לי בבת אחת לא אמרינן וכיון דלר"ע איסור לאו הוא כמו איסור כרת וכיון שהוא כמו איסור כרת והעשה אינו שוה בכל הוי כשני מאי לי ולא אמרינן, ואנכי לא כן עמדי דר"ע סובר רק דבאיסור לאו נמי הוא כמו ערוה ואין קידושין תופסין ובני' ממזרים אבל לזה מודה ר"ע דכרת חמור מלאו הן לענין כפרתן והן שבשווג מביא על כרת קרבן, ומה שאינו שוה בכל עושה לקולא ושוה בכל הוא חומרא, וכ"ש שלאו שאין בו כרת חשיב לקולא נגד איסור כרת ואין בוזה שני חומרות, ומה שגם שכל עשה דוחה לא תעשה הוא רק שדוחה לא תעשה אשר הוא לאו, ואיך תאמר על זה שהוא חומרא, נגד מה הוא חומרא הא כל לא תעשה הוא לאו.

[ב] אשר רצית לתרץ את עצמך בענין הבלא או חבטא ומייתי ראי' מרש"י (נ' ע"ב) דאף ע"י הבלא יהי' שייך חשש דנטרוף על ידו, וקושייתך הוא שמא טריף ר"נ מחמת החשש מהבלא, הנה רצית להוסיף על הטריפות, וחשש ריסוק אברים נמצא ולא חשש שמא נחלה על ידי הבלא, ואם כוונתך שעל ידי הבל יהי' שייך ריסוק על ידי הבל, אביא לך ראי' מהרש"י שהבאת שמשם מוכח שאין חשש ריסוק מחמת הבל, דשם פירש רש"י שאף אם אנו רואים שנבקעת כריסה או נשברה מפרקתה איכא למימר הבלא קטלא, וכתב עוד אפילו נשברה רגלה

וכיחש איכא למימר מחמת הבל הבור חלה וכיחש, הרי בפירוש שרש"י מפרש ומקשה דאם כריסה נבקעת לא שייך לומר שזה מחמת הבל. ועתה אבאר לך הפשט מרש"י דלכאורה אינם מובנים דרש"י מתחיל כריסה נבקעת ונשבר מפרקתה ומסיים איכא למימר הבל הבור נמי קטלא, ולפי דבריך הי' צריך רש"י לומר שבקיעת הכרס ושבירת המפרקת הוא מחמת הבל, מדוע מסיים רש"י הבל קטלא, אלא שכך הוא פירוש הברור דרש"י, דכיון דנבקע הכרס וכו' ואנו רואים שזה אינו נעשה מחמת הבל מדוע יתחייב למ"ד הבלא גרם הא אנו רואים שחבטה גרם, וכתב רש"י דאף שבקיעת הכרס נעשה ע"י חבט איכא למימר דהבלא נמי קטלא היינו שמתה עוד קודם בקיעת הכרס ושבירת המפרקת, והוסיף ואמר רש"י אפילו כשאנו רואים שנשבר רגלה ועדיין היא חיה ושבירת הרגל בוודאי נעשה ע"י חבט, ומסיים רש"י עצה עמוקה ואמר שאיכא למימר שמחמת הבל חלה וכיחש, ולכאורה דבריהם תמוהים הא תינח על חלה וכיחש אבל מה תאמר על שבירת המפרקת, אך הפי' הוא כך דכיון דמחמת הבל נחלת ולא הי' ביכולתה לעמוד הרגל מכח זה נשבר אבל על ידי הבל לבד אינו נשבר הרגל, וכל שבא מחמת הבל חייב עליו, וכ"ז דווקא כשאנו רואים לפנינו שהרגל נשבר והסברא שמחמת חבטא בא ואומר רש"י שהבל גרם לזה, אבל כשאין אנו רואים שום ריעותא איך יהי' חשש ריסוק אברים מחמת הבל אשר בפירוש כתב רש"י שלא שבירת מפרקת ולא בקיעת כרס ושבירת רגל באים מהבל.

[ג] ועל אשר כתבת שאשר ביארתי הגמ' הוא רק להראותך דהא דנחשב טפח מים לב' טפחים הוא רק לענין הבל, מוכרח אנכי לכתוב לך שעדיין לא כוונת כוונתי שהי' לי עוד כוונה לזה שאפילו אם הי' מי שיתעקש ויאמר שגם משום הבל שייך החשש, גם כן לא יקשה קושייתך דהא הגמ' מיבעיא בבור שבעה ומהן שלשה טפחים מים אם נימא שהואיל ואין הבור עמוק כ"כ אינו גורם המים, ומהא ומהא נשמע דבבור ששה אין שום חשש לחשוב טפח לשנים אפילו לענין הבל.

[ד] אשר רצית לומר דבין סתומה אם הפריש אחד מהם אח"כ ממילא נקבע השם על השני' ודעתך משום ברירה, לדעת אינו כן חדא דבדאורייתא אין ברירה ואף שיש שיטות שהוא רק לחומרא, אבל בקן לבד מזה שבדאורייתא אין ברירה לגמרי אין שייך בקן ברירה דהא איתא במס' יומא (דף מ"א ע"ב) מימרא דרב חסדא אין הקנין מתפרשין אלא או בלקיחת הבעלים או בעשיית הכהן, דהיינו אם הבעלים קנו קן בסתם ואח"כ יפריש זה לחטאת וזה לעולה לא חל שם עליהם דגלי קרא ולקח אחד לחטאת ואחד לעולה, גם ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעולה, ואם יהי' שייך בזה ברירה נימא דאם הבעלים יקראו לאחר הקניי' על אחד שם חטאת ואחד שם עולה יהי' חל למפרע השם עליהם ויהי' כאילו קרא שם בשעת לקיחה, אלא ודאי זה אינו, ממילא אם אחד קנה קן סתומה ואח"כ יתן לכהן עוף אחד מאותו ועוד עוף אחר שיקרא הכהן עליהם שם והכהן יעשה כן יהי' הקריאת שם של הכהן טוב ועוף שיהי' נשאר בידו יהי' סתומה בלי שם, ושוב דברי נכונים דכל עוד שלא קרא הכהן עליו שם בפירוש לא נקבע לא בחטאת ולא לעולה, והרבה ראיות לדין זה ואין להאריך כי זה הוא דבר ברור בלי שום פקפוק, עכ"ז כששניהם לפנינו וקרב אחד לחטאת י"ל שנקבע ממילא שני' בעולה.

[ה] על מה שהקשיית עלי שכתבתי שטעם רש"י ותוס' הוא שהחשש הוא משום שמא יתכפר בקרבן שאינו שלו, והקשיית עלי מתוס', לא עלי קושייתך כי כן אמרו בפירושו רש"י ותוס' ורא"ש, רק באשר תוס' הקישו דלאחר' לא קנסו, מחדשו תוס' דבר חדש שאף זה מקרי כמו קרבן שאינו שלו שקרבן שהפריש לזיבה זו אסור ללוקחה על זיבה אחרת, ולא פירשו שמא יקרב חטאת לעולה או על עולה לחטאת.

[ו] מה שכתבת הפירוש שרצית לומר עדיין לא פרשת דבריך בפירוש, דהנה כתבת שנאבד מן האיש למשל עולה ויתרמה לו עוף הפורח ויהי צריך לחטאת ויקריבו לחטאת כן כתבת ולא פרשת לאיזה איש נאבד. ונסתפק אני בכונתך, אם כוונתך למשל שלראובן יאבד עוף מקנו היינו שיאבד ממנו העולה ויבקש עוף להצטרף ויבא לידי העוף שנאבד, בזה אין שום חשש דכיון שעולה אבד ממנו ויקריבו לעולה, ואם כוונתך על איש אחר למשל שלראובן יאבד עולה, ולשמעון יאבד עולה, ולשמעון יאבד אחד מקן סתומה, ויקנה שמעון השני ויצטרפה להסתומה ויקריבה לחטאת, ג"כ א"א לומר דהא לאחרים לא קנסו, אלא וודאי כוונתך ששניהם יאבדו לראובן עולה מקן מפורש ועוף אחד מקן סתומה וכשיקח השני לקן סתומה יתרמה לפניו העולה שפרח והוא יקריבו לחטאת, זהו ג"כ אינו חשש דהא כיון שידע ראובן שנאבד ממנו עולה ועוף השני מסתומה תחת ידו, כשיקח השני יעשו' במכוון לעולה ועוף השני הנמצא תחת ידו יעשה לחטאת ע"כ לא אבין כוונתך, אך באמת מה להם לבקש חששות כאלה כיון שסברו שאף מאותו זיבה לזיבה אחרת מקרי מתכפר בקרבן חבירו, לא מיבעיא בלי זה בוודאי חשש זה שמא ימצא ראובן קרבן שמעון ויקריבו בוודאי חשש קרוב מלפרש שימצא עולה ויקריבו לחטאת שזהו יותר חשש רחוק ומה חילוק להם אם יקריב למשל חטאת לעולה יהי' שינוי קודשי ואם יקריב של ראובן לשמעון יהי' שינוי בעלים, אלא גם לפי פי' התוס' הואיל וסברו שקרבן מזיבה זו אסור להקריב לקרבן מזיבה אחרת גם טוב להם לפרש כן.

הנני בזה זקניך אוהבך דו"ש מצפה לראותך בקרוב מאיר בארינשטיין

תשובה.

שלום לכבוד זקיני הרב הגדול, מעוז ומגדול, גאון עולם, אור נעלם, מאיר לישראל, במתנה מנחליאל, וכו' כקש"ת מוהר"ר מאיר שליט"א.

הנה עיינתי במכתבך הנחמד, והנני לכתוב לך על סדר דבריך בקיצור,

[א] מ"ש [באות א'] דרע"ק משהו רק חייבי לאוין לחייבי כריתות לענין ממזרות ותפיסת קידושין ולא לענין שיהי' חשיב לחומרא ולענין שאר דברים, ועיין בס' חלקת יואב מהדורא תניינא (אות ק"ב) שכתב דאף להרמב"ם ז"ל בס' המצות דבחיבי לאוין ליכא איסור על קריבה לבד, מ"מ לרע"ק כיון דמשהו חייבי לאוין לחייבי כריתות, אף בחייבי לאוין על איסור קריבה לבד, ומתרץ שם בזה קו' התוס' הנ"ל יעוי"ש, כ"כ בס' כ"כ בס'

תפארת מנחם למס' יבמות (דף ט' ע"א), ולא העיר בשם החלקת יואב כלל, וה"נ שפיר חשיב חומרא.

[ב] מ"ש [באות א'] דלפי דברי, לרע"ק אמאי עשה דוחה לא תעשה הא כל לאו הוא חומרא לפי דברי, האמת אגיד לך כי לא הבנתי את דבריך כלל, כי אטו רע"ק משהו כל חייבי לאוין, הלא רק דערוה, ומאי ענין לשאר לא תעשה שישוה אותן לחייבי כריתות.

[ג] מ"ש [באות ב'] דריסוק אברים ל"ש ע"י הבל, ועפ"י תירצת את קושייתי, והארכת את מאמרך להעמיס בדברי רש"י ז"ל, הנה על גוף דבריך הנני מסכים עמך, אך שאני מוסיף עוד דאי אפשר להיות ריסוק אברים על ידי הבל דהרי פסקינן בש"ע יו"ד (סי' נ"ח סעיף יו"ד) דאם השור יודע שרוצים להפילו ונועץ צפרניו ליכא משום ריסוק אברים, ואם אית ריסוק אברים משום הבל מדוע מהני נעיצת צפרניו, נהי דחבטא לא הוי, מכל מקום הבל הוי, א"ו דליכא חשש ריסוק אברים משום הבל לחוד, וא"כ לא קשה קושייתי.

[ד] עוד יש ליישב את קושייתי דהנה פליגי רבה ורב יוסף (בדף נ"א ע"ב) דחד סבר דאם עמקה הוא כרחבה לא יותר פטור, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' נזקי ממון (הלכה י"ד), וא"כ ה"נ הוי עמקה כרחבה ממש כמש"כ רש"י ז"ל עמקה ורחבה אמה, א"כ שפיר ממנ"פ, דאי משום חבטה, ז"א דמיא מוסיף רק הבלא ולא חבטה, ואי משום הבלא, ז"א דהבלא ליכא כלל בכי האי גוונא ואתי שפיר בס"ד.

[ה] מ"ש [באות ד] דלענין קניין ל"ש לומר דכשהפריש אחד למשל לעולה נעשה השני לחטאת וכן להיפוך, משום דבדאורייתא אין ברירה, ומשום דר' חסדא בימא (דף מ"א ע"א) דאין הקניין וכו' ואי שייך ברירה עדיין מדוע לא חל ביני וביני, ומשום זה תירצת קושייתי בנוי (דף י"ב ע"א), הנה צריך אני לכאר את כוונתי באריכות קצת, דלכאורה הא רבי יוחנן סבירא ל' דאין ברירה אף בדרבנן כדאמרינן בש"ס ביצה (דף ל"ח ע"ב) ויעוין בס' מלא הרועים (ערך ברירה אות ט'), אך כוונתי דהנה בש"ס עירובין (דף ל"ז ע"א) מקשה וסבר רבי יוחנן אין ברירה והתנן (במס' קניין פ"א מ"ד) רבי יוסי אומר שתי נשים שלקחו את קניניהן בעירוב או שנתנו קניניהן לכהן איזהו שירצה כהן יקריב עולה ולא יזהו שירצה יקריב חטאת [פירש"י, לאיזה מן הקניין שירצה שתי הפרידות יקריב עולות לשתי הנשים ואת קן האחד יקריב שתיהן חטאות לשתי הנשים כל שכן אם בא לחלק כל קן וקן פרידה לעולה ופרידה לחטאת דשפיר דמי אלמא מדקאמר שמותר ליקח קניניהן בעירוב מכלל דיש ברירה דאמרינן הוברר הדבר שזו הפרידה שהקריב לה לא שלה הי' אלא של חברתה וקרבו הקרב בשינוי בעלים קיימא לן בפסחים למימר חטאת ועולה שהקריב לה לא שלה הי' אלא של חברתה וקרבו הקרב בשינוי בעלים קיימא לן בפסחים (דף ס' ע"א) ובזבחים (דף ב' ע"א) דאינו עולה לבעלים וכן שכן בחטאת שלא לשמה או שלא לשם בעלי' לגמרי מיפסלא וקביעת שם בעלים אינו תלוי בכהן עכ"ל] אמר רבה התם כשהתנו [פירש"י, כשהתנו הנשים בנייהם שכל מי שיקריב הכהן לשמה יהא שלה עכ"ל] אי הכי מאי למימרא [פירש"י, כיון דבדעת כהן תלוי עכ"ל] קמשמע לן כדרב חסדא דאמר רב חסדא אין הקניין מתפרשות אלא אי בלקיחת בעלים אי בעשיית כהן עכ"ל הש"ס, והנה בתוס' ד"ה כשהתנו כתבו וז"ל כשהתנו, פי' הקונטרס שהתנו הנשים שכל שיקריב לשמה יהא שלה וקשה לפירושו דהיינו ברירה גמורה שתולה בדעת הכהן שאותו שיעשה יתברר שהוא שלה

דכיון שנתערבו הקינין אי אפשר כלל בלא ברירה וכו' עכ"ל, אך לפענ"ד נראה דגם רש"י ז"ל מודה דהך ברירה גמור הוא, וקושית הש"ס אי הכי מאי למימרא [פירש"י, כיון דבדעת כהן תלוי עכ"ל] קמשמע לן כדרב חסדא דאמר רב חסדא אין הקינין מתפרשות אלא אי בלקיחת בעלים אי בעשיית כהן עכ"ל הש"ס. והנה בתוס' ד"ה כשהתנו כתבו וז"ל כשהתנו, פי' הקונטרס שהתנו הנשים שכל שיקריב לשמה יהא שלה, וקשה לפירושו דהיינו ברירה גמורה שתולה בדעת הכהן שאותו שיעשה יתברר שהוא שלה דכיון שנתערבו הקינין אי אפשר כלל בלא ברירה וכו' עכ"ל, אך לפענ"ד נראה דגם רש"י ז"ל מודה דהך ברירה גמור הוא, וקושית הש"ס אי הכי מאי למימרא אינו מפרש כהבנת התוס' דלמה לי לאשמועינן דשפיר דמי, דז"א דהא ברירה גמור הוא, אך דכוונת הש"ס להיפוך, אי הכי [דאיירי כשהתנו על דעת הכהן] מאי למימרא, היינו איך אפשר לומר כן הא ברירה גמור הוא ורבי יוסי לית לי ברירה, וע"ז משני קמשמע לן כדרב חסדא דאמר רב חסדא אין הקינין מתפרשות אלא אי בלקיחת בעלים אי בעשיית כהן, והטעם דמועיל עשיית הכהן הוא משום שהבעלים קנו על מנת שיעשה הכהן [כדכתיב ולקח אחד לחטאת ואחד לעולה ועשה הכהן], ואף דהוי ברירה, ועכצ"ל דבקינין גלי קרא דאמרין ברירה, זהו הנלפע"ד בשיטת רש"י ז"ל, וא"כ שוב לא קשה קושייתך עלי הא בדאורייתא אין ברירה, דז"א דאף דלרבי יוחנן אין ברירה מ"מ י"ל בקינין מודה, כמו לרבי יוסי כמו שכתבתי, וא"כ שוב לא קושייתך עלי דא"כ מפני מאי אינו חל ביני וביני משום ברירה, דז"א דבאמת ל"ש כאן ברירה הא בדאורייתא אין ברירה, ורק משום דגלי קרא כהנ"ל, וזהו שייך רק על מה שגילתה התורה היינו בשעת עשיית הכהן, אבל לא ביני וביני שלא גילתה התורה כנ"ל, לא שייך ברירה, אבל בנידון דידן ניחא דבשעת עשיית הכהן ליהוי שייך ברירה.

[ו] מ"ש [באות ה' וו'] סברותיך נכונים ואפיריון נמטיי לך, אך כמש"כ שלא הבנת את דברי, הוא משום שאתה סובר שדברי סובבים על פירש"י דבין מפורשת אם יהי' שניהם ביחד יכירן, אבל לא כן כוונתי, כי כוונתי היא דבין מפורשת אין לו תקנה לעולם, שלא יכירן לעולם.

בטח אם תעיין היטב בדברי תרוה נחת רב ואינני יכול לחזור על כל דבר כמה פעמים.

נכדך הדו"ש וש"ת באה"ר ובאה"ע שבתי בארינשטיין ב"ר מנחם שליט"א.

האדמו"ר ר' אברהם בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב

נולד בבנדין לאביו הגאון ר' זאב נחום זצ"ל, בעהמח"ס "אגודת אוזב", למד אצל אביו ונישא בנעוריו למרת שרה צינא, בתו של "השרף" מקוצק. הוא היה לחסיד חותנו. ולאחר פטירתו נסע לממלאי מקומו החידושי הרי"ם והאדמו"ר ר' העניך מאלכסנדר.

לאחר פטירתו של זה האחרון, החל להנהיג עדה

שמש ברבנות במספר ערים בפולין, עד שהתיישב בשנת תרמ"ג בעיר סוכטשוב (לאחר פטירתו של הגאון ר' אלעזר הכהן רבה של העיר, מזקניו של החתן), שעל שמה נודע. שם הקים ישיבה במקביל לרבנותו (שעזב לאחר מספר שנים) ולחצר החסידית שניהל במקום.

נפטר ב"א אדר א' תר"ע ובנו, האדמו"ר ר' שמואל, בעל ה"שם משמואל", מילא מקומו.

נחשב ל"שר התורה" של יהדות פולין ועל תלמידיו נמנו רבים מרבני הדור. בשנת תרס"ה נדפס ספרו "אגלי טל" על הלכות שבת, וישיבות רבות בפולין החלו ללמוד מסכת שבת לאור ספרו. לאחר פטירתו נדפסו ספריו שו"ת "אבני נזר". תורתו בחסידות נדפסה בסדרת "נאות הדשא".

בתו מרת אסתר בריינדל נשאה לאחיו, הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל. נכדם הוא הרה"ג ר' שבת זצ"ל, אבי זקינו של החתן.

להלן נדפסים בזה:

א. מכתב לנינו הרה"ג ר' שבת בורנשטיין זצ"ל

ב. מכתב לאביו הגאון ר' זאב נחום משנת תר"ך

ג. סיפורים אודותיו מכת"י הרה"ג ר' שבת בורנשטיין זצ"ל

א. בשו"ת אבני נזר נדפסו מספר מכתבים שהשיב לנינו הרה"ג ר' שבת בורנשטיין זצ"ל.

להלן אחד מן המכתבים שזכה לקבל [נדפס באבני נזר בחו"מ סי' קנ"ד] ובצדו צילום כ"ק של ה"אבני נזר".

יצויין כי קיימים שינויים קלים בין כת"י לבין הנדפס.

מועיל ללה"פ, ואני כתבתי לפי מה שהשויתי גמ' דידן עם הירושלמי דר"א להקל, ממילא גם לדידן יש חלוק בין ללה"פ. מ"מ גם לפי מחשבתך דבקרימה דפ"ק דשבת לא הוי אפי' ללה"פ ולא מחייב בשבת ומ"מ אין מחמיץ עוד, אינו קושיא, דתוס' כתבו ד' מ"ח. סד"ה מאי דאסור להניח אצל האש אף שיסלק קודם שתהי' היד סולדת דלמא משתלי, וא"ת דה"נ ניח במקום אש מועט שלא יוכל לקרום כל פני', בודאי באש מועט כזה יחמיץ קודם התחלת קרימה, ועוד דמקום קרימה ודאי חשיב כמאב"ד אף שלא קרמו כל פני', וא"ת הא כמאב"ד מצד אחד לא כלום, מ"מ מבואר ברמב"ם פ"ט ה"ה בכה"ג דפטו' והוא אסור כמ"ש פ"א ה"ג.

מה שהקשית לטעם רמב"ן בקרבן נזיר, למה יביא בנדר כמה נזירות בב"א דאינו חוזר לשנות יין בין נזירות לנזירות, אטו רמב"ן אמר שאין רק טעם זה לבד. רק אמר טעם זה על פי פשט. ואני עמדתי עמ"ש הרמב"ן בשם רמב"ם בטעם מנחת כהן כליל משום שא"כ יאכלנו כולו בעצמו לבד דבר מועט הוא הקומץ, הקשתי מהא דזבחים ק"א: דמנחת במת יחיד נאכלת לזרים משום דכשירה בזרים, דא"כ הוא יאכלנו בעצמו. ובאמת כל טעמים אלו יש כמה תשובות עליהם, כמ"ש בתשו' הרשב"א.

דברי אביך זקינך הד"ש באהבה אברהם.

ב. בעזבונו של הרה"ג ר' שבתאי נותרו פנקסים ובהם העתקות מחידושי זקנו בעל האבני נזר, ובהם בין היתר כמה ממכתביו לאביו הגאון ר' זאב נחום זצ"ל מתקופת מגוריו בקוצק בבית חותנו. מכתב היד נראה שר' שבתאי העתיק הנ"ל בהיותו כבן י"ד.

להלן נדפס לראשונה מכתב קצר שכתב האבני נזר לאביו בשנת תר"ף¹⁵.

ב"ה יום ו' פרשת נח תר"כ

רב שלום וברכה לכבוד אאמ"ו הרב המאה"ג סוע"ה החסיד המפורסם כקש"ת מו"ה זאב נחום נ"י. ולאמי מורתי הצנועה והחסידה מרת דאברא תחי'.

אחדש"כ אודיעכם כי ת"ל אתנו החיים וכו' וכו'.

יען שהוא תחלת הזמן אכתוב לך חדוש בה' סוכה, דכתב המג"א בס' תרכ"ט¹⁶ בשם מהרי"ל דאסור לסכך בסולמות, דחוששין שמא נטמאו, ותמה עליו דודאי בכל דבר המקבל טומאה אסור לסכך אעפ"י שלא נטמאו. ולפענ"ד לפרש, דהנה התוס' בסוכה ד' י"ג ע"ב בד"ה אם אהא דאסור לסכך באוכלין, אע"ג דבית שסככו

15. בעניין זה ראו בשו"ת אבני נזר, או"ח, ס' תע.

16. ס"ק יא.

בזרעים טהרו, דהתם בשעשה בהם שינוי מעשה, כן כתבו בתרוץ הג'. ולפ"ז י"ל דבכלים ג"כ הא דאסור לסכך הוא מטעם זה. והנה צריך להבין דברי התוס', כיון דעם סוכה אסור כל שבעה יחשב שנוי מעשה, וכיוצא בזה כתבו התוס' בגיטין בסוגיא דהשולח גט, אך ז"א, דכיון דהוי סכך פסול לא נאסר, אבל בסולמות דאין הפסול אלא משום מעמיד ומדאורייתא כשר, דמעמיד בדבר המקבל טומאה אינו פסול אלא מדרבנן כמ"ש הר"ן¹⁷, ומה"ת אף הסולם כשר כיון שהסכך כשר רבה עליו, וממילא אסור מה"ת, ושוב הוי לי' שנוי מעשה ואינו מקבל טומאה כלל וכשר אף מדרבנן. לזה תירץ דחוששין שמא נטמאו כבר, ובכה"ג לא טהרו כמו באוכלין שנפסלו מאכילת אדם, דאע"ג שירדו לידי קבלת טומאה מקודם אינם מקבלין טומאה, ואם נטמאו קודם שנפסלו לא נחית טומאה מנייהו, כמבואר בפ"ב מה' ט"א¹⁸ וה"נ דכוותה.

קצרתי באמרים. ולפלא בעיני שלא קבלתי ממך מכתב שכתבתי לך בגור על דבר העסקא, ואבקש ממך אם יזדמן הזדמנות לשלח לי את הגרעט שנשאר אצלכם.

דברי בנכם הד"ש הק' אברהם

ג. להלן מספר סיפורים אודות ה"אבני נזר", הנדפסים מתוך פנקס שכתב הרה"ג ר' שבת, בסמוך לאחר הסתלקותו של זקנו ה"אבני נזר", ובו נכללים עניינים וסיפורים ששמע מבעל ה"אבני נזר" באופן אישי או מבני המשפחה וחסידים שונים.

הפנקס מחולק לפרקים שונים¹⁹, וחלק מן הסיפורים נדפסו בספר "אביר הרועים" שיצא לאור בשנת תרצ"ה.

להלן מובאים הפרק "עניני תורתו" וכן מספר סעיפים מתוך הפרק "עניינים שונים". מעניין לציין את האמור בסעיף ג', להיכרותו עם אדמו"ר ה"צמח צדק" זי"ע.

עניני תורתו

א. בהקדמת הס' אגלי טל כתב בזה"ל ויען וכו'...אשר חנני ד' וכו' עכל"ק, ועיי"ש.

ב. פ"א אמר לי בזה"ל אנכי כשהייתי בקאצק לא הלכתי בשני שנים הראשונות בליל שבת קדש להשלחן [הקדוש דא"ז אדמו"ר מקאצק זצ"ל] רק תיכף לאחר סעודתי ישבתי ללמוד שיעור יורה דעה עם בחורים

17. דף י, א, ד"ה ר' יהודה.

18. טומאת אוכלין. הלכה יד, יח.

19. בדוגמת הספר 'זכרון טוב' לתולדות האדמו"ר ר' יצחק מנעסכין, וייתכן שקיימים ספרים נוספים במתכונת זו.

כל הלילה עכל"ק.

ג. דרכו הי' לפני כל מצוה ללמוד מקודם העשי' כל הסוגיות ממצוה הזו, וכשבנו בסאכטשאב מקוה שלו ועשו מעקה על הגג מסביב, למד מקודם עניני מעקה, ואח"כ בירך ועשה המצוה דעשיית מעקה בהתלהבות גדולה ועצומה, אשרי עין ראתה כל אלה.

ד. עי' באודות ימי נעוריו אות ב' ותראה משם מה שנוגע לעניני תורתו.

ה. דרכו הי' לחבב דברי תורה אף מהקטן שבקטנים ובלבד שיהי' בו שום טעם, והי' מודה על האמת שאין כמוהו, והגאון החסיד ר' יצחק הכהן פייגענבוים זצ"ל מווארשא אמר שלא מצא מודה על האמת כמוהו.

ו. פ"א בא לפניו למדן אחד מליטא להשיח בד"ת, וישאל להנ"ל איזה ענינים אשר הי' נראים כפשוטים, ויען מה זה "הקונץ" לידע כזה, והקפיד מאד על אלו הדברים באמרו ד"ת הם "קונץ" ואתה "קונצענמאכער"? בביתי אין מקום ל"קונצענמאכער" לך מפה כי אין לך מקום אצלי.

ז. פ"א בא אליו גאון אחד מליטא להשיח בד"ת ועמדו כן כל הלילה ביחד והשיחו בד"ת, ובנתים הי' הגאון הלז חוטף בידי הרבה פעמים בשערותיו הארוכות [כמנהג אנשי ליטא לגדל שערות ארוכות] כשהי' נזכר שום דבר מחמת אורייתא דמרתחא בי', והוא זצ"ל הזכירו בכל פעם ליטול ידיו כדינו, וכשהלך משם הגאון הנ"ל אמר לפני החסידים אשר מה שעמד כל הלילה והשיח בד"ת אין זה פלא אצלו, אבל קדוש כזה שזכר מטהרת הידים אף בעת עמקו מחשבותיו מאד בד"ת, לא ראה עוד מעולם. (אאמ"ו שליט"א).

ענינים שונים

א. פ"א כשהייתי בחג השבועות בסאכטשאב, והי' שמה גם כן אא"ז אבי אמי הגאון ר' יצחק חיים הכהן שליט"א עם שני בניו הר"ר אהרן הכהן והר"ר שבתי הכהן, ובעת נשיאת כפים כשראיתי אשר המה מקיימים המצוה הגדולה הזו, חשבתי בלבי הן אם הייתי כהן אז יכולתי גם אני לקיים מצוה הגדולה הזו, אבל מה אעשה שאיני כהן, כה הי' מחשבתי אז, ואחרי כן לאחר סיום התפלה כשהלך אא"ז אדמו"ר זצלה"ה לביתו לחדרו הקדוש פנימה הלכתי אחריו עמו, ובבואי שמה אמרתי "יומא טבא", והשיב לי גם כן כזה, והוסיף עוד בפנים שוחקות "אבל אתה אינך כהן".

ב. אאמ"ו שליט"א סיפר לי שכשהי' פ"א אצלו שאלו על בריאת בניו בפריטת שם כל אחד ואחד ולא שאלו על בריאת אחותי הילדה דאבריש ע"ה, הדבר הלז הי' תימה בעיני אאמ"ו שליט"א, ושאלו מדוע אינך שואל על בתי דאבריש והשיבו אמת ששכחתי כי בכל שבוע אני מנדב צדקה בעד חיי כל בריאת בני יוצאי חלצי יחי' וזה איזה שבועות אשר שכחתי לנדב בעד בתך דאבריש, לא ארכו הימים והנה הילדה דאבריש ע"ה נפטרה

לעולמה תנצב"ה.

ג. בחורף האחרון משנת הסתלקותו דבר הרבה מהגאון ר' מנחם מענדיל מליובאוויטש זצ"ל בעל הצמח צדק, ופ"א נכנס אליו החסיד ר' חיים מרדכי ז"ל מסאכטשאב ויאמר רבינו מדבר כל כך מרמ"מ מליובאוויטש וכי הי' מכיר אותנו, והשיבו בזה"ל הן, כי יש זמן בשנה אשר כל הצדיקים מתאספים יחד וראיתי אותו ומאז אני מכירו עכל"ק. (דודי ר' אברהם אהרן שליט"א).

ד. סיפר לי דודי הרב ר' אברהם אהרן שליט"א שפ"א התאונן לפניו אא"ז אדומו"ר זצלה"ה איך שיש לו ביטול תורה הרבה מהבאים לפניו לדרוש אלקים, וישאל "והסכמה לספר צאן קדשים של הרבי מלובלין" [עי' שם ותבין] ויענהו בזה"ל ואנה יש לך היום כרבי מלובלין [בל"א וויא האסטו היינט א רבי פון לובלין] עכל"ק.

ה. פ"א בשבת פ' קרח אמר לכהן א' מסאכטשאב שיעמיד יין על השלחן הקדוש, יען כי אז זמן נתינת כ"ד מתנות כהונה בפ' קרח, ויעש כן. (רח"ה שמעי').

אדמו"ר ר' מנחם מנדל מקוצק זצ"ל

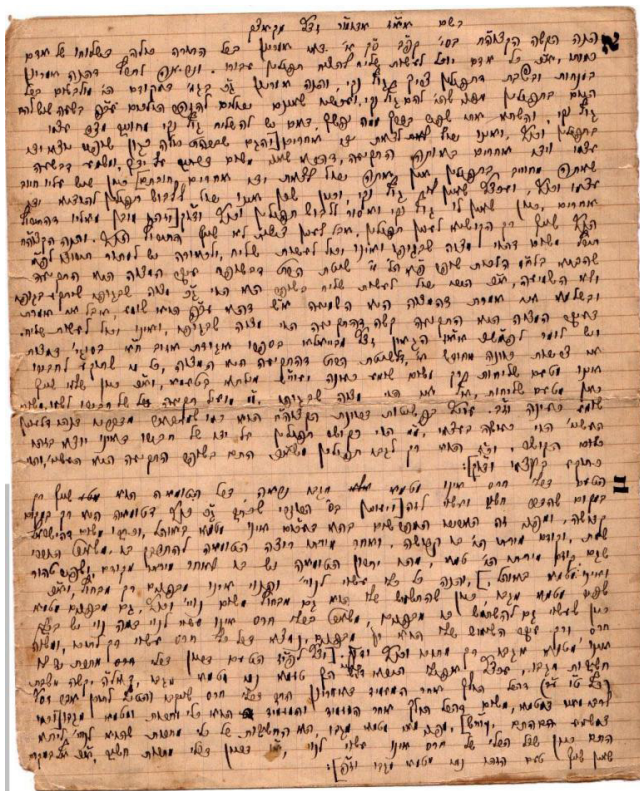
ר' מנחם מענדל נולד בגוריי שבמחוז לובלין שבפולין למשפחה מיוחסת. לאחר נישואיו עבר להתגורר בטומשוב. אז החל לנסוע אל החוזה מלובלין, ובהמשך התקשר לתלמיד החוזה, רבי יעקב יצחק מפשיסחא, היהודי הקדוש.

עם פטירתו של 'היהודי' בשנת תקפ"ז, נבחר למנהיג החסידים. בהמשך עבר לקוצק, ובערוב ימיו נודעה הסתגרותו הארוכה. לא הותר אחריו כתבים.

נסתלק בכ"ב שבט תרי"ט ומ"כ בקאצק. לאחר פטירתו קיבלו רוב החסידים את הנהגתו של גיסו-תלמידו החידושי הרי"ם מגור, ומיעוטם נשארו בקוצק אצל בנו רבי דוד.

אחד מחתניו הינו האדמו"ר הגאון בעל ה"אבני נזר" מסוכטשוב, וזקנו של החתן.

להלן מובאים חידושים בשם הרבי מקוצק, שהעלה על הכתב נכדו הרה"ג ר' שבתאי בילדותו, ושנכתבו בחיי וזקנו ה"אבני נזר".

חידושים מכ"ק אדמו"ר מקוצק זצ"ל

בשם אא"ז אדמו"ר זצ"ל מקוצק

א. הנה הקשה הקצוה"ח בסי' קפ"ב ס"ק א' דאי אמרינן בכל התורה כולה דשלוחו של אדם כמותו, א"כ כל אדם יוכל לעשות שליח להניח תפילין עבורו. ונראה לתרץ דהנה אמרינן במנחות ובשבת דתפילין צריך גוף נקי, והנה אמרינן ג"כ בגמ' דמקודם הי' מולבשים בכל היום בתפילין מפני שהי' להם גוף נקי, ועכשיו שאינם יכולים להזהר הולכים עכ"פ בשעה שיש להם גוף נקי, והשתא אתי שפיר בדרך ממה נפשך, דאם יש להשליח גוף נקי מחויב מצד עצמו בתפילין וכנ"ל, ואינו יכול לצאת ידי אחרים (והגם שבכה"ת כולה כגון שופר יוצא ידי עצמו וידי אחרים באותה התקיעה, דהכא שאני משום דכתיב על ירך, ומשמע דבשעה שאתה מחויב בתפילין, אין אתה יכול לצאת ידי אחרים חובתם) כיון שיש עליו חיוב עצמו וכנ"ל, ועכצ"ל שאין לו גוף נקי, וכיון שכן אינו יכול ללבוש תפילין להוציא ידי אחרים, כיון שאין לו גוף נקי ואסור ללבוש תפילין וכנ"ל ודו"ק (וזהו מובן מאליהו דהתירוץ הנ"ל שייך רק הקושיא לענין תפילין, אבל לענין ציצית לא שייך התירוץ הנ"ל. והנה הקצוה"ח תירץ משום דהוי מצוה שבגופו ואינו יכול לעשות שליח, ולכאורה יש לסתור תירוץו לפ"מ שהביא בלח"מ הלכות שופר פ"א הל' א' שיטת הר"ת דבשופר עיקר המצוה היא התקיעה ולא השמיעה, א"כ היכי יכול לעשות שליח בשופר הא הוי ג"כ מצוה שבגופו שיתקע בגופו ובשלמא אי אמרת דהמצוה היא השמיעה א"ש דהא עכ"פ הויא שומע, אבל אי אמרת דעיקר המצוה היא התקיעה קשה דהתקיעה הוי מצוה שבגופו, ואינו יכול לעשות שליח. ויש לומר לפ"מ ש"כ אא"ז הגאון זצ"ל מבייאלא בספרו אגודת אזוב ח"א בסוגי' דמצות אי צריכות כוונה מחודש א', דלשיטת הר"ת דהתקיעה היא המצוה, כל מי שתוקע לחבירו אינו מטעם שליחות רק משום שומע כעונה יעו"ש" מילתא בטעמא, וא"כ כיון שלא שייך כאן מטעם שליחות, אף אי הוי מצוה שבגופו, מ"מ מועיל תקיעה של חבירו לשמו, משום שומע כעונה וז"ב. עו"ל בפשיטות דכוונת הקצוה"ח הוא כמו שמתבאר מדבריו דנהי דלענין העשיי' הוי כעושה בעצמו, מ"מ הוי כקושר תפילין על ידו של חבירו דאינו יוצא בזה כלום הקושר, וכ"ז הוא רק לגבי תפילין משא"כ התם בשופר התקיעה היא העשיי', והוי כתוקע בעצמו ודו"ק):

ב. הטעם דכלי חרס אינו מטמא מגבו נראה, דכל הטומאה הוא שייך רק במקום שהדבר חשוב ועשוי לזה (יעוין בפ' הכוזרי שכתב ג"כ כנ"ל דטומאה הוא רק במקום קדושה, ומפני זה האריכו המפרשים בהא דעכו"ם אינו מטמא באוהל, וכתבו משום דהישראל שמת, וקודם מיתתו הי' בו קדושה, ואחר מיתתו רוצה הטומאה להתדבק בו, משא"כ הנכרי שגם קודם מיתתו הי' טמא, מהו יתרון הטומאה יש בו לאחר מיתתו מקודם, ושפיר טהור ואינו מטמא באוהל) והנה כל כלי עשוי לנוי' והנוי אינו מבפנים רק מבחוץ, וא"כ שפיר מטמא מגבו, כיון שהתשמיש שלו הוא גם מבחוץ משום נוי' וכנ"ל, גם מבנים מטמא כיון שעשוי גם להשתמש בו מבפנים, משא"כ בכלי חרס אינו עשוי לנוי דמה נוי יש בכלי חרס, ורק עיקר השימוש שלו הוא רק מבפנים, נמצא דכל כלי חרס עשוי רק לתוכו, ומשו"ה אינו מטמא מגבו רק מתוכו וכנ"ל ודו"ק. (וצ"ל לפי"ז הטעם

דכיון דכלי מתכת יש לו חשיבות מגבו, עכצ"ל אפילו היכא דל"ש הך טעמא נמי מטמא מגבו, דאל"ה יקשה משבת (דף ט"ו ע"ב) דהכל הולך אחר המעמיד דאמרין התם דכלי חרס שניקבו והטיף לתוכן אבר דס"ל לרבי מאיר דמטמא, משום דהכל הולך אחר המעמיד והמעמיד הוא כלי מתכת ומטמא מגבו (וכמו דמשמע התם יעווי"ש), מפני מאי מטמא מגבו, הוא החשיבות של כלי מתכות שהוא לנוי" ליתא התם כיון שכל הכלי של חרס אינו עשוי לנוי, א"ו דכיון דכלי מתכות חשיב, א"כ אף במקום שאין שייך טעם זהוה נמי מטמא מגבו וז"פ):

ג. בשבועות (מ"ה). והחנווני על פנקסו כיצד וכו' אומר לו תן לבני סאתים חיטין, תן לפועלי סלע מעות הוא אומר נתתי והן אומרים לא נטלנו הוא נשבע ונוטל, והן נשבעים ונוטלים, אמר בן ננס כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא עכ"ל המתניתין. וקשה דהא שבועת שקר הוא כגון שנשבע מהיפוך הדבר, ושבועת שוא הוא כגון שנשבע על אמירת הדבר רק דהוי שבועה שאינה צריכה, ואם כן כאן מפני מאי קאמר דהוי שבועת שוא דממנ"פ באחד הוא רק שבועת שקר ולא שבועת שוא, דהא ממנ"פ אחד נשבע מהיפוך הדבר, ומפני מאי קרי לזה שבועת שוא. ונראה ליישב דהנה לכאורה מפני מאי חייבה התורה שבועת מודה במקצת, ושבוע' השומרים וכדומה, הא ממנ"פ אסור אי נשבע לשקר הא הוי שבועת שקר, ואם נשבע לאמת א"כ הוי שבועת שוא וכו"ל. אך דזהו טעות דמ"מ לא הוי שבועה שאינה צריכה, כיון שצריכה להתברר, והשבועה היא הברור. והשתא מיושב קושיא הנ"ל שקשה דמפני מאי קרי לזו השבוע' שבועת שוא, אבל לפמ"ש"כ מיושב דכ"ז הוא רק בכל השבועות שרק אחד נשבע שפיר ל"ה שבועת שוא כיון דהוי שבועה צריכה לברר וכו"ל, משא"כ הכא דאם ישבעו שניהם עדיין לא יתברר כדברי מי הוא, ושפיר הוי שבועת שוא, כיון דהוי שבועה שאינה צריכה ודו"ק. ובזהו מדוקדק לשון המתני"ן "אלו ואלו וכו'", ולכאורה אינו מובן דהא רק אחד ישבע שבועה של שקר, אבל לפמ"ש"כ מיושב שפיר, דהכא איירי בשבועת שוא וכו"ל ושבועת שוא שניהם נשבעים וכו"ל ודו"ק:

ד. כתוב בתוה"ק פרשת משפטים (כ"א כ') וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם, אך אם יום או יומיים יעמוד לא יקם כי כספו הוא ע"כ. וקשה דמאי טעם נותן כי כספו הוא, וכי אם מת מיד לאו כספו הוי, בתמ"ל. ונראה בפשיטות לפ"מ דקיי"ל דהמפקיר עבדו יצא לחירות, ואינו צריך עוד גט שחרור, וא"כ כאן כיון שהכה לו הראה שיוכל להמית בו, בוודאי נתיאש ממנו, והוי הפקר, וא"כ יוצא לחירות, וא"כ נמצא לפי"ז דמיד בשעת ההכאה יוצא לחירות, והוי כמכה בן חורין, ושפיר חייב מיתה, משא"כ אם הכהו הראה שאין בו כדי להמית, וא"כ ל"ה יאוש, וא"כ נמצא דל"ה הפקר, ואינו יוצא לחירות וכו"ל ושפיר פטור אם מת אח"כ משום דהוי כמכה עבדו גמור ופטור, וזהו שאמרה התוה"ק אך אם יום וגו' לא יקם כי כספו הוא, משום שלא נתיאש הימנו וכו"ל, משא"כ במת מיד נתיאש הימנו ושפיר מחויב כיון דמכה בן חורין ודו"ק. [ולפענ"ד לא אבין דהרי רש"י בחומש פירש שם דגם בעבד צריך להיות הכאה שיש בו כדי להמית, ובדבר שיש בו כדי להמית, אבל בשבט לחודי' פטור יעווי"ש, וא"כ מפני מאי פטור בעוד יום או יומים, ומת אח"כ, הא

הכהו מיד כדי להמית, וא"כ נתייאש מיד, ונעשה הפקר, ונמצא דהוי בן חורין, והוי כמכה בן חורין וצ"ע. אולם דברמב"ם בפ"ב מהל' רוצח הל' י"ב כתב וז"ל נראה לי דוקא בשבט אבל בסייף וסכין או אבן ואגרוף וכיוצא, ואמדוהו למיתה אפילו מת לאחר שנה ה"ז נהרג עליו עכ"ל. ודברי רמב"ם הללו הם היפוך מדברי רש"י, כי רש"י כתב דדוקא באבן או אגרוף, אבל בשבט גרידא פטור אפילו אם מת מיד, והרמב"ם ס"ל להיפוך דדוקא בשבט, אבל באבן או אגרוף, אפילו אם מת לאחר שנה, חייב, וא"כ נ"ל דדברי א"א אדמו"ר זצ"ל הם אליבא דשיטת הרמב"ם. אך דבאמת דברי הרמב"ם ז"ל תמוהים דמאי שנא עבד דעדיף מישראל, דאולי ישראל צריך להיות הכאה שיש בו כדי להמית, ועבד אינו צריך להיות הכאה שיש בו כדי להמית, וכמו שכ' רש"י בעצמו, וכן הקשה בס' אור החיים עה"ת (ויעומו"ש שהוכרח מזהו בפירוש אחר). והנראה לפענ"ד בזה דהנה בס' שפתי חכמים ס"ק ו' הקשה דלרש"י דס"ל דבעבד כנעני "שבט" היינו אבן או אגרוף א"כ ל"ש למיכתב כלל בעבד כנעני שבט לילף מקל וחומר מישראל ומה ישראל מחוייב רק באבן או באגרוף, קל וחומר לעבד דמחוייב באבן או באגרוף. ותירץ משום דאין עונשין מן הדין, והנה דבריו באמת תמוהים דהכא לא הוי הק"ו לחומרא, להחמיר על האדון, כי אפי' ל"ה כתיב "שבט" הי' מחוייב במיתה כי הוא כתוב בפירוש בתורה, ורק דהק"ו הוה להקל על האדון שצריך להיות רק באבן או באגרוף (אבל בשבט גרידא פטור, וכשיטת רש"י הנ"ל) וא"כ עדיין למה לי למיכתב שבט, ומזהו הוכרח הרמב"ם לומר דבעבד כנעני באבן או באגרוף אפילו אם מת לאחר כ"ד שעה נמי חייב, והא דפטור הוא רק בשבט גרידא, וא"כ קשה דל"ל שבט לילוף מקל וחומר מישראל, ועכצ"ל משום דאין עונשין מן הדין, וא"ל כמו שהקשיתי לשיטת רש"י, דז"א דלהרמב"ם דס"ל דגם בשבט גרידא חייב במת מיד, א"כ שפיר איצטריך למיכתב הכא שבט, דאי לא, ה"א דצריך להיות בהכאה שיש בו כדי מיתה, וזה א"א למילף מישראל דאדרבא הא ישראל חייב ג"כ רק בהכאה שיש בה כדי להמית. ומשו"ה שפיר איצטריך שבט להורות דאפילו שלבט בעלמא חייב ודו"ק. וכן יש להעמיס בדברי הרמב"ם הנ"ל הל' הנ"ל כי סיים שם וז"ך לכך נאמר בשבט שלא נתנה תורה רשות להכותו אלא בשבט ומקל ורצועה וכיוצא בהן, ולא בהכאת רציחה עכ"ל, ומשמע ג"כ כמש"כ לעיל דאיצטריך בשבט, דאי לא, ה"א דצריך להיות הכאה כדי להמית ודו"ק].

ה. רפ"ק דנדרים (ח'). גרסינן כל האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול לאלקי ישראל, ופריך הש"ס והא מושבע ועומד מהר סיני הוא וכו' יעווי"ש. וקשה קושיא עצומה דנהי שמושבע ועומד מהר סיני על תלמוד תורה, מ"מ הרי לא מושבע מהר סיני הוא שילמוד דווקא פרק זה, רק שילמוד סתם, והוא נשבע שילמוד דווקא פרק זה, ומפני מאי הוי מושבע ועומד, ומאי פריך הש"ס. ונראה עפ"י מאי דאיתא בגמ' ע"ז (י"ט). דכל אדם ילמוד רק מה שלבו חפץ והכוונה היא דעיקר מצות תלמוד תורה היא רק לאיזה ענין של לימוד שהאדם חפץ בה, ועל מה שאין לבו חפץ אינו מצווה כלל, והשתא מיישב שפיר דכיון שנשבע שילמוד פרק זה, א"כ הרי נשבע מזה שהוא חפץ ללמוד זה הפרק, וא"כ שוב הוי עליו מושבע ועומד, כיון דהשבועה על הר סיני הי' רק על מה שלבו חפץ ושפיר פריך הש"ס ודו"ק [ועפ"י אמר חותנו כ"ק מרן אדמו"ר מוהר"ר אברהם שליט"א

מסאכטשאב, לתרץ מה שקשה לו בריש מגילה (ג'): כדאמרינן התם, דשל בית רבי היו מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה, ולכאורה תמוה דמאי שייך לשון מבטלין, והלא גם קריאת המגילה תורה היא. אך לפי הנ"ל מיישב שפיר, כיון דהיו רוצים ללמוד ענין אחר, א"כ שוב הוי מצות ת"ת רק על הענין שהיו רוצים ללמוד וכנ"ל, ולא על קריאת המגילה, ושפיר שייך לשון מבטלין כיון שאין המצו' על קריאת המגילה, כיון שלא היו רוצים ללמוד אותה רק ענין אחר וק"ל].

ו. הר"ן ז"ל בקידושין מביא בשם הירושלמי מעשה ברבי טרפון שחלה ובאת אמו לבית המדרש, ואמרה בני זה שמכבד אב ואם, והוא שותה את מי רחצי ימות, והשיבו לה החכמים שעדיין לא הגיע לחצי כיבוד אב ואם. והוא תמוה דכיון דרבי טרפון ה' חולה, מפני מאי לא למדו עליו זכותים. ונראה בפשיטות כיון דכל מפעלות האדם בעולם הזה הוא רק לעבוד את ה' במדריגה גדולה, ואם האדם הגיע את מדריגתו הנוכחית, אינו צריך להעולם הזה, וא"כ אם אמרו עליו שהוא הגיע את מדריגתו הנוכחית בכיבוד אב ואם, א"כ שוב אינו צריך לעולם הזה וא"כ ימות רח"ל, ומשו"ה אמרו עליו שלא הגיע עדיין לחצי כיבוד אב ואם, וצריך עדיין לפעול בעולם הזה מפעלות גדולות ולא ימות עדיין וק"ל.

הרה"ח ר' יצחק שלמה ליטמנוביץ זצ"ל

הרב החסיד ר' יצחק שלמה נולד בשנת תרכ"ח לאביו הרה"ג החסיד המפורסם ר' אליעזר ליפמאן חתנו של בעל התפארת שלמה, שבין חתניו היו בעל ה"שם משמאל" מסוכטשוב (בוז'ור) והחסיד ר' שלמה ל'י אלתר, אחיו של בעל ה"שפת אמת" מגור²⁰.

בשנת תרמ"ח נישא לזוגתו, מרת לאה רייזיל ע"ה, בתו של הגאון הנודע ר' צבי אריה יהודה יעקב מייזלש אב"ד לאסק בעהמח"ס "חדות יעקב"²¹, בנו של הגאון ר' דוד דוב מייזלש אב"ד לאסק (חתנו של הגאון ר' אלעזר הכהן מסוכטשוב, שהיה חתנו של בעל ה"חוות דעת") ומגזע הש"ך.

ר' יצחק שלמה היה ת"ח מופלג וכאביו עסק במסחר יין. נפטר ברדומסק ביום י' באב תרפ"ט ונטמן סמוך לאוהל זקינו בעל "התפארת שלמה" סמוך להוריו.

על מצבתו נכתב:

פ"נ

איש ישר הולך ה"ה מו"ה

יצחק שלמה

בן הרב החסיד מ' אליעזר ליפמאן

ז"ל נו"נ עש"ק י' לחודש מנחם אב

תרפ"ט ל"ק

יזלו כמים דמעות עינינו

צר ומצוק מצא אותנו

חרון מות עלה בחלוננו

קץ שם לחיי אבינו

שבת מאתנו משוש לבנו

לקח מאתנו עטרת ראשנו

מעשיו הישרים נשבתו מגבולנו

הרחמן ירחמנו בהם ינחמנו

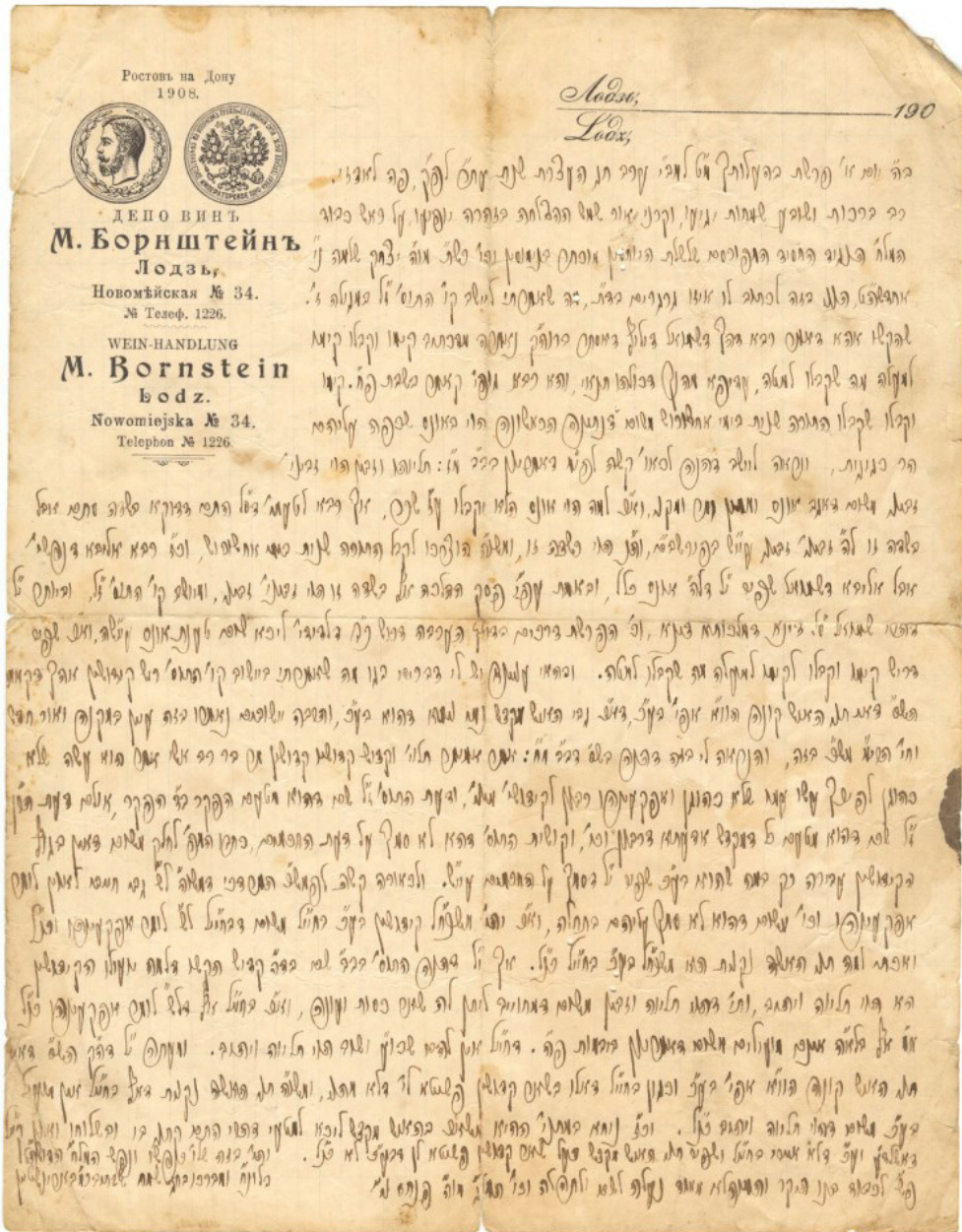

20. הרה"ג והחסיד ר' אליעזר ליפמן נפטר ברדומסק ביום ג' אלול תרנ"ה. זוגתו מרת רחל, בת "התפארת שלמה" האריכה ימים ונפטרה בשנתה ה 96 ביום כ"א אב תרפ"ב.

21. יציין כי תשובת הגאון ר' צא"י מייזלש לזקנו הרה"ג ר' שבתי נדפסה בספרו (ח"ב סי' צ').

נדפסים בזה שני מכתבים מאת הרה"ג ר' שבתאי בורנשטיין זצ"ל לחותנו.

המכתבים נכתבו בשנת תר"ע, לאחר שידוכיו לבתו של ר' יצחק שלמה – מרת חיה פיגיה.

מכתב (א') הרה"ג ר' שבתאי זצ"ל לחותנו הרה"ח ר' יצחק שלמה זצ"ל

א. ב"ה יום א' פרשת בהעלותך מ"ט למב"י ערב חג העצרת שנת עת"ר לפ"ק, פה לאדזי

רב ברכות ושובע שמחות יגיעו, וקרני אור שמש ההצלחה בזהרה יופיעו, על ראש כבוד המל"ח הנגיד החסיד המפורסם שלשלת היוחסין מוכתר בנימוסין וכו' כש"ת מו"ה יצחק שלמה נ"י

אחדשה"ט, הנני בזה לכתוב לו איזו גרגרים בד"ת, מה שאמרתי ליישב קו' התוס' ז"ל במגילה ז'. שהקשו אהא דאמר רבא דהך דשמואל דיליף דאסתר ברוה"ק נאמרה מדכתיב קימו וקבלו קימו למעלה מה שקבלו למטה, עדיפא מהנהך דכולהו תנאי, והא רבא גופי' קאמר בשבת פ"ח. קימו וקבלו התורה שנית בימי אחשורוש משום דנתינה הראשונה הוי באונס שכפה עליהם הר כגיגית.

ונראה ליישב דהנה לכאו' קשה לפי"מ דאמרינן בב"ב מ"ז: תליוהו וזבין הוי זביני' זביני משום דאגב אונס גמר ומקני, וא"כ למה הוי אונס הלא יקבלו ע"ז שכר. אך רבא לטעמי' דס"ל התם דדוקא בשדה סתם אבל בשדה זו ל"ה זביני' זביני עיי"ש בפירוש"ם, וה"נ הוי כשדה זו, ומשו"ה הוצרכו לקבל התורה שנית בימי אחשורוש, וכ"ז רבא אליבא דנפשי' אבל אליבא דשמואל שפיר י"ל דל"ה אונס כלל, ובאמת עפ"י פסק ההלכה אף בשדה זו הוי זביני' זביני, ומיושב קו' התוס' ז"ל. וביותר י"ל דהרי שמואל ס"ל דינא דמלכותא דינא, וכ' הפרשת דרכים בדרך הערבה דרוש כ"ב דלדידי' ליכא שום טענת אונס עיי"ש"ה. וא"כ שפיר דריש קימו וקבלו לקימו למעלה מה שקבלו למטה.

ובהאי עניינא יש לי דברים בגו מה שאמרתי ביישוב קו' התוס' ריש קידושין אהך דקאתי הש"ס דאי תני האיש קונה הו"א אפי' בע"כ, דא"כ גבי האיש מקדש נמי נימא דהוא בע"כ, והרבה יישובים נאמרו בזה עיין במקנה ובאור חדש וחי' הרי"מ מש"כ בזה, והנראה לי בזה דהנה בש"ס דב"ב מ"ח: אמר אמימר תלו' וקדיש קדושין מר בר רב אשי אמר הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושין מיני', ודעת התוס' ז"ל שם דהוא מטעם הפקר ב"ד הפקר, אולם דעת הר"ן ז"ל שם דהוא מטעם כל דמקדש אדעתא דרבנן וכו', וקושית התוס' דהא לא סמך על דעת החכמים, כתבו המפ' לחלק משום דאין בגוף הקידושין עבירה רק במה שהוא בע"כ שפיר י"ל דסמך על החכמים עיי"ש. ולכאורה קשה לפמש"כ המרדכי דמשו"ה ל"ש גבי חייבי לאוין לומר אפקעינהו וכו' משום דהוא לא סמך עליהם בתחלה, וא"כ יהי' משכח"ל קידושין בע"כ בחי"ל משום דבחי"ל ל"ש לומר אפקעינהו וכו"ל ואכתי למה תני האשה נקנית הא משכח"ל בע"כ בחי"ל כנ"ל. אך י"ל דהנה התוס' בב"ב שם בד"ה קדיש הקשו דלמה יועילו הקידושין הא הוי תליוה ויהיב, דל"ש לומר אפקעינהו כנ"ל מ"מ אף בלא"ה אינם מועילים משום דאמרינן ביבמות פ"ה. דחי"ל אין להם שכו"ע ושוב הוי תליוה ויהיב. ומעתה י"ל דה"ק הש"ס דאי תני האיש קונה הו"א אפי' בע"כ וכגון בחי"ל דאלו בשאר קדושין פשיטא לי' דלא מהני, ומשו"ה תני האשה נקנית דאף בחי"ל אין מועיל בע"כ משום דהוי תליוה ויהיב כנ"ל. וכ"ז ניחא במתני' ההיא משא"כ בהאיש מקדש ליכא למטעי דהרי התם קתני בו ובשלוחו

ואנן קיי"ל דאש"לד"ע וע"כ דלא אמרו בחיי"ל ושפיר תני האי"ש מקדש דעל שאר קדושין פשיטא לן דבע"כ לא כנ"ל.

והי' בזה שלו' כנפשו ונפש המל"ח הדושה"ט בלונ"ח ומברכו בחג שמח. שבת ב"מ בארינשטיין

פ"ש לכבוד בנו היקר והמופלא מאוד נעלה לשם ולתהלה וכו' המל"ג מו"ה פנחס נ"י

ב. ב"ה יום ב' פרשת קרח שנת עת"ר לפ"ק. פה לאדזי יע"א.

לכבוד המל"ח הרבני המופלג המפורסם ערוגת הבושם וכו' כש"ת מו"ה יצחק שלמה נ"י.

אחדשה"ט כמשפט, הנני בזה ליתן לו תודה נכונה על התשורה "שעון ושלשלת זהב" אשר שלח לי וכדי למלאות רצונו הטוב הנני לכתוב לו מח"ת שנפל ברעיוני בעתים הללו.

בסנהדרין ע"ד: יליף הש"ס דאין עדה פחותה מעשרה מדכתיב גבי מרגלים עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב עיי"ש. וק"ל לדעת רע"ק בירושלמי דסוטה פ"ז דכ"ד מרגלים היו ול"ל דברה תורה כלשון בנ"א וכתוב איש אחד איש אחד למטה, א"כ דילמא ל"ה עדה רק בכ"ד אנשים.

ונראה לי ליישב דהנה באמת יש עוד לימוד דאין עדה פחותה מעשרה והוא בירושלמי דברכות פ"ז הלכה ג' מדכתיב ויבואו בני ישראל לשבור בר מה להלן עשרה אף כל היכא דכתיב בנ"י היינו עשרה [ועל קהל ועדה י"ל דיפינן להו מדכתיבי בחד קרא עיין פסחים ס"ד]: ורע"ק יליף מלימוד זה. שוב ראיתי לשמחת לבבי הקו' והתי' בגליון הש"ס הגרי"פ בירו' דברכות שם, ות"ל שכוונתי לדעתו הרחבה.

אמנם בלי תבלין הוא זה דמאיזה טעם לא ילפו גם רבנן מקרא הנ"ל. ונ"ל לתת טעם לזה דהנה לכאורה קשה דאיך יליף הירו' מקרא דויבואו וכו' הא אין למידין מקודם הדיבור. ועכצ"ל דס"ל להירו' דגם קודם הדיבור הי' לישראל דין ישראל ושפיר למידין. והנה לכאורה מוכרח כן מדמבואר בש"ס דמכות דראובן ויהודה עשו תשובה, והקשו המפ' דאיך יועיל תשובה הא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ותי' דכשעשה תשובה נעשה כבן להקב"ה ולבן מותר למחול, ואם הי' לישראל קודם מ"ת דין ב"נ ל"ה צריך להועיל תשובה לראובן ויהודה דודאי ב"נ אינם קרויים בנים להקב"ה רק מעשה ידיו, כמבואר במדרש מעשה ידי טובעים וכו'. והנה מבואר בסנהדרין כ"ב. דהא דמלך שמחל על כבודו אינו מחול ילפינן מדכתיב שום תשים. אמנם למאן דס"ל דברה תורה כלשון בנ"א אין ראי' משום תשים וכבודו מחול, ולפי"ז מיושב שפיר הקושיא שהתחלנו בה דלרע"ק דס"ל לא דברה תורה כלשון בנ"א אף דלא ידעי' דעדה הוא בעשרה מרגלים כנ"ל, מ"מ ילפי' משום דלדידי' שום תשים אייתר למלך שמחל ע"כ אינו מחול, וקשה דא"כ למה יועיל תשובה, וע"כ משום דישראל נקראו בנים למקום וקשה דא"כ למה יועיל תשובה קודם הדיבור, וע"כ דאף מקודם הי' להם דין ישראל, וא"כ שוב למידין מלפני הדיבור ושפיר רע"ק יליף דעשרה נקראו עדה מאחי יוסף וכנ"ל.

ואחתום בברכת שלום כנפשו ונפש המל"ח הפושה"ט שבתו בר"מ בארינשטיין
אדרוש בשלום בנו החו"ב ומושלם במעלות ומדות וכו' המל"ג מו"ה פנחס נ"י, תשואות חן לך על המכתב
אשר הריצות אלי בח"ת בערב חג השבועות העבר, ויען שאין לי פנאי כעת הנני מוכרח לקצר ואי"ה אפלפל עוד
עמך בהריצות-מכתבים, ידידך המל"ג הדושה"ט בלונ"ח, הנ"ל

הרה"ג ר' צבי אריה יהודה יעקב מייזליש זצ"ל

נולד בשנת תר"ט בנאשעלסק לאביו הגאון הנודע ר' דוד דוב מייזליש אב"ד לאסק בעהמח"ס שו"ת רד"ד ועוד. אביו היה בן הגאון ר' אריה יהודה יעקב אב"ד פיטרקוב וחתן הגאון ר' אלעזר הכהן מסוכטשוב, חתנו של הגאון ר' יעקב מליסא.

עם פטירת אביו בשנת תרל"ו ירש את כסא הרבנות בלאסק, טרם מלאו לו שלושים שנה, וכבר אז נחשב לאחד מגדולי הדור. התפרסם בספרו "חדות יעקב" בשני כרכים, שבו התגלה, בין היתר, כפוסק חשוב בדיני עגונות. החיבור אף כולל תשובות רבות לחתנו וממלא מקומו הרה"ג ר' יהודה לייב אייזנברג שנספה בשואה. הרה"ג ר' צא"י יעקב מייזליש נפטר בלאסק בתרצ"ב.

בתו, מרת לאה רייזיל, נשאה להרב ר' יצחק שלמה ליטמנוביץ. בתם היא הרבנית חיה פייגה בורנשטיין אשת הרה"ג ר' שבתי זצ"ל.

להלן מתפרסמים בזה:

א. מכתב ברכה ששלח להרב ר' שבתי.

ב. תשובה שהשיב להרב ר' שבתי בעל נכדתו.²²

22. נדפסה בחדות יעקב, סי' צ. ניכר שהמכתב הוא מתרע"א-ב', שהוא קודם הדפסת האבני נור.

ב"ה יום א' פ' וילך תרפ"ז
 תרפ"ז פ"ק

צא"י יעקב מייזלש

בן הגאון מו"ה דוד דוב זצ"ה
 אבר"ק לאסקו והגליצ'ה

כבוד בעל נכדתי הרב הג' החו"ב
 החסיד שלשלת היוחסין מו"ה שבתי
 נ"י בארנשטיין ונכדתי היקרה ת"י
 ובנם ילד שעשועי' היקר שיחי'

מכתבו קבלתי ובירך לקחתי
 ובירך לו אשיבנו יתברך עם כ'
 הנלוים אליו בברכת כוח"ט שנה
 טובה ומתוקה וארוכה ימים ושנים
 טובים ושפעי ברכה והצלחה עד בלי
 די כאו"נ ונפש א"ז הדו"ש בלוני"ח
 הק' צא"י יעקב מייזלש

א. מכתב הגאון ר' צבי אריה
 יהודה יעקב מייזלש זצ"ל

ב"ה. יום א' פ' וילך תרפ"ז לפ"ק.
 כבוד בעל נכדתי הרב הג' החו"ב
 החסיד שלשלת היוחסין מו"ה שבתי
 נ"י בארנשטיין ונכדתי היקרה ת"י
 ובנם ילד שעשועי' היקר שיחי'

מכתבו קבלתי ובירך לקחתי
 ובירך לו אשיבנו יתברך עם כ'
 הנלוים אליו בברכת כוח"ט שנה
 טובה ומתוקה וארוכה ימים ושנים
 טובים ושפעי ברכה והצלחה עד בלי
 די כאו"נ ונפש א"ז הדו"ש בלוני"ח
 הק' צא"י יעקב מייזלש

אבקש להזכיר אותי על קברי אבות ובמקומות הקדושים. שם אמי ע"ה חי' יענטל – וישועת ה' וגמח"ט
 ובריאות שלמות ולרוות נחת מכל יו"ח שי'.

גם אני דו"ש כולכם ומברככם בכוח"ט לאלתר לחיים טובים ומאושרים כחפץ לבכם ולב דודכם מוקירכם
 ומכבדכם. יהודה ליב.

ב. שו"ת חדות יעקב, חלק ב, סימן צ'

להחריף ושנון כמר שבתי נ"י נכד מרן הגה"ק בעהמח"ס אג"ט. חתן חתני הרב החסיד ר' שלמה נ"י ברדאמסק

מה שהערות לתמוה למ"ל קרא כל עץ לחייב בשלוח הקן במצא על אילנות ת"ל מעל ארץ דמחובר ארץ הוא דאלת"ה יקשה למ"ל למעט תלוי באילן מע"ע מנופו ת"ל דאינה בכלל אדמה ע"י חולין קל"ט וסוטה מ"ד. והנה מלבד דיל"ע בתלוש ולבסוף חברו או יבש אילן ועומד לבצור ע' עירובין ד"ק. נלע"ד דמבואר בברכות ד"מ בירך על פרי אילן בפה"א יצא אמר רנב"י הא מני ר"י הוא דתני' יבש המעין נקצץ האילן מביא וא"ק ור"י אומר מביא וקורא ולפי"ז י"ל סוגי' דחולין קל"ט דמרבה מכל עץ במצא על אילנות לחייב בשלוח הקן י"ל דאתי' לת"ק דס"ל בירך על פירי אילן בפה"א לא יצא וע"כ דאילן עיקר ולא הקרקע להכי צריך קרא לחייב בשלוח הקן וסוגי' דסוטה מ"ד י"ל אתי' כר"י דבירך על פירי אילן בפה"א יצא ולא בטלי ארעא וצריך מקרא נופו למעט תלוי באילן. והרמב"ם שפסק דמחויב בשלוח הקן כסיומא דש"ס דלא דיבר הכתוב רק בהוה. וסוגי' דסוטה אפשר לומר דאתי' ככ"ע וצריך למעט תלוי באילן מע"ע מקרא דנופו כה"ג דהיכי דעומד ברגליו על ארץ וראשו תלוי באילן דמבואר שם בירושלמי נמצא עומד על מטתו וסכין תקוע בלבו כו' רשב"י אומר עורפין מפני שעומד ליפול ולת"ק שם אין עורפין ע"ש אבל אם עומד על ארץ וראשו תלוי באילן דא"ע ליפול י"ל אין עורפין ומעטינן מע"ע מקרא נופו אף שרגליו על אדמה.

וחתני החריף ר"ל שו"ת תי' דמבואר שם דבבורות שיחין ומערות מניין ת"ל על ארץ משמע לולא קרא הוי מעטינן מדרך בורות שיחין ומערות א"כ אי לא קרא דכל עץ לרבות אילנות הוי אמינא דעל ארץ בא לחייב אילנות ולא הוי ידעינן לרבות בורות שיחין ומערות דהו"א שיותר מסתבר לרבות אילנות שהמה עומדים ומחוברים לארץ מקרא דעל ארץ מבורות כו' שהם תוך ארץ להכי צריך קרא דכל עץ לרבות אילנות ומיותר על ארץ לרבות בורות כו' שג"כ בכלל ארץ.

וסברת הרמב"ם שפסק בפ"ח מה' ברכות בירך על פירי אילן בפה"א יצא ופסק יבש המעין נקצץ אילן מביא וא"ק ובגמ' מבואר דפליגי ובכ"מ הביא ירושלמי דאיכא מ"ד דמתניתין ככ"ע והקשו עליו הא לש"ס דילן לא הוי ככ"ע ואיך שביק ש"ס דילן מפני ירושלמי.

ונראה דלכאורה י"ל סברת המ"ד דאתי' ככ"ע דס"ל דרוב פעמים האילן יניקתו גם מקרקע להכי בדיעבד יצא כשבירך על פירי אילן בפה"א אבל לחייב בקריאה ביבש אילן א"כ כיון דלפעמים מיעט מתרמי שאינם יונקים מארץ והם אינם רשאים לקרוא וא"כ איך נחייב כל עולם בקריאה הא בכל עולם יתרמי מועט שלא ינקי מקרקע ואיך יקראו כי לעשות תקנה שנוגע לכל עולם צריך לתקן גם המועט שלא יבואו לאיסור ועי' ישועת יעקב יו"ד סי' ט"ז ותשו' בית אפרים יו"ד סי' ו'. וא"כ י"ל מתניתין ככ"ע. ובפה"א שפיר כשבירך בדיעבד סמכין על רוב. משא"כ לקרוא לכתחלה חיישינן שגם מועט יקראו ולהם איסור היכי שמתרמי שלא יונק מהקרקע.

אך י"ל טעמא דרנב"י דמוקי כר"י דס"ל דאי נימא רוב פעמים יונק מקרקע א"כ קשה הא פסוקא נינהו וליקרא וכמו דפריך בב"ב דפ"א על קונה שני אילנות ומשני שם רב משרשי' אתי לאפוקי תו"מ וזהו רק ניחא שם דהוי ספק אבל כאן דמן הדין מחויב להביא ובכורים נינהו ופטור מתו"מ א"כ יקשה פסוקי נינהו וליקרא וע"כ לת"ק ליכא כלל רוב שינקי מארעא ולהכי מוקי כר"י וכ"ז לרב משרשי' אבל לרב אשי שמשני מפני מחזי כשקרא א"כ המועט שאינם יונקים מקרקע א"א ליקרא דשקר אומרים וחיישינן למחזי כשקרא א"כ א"א להתחייב כולם בקריאה מפני המועט שיאמרו שקר ואתי' ככ"ע וגם מ"ד בירושלמי שמוקי ככ"ע י"ל כרב אשי סבר וכיון דרב אשי בתרא י"ל ס"ל לרמב"ם ליפסק כוותי' להכי פוסק בירושלמי ודו"ק.

וראי' נראה דפוסק כרב אשי דבגמ' ב"ב פ"א באילן אחד לר"מ ושני אילנות לרבנן דמביא וא"ק פריך בגמ' הא כל שא"ר לביילה בילה מעכבת ומשני דעביד כריב"ח בצרן ושגרין ע"י שליח. וכתב בש"מ דזהו רק למ"ד מחזי כשקרא אבל למ"ד אתי לאפוקי מתו"מ זהו רק מדרבנן ומה"ת ראוי לקריאה ולא מעכבת ע"ש והרמב"ם פ"ד מבכורים הביא כריב"ח. וא"כ ס"ל כר"א לסברת הש"מ שם.

וראיתי להגאון בזכותא דאברהם הקשה על הרמב"ם שפסק שבכורים מניח אצל מזבח וגם פסק דכהן בע"מ על כל מקום מזבח לוקה כ"ש ישראל כמבואר בעירובין ק"ה וא"כ בקונה ב' אילנות מספק איך מייתי. ולע"ד י"ל כיון שהרמב"ם הביא שעביד כריב"ח וע"י שליח שלחו לספק בכורים. וכיון שגם בעצמו מצי להביא עם ודאי בכורים שוב מצי משוי שליח ומשוי שליח כהן שרשאי לילך אצל מזבח. גם אפ"ל דהרמב"ם לשיטתו דסד"א רק מדרבנן להחמיר וא"ש במקדש וראשון עיקר.

אמנם הש"א בסי' צ' כ' לישב שיטת הרמב"ם דפסק אחין שחלקו לקוחות ופסק ק"פ לאו כקה"ג ואיך מייתי בכורים דס"ל דגם בק"פ מביא רק א"ק וס"ל כיון דודאי בכורים ופטורים מתו"מ ופסיקא נינהו וליקרא רק בגמ' אליבא דרב אשי והרמב"ם ס"ל כרב משרשי'.

אמנם בחדושי כתבתי לישב דברי הרמב"ם ז"ל דלכאורה יש להקשות מה אמר ר"י אי לאו דאמר ר"י ק"פ כקה"ג לא מצא ידי' ורגלי' בביהמ"ד דלא אשכחן דמייתי בכורים אלא חד בר חד כו' הא שיטת הר"א ששוין דע"י כולל מצי להתנות על מה שכתוב בתורה וע' מל"מ הל' אישות. וא"כ יכולים להתנות שלא יחזרו זל"ז ביובל עם עוד איזה תנאי ויהי' כולל ומצי להתנות ומביאין בכורים וי"ל דעל ר' יוחנן פריך דבחולין ק"ג באבמה"ח וטריפה לר"י חייב שתים בנטרפה עם יציאת רובה דסבר בהמה בחי' לאברים והקשה תוס' הא אבמה"ח הוי מוסיף לב"נ ותי' אף דר"י מוקי בשבועות כ"ד מתניתן כולל אבל לדידי' לית לי' כולל. וא"כ לא מצי להתנות עמ"ש בתורה ע"י כולל כיון דלית לי' כולל. אבל הרמב"ם הלכה דקיי"ל אחע"א ע"י כולל והה"ד דיכול להתנות עמ"ש בתורה ע"י כולל ושפיר יכולים היורשים להתנות שלא יחזרו ביובל עם עוד תנאי ע"י כולל ושפיר מייתי בכורים ודו"ק.

ועל פי דברי הר"א ששון נראה לישב בקדושין ד"ו דפריך אי מעמ"ל לא שמ' מתנה למה בתרומה יצא

וקשה נימא כיון דל"ש מתנה הוי מתנה עמ"ש בתורה ותנאי בטל ומעשה קיים וא"צ להחזיר ולהכי יצא ידי נתינה ונשאלתי ע"ז ולפי"ז נדמה"ת חטה אחת פוטרת הכרי ועל חטה אחת לא מצי להתנות אבל על המותר מצי להתנות וממילא הוי תמיד כולל ומהני אף במתנה עמ"ש בתורה.

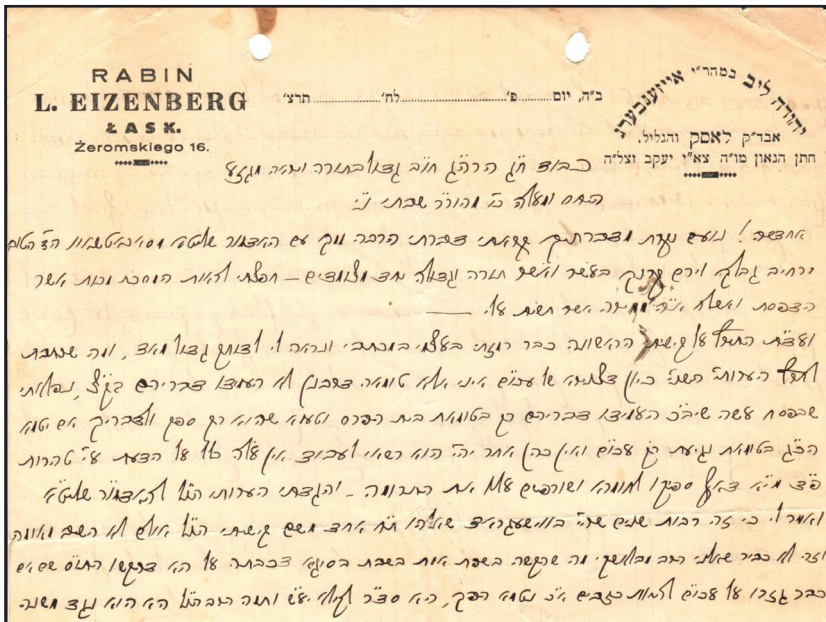
ולדברי הרא"ש י"ל דברי רא"ש ב"ב ס"ג לוי שמכר קרקע ע"מ שמעשר שלו דהוי שיור ומשום תנאי לא מהני דבעינן חלף עבודתו ולא משום תנאי וקשה א"כ למה בכהן ולוי שקבלו שדה והותנו שמהני לכ"ע כמ"ש בירושלמי שם וכן קשה על תוס' חולין דף קל"ד שכתב דהוי מתנה עמש"ב. ונראה דס"ל לרא"ש דחלף עבודתו רק כתיב בלוי ולא בכהן וע' זוהר רקיע ותשב"ץ ומוצל מאש שפליגי בזה ולפי"ז כהן ולוי שהותנו ביחד הוי כולל להכי מהני תנאי. גם י"ל ע"י תנאי הוי כמכירי כהונה וא"י לחזור וכשמוחזקים יכולים להחזיק ולא ליתן לבעל השדה.

הרה"ג ר' יהודה לייב אייזנברג זצ"ל הי"ד

נולד בשנת תרנ"ב להרב ר' יוסף, מראשי קהילת פיטרקוב, חתנו של הרה"ג ר' אברהם הכהן חבר ביה"ד בורשה ובנו של הגאון ר' אלעזר הכהן מסוכטשוב. נישא לקרובתו מרים, בתו של הגאון ר' צא"י יעקב מייזלש, רבה של לאסק בעהמח"ס "חדות יעקב". לאחר פטירת חותנו בשנת תרצ"ג מילא את מקומו. חידושים רבים בשמו מובאים בספרי חותנו. בימי השואה דאג לקיום חיים יהודיים בגטו. נספה בשואה עם רוב בני משפחתו לאחר שעונה קשות בידי הנאצים.

להלן מתפרסמים חילופי שו"ת שלו עם בן גיסו, הרה"ג ר' שבתאי זצ"ל.

מכתב הרה"ג ר' יהודה לייב אייזנברג זצ"ל הי"ד

ב"ה יום מ' למב"י, תרצ"ה לפ"ק. ירושלים עה"ק ת"ו.

לכבוד אהובי דודי יקירי הה"ג החסיד המפורסם וכו' מוהר"ר יהודה ליב שליט"א איזנברג, הגאבד"ק לאסק.

(א) אשר בדק לן מר בדברי כ"ק אאזמו"ר זצללה"ה, באבני נזר אורח חיים סימן שפ"ה ס"ק י"ח, שכתב שם, לפי דברי הש"ס פסחים (ע"ו): דהגיגה דלא דחיא שבת לא דחיא טומאה, דהוא הדין נמי להיפך, דבמקום שאינו דוחה טומאה אינו דוחה שבת, דבמועדו משמע אפילו בטומאה גם כן, וכיון שאינו דוחה טומאה לא קאי במועדו על זה. עכד"ק. וכת"ה תמה על זה מפסח שני, לדידן דקיימא לן כרבנן בפסחים (צ"ה:), דדוחה את השבת ואינו דוחה את הטומאה, הרי דבמועדו קאי רק על שבת עכ"ד.

(ב) ולעניות דעתי אין כאן תימה, דשאני פסח שני, כדאמרינן התם בגמרא מאי טעמא דתנא קמא מפני טומאה דחיתיו יחזור ויעשה בטומאה [בתמיה, פירש"י]. והיינו שמהות פסח שני הוא ההיפך מן הטומאה, ואין שום מציאות בעולם לומר שפסח שני יעשה בטומאה כיון שמהותו הוא ההיפך מן הטומאה, על כן שפיר יכול להתפרש אצלו במועדו רק לענין "אף בשבת", ויקוים בו שפיר במועדו אף כי אינו בא בטומאה, כיון שהטומאה היא היפך מהותו לגמרי, ואם יהיה בטומאה הרי ישתנה ממהותו ולא יהיה לגמרי שם פסח שני עליו. מה שאין כן בקרבנות אחרים ובקצירת העומר, שמדבר שם באבני נזר, שאין מהותם היפך הטומאה, וגם אם יבאו בטומאה לא ישתנו ממהותם, אם לא ידחו גם את הטומאה רק את השבת בלבד לא יהיה זה במשמעות של במועדו. ודוק. אמנם כת"ה בעצמו כתב בתוך דבריו וז"ל אף דטעמא מפני טומאה דחיתו כו' מכל מקום חזינן דמועדו קאי אף על חד עכ"ד. מכל מקום לעניות דעתי נראה כמו שכתבתי, והדברים ברורים.

(ג) ובר מן דין יש לומר למה דקיימא לן כרבי בפסחים (צ"ג), דאית ליה שני רגל בפני עצמו הוא, ואמרינן התם בגמרא רבי סבר וחדל לעשות הפסח ונכרתה דלא עבד בראשון, אי נמי קרבן ה' לא הקריב במועדו בשני וכו'. ואם כן, מאחר שכתוב בשני במועדו מיוחד, קרא דחיק ומוקים אנפשיה ומתפרש על "אף בשבת" גרידא, מאחר שאי אפשר שידחה גם את הטומאה, מפני הטעם "מפני טומאה דחיתו כו'". מה שאין כן בקרבנות אחרים ובקצירת העומר, שאין שם מקרא מיוחד שיהיה כתוב בו במועדו, ולמדים רק ממקראות כוללים, כמפורש בפסחים (ע"ז). אם אינו דוחה את הטומאה גם את השבת אינו דוחה, והמקרא לא יהיה מיותר כלל כיון שאינו מיוחד כמו בפסח שני, וילמדו ממנו רק שאר קרבנות שיש באפשרותם לדחות את שניהם, את השבת ואת הטומאה. וזה פשוט.

(ד) ואדרבא יש לומר עוד דבזה ניחא מה שכתוב בשני במועדו מיוחד, ובש"ס פסחים (ע"ז). עבדינן צריכותא על כל הפסוקים שלמדים מהם שקרבן צבור הקבוע לו זמן דוחה שבת. והנה מה שלא מביא שם הש"ס את הבמועדו דשני, יש לומר משום שזהו רק אליבא דרבי ובפלוגתא לא קא מיירי. אבל מכל מקום צריך ליישב גם אליבא דרבי, שלא יהיה מיותר. ולהנ"ל יש לומר דמאחר שמצד הסברא פסח שני אינו דוחה את הטומאה,

מפני הטעם "מפני טומאה דחיתו כו", ע"כ היה סברא לומר שגם את השבת לא ידחה, שהרי כל הדוחים דוחים את שניהם, משום הכי צריך קרא מיוחד על פסח שני שידחה את השבת. ואם כן, אדרבא יש מזה עוד ראיה לדברי כ"ק אאזמו"ר זצלה"ה.

(ה) שוב ראיתי אריכות דברים בתוס' יומא (נ"א.), בד"ה דוחה, והעולה מדבריהם שישנן שלש שיטות בדבר הלימוד דפסח שני דוחה את השבת. א' מכלל חקת הפסח, ב' מבמועדו, ג' משניהם יחד. עיין שם היטב. ועל כן להשיטה הא' בודאי שאין קושיא, כיון שאין הלימוד ממלת במועדו, וכמבואר שם בתוספות. ולהשיטה הב' והג' יש לומר כמו שכתבתי. ואין להאריך עוד בזה.

(ו) ואשר תמה על דברי כ"ק אאזמו"ר זצלה"ה, באבני נזר שם ס"ק כ"א, שהביא ראיה דהלכתחלה אינו דוחה את הטומאה, מש"ס יומא (מ"ז). בכהן גדול שנטמא בטומאת מגע ביום הכפורים ושמש אחיו תחתיו, ואף דלכתחלה מפרישין הכהן גדול מביתו קודם יום הכפורים וכהן אחר שמתקנין אין מפרישין, לא דחי הלכתחלה את הטומאה עכ"ל. וכת"ה תמה על זה, דהתם הוא טומאת מגע של צנורא דעכו"ם, שהוא חשש טומאת זב, וטומאה כזו לא נדחית כלל בצבור, על כן לא נדחית מפני הלכתחלה, ומה ראיה משם לטומאת מת שנדחית בצבור שאינה נדחית גם מפני הלכתחלה עכ"ד.

(ז) ולכאורה היא תימה עצומה. אך יש לומר דכיון דעכו"ם אינם מטמאים בזיבה מדאורייתא, ורק מדרבנן גזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם, כדאמרינן בנדה (ל"ד.), לא העמידו רבנן דבריהם במקום קרבן צבור שקבוע לו זמן שדוחה טומאת המת דאורייתא שלא ידחה טומאת דרבנן, אם כי היא טומאת זב. ואף כי לשון הגמרא פסחים (ס"ז.) הוא "וכי עבדי צבור בטומאה בטמא מת אבל שאר טומאות לא עבדי", יש לומר דזהו רק בשאר טומאות דאורייתא, ולא בשאר טומאות דרבנן וכנ"ל. ועל כן הראיה שפיר מהתם, דהלכתחלה לא דחי את הטומאת זב דרבנן הוא הדין נמי דהלכתחלה אינו דוחה טומאת המת דאורייתא. ואבקש מכת"ה לעיין בזה, כי גם בעיני הוא דבר חידוש לומר כן, ולא אמרתי זה אלא כדי להצדיק את הצדיק דמעיקרא, ועדיין לא מצאתי סמוכין לזה, ואשר יעלה כת"ה במצודתו בזה נא להודיעני.

ואברכהו לחוג את חג השבועות הבעל"ט בקדושה ובטהרה, ונזכה לבשר ולהתבשר בשורות טובות וישועות, כעתירת ח"ג הרו"ש וש"ת באה"ר ובברכה נאמנה מהר הקדש מירושלים

שבתי בורנשטיין

בענין הנ"ל

כבוד ח"ג הרה"ג חו"ב גדול בתורה ויראה מגזע היחס ומעלה כו' מהור"ר שבתי נ"י

אחדש"ה! נועם יקרת מדברתיך קראתי. דברתי הרבה ממך עם האדמו"ר שליט"א מסאכאטשאוו הד' הטוב ירחיב גבולך וירם קרנך בעשר ואשר תורה וגדולה יחד מצומדים.

חפצתי לראות המסכת מכות אשר הדפסת ואשלח אי"ה מחירה אשר תשית עלי.

ועד"ת, התירוץ על קושיתי הראשונה כבר רמזתי בעצמי במכתבי ונראה לי לדחוק גדול מאד, ומה שכתבת לתרץ הערותי השני' כיון דצנורא של עכו"ם אינו אלא טומאה דרבנן לא העמידו דבריהם בק"צ, נפלאותי שבפסח עשה שייב"כ העמידו דבריהם רק בטומאת בית הפרס וטעמא שהוא רק ספק, ולדבריך אם יטמא הכ"ג בטומאת נגיעת רק עכו"ם ואין כהן אחר יהי' הוא רשאי לעבוד, אין עולה כלל על הדעת עי' טהרות פ"ד מי"א דאף ספיקו לחומרא ושורפים עליו את התרומה.

והגדתי הערותי הנ"ל להאדמו"ר שליט"א ואמר לי כי זה רבות בשנים שהי' בווישעגראד שאלהו ת"ח אחד משם קושיתי הנ"ל אולם לא השיב מאומה.

וזה לא כביר שאלני הרב מבלאשקי מה שהקשה בשפת אמת בשבת בסוגיא דככתה על הא דהקשו התוס' שם אם כבר גזרו על עכו"ם להיות כזבים א"כ נטמא הפך, הא סד"ר לקולא יע"ש, ותמה הרב הנ"ל הא הוא נגד משנה מפורשת דטהרות פ"ד הנ"ל עפ"י פירש הר"ם והרא"ש והרע"ב לדברי כלם בטומאת זוב דעכו"ם ספיקא לחומרא. ואמרת ע"ד פילפול דהפר"ח ה' חנוכה הקשה דמה מספקו להו להתוס' אם כבר גזרו אז, הא גזירה זו שיהי' כזבים הוא מי"ח דבר שמאחר זמן רב אחר החשמונאים, ותירץ דבי"ח דבר גזרו לשרוף גם עלי' ומקדם הי' רק הגזירה לתלות יע"ש. והנה הטעם דהחמירו באה"ט דרבנן במשנה דטהרות הנ"ל הוא כדי שלא תחלוק באה"ט, דאם נקל באה"ט דרבנן בספק יש לחוש שיטעו גם באה"ט דאורייתא, והנה לכאורה הא ידעו החילק דעל דאורייתא שורפין ועל דרבנן רק תולין, אך ז"א דהמשנה דטהרות הנ"ל משנה אחר גזירת י"ח דבר, ואז כבר גזרו גם לשרוף, ושפיר יש לחוש דיבואו לטעות כנ"ל, אולם בקושיית התוס' בזמן החשמונאים, דעוד לא גזרו רק לתלות, ושפיר ידעינן החילק שבין אה"ט דאורייתא לרבנן, ולא יבא לטעות, א"כ שוב הדין בשאר אד"ר דספיקא להקל, וא"ש קושיית השפ"א.

ואחתום בברכה ושלום לך ולכל אשר לך כחפצכם וחפץ דודכם אוהבכם ומוקירכם יהודה ליב

פר"ש מיוחדת לבנכם היקר והאהוב כמר אברהמלי יח', זה הקטן מכבר הי' אצלנו בטח נעשה לגדול ת"ל בכל עניניו. תזכו להכניסו לחפה ולרות ממנו עונג רב כאות נפשכם הטוב ונפש דודכם הנ"ל.

בענין הנ"ל

שנית להנ"ל

א) במכתבי הקודם רצייתי לחדש, בכדי להצדיק את דברי כ"ק אאזמו"ר זצלה"ה, דאף על גב דגזרו על העכו"ם שיהיו כזבים לכל דבריהם מכל מקום נדחית טומאה זו מפני קרבן צבור שקבוע לו זמן, אם כי אינה טומאת מת, משום שבאופן כזה לא העמידו דבריהם. אמנם לא מצאתי סמוכין לזה, אבל לא מצאתי גם ראייה להיפך, ובקשתי מכת"ה להודיעני חוות דעתו על זה. וכתב על זה כת"ה נפלאתי שבפסח עשה שיש בו כרת העמידו דבריהם רק בטומאת בית הפרס, וטעמא שהוא רק ספק ע"כ. אבל אני לא הבאתי ראייה כלל מטומאת בית הפרס, שאינה נדחית כלל מפני הפסח, אלא שמועיל בה בדיקה ע"י ניפוח, וכמפורש בפסחים (צ"ב:), אבל גם אין ראייה משם להיפך, שהגזירה שגזרו על העכו"ם להיות כזבים אינה נדחית מפני קרבן צבור שקבוע לו זמן. ועדיין הדבר צריך תלמוד, כי אין הכרע.

ב) עוד כתב כת"ה ולדברין אם יטמא הכהן גדול בטומאת נגיעת רוק עכו"ם, ואין כהן אחר, יהיה הוא רשאי לעבוד, אין עולה כלל על הדעת, עיין טהרות (פ"ד מי"א) דאף ספקו לחומרא ושורפים עליו את התרומה ע"כ. ועל זה יש להשיב דאף אם הדין כן, דספקו לחומרא, וכמפורש במשנה שהביא, מכל מקום אין מזה ראייה כלל לענינו שהודאי שגזרו נדחה מפני קרבן צבור שקבוע לו זמן, ומה ענין זה לזה, דשפיר נוכל לומר דאף על גב דספקו לחומרא ויש לו חומרא כאב הטומאה של תורה מכל מקום בכהאי גוונא לא העמידו דבריהם, ובפרט בעבודת יום הכפורים שכל עיני בית ישראל נשואות אליה ואינה כשרה אלא בכהן גדול בכהאי גוונא לא גזרו. וכן אף אם נאמר ששורפים עליו את התרומה, וכמו שכתב כת"ה, מכל מקום אין מזה ראייה כלל לענין עבודת יום הכפורים וכנ"ל. וכל זה לדברי כת"ה, אבל באמת לא נזכר כלל במשנה ששורפים עליו את התרומה, ואדרבא מפורש בנדה (ל"ד). עבוד ביה רבנן היכירא כי היכי דלא לשרוף עליה תרומה וקדשים. אמנם הגר"א ז"ל אינו גורס "דלא לשרוף עליה תרומה וקדשים", רק "דלא ליחייב עליה על טומאת מקדש וקדשיו", ונראה מזה שסובר דבאמת שורפים עליו תרומה וקדשים, ובא ליישב בזה קושיית התוס' שם. אך דעת רש"י והתוס' שם היא כגירסא שלפנינו, ואין לנו אלא דברי הראשונים ז"ל. ודברי הפרי חדש (אורח חיים סימן תר"ע), שהביא כת"ה בסוף מכתבו, שכתב שמתחלה גזרו בית דין קודמים על העכו"ם שיהיו כזבים לתלות ולא לשרוף ובית דין של י"ח דבר גזרו עליהם גם לענין לשרוף, דברים הללו תמוהים מאד, שהם היפך דברי הגמרא לגירסת הראשונים ז"ל. ומצוה גדולה ליישב דברי הפרי חדש.

ג) והנה בתוס' שם, בד"ה וזו, כתבו זה לשונם, ואם תאמר ואמאי לא שרפינן הא שרפינן על ספק רוקו דעם הארץ, בפרק קמא דשבת (ט"ו:), כל שכן בזובו של נכרי, ויש לומר דבעם הארץ שורפינן משום דאית ביה דררא דטומאה דאורייתא אם הוא זב או בועל נדה, אבל נכרי אין לו שום טומאה דאורייתא ע"כ. ולפי זה יש אולי גם כן מקום לחלק בין טומאת בית הפרס שאינה נדחית מפני קרבן פסח רק על ידי ניפוח, אף על גב שהיא רק טומאה דרבנן, מפני שיש בה מכל מקום דררא דטומאה דאורייתא, מה שאין כן בנכרי, שאין אצלו שום דררא דטומאה דאורייתא, טומאה דרבנן כזו שפיר נדחית מפני קרבן צבור שקבוע לו זמן. מובן שהנני כותב זה רק בגדר אפשר, ואבקש מכת"ה לעיין בזה ולהודיעני את דעתו, כי רצוני לדעת את האמת בזה. ויהא רעוא

דאימא מלתא דתתקבל.

ואומר שלום למר ולכל הנלויים אליו, ונוזכה לבשר ולהתבשר בשורות טובות וישועות, כעתירת ח"ג הדו"ש
וש"ת באה"ר ובברכה נאמנה מהר הקדש מירושלים שבתי בורנשטיין

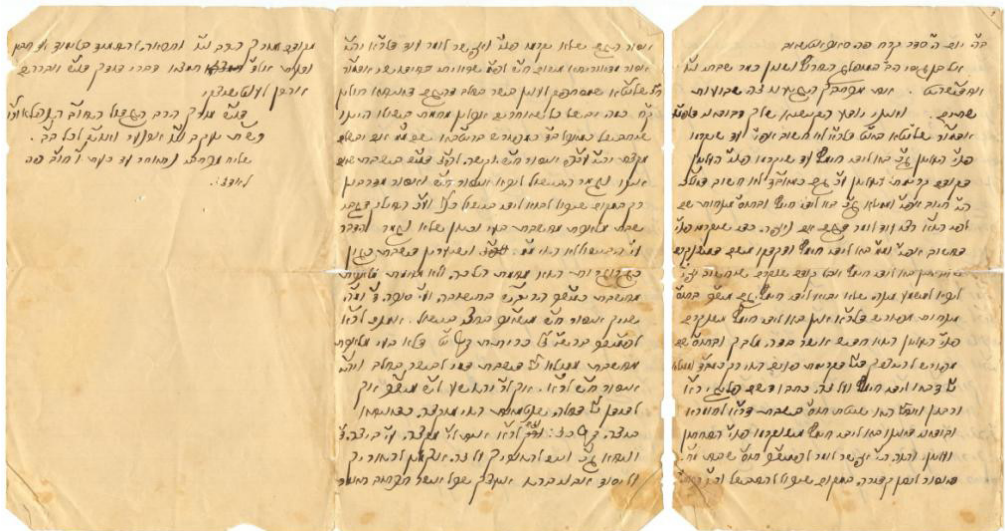
הרה"ג ר' אברהם אהרן לנציצקי זצ"ל הי"ד

בנו של הרב ר' דוד. נולד בלודז' בשנת תרמ"ז, ונישא למרת דובריש, בתו של הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל בשנת תרס"ד. תשובות אחדות אליו נדפסו ב"אבני נור". היה ת"ח מופלג, ולצד זה עסק במסחר.

נספה בימי השואה עם רעייתו.

מספר חילופי שו"ת שלו עם חותנו ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל ועם הרה"ג ר' שבתי זצ"ל נותרו בין כתבי היד שבעזבון הרב ר' שבתי זצ"ל, להלן נדפסים חילופי שו"ת בנדון ב"אגלי טל" במלאכת אופה, שנכתבו לאחר קבלת מכתב וקיננו בעניין הנדפס בתשורה זו לעיל.

בתשובת הרה"ג ר' שבתי זצ"ל נזכרת גם תשובת הרה"ג ר' מאיר זצ"ל בעניין.

מכתב הרה"ג ר' אברהם אהרן לנציצקי זצ"ל הי"ד

ב"ה יום ה' סדר קרח פה סאכאטשאב

אל בן גיסי הב' המופלג החרוץ ושנון כמר שבתי ניי"ו

אחדשה"ט. את מכתבך הגיעני זה שבועות שתיים. ואיני יודע הקושיא שלך דבודאי דלפמ"ש אדמו"ר שליט"א ביו"ט דלר"א לא חשוב אפי' עד שיקרמו פני העליון ג"כ בא לידי חימץ עד שיקרמו פני העליון דקודם קרימת העליון ע"כ גם כמאב"ד לא חשוב דאל"כ הי' חיוב אפי' וממילא ג"כ בא לידי חימץ ובתוס' מנחות

שם לפי הו"א רצו עוד לומר דגם אם נאפה כדי שיקרמו פני' דחשיב אפי' ומ"מ בא לידי חימץ ודקדקו משם דמשנקרם שוב אין בא לידי חימץ אבל קודם שנקרם שיחשיב אפי' ליכא למשמע מינה שלא יבוא לידי חימץ.

גם מש"כ בתוס' מנחות מפורש דלר"א אין בא לידי חימץ משנקרם פני' העליון הוא חדש אשר בדה מלבך ובתוס' שם מפורש להיפך די"ל דקרימת פנים הוי רק כמב"ד וממילא י"ל דבא לידי חימץ ועל זה כתבו דשם פליגי ר"א ורבנן ואת"ל הא שיטת תוס' בשבת דר"א לחומרא ובודאי דאינו בא לידי חימץ משנקרמו פני' התחתון ועליון.

והנה הי' אפשר לומר לפמש"כ תוס' שבת (מ"ח.) דאסור ליתן קדירה במקום שיכול להתבשל וה"נ דכותי' אסור הגם שלא יקרמו פני' ואפשר לומר עוד דלר"א יהי' אסור מדאורייתא משום ח"ש לפ"מ שראיתי בחידושי אדמו"ר ח"ז שליט"א שמסתפק לענין בשר בחלב דהגם דאיתא חולין ק"ח כמה יבשל כל שאחרים אכלין מחמת בשולו היינו שיתבשל כמאכל ב"ד כמפורש בריטב"א שם מ"מ אם יבשלם מקצת יהי' עכ"פ איסור ח"ש.

וקשה לפ"ז דמ"ש בשבת שאם אינו נגמר הבישול ליכא איסור ח"ש ואסור מדרבנן רק במקום שיכול לבוא לידי בישול כנ"ל וע"כ החילק דגבי שבת מלאכת מחשבת בעי וכיון שלא נגמר הדבר ע"י הבישול לא הוי מ"מ. ושיערין דשבת כגון כגורגרות הוא מחמת הלכה ולא מחמת מלאכת מחשבת כמש"כ הריב"ש בתשובה ועי' סוכה ד' ומ"ה שייך איסור ח"ש משא"כ בחצי בישול. אמנם לר"א לפמש"כ ברש"י ז"ל כריתות דף י"ט דלא בעי מלאכת מחשבת ממילא י"ל דשבת דמי לבשר בחלב ויהי' איסור ח"ש לר"א. אך לר' יהושע ל"ש מש"כ אך לדידן י"ל דחלה שנשמאת הוי מוקצה כדאיתא ביצה (דף כ"ז:) וגם לר"א אית לי' מוקצה עי' ביצה ד' וניחא ג"כ ויש להאריך על זה. אך אין להאריך על יסוד אבני בהו.

אייעצך שכל אשר תכתוב תחזור מקודם למורך הרב נ"ו ותראה להתמיד בלימוד אז תבין ודעת אלד' תמצא.

דברי דודך דו"ש אברהם אהרן לענטשיצקי

דו"ש מורך הרב הגדול החו"ב הנפלא וכו' כש"ת יעקב נ"ו ארנער ואו"ש לכל ב"ב.

שליח מכתבי נתאחר עד כעת ו' חו"ב פה לאדו.

ב"ה יום ו' לסדר ואתן לו את בריתי שלום שנת תרס"ח לפ"ק.

שוכט"ס יגיע, ושמש ההצלחה יופיע, על ראש כבוד אהובי דודי וחביבי, מחמד נפשי ולבבי, האברך החו"ב הנעלה המפורסם עץ שתול על פלגי מים, פלג בחכמה פלג ביראה, כש"ת מוהר"ר אברהם אהרן נ"י. בק"ק סאכטשאב.

מכתבך הגיעני וכו', והנני לכתוב לך על סדר דבריך בקיצור.

(א) הנה קושייתי היתה לפי שיטת כ"ק זקני אדמו"ר שליט"א בספרו הבהיר אגלי טל מלאכת האופה סק"ו דכמו שכתב הירושלמי דנהי דסבירא לי' לרבי אליעזר בשבת (י"ט): דנקרם התחתון לבד שוב לא גזרינן דילמא אתי לחתווי בגחלים מכל מקום בלחם הפנים מודה דאינו קרוי לחם עד שיקרמו כל פניו כמו כן לענין חיוב שבת נמי הוא כן דאינו חייב עד שיקרמו כל פניו, אם כן בחלה בטומאה ביום טוב הרי יש עצה לאפות עד קרימת התחתון דמשום חיוב יום טוב ליכא כנ"ל ומכל מקום אינו מחמיץ כמו שכתבו התוס' מנחות (נ"ז:): ד"ה ושמעין ע"ש, ואין לומר דכל זה לשיטת התוס' שם דקרימת התחתון חשוב אפי' גמורה שפיר אינו מחמיץ אחרי כן, מה שאין כן לשיטת כ"ק זקני אדמו"ר שליט"א דאינו חשוב רק כמאכל בן דרוסאי שפיר מחמיץ בקרימת התחתון בלבד, דזה אינו דהרי מבואר להדיא בפרי חדש ובפרי מגדים (או"ח סימן תס"א) דגם לאחר אפית מאכל בן דרוסאי גם כן אינו מחמיץ ע"ש.

(ב) ועל זה כתב אלי זקני הרה"ג מו"ה מאיר שליט"א בזה"ל אשר הקשית וכו', והנה מה שכתבת שלפי שיטת אדמו"ר בנקרם תחתון חשוב רק בישל כמאכל בן דרוסאי ומכח זה הקשית מפמ"ג ופר"ח, ובאמת זה אינו דלפי שיטת אדמו"ר בנקרם תחתון אינו חשוב אפי' כלל אפילו כמאכל בן דרוסאי, דאם הי' מקרי כמאכל בן דרוסאי הי' חייב דהא כל בישול או אפי' כמאכל בן דרוסאי קיימא לן דחייב וממילא כיון דאין עליו שם אפי' כלל שפיר יכול להתחמץ ושוב בטלה קושייתך. עכ"ל.

(ג) והנה השבתי לו דהרי כ"ק זקני אדמו"ר שליט"א בעצמו כתב שם להדיא דחשוב כמאכל בן דרוסאי, וכן סיים שם להלכה עיין שם, והראי' שלו שהביא דאי הוי כמאכל בן דרוסאי שוב יתחייב יבואר לקמן בתשובת כ"ק זקני אדמו"ר שליט"א בעצמו.

(ד) ועל זה שוב כתב אלי זקני הרה"ג מו"ה מאיר שליט"א בזה"ל ואשר כתבת לי שכ"ק אדמו"ר שליט"א בחיבורו אומר שהוא כמאכל בן דרוסאי, מדוע לא כתבת באיזה מקום כתוב כן, ואדרבא אנכי ראיתי כי כותב בפירושו להיפוך דהא שם באותו אות ו' שכותב שאינו חייב לר' אליעזר, כותב וא"ל ולומר דגבי לחם הפנים בעינן גמר אפי' דאם כן אפילו קרמו כל פני' לא יועיל דהא בקרמו כל פני' גם כן לא חשוב אפי' גמורה וכו', ומסיים ואם כן על כורחין דקרימת תחתון לא חשוב אפי' כלל, הרי מפורש דאינו חשוב אף כמאכל בן דרוסאי, ואם כונתך למה שכתב באות ז' דקרימת פנים חשוב כמאכל בן דרוסאי שם פירש על קרימת פנים אבל לא על נקרם התחתון, וכן באות י"א מביא בשם תוס' דקרימת פנים היא אפי' גמורה ומסיים ולענין הלכה לדעת

הפוסקים כתנא קמא לא מחייב עד שיקרימו כל פני' וגם לדעת הפוסקים כר' אליעזר גם כן אינו חייב עד שיקרם כל פנים ושעורא דקרמו פנים הוא רק כמאכל בן דרוסאי, הרי מבואר בדבריו דעד שיקרמו כל פנים אינו חשוב כמאכל בן דרוסאי, ואיך כתבת שסובר דבנקרם התחתון חשוב כמאכל בן דרוסאי. עכ"ל.

(ה) והנה מה שכתב דדברי כ"ק זקני אדומו"ר שליט"א באות ו' בסיומו שם דקרימת התחתון לא חשוב אפי' כלל היינו דכונתו היא דאף כמאכל בן דרוסאי נמי לא הוי, לענ"ד זה אינו דאטו מיירי שם לענין מאכל בן דרוסאי, דבשלמא אי הוי מיירי לענין מאכל בן דרוסאי, שפיר בסיימו דלא חשוב אפי' כלל היתה ממילא כונתו דאף כמאכל בן דרוסאי לא הוי, אבל הרי לא מיירי שם מזה כלל, ועיקר כונתו היא רק דלענין חיוב שבת לא הוי אפי' כלל אבל לעולם כמאכל בן דרוסאי הוי וז"פ וברור.

(ו) אך מה שכתב והביא ראי' מדבריו שבאות ז' שכתב שם בזה"ל וראיתי בתוס' מנחות (נ"ז:): שנסתפקו אם קרימת פנים חשוב אפי' גמורה או חשוב רק כמאכל בן דרוסאי, ותמהני דמפורש בש"ס פרק כירה דחשוב רק כמאכל בן דרוסאי וצ"ע עכ"ל הטהור, הרי שכתב להדיא דרק בקרימת כל פנים חשוב כמאכל בן דרוסאי דהרי מקודם לכן באות ו' כתב דהך דפרק כירה איירי בקרימת כל פנים ע"ש שכן כתב להדיא, ואם כן הרי היטב דבר זקני הרה"ג מהר"מ שליט"א בכונת דברי כ"ק אא"ז אדומו"ר שליט"א, וקושיית נדחית ממילא.

(ז) אמנם עדיין קושיית במקומה עומדת לשיטת התוס' בעצמם דסבירא להו דלר' אליעזר דאית לי' דקרימת התחתון חשוב אפי' שוב אינו מתחמץ אחרי כן, אם כן עדיין יש עצה בחלה בטומאה ביום טוב כנ"ל, דאין לומר דלשיטת התוס' דחשוב אפי' גמורה [בנקרמו כל פני' לרבנן או בקרימת התחתון לר' אליעזר] אם כן אי אפשר למילף לענין חיוב שבת מלחם הפנים דהתם שאני משום דבעינן אפי' גמורה אם כן משום הכי לא מהני, ואין לדחות כמו שדחה כ"ק זקני אדומו"ר שליט"א דהתם לא בעינן אפי' גמורה דאם כן אף בנקרמו כל פני' מדוע מהני, דזה אינו דלשיטת התוס' דחשוב אפי' גמורה בנקרמו כל פני' אם כן שפיר מהני, דזה אינו דלשיטת התוס' גם לרבי אליעזר גם בנקרם התחתון נמי חשוב אפי' גמורה אם כן שוב אין לדחות דמשום הכי בלחם הפנים בעינן קרימת כל פנים משום דבעינן אפי' גמורה, הא לר' אליעזר גם בקרימת התחתון נמי חשוב אפי' גמורה ואם כן יהני, ועל כורחין דאין זה תלוי כלל בענין אי מחשיב אפי' גמורה או לא, ואם כן שפיר ילפינן חיוב שבת מלחם הפנים, ושוב חוזרת קושיית הנ"ל לשיטת התוס' ודוק היטב.

(ח) שבת וראיתי שגם לפי שיטת כ"ק זקני אדומו"ר שליט"א נמי יש להקשות, ואין לומר דהרי לשיטת כ"ק לא חשוב אפי' כמאכל בן דרוסאי בקרימת התחתון רק בקרימת כל פנים, כמבואר בפרק כירה, דזה אינו דהרי לפי המבואר שם בתוס' בזה"ל ונראה לדקדק מתוך כך דמשקרמו פניו תו לא אתי לידי חימוץ ונפקא מינה למצה של פסח ובסוף פ"ק דשבת (י"ט:): משמע דהיא שעתא חשוב אפי' גמורה דאמר התם ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פני', ושמא זו היא שיעור כמאכל בן דרוסאי ופלוגתא הוא בקרימת פנים התם אי הוי תחתון או עליון עכ"ל, אם כן מבואר במה שסיימו בסוף לשונם ז"ל ופלוגתא היא וכו' וכונתם הוא לענין חימוץ דלר' אליעזר גם לענין חימוץ אינו מחמץ אחרי כך, וכן הוא כונתם גם לענין אפי' גמורה דלר' אליעזר גם

בקרימת התחתון נמי חשוב אפי' גמורה, אם כן לפי זה למה שהעלה שם כ"ק זקני אדומו"ר שליט"א דלרבנן אינו חשוב אפי' גמורה גם בקרימת פנים רק כמאכל בן דרוסאי, אם כן גם לר' אליעזר נחית חד דרגא ואינו חשוב בקרימת התחתון אפי' גמורה רק כמאכל בן דרוסאי, על כל פנים מבואר דלר' אליעזר חשוב כמאכל בן דרוסאי בקרימת התחתון, וממילא נדחים דברי זקני מהר"מ שליט"א. ומה שכתב דמדסיים באות י"א דשעורא דקרימת פנים חשוב כמאכל בן דרוסאי וכו', אין זה ראי' דיש לומר דקאי ארבנן ולא אר' אליעזר, באופן שעדיין קושייתי במקומה עומדת בין לשיטת התוס' בין לשיטת כ"ק זקני אדומו"ר שליט"א.

(ט) והנה על קושייתי הנ"ל זכיתי לקבל תשובה מכ"ק זקני אדומו"ר שליט"א, ומפני חבת הקדש אעתיקה בשלמות וז"ל קדשו, ב"ה עש"ק שלח תרס"ח לפ"ק. שלום לחביבי נכדי המופלג כמר שבתי נ"י. מה שהקשית לפמ"ש דכיון דמודה ר"א בלחה"פ דלא הוי אפי' עד שיקרמו פני' בתנור גם לענין שבת אינו חייב רק בכה"ג, והקשית דא"כ יש עצה בחלה בטומאה ביו"ט שיאפה ויסלקנה קודם שקרמו כל פני' דמ"מ לא מחמיץ עוד כדברי תוס' מנחות נ"ז: עכ"ד וליתא דתוס' לא כתבו אלא בנאפה באופן שיחשב אפי' כלחמי תודה ולחה"פ ע"ש שכן כתבו להדיא, ומה שמבואר בדבריהם דבהך קרימה דפ"ק דשבת לא אתי לידי חימוץ, היינו דתוס' כתבו כן לפי גמ' דידן וס"ל פ"ק דשבת ר"א להחמיר וחשיב בכה"ג שקרמו כל פני' אפי' גמורה לענין שתי הלחם ולחה"פ ומפורש במשנה, מ"מ י"ל דה"ה לחכמים לפי' התוס' דסגי לחכמים בקרימה כל דהו מ"מ לענין לה"פ בעי קרימה מעליא אך התוס' כתבו להדיא במנחות להיפך דבקרמו פני' כהא דשבת חשיב אפיה גמורה ובודאי מועיל ללה"פ, ואני כתבתי לפי מה שהשויתי גמ' דידן עם הירושלמי דר"א להקל, ממילא גם לדין יש חילוק בין לחה"פ. מ"מ גם לפי מחשבתך דבקרימה דפ"ק דשבת לא הוי אפי' ללה"פ ולא מחייב בשבת ומ"מ אינו מחמיץ עוד, אינו קושיא דתוס' כתבו ד' מ"ח. סד"ה מאי דאסור להניח אצל האש אף שישלך קודם שתהי' היד סולדת דשמוא משתלי, וא"ת דה"נ יניח במקום אש מועט שלא יוכל לקרום כל פני', בודאי באש מועט כזה יחמיץ קודם התחלת קרימה, ועוד דמקום קרימה ודאי חשיב כמאב"ד אף שלא קרמו כל פני', וא"ת הא כמאב"ד מצד אחד לאו כלום, מ"מ מבואר ברמב"ם פ"ט ה"ה בכה"ג דפטור והוא אסור כמ"ש פ"א ה"ג. דברי אביך זקינד הד"ש באהבה אברהם. עכלה"ק.

יוד) מבואר מדברי כ"ק שלשה תירוצים, א', משום דלתוס' לשיטתייהו דחשוב כאפי' גמורה אם כן גם לענין לחם הפנים ושבת חשוב אפי' [ובקוצר בינתי לא כן חשבת, עי' לעיל אות ב'], ב', משום דלמא משתלי ואי במקום אש מועט הא חיישינן דיחמיץ, ג', משום דעל כל פנים אסור מדרבנן משום אותו צד. ותירוץ א' הוא כדברי זקני הרה"ג מהר"מ שליט"א.

(יא) ועתה אשוב לדבריך, והנה מה שתירצת דלר' אליעזר דמודה בלחם הפנים מתחמץ לאחר קרימת פנים התחתון, כונת בזה לתי' הא' של כ"ק כנ"ל.

(יב) ומה שכתבת שמה שכתבתי דשיטת התוס' היא דלר' אליעזר אינו בא לידי חימוץ לאחר קרימת התחתון אינו אמת, אדרבא כן מבואר להדיא בדבריהם במה שכתבו בסוף דבריהם ופולגתא הוא וכו' [כנ"ל

אות ב'].

יג) ומה שכתבת דבתוס' שם מפורש להיפוך במה שכתבו דייש לומר דהוי רק כמאכל בן דרוסאי ואם כן מחמיין ועל זה כתבו דשם פליגי ר' אליעזר ורבנן, לא ידעתי את כונתך בזה דהרי ר' אליעזר ורבנן לא פליגי אי הוי אפי' גמורה או רק כמאכל בן דרוסאי, דאפילו לר' אליעזר בקרימת התחתון לשיטת התוס' הוי כאפי' גמורה כנ"ל.

יד) ומה שתירצת על פי דברי התוס' דאסור להניח שמא יתבשל. כונת בזה לכ"ק בתי' הב' כנ"ל [אות ט'].

טז) מה שהקשית על כ"ק זקני אדומו"ר שליט"א שנסתפק בחדושויו בבשר בחלב שנתבשל פחות מכמאכל בן דרוסאי [דהרי גם בשר בחלב בעי שיתבשל כמאכל בן דרוסאי כמו שכתב הריטב"א חולין (ק"ח:)] אי אסור מטעם חצי שעור, ואם כן מדוע הכא בלא קרמו כל פני' אינו אסור מטעם חצי שעור דחזי לאצטרופי, ותירצת דשבת שאני משום דמלאכת מחשבת בעי. ולעניות דעתי יש לומר חלוק אחר בזה דבשלמא בשר בחלב דכתבה התורה לא תבשל גדי בחלב אמו, והכונה היא שלא יתאחדו הבשר עם החלב היטב, על כן אפילו אם לא נתאחדו רק במקצת נמי אסור מטעם חצי שעור דחזי לאצטרופי, דהרי אם נכרי בשל מקודם מקצת והוא השלים כדי מאכל בן דרוסאי פטור מצד הסברא משום דלא בשל כולו, ואם כן בכל הבשול תליא מלתא כנ"ל אם כן שייך שפיר חזי לאצטרופי במה שיצטרף משל הקודם, מה שאין כן בשבת אם גם הנכרי יבשל כל המאכל וישראל ישלים רק עד כדי מאכל בן דרוסאי גם כן יתחייב ואינו צריך להצרוף של מקודם כלל אם כן לא שייך לומר דחזי לאצטרופי כיון שעל הקודם אנו מחויב משום עשיתו כי אם גם הנכרי אפה מקודם והוא השלים לבד גם כן חייב כנ"ל, וכל החיוב הוא רק על ההשלמה ואין לו שייכות ממה שנאפה מקודם כלל ואם כן אינו מחויב משום דחזי לאצטרופי דהרי אף אם יצטרף גם כן על של מקודם כלל כנ"ל.

והיה בזה שלום ב"ג הדוש"ת באה"ר ועזה כנפשו ונפש ב"ג שבת

הרה"ג ר' שבתי הכהן רפפורט זצ"ל הי"ד דומ"ץ קרקוב

נולד בשנת תרמ"ה לאביו הרה"ג ר' יצחק חיים רפפורט, רבה של אוסטרובה מגזע הש"ך. היה דומ"ץ בקרקוב. כמה מחידושיו נזכרים בספרו של תלמידו ר' יעקב גולדווסר הי"ד, "חידושי יעקב".

נספה בימי השואה יחד עם בני משפחתו.

נותרו מספר מכתבים שהחליף עם בן גיסו הרה"ג ר' שבתי זצ"ל, ולהלן נדפס חילופי שו"ת משנת תרס"ז, בה התגורר בקאלבסוב, מקום מגורי חותנו הרב ר' משה אקשטיין.

ב"ה יום ב' שלח תרס"ז לפ"ק, קאלבסוב.

שו"ר וכל טוב סלה לכן אחותי הבחור היקר והנחמד יניק וחכים כמר שבתי נ"י.

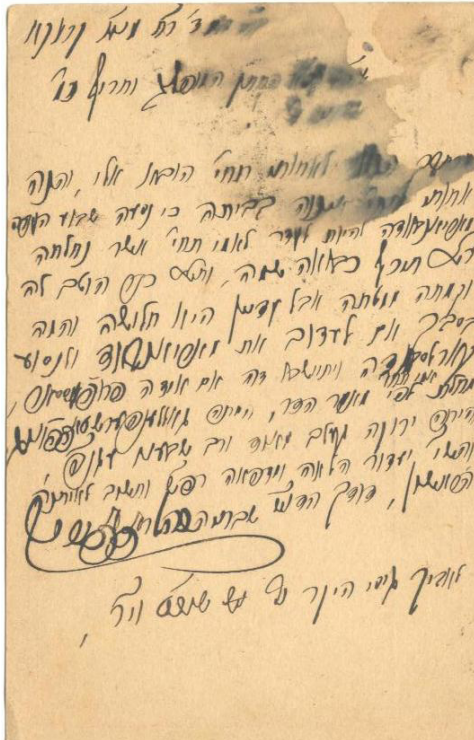
אחדשה"ט, מכתבך הגלוי עם ח"ת אשר הצעת בו קבלתי בש"ק העבר והי' לי לעונג לראות כי תתמיד בלימודך ותעיין לעשות ציצים ופרחים בתוה"ק, כאשר באמת ראוי לעלם מזרע הייחוס כמותך וכו'.

[א] הנה הרשב"א ז"ל הקשה ביבמות (דף כ' ע"א) על פירכת הש"ס בשלמא אלמנה מן הנישואין עשה ולא תעשה הוא אלא אלמנה מן האירוסין וכו', והקשה הרשב"א אמאי לא הקשה הש"ס בפשיטות מסיפא מהא דגרוש' וחלוצה לכהן הדיוט דאין שם רק לא תעשה לחודא.

[ב] והנה בכהרי"ם תירץ עפ"י מאי דאמרינן בפ"ק דיבמות (דף י"א ע"ב) גבי מחזיר גרושתו לאחר שנישאת ומת ונפלה לקמי' אחיו דחולצת ואינה מתייבמת בק"ו במותר לה נאסרה באסור לה לא כל שכן, ע"כ ניחא גבי

גרושה לכהן כיון דהיתה אסורה גם לאחיו המת א"כ אסורה גם ליבם מטעם הנ"ל דבמותר לה נאסרה וכו', לכן לא הקשה הש"ס מגרושה רק מאלמנה לכהן גדול דהיתה מותרת לבעלה א"כ ליתי עשה ולידחי ל"ת.

[ג] והנה כל העולם נתחבטו בזה מהא דאמרינן בסוטה (דף ו' ע"א) גבי סוטה דאסורה ליבם מטעם דבמותר

כתב יד הרה"ג ר' שבתי הכהן רפפורט זצ"ל הי"ד

לה נאסרה וכו', ופרכינין אלא מעתה כהן גדול שקידש אלמנה ויש לו אח כהן הדיוט לא תתייבם מטעם זה כיון דהיתה אסורה לבעלה המת, ומשני נאסרה הא אסורה וקיימא, פי' שלא דמי לסוטה כיון שהיתה מותרת לבעלה קודם שזינתה רק לאחר כך נאסרה, משא"כ כהן גדול דגם קודם שקידשה היתה אסורה לו על כרחיך לא שייך לומר במותר לה נאסרה, אם כן נדחה תירוץ הרי"ם הנ"ל דגם בגרושה לכהן הדיוט כיון דהיתה אסורה מקודם שנשאה לא שייך לומר במותר לה נאסרה וכו', ומצוה גדולה ליישב את דברי הרי"ם שלא יהי' ח"ו כטועה.

[ד] וכעת נפל בדעתי ליישב עפ"י מה דאמרינן בקידושין (דף ע"ח ע"א) גבי כהן גדול באלמנה דמודה רבא שלוקה גבי בבעל ולא קידש, ודעת רש"י שם דגם בגרושה לכהן הדיוט לוקה בבעל ולא קידש, אכן ידוע דעת הרמב"ם דבכל חייבי לאוין אינו לוקה רק בביאה על ידי קידושין, וכן פסק בפ"י מה' איסורי ביאה דגם בשאר איסורי כהונה חוץ מאלמנה לכהן גדול אינו לוקה בבעל ולא קידש.

[ה] ולפי"ז ניחא ליישב את דברי הרי"ם ולסלק מעליהם תלונת העולם, דטעם הש"ס בסוטה אינו שייך רק באלמנ' לכהן גדול דלא שייך לומר במותר לה נאסרה דאסורה וקיימא כיון דהיתה אסורה בביאה גם קודם שקידש אותה ע"כ חשיב שפיר אסורה וקיימה, מה שאין כן בגרושה לכהן הדיוט דאינו לוקה רק בביאה על ידי קידושין חשיב שפיר לומר במותר לה נאסרה כיון דקודם שקידשה היתה מותרת עליו ואין האיסור דגרושה לכהן בא רק על ידי קידושין שפיר תירץ הרי"ם דאסור להתייבם מטעם דמותר לה נאסרה וכו'.

[ו] ועתה הסכת ושמע במה שאמרתני אנכי לתרץ את קו' הרשב"א הנ"ל, דהנה ידוע קושית החכ"צ (סי' א') לפ"מ דקיי"ל כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עלי' הרי היא כאשת אח שיש לה בנים, א"כ כל יבמה תיאסר להתייבם לפ"מ דקיי"ל דאונן פטור בכל מצות האמורות בתורה ברכות (דף י"ח ע"א), אם כן ביום שמת הבעל לא חלה על היבם ועל היבמה מצות יבום כיון שהם אוננים וכל היבא דליכא מצות יבום נצמח איסור אשת אח דאשת אח לא התירה התורה רק במקום מצוה א"כ אסור לייבם ביום המיתה, א"כ גם לאחר זה יאסר מטעם דכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה וכו' הרי היא כאשת אח שיש לה בנים.

[ז] וקו' זו י"ל דלק"מ דלענין איסור אשת אח שפיר חשיב במקום מצוה דהגם דאונן פטור מכל המצות מכל מקום חשיב שפיר מצוה אם עשה, וכעין שכתבו התוס' בר"ה (דף ל"ג ע"א) דנשים יכולות לברך על מעשהז"ג הגם דפטורות, מ"מ עשאו חשיב שפיר מצוה דלא אמרינן רק גדול מצווה ועושה וכו' אבל עכ"פ מצוה חשיב, א"כ גם כאן הגם דאונן פטור ממצוות מכל מקום אם עשה חשיב שפיר מצוה, א"כ חשיב אשת אח במקום מצוה. וראי' ברורה לזה מהא דכתב בתשו' הרשב"א הידוע (ח"א סי' י"ח) דאשה פטורה ממצות יבום כמו דאינה מצווה על מצות פרי' ורבי', א"כ קשה ג"כ כיון דלית כאן מצוה גבה, א"כ שוב יסתעף איסורא דאשת אח, אע"כ כמו שכתבתי כיון דשייך כאן מצוה דיבום רק דהיא פטורה שפיר חשיב במקום מצוה מטעם הנ"ל דאף שפטורות מכל מקום אם נשאו חשיב שפיר קצת מצוה, וזה ברור.

[ח] ויותר מזה י"ל כאן דחשיב במקום מצוה עפ"י מש"כ המרדכי (מגילה ר' תשצ"ח) הובא במג"א (סי' רס"ז ס"ק א') בהא דיכול לקדש בערב שבת מבעוד יום ולאכול סעודת שבת, והקשה הלא תוספת שבת אינו רק מדרבנן אם כן עשה המצוה בשעת פטור ואיך עולה לשעת חיוב, ותירץ כיון דשבת בא ממילא שפיר יוכל לצאת גם בשעת פטור, ולא דמי להא דר"ה (דף כ"ח ע"א) עתים חלים ועתים שוטה כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו ואינו יוצא במצה שאכל בעת שהוא מטעם דאין זמן הפטור עובר ממילא, ולפי"ז בפשיטות חשיב במקום מצוה כיון דבדיעבד אם עבר ויבמה בעת אנינותו בדיעבד קיים המצוה, כיון דזמן אנינותו עובר ממילא לא חשיב מצוה בשעת פטור שאינו עולה לשעת חיוב, וכיון דבדיעבד קיים המצוה שפיר חשיב אשת אח במקום מצוה, והדברים ברורים.

[ט] ולפי"ז יש להקשות בהא דפרכינן בש"ס אלא אלמנה לכהן גדול ליתי עשה ולידחי לא תעשה דכאן שוב יסתעף הקו' דכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עלי' הרי היא כאשת אח שיש לה בנים דביום המיתה כיון דפטור ה' אז ממצות יבום משום אונן א"כ אסור לייבם משום הלאו דאלמנה לכהן גדול, ולא שייך לומר כנ"ל דמכל מקום מצוה איכא, ז"א דבשלמא לגבי אשת אח במקום מצוה שפיר כתבתי דבמקום מצוה חשיב טעם הנ"ל, משא"כ לגבי דחיית לא תעשה לא שייך לדחות כיון דאונן פטור מעשה, ופשוט דאונן אסור ללבוש כלאים בציצית כיון דפטור אז ממצות ציצית ולא כלאים שייך שפיר, דבאונן מחוייב.

[י] אך דבאמת הדבר נכון דמבואר בש"ס דברכות הנ"ל דבשבת מחוייב אונן בכל המצות, ובריש אלו מגלחין (דף י"ד ע"ב) פרכינן מהא דהצרוע לרבות כהן גדול מוכח מצורע נוהג ברגל הלא כהן גדול כל השנה לגבי דידי' כרגל דמיא מהא דכהן גדול מקריב אונן, עכ"פ מש"ס הנ"ל דכהן גדול חשיב תמיד גבי' רגל, ולפי"ז ה' פשוט אצלי דכהן גדול אונן חייב בכל המצוות כיון דכל השנה לגבי' כרגל דמיא וברגל ושבת חייב במצות, ולפי"ז שפיר פריך הש"ס דליתי עשה ולידחי לא תעשה, דל"ש לומר כנ"ל דכל יבמה שאין אני קורא לה וכו' מטעם דאין כאן עשה בשעת נפילה, ז"א דפירכת הש"ס הוא רק מכהן גדול ובכהן גדול ל"ש אונן כנ"ל, וא"ל דאכתי קשה דהגם דגבי היבם אודא לה הא דאונן פטור ממצות כיון דהוא כהן גדול, מכל מקום גבי היבמה שייך שפיר הא דאונן פטור מכל המצוות והיא פטורה ממצות יבום מטעם זה ובלא תעשה דאלמנה לכהן גדול שפיר עוברא דנשים איתרבי ללאוי דכהונה מלא יקחו כידוע מש"ס יש מותרות (דף פ"ד ע"ב) א"כ אכתי ליאסר בשעת נפילה וביום המיתה משום האשה היבמה, ז"א דקיי"ל בש"ס יבמות (דף כ"ט ע"ב) דאשתו ארוסה לא אוננת ולא מיטמאת וכו', ופירכת הש"ס הוא רק מאלמנה מן האירוסין ע"כ שפיר פריך הש"ס דליתי עשה ולידחי לא תעשה דשניהם מחוייבים בעשה דיבום ביבמה מטעם הנ"ל דארוסה לא אוננת והיבם מפני שהוא כהן גדול, וכל זה גבי כהן גדול משא"כ גבי גרושה לכהן הדיוט לא מצי הש"ס למיפרך דלידחי העשה דייבום הלא תעשה דגרושה, ז"א דנוכל לתרץ מטעם הנ"ל דכל יבמה שאין אני קורא לה בשעת נפילה וכו' הרי היא כאשת אחת שיש לה בנים ובשעת נפילה ה' פטור מעשה דייבום משום אונן וכנ"ל כיון דבכהן הדיוט קיימינן, ולא ה' הש"ס יכול למיפרך רק מאלמנה לכהן גדול, ודוק היטיב כי נכון.

[יא] ועפי"ז יש ליישב קו' התוס' בפ"ק (דף ט' ע"א) ד"ה והרי דאמרינן שם דלרע"ק דסבירא לי' אין קידושין תופסין בחייבי לאוין חייבי לאוין לאו בני חליצה ויבום נינהו דמשוה חייבי לאוין לחייבי כריתות, והקשו בתוס' דמה בכך דחייבי לאוין שוין לדידי' לחייבי כריתות מכל מקום רמייא לחליצה ויבום משום דעשה דוחה לא תעשה והניחו בקושיא, ולפי הנ"ל ניחא כיון דעיקר קו' הש"ס לא שייך רק גבי אלמנה לכהן גדול אבל בשאר חייבי לאוין הי' ניחא להו משום דכל יבמה שאין אני קורא בה וכו' א"כ לא שייך דחיית עשה ללא תעשה וכו"ל, וכיון דרע"ק משוה חייבי לאוין לחייבי כריתות לכך שפיר פטורין מחליצה ויבום ככל חייבי לאוין, ובאלמנה לכהן גדול יכול להיות דמודה רבי עקיבא דחייב בחליצה.

[יב] וא"ל דגם לרבנן ליפטור מחליצה ויבום כל חייבי לאוין מטעם דכל יבמה וכו' והיכא דשייך טעם זה פטור גם מחליצה, ז"א דבשלמא היכא דאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבוא עלי' משום איסורא דכרת וערוה שפיר פטור מחליצה ויבום כיון דבשעת נפילה ג"כ הי' פטור מחליצה, משא"כ היכי דהאיסור בשעת נפילה הוא רק משום חייבי לאוין שפיר מחויב בחליצה כיון דגם בשעת נפילה הי' חייב בחליצה, אבל לרבי עקיבא דמשוי חייבי לאוין לכריתות, וכיון דל"ש עשה דוחה לא תעשה כנ"ל, שוב פטור גם מחליצה.

[יג] במה שכתבתי למעלה בפשיטות דגבי כהן גדול אין חל הפטור דאוונן במצות מטעם דכל השנה לגבי כרגל דמיא, חפשתי ומצאתי בס' מנחת חינוך במצות טומאת כהנים (מצוה רס"ד אות ד') לקרובים דמביא בשם הרמב"ם (פ"ז מה' אבל ה"ו) דכהן גדול חייב בכל דיני אבלות, והקשה על פסק זה מש"ס דאלו מגלחין הנ"ל דכהן גדול כל השנה לגבי כרגל דמיא וכוונתי לדעת הגדול.

כנפש דודך הדו"ש המחכה לקראת מכתבך שבתאי הכהן ראפאפארט

תשובה.

ב"ה יום ג' פרשת קרח, שנת תרס"ז לפ"ק.

לכבוד דודי האברך החריף ובקי החסיד והמפורסם המפלפל העצום שלשלת היוחסין וכו' מוהר"ר שבתי הכהן ראפאפארט נ"י.

אחדשה"ט, את יקרת שעשועי מכתבך קבלתי, ושמחתי שמחה רבה נגד מכתבך היקר, ועתה אבוא להשתעשע באמריך הנחמדים מפז.

[א] מה שהבאת קושיא בשם החכם צבי (סי' א') [באות ו'] שהקשה דאיך מותר לייבם הא הם אווננים בשעת מיתת אח הראשון, ופטורים ממצות יבום, ושוב חייבים בהלא תעשה דאשת אח, ושוב אינם ראויים ליבום בשעת נפילה, ושוב אף לאחר זמן דמותרים שוב יאסרו מפאת כל יבמה שאין אני קורא בה יבמה יבוא עלי' בשעת נפילה הרי היא כאשת אח שיש לה בנין.

[ב] הנה זו הקושיא שאל לי כבר אחד בשם החכם צבי והשבתי לו מיד לפ"מ שכתבו התוס' ז"ל בריש יבמות (דף ב' ע"א) ד"ה ואחות אשתו דלא שייך לומר כל יבמה שאין אני קורא בה יבמה יבוא עלי' וכו' רק היכא דעל היבם אסורה יותר משאר בני אדם אבל היכא דאינה אסורה על היבם יותר משאר בני אדם [כגון נדה] מותרת אח"כ בשעת ההיתר, א"כ אף הכא אסורה ג"כ על כל העולם דאונן אסור בתשמיש המטה ושוב לא שייך סברא הנ"ל.

[ג] אולם דכל זה הוא רק לפום רהיטא אבל כי דייקנא בה שפיר חזינא דלאו מילתא היא הא דאמרן, דה"נ יש כאן איסור על היבם יותר משאר בני אדם דעל שאר בני אדם יש רק איסור תשמיש המטה אבל אין כאן איסור אחר, אבל על היבם מלבד דיש כאן איסור תשמיש המטה מכל מקום יש ג"כ איסור אשת אח שלא במקום מצוה ושפיר חשיב כל יבמה שאין אני קורא בה וכו' כיון דל"ש כאן סברת התוס' הנ"ל ושוב קשה כנ"ל.

[ד] ועכשיו נפל ברעיוני לתרץ בפשיטות ד"ל דאין הכי נמי דלא הוי נפילה גמורה רק לאחר ימי האבלות, ואין לומר דא"כ כל היכא דאמרין כל יבמה שאין אני קורא בה יבמה יבוא עלי' בשעת נפילה וכו' נימא כנ"ל להיפוך דהנפילה לא הוי רק היכא דראוי' להיות יבמה, דז"א דהכא שאני דבכל יבמה שייך אבלות וקשה קו' הנ"ל, וצ"ל דהתורה גילתה דבכהאי גוונא אמרינן דהנפילה היא לאחר הראוי' כיון שהוא דבר חוקיי בכל יבמה ויבמה, אבל דבר שהוא מקריי שביבמה אחת ישנו וביבמה אחת אינו, שפיר אמרינן כל יבמה שאין אני קורא בה וכו' הרי היא כאשת אח שיש לה בנים, וא"ש.

[ה] עוד אמרתי ליישב דהנה תירצו האחרונים דכיון דבדיעבד מועיל שפיר מהני, אך דהקשו מש"ס ר"ה (דף כ"ח ע"א) דמוכח דמזמן הפטור אינו יוצא על שעת החיוב. אך נלפע"ד עפ"י שהקשה בס' טורי אבן על

ש"ס דר"ה הנ"ל מש"ס יבמות (דף ס"ב ע"א) דהי' לו בנים בגיותו קיים מצות פרי' ורבי', הא איך יצא משעת הפטור [היינו בגיותו] על שעת החיוב, ותיריך בס' מנ"ח (מצוה א') דלא דמי דהתם לענין מצות פרי' ורבי' עיקר המצוה אינו הבעילה רק הוויית הבנים והרי יש לו בנים בשעת חיוב והבעילה הוא רק הכשר מצוה אשר אי אפשר בלעדה משא"כ שאר מצות. וא"כ ממילא לפי"ז מיושב שפיר קושיא הנ"ל דביבום עיקר המצוה הוא ג"כ רק הקמת שם והרי ההקמה בשעת החיוב היא ושפיר מהני בדיעבד ולהכי לא חשיב כל יבמה שאין קורא וכו' וז"ב.

[ו] ועפ"י סברת המנ"ח הנ"ל אמרתי ג"כ ליישב קושית הנוב"י (מהדו"ק בסוף חלק חו"מ סי' מ') שהקשה אמרינן ביבמות (דף כ' ע"ב) דבחיבי עשה אם בעלו קנו הא הוי מצוה הבאה בעבירה יעוי"ש בשם מהרש"ל. ועפ"י סברת מנ"ח הנ"ל אתי שפיר, דהנה ידוע דמצוה הבאה וכו' לא חשיב אלא היכא דהמצוה היא בשעת העבירה, ובאם הי' לו ממזר קיים פריה ורבי', כמו דאמרינן בגמ' (ירושלמי פ"ב דיבמות ה"ו), והקשה המנ"ח הנ"ל הא הוי מצוה הבאה בעבירה, ותיריך משום דהמצוה אינה בשעת עבירה דהמצוה היא קיום הבנים כנ"ל, וא"כ לפי"ז הכא נמי כיון דעיקר המצוה היא הקמת הבנים, ולא המצוה היא בשעת העבירה, ע"כ לא חשיב מצוה הבאה בעבירה כנ"ל.

[ז] עוד אמרתי ליישב קו' החכ"צ הנ"ל דהנה בשו"ת נוב"י (מהדו"ק חאו"ח סי' כ"ח) חידש דהא דאונן פטור מכל המצוות זהו דווקא דאי נימא דלא יעשה המצוה, בהזמן של חיוב דלאחר כן יוכל לקיים המצוה או שהזמן של אחר כן יהי' זמן פטור לגמרי בכי האי גוונא אמרינן דאונן פטור מכל המצוות, אבל אי נימא דפטור עכשיו אף לאחר זמן האנינות יפטור מהמצוה [כגון בספירת העומר] שפיר מחוייב האונן, וה"נ אי נימא דפטור בשעת האנינות יפטור לאחר כן ג"כ משום כל יבמה וכו' שפיר אף באנינותו מחוייב וכנ"ל ודו"ק.

[ח] ומה שתירצת זו הקו' משום דבדיעבד מועיל ומיחשיב מצוה, והבאת ראי' לזה מתשו' הרשב"א (ח"א סי' י"ח) שכתב דאשה אינה מצוות על מצות יבום ואפ"ה מיחשיב קצת מצוה, דאפילו אינה נוטלת שכר כמצוה ועושה מ"מ כאינה מצוות ועושה נוטלת שכר וזה מיחשיב מצוה, ואמר אני דמשם אין ראי' דזו הקושיא כבר הקשו המפרשים [ויותר מזה הקשו מש"ס כתובות (דף מ' ע"א) לפי' הת"י שם יעוי"ש] ותיריך בס' מנ"ח מהא דאמרינן לקמן (דף פ"ד ע"ב) דלא הוזהרו כשירות להנשא לפסולים, ומסקינן שם דכל היכא דהוא מוזהר היא נמי מוזהרת, וא"כ על הבעל דליכא שום איסור דעשה דוחה לא תעשה על היבמה נמי ליכא שום איסור וכנ"ל, וא"ל דא"כ התם בכתובות נמי נימא כנ"ל, דז"א דהתם מצי להיות שיהא הוא מוזהר דהיינו אם תאמר לא בעינא שוב גם היא מוזהרת, וא"כ אין ראי' מזה דהתם שאני כמו שתירץ המנ"ח הנ"ל.

[ט] ועל תירוץ הנ"ל הקשית דהא לגבי העבירה עבר אף בשעת פטור המצוות והוכרחת מזה לתרץ כיון דעיקר קושית הש"ס הוא מכהן גדול וכה"ג ל"ש ב' אנינות וגם גבה לא שייך אנינות כיון דהוי מן האירוסין, ומשום הכי א"ש דלא מקשה הש"ס משאר חיבי לאוין כיון דבשאר חיבי לאוין קו' החכ"צ הנ"ל קשה בין איבם בין איבמה, זה תוכן כוונתך. תמה על עצמך, דא"כ מאי קאמר הש"ס בשלמא אלמנה מן הנישואין ניחא

כיון דהוי מן הנישואין והוי עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה וכו', ולפי דבריך הנ"ל קשה דנימא הש"ס בשלמא אלמנה מן הנישואין ניחא כיון דהוי מן הנישואין ושייך גבה אבלות אמרינן כל יבמה שאין אני קורא לה יבמה יבוא עלי' בשעת נפילה הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסור לייבם אותה מטעם הנ"ל, אלא אלמנה מן האירוסין דלא שייך גבה אבלות נימא דעשה דוחה לא תעשה, ומדלא קאמר הש"ס הכי משמע דלא נטל הש"ס הך סברא ושוב קשה כנ"ל, ודוחק לומר דחד מינייהו נקט.

[י] ודבריך יש לתרץ אבל לא באופן כמו שחשבת אתה, היינו עפ"י מש"כ המנ"ח והבאתיו לעיל (אות ח') דהיכא דהוא אינו מוזהר היא אינה מוזהרת יעווי"ש, וא"כ בכה"ג באלמנה מן האירוסין נהי דאם נימא דאוננת, וכן באלמנה מן הנישואין נהי דאוננת, מ"מ כיון שהוא אינו מוזהר גם היא אינה מוזהרת ודו"ק.

[יא] איברא דהא קשיא לי דאי נימא כסברתך הנ"ל דבכל חייבי לאוין אסור לייבם ולא שייך בי' עשה דוחה וכו' מה מקשה אח"כ הש"ס בע"ב ממזרת ונתינה מאי איכא למימר הא ממזרת ונתינה נמי הוי חייבי לאוין ולא שייך בי' עשה דוחה לא תעשה כיון דחוזר קו' החכ"צ הנ"ל.

[יב] ומה שכתבת [באות י"ב] דלדידן שפיר חייבי בחליצה חייבי לאוין, מ"מ עדיין קשה לי עליך מהא דאמרינן בריש יבמות דאיצטריך הקרא דעלי' דאחות אשה לא מתייבמת משום דהוואי אמינא דעשה דוחה לא תעשה, ולפי דבריך הנ"ל קשה הא לא גרע מחייבי לאוין, ולא שייך בי' עשה דוחה וכו' כנ"ל, ודוחק לומר דהתם קמייירי ג"כ כשהוא כהן גדול.

דברי בן גיסך הדו"ש באהבה שבתי בארינשטיין ב"ר מנחם שליט"א.

הרה"ג ר' יעקב אורנר זצ"ל

נולד בשנת תרכ"ז, להוריו מגזע היחס. היה תלמידו של הגאון ר' זאב נחום בורנשטיין ובנו בעל ה"אבני נזר". נישא למרת פייגה חיה, בת הרב ר' יוסף זיסקינד, חתנו של הגאון ר' זאב נחום הנ"ל. שמש ברבנות, בתחילה במאדזיץ ולבסוף בנאשלוסק, שם בנוסף לרבנות שמש כראש ישיבה אליה התקבצו רבים.

מכתבים רבים אליו נדפסו ב"אבני נזר", ואף בקבצי "שערי תורה" וכו'.
הו"ל ספר "נפש יהונתן" עם באור "ציון לנפש", "תורת היהודי" עם ביאור "גדיל תורה", וכן את ספר מורו הגאון ר' זאב נחום "אגודת אזוב" עם ביאור "טהרת אזוב".

נפטר בפולטוסק בג' אלול תרע"ו. כתביו הרבים אבדו בימי השואה.

נותרו מעט חידושים בשמו ושנעתקו מכתב ידו ע"י תלמידו ושאר הרה"ג ר' שבתי זצ"ל²³. כן נותרו מספר מכתבים בכתב ידו שכתב לו.

להלן דברים שכתב בשמו, שעה שלמד בישיבתו בשנת תרס"ט.

מה ששמעתי מאת מו"ר שליט"א אבד"ק קינצק בשנת תרס"ט בתורף לשונו ממש

בש"ס כתובות (ג.) במשנה ראו' מדברת עם אחד ואמרו לה מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא ר"ג ור"א אומרין נאמנת ר' יהושע אומר אינה נאמנת, ובגמ' שם קאמר ריב"ל לדברי המכשיר בה מכשיר ואפילו ברוב פסולין ולדברי הפוסל פוסל אף ברוב כשירין.

הנה בהא דנאמנת לומר לכשר נבעלתי יש בזה הרבה תמיהות, למה תהי' נאמנת והלא כבר כ' התוס' רי"ד דבן גרושה הוי דשב"ע, וצריך ב' עדים דווקא, בשלמא מה שנאמנת נגד רוב פסולין לק"מ דיכולין לומר דהיכא דמברר הדבר ל"ש בו רוב כמש"כ הפנ"י קידושין (ס"ג): גבי קדשתי את בתי, אבל איך תהי' נאמנת בדבר שבערוה, מה שכ' הרה"מ פרק ט"ו מא"ב הל' כ"א מטעם דספק ממזר מותר מה"ת והוא רק דרבנן, אינו מספיק לדידן דקיי"ל דקהל ספק הוא רק דרבנן [למה לא תהי' נאמנת ג"כ לומר שממזר נבעלה], וגם דברי הרה"מ תמוהין דהרי להכשיר עצמה לכהונה הוא איסור דאורייתא וגם מכשירין הולד לכהונה כמש"כ הר"ן קידושין

23. הרה"ג ר' שבתי זצ"ל אף העתיק מפנקסיו מתורתו בחסידות של בעל ה"אבני נזר" שנכתבה על ידו.

דהוי כדעבד, וכן פסק הב"ש סי' ו', ואי מטעם חזקת כשרות בזה שוב נאמר דרוב פסולין מסלק החזקה, ועוד מה יענה הרה"מ בהא דפסק הרמב"ם שם פט"ו מא"ב הל' י"ט בהלך בעלה למדה"י דנאמנת לומר לכותי נבעלתי, ויקשה לשיטת הטור דהוי וודאי ממזר ושם לולא אמירתה הוי וודאי ממזר, ובה שאומרת מעכו"ם נתעברתי היא רוצה להתיר איסור דאורייתא, ועכ"ז נאמנת להכשיר הולד אף נגד איסור דאורייתא ובב"ש סי' ד' ס"ק נ"ד הביא זאת בקו' [ומדברי הרה"מ שם נראה דאף בלא אמירתה הוי הולד רק ספק ממזר והלא מדברי הטור לא משמע כן] וכן מוכח מדברי הרמב"ם הנ"ל, דהא דנאמנת לגבי הולד לאו מטעם דחזקת האם מועיל לבת דהרי האם היא ממנו"פ פסולה [דהרי היא א"א ואף לגבי עכו"ם ג"כ פסולה] רק דנאמנת להכשיר הולד [א"כ קשה מאיזה טעם תהי' נאמנת], ועוד דהרי אף ברוב פסולין נמי מכשיר ר"ג דהרי מאן דמכשיר מכשיר אף ברוב פסולין, א"כ מדאורייתא הוי הולד פסול מטעם רוב פסולין ועכ"ז נאמנת אף לגבי דאורייתא ועי' ש"ש שמעתא ב' פט"ו, ומש"כ הב"ש סי' ו' דאף ברוב פסולין ג"כ הוי ספק קבוע, וחשיב וודאי קבוע והוי מע"מ והוי ספק ולכך נאמנת, א"כ מה דכ' שם הב"ש דלגבי כהונה נאמנת מטעם חזקת כשרות קשה למה תהא נאמנת מטעם חזקה דאיך שייך חזקה בדידה לענין כהונה דהרי כתב הפרמ"ג ריש סי' ק"י דגם חזקה לא מהני בקבוע, וכן משמע מהא דט' חנויות שמוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבילה ואין חילוק בין טריפה לנבילה כמשמע מכל הפוסקים אף דבשעה שנשחטה הי' לה חזקת היתר עד שידע כמה נטרפה, ועכ"ז אמרינן קבוע ואין מועיל חזקה נגד קבוע כדאמרי' לקח באחת וא"י וכו' ספיקו אסור מטעם כל קבוע הרי כהפרמ"ג דבקבוע אינו מועיל חזקה, וכן משמע מדברי התוס' נדה (י"ח.) (ד"ה אחר הרוב) עיי"ש.

ועוד מקשה הש"ש דהרי בש"ס מבואר דאף בראינו באזלו אינהו לגבה כדמוכח מחורבה דמתא ומחורבא דדברא, ושם אזלי הם לגבה ואמרינן כל דפריש ועכ"ז נאמנת אף ברוב פסולין. וגם מה מקשה ר' יהושע משבוי' דמ"ש שבוי' ומ"ש מעוברת והלא גם ברוב פסולין הוי רק ספק מטעם הב"ש מטעם קבוע ובשבוי' הוי רוב גמור. וגם ברשב"א פרק עשרה יוחסין ע"ג סובר דלא כב"ש רק דבספק קבוע אזלינן בתר רוב [א"כ קשה מרוב פסולין דהוא איסור דאורייתא ועכ"ז נאמנת] וגם המעיין ברא"ש כתובות בסוגי' דפ"פ דעתו דלר' יוחנן אף בלא חזקה דכשרות נאמנת וסובר הרא"ש שם דלולד ליכא חזקה ועכ"ז מכשירה ר"ג לכהונה, והתוי"ט והרמ"א לא נחלקו רק לדין דקיי"ל דאת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשירין [עי' ש"ס כתובות ריש דף י"ד]. אבל מדינא נאמנת ולמה, ולא נמצא בזה שום טעם וסברא למה מכשירן ר"ג ור"א. וגם תמוה דהרי בשבוי' אינה נאמנת על עצמה וכטענת ר' יהושע, ומה דהירושלמי סובר דאשה בודקת ומזנה, הש"ס דילן אינו סובר כן דהרי קאמר אשה בודקת ומזנה בתמי'. ועוד קשה מהא דרשב"א פרק עשרה יוחסין מבואר דברוב פסולין הוי וודאי ממזר הרי דלא בודקת ומזנה, ועוד דהרי אף באנוסה סובר ר"ג דאם הי' טוענת הי' נאמנת דהרי בתינוקת פריך הש"ס כמאן אי כר"ג ושם ל"ש בודקת ומזנה. ועוק"ט דאם נאמנת לומר לכשר נבעלתי הוא מדאורייתא למה אם הבעל מכחישה אינה נאמנת כמש"כ תוס' כתובות (י"ד.) ד"ה חדא וכ"כ הקדמונים, ונימא כל מקום שהימנהו התורה ע"א [ואין דבריו של א' במקום שנים] וכמש"כ הר"ן קידושין גבי נאמנות חי' אי לא דאין נאמנות שלה מדינא הי' אמרינן כל מקום שהימנהו עיי"ש.

וראיתי להגאון משיבת נפש סימן כ"א שרוצה לומר שאם אומרת לפלוני נבעלתי אין אותו פלוני נאמן להכחישה לפסלה מטעם דכלל אמירתה הוא דלכשר נבעלתי ופלאינן דיבורא, וז"א דהרי בתוס' כתובות הנ"ל כתבו שם דמיירו לענין הולד ולמה כתבו אם הארוס מכחישה דהולד פסול נימא פלאינן דיבורא וזינתה עם עכו"ם דג"כ הולד כשר, ומה שכתבו קצת דהא דנאמנת לומר לכשר נבעלתי הוא מטעם ברי כיון דאינה מעידית לאחר רק לעצמה, אבל זה תמוה הרי עדותה הוא נגד הכהן שרוצה לישא אותה להכשיר עצמה, ועוד קשה למה תהי' נאמנת נגד הולד דלגבי הולד הוי כברי לאחר דאינה נאמנת [עי' ש"ס כתובות כ"ב] וכמו שכתב הריב"ש (סי' מ"א) בתובעת שכר הנקה, הגם דריב"ש מיירי לאחר לידת הולד [ואז הוי כאחר, אבל במעוברת דעובר הוי כגופה נאמנת] הרי אנו קיי"ל דנאמנת על הולד אף לאחר שנוולד הולד, דהרי אבא שאול הוי קורא לשתוקי בדוקי וכן קיי"ל דהרי הלכה כאב"ש, וכן מוכח מש"ס דלאו מטעם ברי נאמנת דאל"כ לא הוי לו לר"א לומר איהו אית ליה חזקה דכשרות כך הוי לו לומר איהו קטענה ברי אבל לולד אין מועיל ברי דידה הרי דלאו מטעם ברי נאמנת, רק דר"א סובר דרק מטעם חזקת כשרות נאמנת, מכל הלין תמוה אמאי תהי' נאמנת.

ע"כ נראה לפענ"ד לומר דהא דנאמנת לומר לכשר נבעלתי אף בלא חזקה דכשרות, הטעם הוא משום דא"א בענין אחר, וכעין הא דאמרינן בש"ס קידושין (ע"ג): דנאמנת חי' לומר זה כהן זה לוי וזה ממזר, וכתב הר"ן שם דלהם נאמנת מטעם דא"א בע"א להעיד רק היא לכך נאמנת ואף דשם בעינן דוקא לאלתר אזי היא נאמנת היינו רק לענין בכורה בב' ולדות מאם אחת דצריך הבחנה גדולה וכמוש"כ הט"ז סימן ד' (ס"ק כ') וע"כ ה"נ כשמדברת ואומרת דמארוס נתעברה או מעוברת ואומרת לכשר נבעלתי שפיר נאמנת כמו בחי', ור' יוחנן דמכשירה לכהונה סובר דברוב כשירין או דמע"מ דנאמנת הוא מטעם חזקת כשרות, וברוב פסולין או לגבי הולד דליכא חזקה דכשרות הנאמנות הוא מטעם נאמנות חי' דנאמנת מדרבנן מטעם דא"א בענין אחר.

ולפ"ז אם הוא מכחיש אז ברוב כשירין היא נשאת כשירה לכהונה, וברוב פסולין דהוא רק מטעם נאמנות חי' מועיל עירעור דחד, כמבואר בקידושין (ע"ג): דיש חילוק בין חזקה דכשרות דאז אין מועיל עירעור משא"כ בליכא חזקה, וכ"ז לא הימנוהו חז"ל רק לברר באיזה אופן הוי המעשה, אבל לומר לא נבעלתי כמו בשבוי' אינה נאמנת כיון דאנו מחזקינן שנבעלה מחמת רוב עכו"ם פרוצין בעריות, וכן בעובדא דר' יונה ברא"ש פ"ג דכתובות לומר נאנסתי שפיר אינה נאמנת לומר שלא נבעלה כיון שהיא אומרת שהיא לא עשתה כלום רק מאילו נעשה דבר הזה וכמו בשבוי' דאינה נאמנת.

והא דאינה נאמנת לומר דזינתה עם ממזר להתיר הולד בממזרת, וכמו בחי' דנאמנת לומר זה ממזר, והיינו כמו שכ' הרה"מ פט"ו מא"ב הל' ל"ב מטעם אין אדם משע"ר, וראיתי להנודע בשערים סוף פרק אלמנה לכ"ג דפשיטא ל' דאם אינה נאמנת אף מה"ת לעשות הבן כהן והוציא כן מדברי הרמב"ם פט"ו מא"ב הל' י"ד עיי"ש לענין קרובים עיי"ש.

ובמח"כ אין ראיתו כלום, דוודאי אינה נאמנת לומר שנבעלה מפלוני להוציא פלוני מחזקת כשרות ואפילו בפנוי' דאין אדם נאמן להוציא חבריו אפילו מחזקת צניעות, אבל לומר כהן או לוי למה לא תהי' נאמנת אך

לומר ממזר אינה נאמנת מטעם אין אדם משע"ר וכמש"כ הרה"מ, וכן משמע מפשטות המשנה או פלוני וכהן הוא.

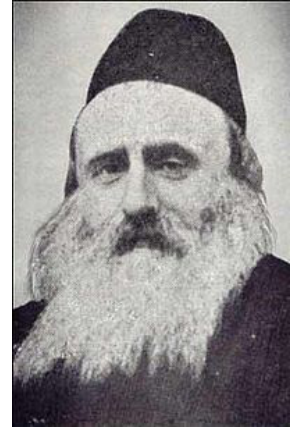
שוב ראיתי בשטמ"ק על משנה זו אם היא נאמנת לומר כהן פליגי הקדמונים אי נאמנת לגמרי שיהי' כהן רק לעבודה עשו מעלה דאינה נאמנת לומר דמפלוני נבעלה ולא ידעינן אבוה מנו, אבל מ"מ כהן הוא לכל הדברים כן הוא שיטת הרא"ה שם.

ע"כ נ"ל ברור דנאמנת לומר גם שהוא כהן, אך צריך רוב כהנים כדאמרינן בש"ס את לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשירין ולגבי כהונה חשיב לכתחלה, אך לענין עבודה פסול מטעם דלא ידעינן אבו' מנו כיון דעל אדם פרטי אינה נאמנת רק על הכלל ומטעם נאמנות חי' וכיון דנאמנת מטעם חי', והוא רק מדרבנן ולענין דרבנן אמרינן אינה נאמנת לחצאין וכדאמרינן בחגיגה (כ"ה:): דאם אמר ערבתי בתוכו רביעית קודש אמרינן מגו דמהימן אקודש מהימן ג"כ אתרומה [וה"נ כן מתוך שנאמנת לומר כשר נאמנת ג"כ שהוא כהן] אך לענין תרומה אי רשאי לאכול בתרומה פליגי רש"י וריטב"א עי' בשטמ"ק, ולמש"כ דנאמנת מטעם נאמנות חי' אינו נאמן, כך האשה נאמנת לומר שלא נבעלה מהפסול, אבל עד אחר לא מהימן דרק לחי' נתנו חז"ל נאמנות אבל באיסור אמרינן אין דשב"ע פחות מב', ויצא לנו הדין דהקרובים חשובין כמו פסולין ומצטרפין לרוב פסולין, ואף אם יאמרו שלא באו עלי' אינו נאמן להכשיר והבן [ועוד אפשר לומר דעל הבת נאמנת להכשיר לכהונה מטעם דעל עצמה נאמנת מטעם חי' והוא ענין דרבנן, ובנאמנות דרבנן אמרינן מתוך שנאמן אהא נאמן ג"כ ע"ז והש"ס חגיגה הנ"ל שהבאתי לעיל, ע"כ מתוך שעל עצמה נאמנת נאמנת ג"כ על בתה].

אדמו"ר ר' דוד בורנשטיין מסוכטשוב

נולד בשנת תרל"ו בנאשילסק, לאביו האדמו"ר ר' שמואל מסוכטשוב, בעל "השם משמואל". למד אצל סבו הגדול, בעל ה"אבני נזר" ובגיל צעיר התמנה לרבנות, תחילה בווישיגרוד, ולאחר מכן בטומשוב ובזגורז' שעל ידי לודז'.

עם פטירת אביו הוכתר לאדמו"ר השלישי לבית סוכטשוב. הוא קבע את מושבו בלודז' וייסד ישיבה גדולה בשם "בית אברהם", והתפרסם עד מהרה כאחד מגדולי התורה וחשובי האדמו"רים.

ר' דוד היה פעיל גם בחיים הציבוריים. הוא נבחר למועצת גדולי התורה של אגודת ישראל, ביקר פעמיים בארץ, בשנים תרפ"ד ותרצ"ה, ושאף לעלות לארץ.

בתקופת השואה הסתתר בגטו בורשה ופעל להפצת התורה גם בתנאים הקשים. הוא גם קרא לאסיפת רבנים בחודש תמוז תש"ב שתזהיר מפני הסכנה המרחפת על כל היהודים בגטו. נפטר בח' בכסלו תש"ג ונטמן בוורשה. כשהגיעה הידיעה ארצה קשר עליו מספד הרה"ג ר' שבת זצ"ל.

להלן מתפרסמים לראשונה שני מכתבים ממנו שנמצאו בין כתבי הרה"ג ר' שבת

א. מכתב משנת תרצ"א הממוען להרה"ח ר' ישעיה מישור²⁴, שעלה אז לאה"ק.

ב. מכתב נוסף משנת תרצ"ו לאה"ק²⁵.

כן ראו לעיל, במכתב הרה"ג ר' יהודה ליב אייזנברג זצ"ל הי"ד, שמזכיר שיחה עמו בד"ת.

24. מחסידי סוכטשוב. נפטר בת"א ב"ג טבת תש"ט, בן ע' שנה.

25. ללא ציון פרטי הנמען. מכל מקום, הוא ממוען לחסיד סוכטשוב בשם ר' מרדכי, ונראה כי מדובר בר' מרדכי גויסגולד, שהיה מעמודי התווך של בית החסידים שנפתח באותה עת.

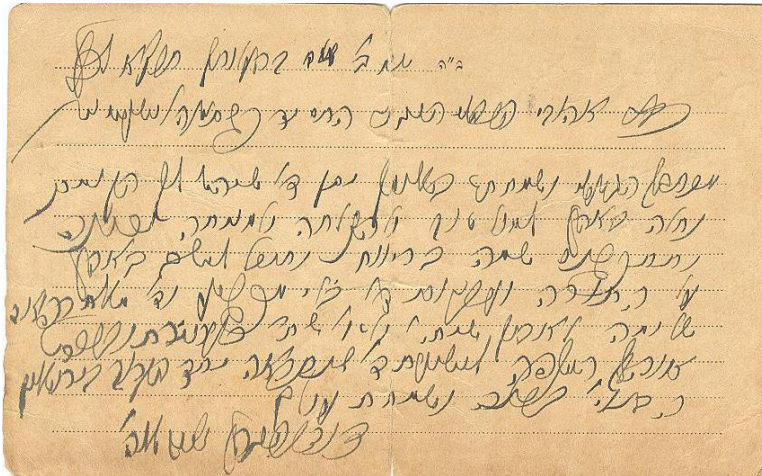
א. ב"ה. יום ב' בהעלותך תרצ"א לפ"ק

כבוד אהובי הרבני הנגיד החסיד כש"ת מו"ה ישעי' נ"י

מכתבך הגיעני ושמחתי בשלומך. יתן ד' שיהי' לך הקניית נחלה באה"ק למזל טוב ולהצלחה ולמנוחה נכונה ותתפרנס שמה בריווח ותוכל לישב באה"ק על התורה ועבודת ד' בלי מפריע וד' ישלח רפואה שלימה לאביך שיחי²⁶ ולא' שת'.

כעתירת וברכת אוהבך המצפה לישועת ד' שנתראה יחד בקרוב בירושלים הבנוי' ברנה ושמחת עולם.

דוד בהגה"ק זצוקלל"ה

מכתב א' מאדמו"ר ר' דוד בורנשטיין מסוכטשוב זצ"ל

ב. יום העשירי ניסן תרצ"ו קאלומנא סמוך ללאדז

את חג המצות יחוג בכשרות ודיצות כבוד אהובי הרבני הגביר הנכבד יקר רוח נדיב ושוע כש"ת מו"ה מרדכי נ"י

את מכתבו בצירוף הטשעק בן מאה זהובים הגיעני, ותשואות חן חן לו. ועוד תודה לו בכפליים כי בניי היקרים שליט"א²⁷ כתבו כי כבודו מחזיק מאוד בבית החסידים שלנו וכמעט הוא עמוד התוך שבית החסידים נשען עליו יברכהו ד' שיהי' מעמודיו עושה כסף שיעשה חיל ויצליח במסחרו ויהי' לו כסף בהרוחה.

עגמה נפשי מכתבתו כי עוד לא הוטב המצב יעזור הש"י שהרי ישראל פרים ישאו בהרחבה, והכל בכלל פירות, וימי הגאולה יביאו ברכה לארץ ישראל כמאחז"ל אין לך קץ מגולה גדול מזה. כפה מדינתנו המשבר בכפלים ר"ל, ההעדר הפרנסה, וההתרגשות הגוים ד' יושיע בישועה שלימה וגאולה קרובה.

כעתירת ותקות אוהבו הדו"ש ומברכו בכרכת חג כשר ושמח וטוב לב בהרחבה והרחבת גבולו לטוב לו כל הימים ואת כל אשר לו.

דוד בהגה"ק וצוקל"ה מסאכטשוב

ויואל למסור פרישת שלום וברכת חג כשר ושמח ופרנסה טובה לכל אהובינו ידידינו אנ"ש שיחי'

גם כתבתי מכתב מיוחד לבית החסידים ושלחתיו לבני יחי'

27. ר' אברהם ור' מאטיל, שהתגוררו באה"ק אותה עת.

הגאון ר' יוסף הכהן מקרינקי זצ"ל

הרב ר' יוסף הכהן רבינוביץ נולד לאביו הגאון ר' אשר רבה של קרינקי. אביו היה בנו של ר' אביגדור הכהן אב"ד קארטו-ברעזי, שהיה חתנו של הגאון ר' אשר אב"ד במינסק גליל עליון, אביו של בעל שאגת אריה. כן היה שאר בשרו של הגר"א מוילנה.

אחד מאחיו של ר' יוסף הכהן, היה הרב ר' יעקב הכהן רבה של קרייבורג, שבנו היה האדמו"ר ר' צדוק הכהן מלובלין. ר' צדוק התייתם בצעירותו מאביו וגדל בבית דודו²⁸.

ר' יוסף שמש בתחילה כרבה של זבלודובה. בשנת תקצ"ג (ביום

י"ד כסלו) אנו מוצאים אותו בקרינקי, חתום על הספר 'אבות דר' נתן', נראה שנעשה שם רב באותה שנה או סמוכה לכך, שכן בהסכמת ר' אברהם אבלי מוילנה לספרו כפות זהב, מיום ד' תמוז תקצ"ג כותב עליו "אשר היה אב"ד בק"ק זאבלודאוי וכעת אב"ד בק"ק קרינקי". גם בהסכמת ר' אריה ליב קצעלבוגין מבריסק מיום ז' כסלו תקצ"ה, מזכיר כי "איתן מושבו היה בק"ק זאבלודאוי וכעת מנושא לשבת לאב"ד נרצה בק"ק קרינקי". כן נמצאת חתימתו מתקופת קינקי על ש"ס וילנה (דפוס רא"ם).

נראה שעבר לכהן לאחר פטירתו של אביו. בספר יזכור של קהלת קרינקי נטען (ללא מקור) כי שמש שם כרב עד שנת תק"ע, כשלאחריו כיהן ר' ארי' ליב בעמח"ס 'שאגת אריה', על מסכת מכות, אולם ספרו של זה האחרון נדפס בשנת תקס"ה, בעת בה כבר כהן כרב בקרינקי, כמובא בשער ספרו²⁹.

לאחר מספר שנים בקרינקי עבר לשמש כרב בויוסקי דליטא. שם נפטר³⁰. רישום המתעד את היותו אב"ד במקום נמצא בשו"ת בית ישראל, לר' ישראל כהנא מזאלקווא, בס' עג, שם מופנית התשובה לר' צדוק הכהן שהתגורר עם דודו בויוסקי-דליטא, וזכר שם דעתו של דודו אב"ד ויוסקי. מדובר בתשובה שנכתבה בקשר לזיווגו הראשון של ר' צדוק, ככל הנראה שנים ספורות לפני נישואיו בזיווג שני, שארעו בורשה בשנת תר"ט.

28. חידושים רבים בכתביו נזכרים נכתבו בקרינקי.

29. ניתן להוסיף בכמעין ראיה כי בספרו "כפות זהב", אשר היה מוכן לדפוס כבר בשנת תקצ"ג, השנה בה נמצא בקרינקי, מזכיר ר' יוסף הכהן את אביו כ"המנוח", ואולי מכאן ניתן ללמוד כי נפטר זה לא מכבר.

30. הדבר מצוין אף במצבת בנו הרה"ג ר' דניאל אביגדור שנשמן בקובנה. עליו להלן.

ניתן לשער שנפטר קודם שנת תרי"ח, שכן במרשם אוכלוסין בקרינקי ב-1858, נזכר שם בנו דניאל אביגדור כ'ראש משק הבית'³¹. שלוש שנים לאחר מכן, בשנת תרכ"א, היה ר' דניאל אביגדור כבר לאחר נישואיו והתגורר בקולנה, מקום בו גר חותנו³².

ר' יוסף הכהן היה דרשן ידוע ומפורסם, כפי שנוזכר אף בהסכמות לספרו, והיה תלמידו של המגיד המפורסם ר' יהודה ליב בעל ה'אפיקי יהודה', שמובא רבות בספרו. ספרו "כפות זהב" נדפס בשנת תקצ"ו, ומובא רבות בספרות דרשני ליטא בדור הבא. במצבת בנו, ר' דניאל אביגדור, נזכר חיבור נוסף בשם 'אלף כסף', שכנראה לא בא בדפוס.

בספרו "כפות זהב" מצוין כי היה בדעתו להדפיס מחידושי אבותיו שבידיו, בשם "ענף עץ אבות".

מבני משפחתו ידוע בנו הרב ר' דניאל אביגדור הכהן רבינוביץ, שכאמור לעיל התגורר בקולנה. הוא היה ת"ח מופלג מגזע היחס, אשר ביכר לעסוק במסחר³³, ונפטר בשנת תר"ע³⁴.

בניו של הרב דניאל אביגדור היו הרב ר' יוסף שהיגר לארה"ב, ר' אשר שנפטר בצעירותו³⁵. בתו דינה, היתה אשת הרה"ג ר' אברהם מקובצקי, רבה של חרקוב, עליו ראו להלן בקובץ. בתו כלומה היתה אשת הרה"ג ר' אביגדור ביאלוסטוצקי, רבה של ידבבנה³⁶.

נראה שהיו לו מספר ילדים נוספים. כך בהמגיד כ"ב אלול תרל"ב נתפרסמה ידיעה על טביעת שני בחורים בביאלסטוק בני י"ד, ממשפחות נכבדות, האחד הינו בן ר' שמעון היילפרין חתן הרב ר' משה בכרך (בן הגאון ר' יהודה בכרך בעל נימוקי הגרי"ב) והשני בן דודו [בן אחות אביו] מזבלודובה "נכד הכפות זהב". מכאן שהיתה

31. בנוסף, לר' דניאל אביגדור היה בן שנקרא בשם אביו, שמספר רב של ידיעות ממנו נדפסו בעתונות העברית בשנים תר"ם-תרמ"ה, כאשר היה לאחר נישואיו והתגורר באבגוסטוב. מכאן נראה שנפטר קודם לשנת תר"ך.

32. בתחילה עסק בהדפסת ספרים, כעולה ממודעה בחתימתו שנדפסה בעתון המגיד ביום 1861.4.6, בה מודיע על מספר ספרים שהוציא לאור. הכתובת שניתנה הינה של ר' יצחק הכהן מקולנה, ויש לשער שהינו חותנו.

33. בספר זיכור של קהילת ידבבנה, מסופר כי ר' דניאל אביגדור, היה תושב קולנה, אך עסקיו היו בקובנה, שם שמש כפקיד בבית מסחר גדול, והיה פוקד את ביתו בקולנה בחודשי ניסן ותשרי.

34. על מצבתו בקובנה, נכתב: פ"נ הרב ר' דניאל אביגדור הכהן בהרב הגאון ר' יוסף ז"ל אב"ד דק"ק זאבלודאווע קרינעק וויסאקי ליט' ושם מנוחתו כבוד מחבר ספר כפות זהב וספר אלף כסף בהרב הגאון ר' אשר ז"ל אב"ד דק"ק קרינעק בהרב הגאון ר' אביגדור אב"ד דק"ק ברעזי בעל אחותו של הגאון הגדול בעל השאגת ארי' ועוד למעלה בקודש אשר עמל ויגע הרבה בתורה והי' כאחד הגדולים אך לא רצה להנות מעולם מכתרה של תורה רק הצנע לכת עם ד' ועליו נאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך לעולם הבא נפ' יום ו' ט"ז תשרי יום שני דהג הסוכות שנת תר"ע תנצב"ה.

35. ידיעות פרי עטם הובאו בעתונות היהודית בתקופה ההיא

36. עליו באריכות בספר 'זיכור' של ידבבנה.

לו בן שככל הנראה נישא לבת משפחת היילפרין הרבנית מביאלסטוק³⁷.

במרשם קרינקי המובא לעיל נזכר לצד בנו ר' דניאל 'אחיין' בשם יצחק בן אליעזר רבינוביץ, בן 17. מכאן שככל הנראה היה לו בן נוסף בשם אליעזר.

ייתכן והיה לו בן נוסף בשם יהושע העשיל, שכן ברשימת ה'פרענומענראנטין' של הספר 'לשד השמן' שנדפס בורשה בשנת תרל"ט נזכר בין תושבי ורשה 'יהושע העשיל כהן בהרב ש"ב בהמח"ס כפות זהב'.

להלן נדפס אחד מן הדרושים שבספרו, שיצא לאור במהדורה חדשה אי"ה, העוסק בעניין שהזמן גרמא – עניני הגלות והנחמה.

דרוש השמנה עשר עבותות הזהב

ענף עץ אבות שורש פורה ראש לבאר קצת מהנהגותיו ית', כי גם הרע אשר אנחנו מביטים בו, לא לנו להבין בו, אלא כי ממנו נקח רמז כי התשועה קרובה לבא, וגם הטובות גם הרעות כולם קשורים בעבותות אהבה. וכמו שהטוב הנגלה יראו כל בשר כי חיות הנה מרפא לנפש וטוב למאכל, כן כל משפט הרעות כל עוד שיכבד משקלם הן הנה היו לכל איש מצוק למופת כי אחריה הטובה רעותה מובאת לו. על כן פי יקבנו בשם הנזכר.

א. (במדבר רבה פרשה טז³⁸) אמר הקב"ה לישראל שתי צווחות צווחתי מפניכם, עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי³⁹, סופכם שתצווחו ארבעה בשעבוד מלכות, עד אנה ד' תשכחני וכו' עד אנה תסתיר וגו' עד אנה אישית עצות וגו' עד אנה ירום וגו'⁴⁰ ע"כ. והקשה שבזה המאמר הוא, מכח אמרם ז"ל⁴¹ וכי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא ע"כ, ומאחר שצווח מפניהם שתי צווחות לא היה ראוי גם להם אלא לצווח שני צווחות בלבד, והני ארבעה כנגד מי. ולהבין דבריהם אזנינו תשמענה דבר עוד מדבריהם ז"ל (רבה איכה פסוק תבא כל רעתם⁴²), חטאו בכפלים, דכתיב⁴³ חטא חטאה ירושלים וגו', ולקו בכפליים, דכתיב⁴⁴ כי לקחה מיד ד' כפליים

37. לפי גיל הבחורים, אינו יכול להיות בן ר' דניאל אביגדור, שאף גר בקולנה.

38. אות כב.

39. במדבר יד, יא.

40. תהלים יג, ב-ג.

41. ברכות ה, ב.

42. בסוף פרשה א.

43. איכה א, ח.

44. ישעיה מ, ב.

בכל חטאותיה, ומתנחמים בכפליים, דכתיב⁴⁵ נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם ע"כ. ודברי הפשטנים לעו לבאר הדברים על מתכונתם. ואשר אנכי אחזה בזה הוא, כאשר נשא עין אל מאמרם עוד (רבה איכה פסוק על זה היה וגו'⁴⁶) על זה היה דוה לבנו, ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר האשה הזאת על ידי שפרשה מביתה ב' או ג' ימים קורא אותה התורה דוה, הה"ד⁴⁷ הדוה בנדתה, אנו שפרשנו מבית חיינו ומבית מקדשנו כמה ימים וכמה שנים על אחת כמה וכמה שנקראין דווין, לכך נאמר על זה היה דוה לבנו, למה, על אלה חשכו עינינו ע"כ. נמס כל לב לדעת עומק הכוונה במאמר הזה, כי אין פותר אותו לפי פשוטו של מקרא אם לא בדרך טעות סופר עיין עליהם. ואשר ראו עיני בכוונתם ז"ל הוא, כאשר נמתיק סוד בתחלה לדעת ההבדל הנכון שבין מלת **כאב** ובין מלת **דוה**, אשר לא מצאנו עוד שום אחד מהמחברים מדבר מזה, ומרוח ביתנו נדלנה.

ב. ומענין ייחוסם אל אברי הגוף אדמה כי ככה הבדלם, מצינו לגדר **כאב שנתייחס אל כל האברים בכלל, כמו⁴⁸ ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים, וכן⁴⁹ אך בשרו עליו יכאב, שאין פירושהם כאב לב אלא כאבי של שארי אברים, אבל עיקר שם דוה, הונח על הרוב על כאב לב בלבד, כמו⁵⁰ כל ראש לחלי וכל לבב דוי, או⁵¹ מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי, וכן⁵² רבות אנחותי ולבי דוי. ומזה נלמד להבין ההבדל שכיון הכתוב ביניהם, והוא כי האדם ירגיש הכאב והדאבון בשני פנים, אם מעצמו ממש או מזולתו, והיינו כי הכאב העצמי הוא בהיותו מרגיש צער בעצם, כגון נשברה ידו או נקטעה רגלו והדומה לזה, מלבד מה שיכול להצטער על עניניו בלב בלבד, אבל גם יכאב עליו גם יתר האברים בהיות הקלקול תלוי בהם. אמנם כאב הזולת הוא בהיותו רואה קרובו וגואלו או רעהו האוהב לו נגש ונענה, הנה יכאב לבו עליו ומצטער על צרותיו, וא"כ הבדלם נראה לכל, כי הרגשת כאב העצמי יתכן בכל אבר מרמ"ח איבריו, אמנם הרגשת כאב זולתו אינו אלא הרגש בלב בלבד. ומכאן מה שיחסו הכתובים תואר כאב אל כל האברים בכלל, הנה ידענו מזה שלא נאמר אלא על כאב העצמי, ותואר דוה הבא בכתובים על הלב לבד נאמר בו שהוא מכווין אלא להרגשת כאב הזולת שעקרו ומקורו מה שהלב מרגשת בו*. וכשנבחין מענין הגלות ומה שקרה לכל העם בצאתם מירושלים, אם היה להם הצער וההרגש המתואר בכאב או בדוה, אנו צריכין לבאר בזה ענין עמוק, ומזה יבא אל נכון כי גם שניהם היו אתם.**

45. ישעיה מ, א.

46. איכה ה, יז.

47. ויקרא טו, לג.

48. בראשית לד, כה.

49. איוב א, כב.

50. ישעיה א, ה.

51. ירמיה ת, יח.

52. איכה א, כב.

* זר זהב

א. ובוזה יש לכיין דברי הכתוב⁵³ כמה שאמר תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כי רבות אנחותי ולבי דוי ע"כ, שמאמר כי רבות אנחותי הבא בכאן אינו אלא במקום דהאי וא"כ קשה מאוד להבין מה זה נתינת טעם, הא למה הדבר דומה לאחד נקנס ממנהגי העיר עבור מעשיו הרעים ויבא אח"כ להתנצל לפניהם ולבקש חזקת הקנס מטעם ההפסד שייגיע לו מזה, היתכן שיועילו דבריו הרי כל השומע יצחק לו מכיון שעיקר כוונת הקנס הוא בכדי להזיקו למען לא יוסיף להזיד עוד. האומנם לפי מאמרם ז"ל כל המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה⁵⁴, הרי דבריו מבוארים כי המתפלל על עצמו הרי הוא מרגיש גדר כאב והמתפלל על חברו מרגיש גדר דוה, ושוכח כאב עצמו שלכן ראוי לרחם עליו (ובארנוהו דרוש שלפני זה אות ט' ע"ש) על כן אמר תבא כל רעתם וגו' ועולל למו וגו', ומה טעם, כי רבות אנחותי, כלומר הרי כאב עצמי עצום מאוד עד למרבה, ואומנם, לבי דוי, כי שכחתי את שלי אבל אינני מצטער אלא על הזולת. ולכן הריני בגדר המתפלל על חברו והוא צריך כו' שנענה תחלה.

ג. הנה מגדר הכאב לא הוצרכנו לבררו, כי הכתובים מספרים ענינם, וכל מגילת קינות מלא מזה וספר ירמיה, זולת לבאר גדר דוה, אנו צריכים להתבונן בתחלה על מאמר גלות השכינה הרגיל בפי חז"ל (בהרבה מקומות⁵⁵) ובפתיחתא איכה רבתי (פתיחת על ההרים אשא בכי וגו'⁵⁶) זה לשונם והוא אסור בזיקים⁵⁷, אמר רבי אחא כביכול הוא והוא אסור בזיקים, ודכוותיה כתיב⁵⁸ ואני בתוך הגולה ע"כ. ולהגיע עד תכלית דבריהם, מה הוא לו ית' בענין הגלות, נאמר בתחלה כי מן הידוע בהבדל בקיום התורה בין אם היו ישראל שרויין על אדמתן לשל עכשיו הוא ממש כי נגרע חלק הקיום קרוב למחציתו, יש מהם מצות התלויות בארץ והלכות טומאה וטהרה ועוד הרבה אשר בעונותינו בטל התמיד (כתוב בשל"ה⁵⁹ הובא בפרמ"ג א"ח בהקדמה בגלות מרמ"ח מ"ע חייבים קכ"ו ומן שס"ה לא תעשה חייבים רמ"ג, סך הכל שס"ט ע"ש), איפא הרי חסר לנו משלמות הנפש המעותדת מטבעה לקיים כל התורה בכללה, מלבד מה שגזרו עליהם מן הגזרות נבוכנצר הקים צלם

53. איכה א, כב.

54. ב"ק צב, א.

55. במדבר רבה ז, י; קהלת רבה ד, א; איכה רבה א, יט ובכ"מ.

56. אות לד.

57. ירמיה מ, א.

58. יחזקאל א, א.

59. דף רס"ד ע"ב בהג"ה.

בבקעת דורא⁶⁰, בימי דריוש גזרו שלא להתפלל⁶¹, ועוד המבואר בדברי רז"ל (תענית⁶² ומעילה⁶³ וברבה בהרבה מקומות⁶⁴) אשר על צוארנו נרדפנו בכמה גזרות קשות להעבירנו על דעת קונינו, ומצד זה נבא אל ענין גלות השכינה.

ד. אמר הכתוב⁶⁵ בכל צרתם לא צר ע"כ, והקרי בוואו, לו צר. ולבאר דבריו איך יהיו שניהם כאחד טובים, והרי הם שני הפכיים. ואמנם הענין בזה הוא, כי הדבר דומה דוגמת האב אשר בנו הקטן עומד מחליו, שהרי מחובת האב הוא לשמרו מאכילה גסה, ואמנם מטבע הבן להיות תאב לאכול הרבה, וכל איש לאחר החולי הרי זה דומה כמו שאחזו בולמוס, וזה דבר קשה לו בעצם ומזיק לו כאשר מעט או הרבה יאכל יותר מן הצורך. ויהי כפעם בפעם והנה התנוק הזה תאב לאכול, ואביו מכלכלו במדה במשורה, לפעמים גוזל האב מאכלו מיד באמצע אכילתו ולפעמים טומן ידו כאלו אין לו מה ליתן. והנה היום הבן ראה דבר מאכל ופת לבו להשיג המאכל ההוא. ואביו ראה כי חפץ הבן במאוד הצניע ממנו. ויבך הבן ההוא הרבה מאוד. ולא יכול אביו להתאפק לקול בכייתו ויבך גם הוא על צוארו. האם נוכל לתמוה על אביו למה בתחלה הצניע את דבר המאכל ואח"כ הוצרך לבכות עם בנו, יתן לו את כל מבוקשתו ולא יצטרך לבכות עליו. אבל באמת אף שגם שניהם בוכים, מכל מקום אין בכיית כל אחד שוה, כי הבן בוכה על דבר המאכל אשר לא נתן לו, ואולם האב ישחק לזה, כי זה בעצם לטובה רבה יחשב, אבל הוא בוכה על עיקר הדבר, כלומר מדוע הוא חולה עד שהוא נצרך לרפואות כאלו, למנוע ממנו מרבית אוכל, מוטב אלו היה בריא, ולא היה צריך לזה, אדרבא היו נותנין לו כל מה שלבו חפץ. ואף אנו נאמר, כי אף שידענו שעולם חסד יבנה, ורצונו ית' להיטיב לזולתו, עם כל זה ימנע לפעמים אור הטובה מאיזה אדם, והיינו מטעם שהסתכל הבורא כי זה יזיק לו, והנה העם בוכים למשפחותיהם על דבר הטוב החסר להם, וכביכול גם הוא ית' עמם בצער, אמנם אין צער שניהם דומה זה לזה, כי האיש המצטער הנה הוא רוצה לקבל הטובה ובעודה בכפו יבלענה, וכל עיקר צערו הוא על העדר הטוב והערב לכד, משא"כ האל ית' הרי הוא שמח בהעדר טובתם, כיון שזו היא תקנתם, אבל צערו בזה מדוע נחלו חולי הנפש עד אשר לא יוכלו לעמוד בנסיון העושר, מוטב אלו היו צדיקים גמורים והיו נוחלים שני עולמות. א"כ אף שהוא מצטער עמהם, עם כל זה בצער שהם עסוקים בו (היינו בהשגת הטובה) אינו עסוק עמהם, ולכן יפה אמר הכתוב בכל צרתם (שהם מצטערים) לא צר, אדרבא שמחה היא לפניו, ועם כל זה בכל צרתם לו צר, שהוא מצטער על מעשיהם

60. דניאל ג, א.

61. דניאל ו, ח.

62. דף יח, א; כח, א.

63. דף יז, א.

64. בראשית רבה מד, יז; שמות רבה נא, ז; ויקרא רבה יג, הובכ"מ.

65. ישעיה סג, ט.

הרעים שגרמו לכל זה.

ה. נמצא בין כך ובין כך כביכול כשם שאנו בצד, אף הוא מצטער, והוא והוא שקראו ז"ל גלות השכינה. ומן המבואר בכל ספרי המוסר כי אנו מחוייבים לצער עצמנו על גלות השכינה, וא"כ הרי זה הצער מגודר אצלנו דוה, ואנחנו לא נדע מה נעשה מאחר שנמצאו לנו ההרגש המתואר כאב וגם אותו המתואר דוה, על איזה מהן נצטער תחלה ואיזה מהן נשים עיקר ההרגש בלבנו. על זה בא ר"א בנו של ריה"ג ולמדנו מכח קל וחומר שאך אל זה נביט להצטער עליו, היינו על גלות השכינה אשר אנו מתוארים עבורו דוויין, והיינו כי האשה הזאת אינה רואה דם אלא א"כ ראשה ואבריה כבדין עליה⁶⁶, וא"כ הרי מרגשת כאב עצמי, אלא שנמצא לה ג"כ הצער המתואר בדוה, היינו לפי שהיא פירשה מבעלה, ויודעת שבעלה מצטער על זה, ושוב חוזר הצער אליה מה שמצטערת בצערו של בעלה. והכתוב קורא אותה דוה, הרי השמיט הכתוב תואר כאב המרגשת בעצמה ממש, ולא קראה כואבת בנדתה, הרי מוכרע הדבר כי ראוי להצטער על אחרים יותר מעל עצמו. ואלה דברי בעל הדרש אשר עמד על מסלת לשון הכתוב, שאמר על זה היה דוה לבנו, ולא אמר כואב לבנו, לכן דרש כאן קל וחומר, הרי האשה הזאת (יש לה כאב עצמה, והיה ראוי לקרותה כואבת) אלא על שפרשה מביתה (כלומר מבעלה, ויש לה צער על שבעלה מצטער) הכתוב קורא אותה דוה, שזה מעיקר חיובי התורה שיהיה האדם מתפלל על אחרים אעפ"י שהוא צריך לאותו דבר, ומעתה אנו שפרשנו מבית חיינו כו', כי מן החורבן הזה נמשך שכביכול גם הוא מצטער עמנו, על אחת כמה וכמה, שנקראו דוויין, כלומר שלא נחקור בצער עצמנו אלא על גלות השכינה בלבד, ולכן היטיב אשר דבר לסיים על זה, למה, על אלה חשכו עינינו.

ו. ובטורם כל אבינה בכתוב אשר עליו סמך בעל הדרש יסודתיו, אשר כה דבר⁶⁷ על זה היה דוה לבנו, על אלה חשכו עינינו, על הר ציון ששמים וגו' ע"כ. ונבאר מתחלה אמרם ז"ל (איכה רבתי פסוק תבא כל רעתם⁶⁸) חטאו בעין, דכתיב⁶⁹ כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עיניים, ולקו בעין, דכתיב⁷⁰ עיני יורדה מים, ומתנחמים בעין, דכתיב⁷¹ כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון ע"כ. תלו הכל בעין, אף שלכאורה אין הדבר כן, כי מה שאמר עיני יורדה מים, הרי לא העין לקתה אלא מאחר שכל אברי הגוף מרגישים העין היא כלי להוצאת

66. נדה ט, א.

67. איכה ה, יז-יח.

68. סוף פרשה א.

69. ישעיה ג, טז.

70. איכה א, טז.

71. ישעיה נב, ח.

הדמע, גם הנחמה אינה בעין, אלא שכל הגוף מרגיש התענוג ונהנה בראותו על ידי העין שהיא כלי מסוגלת להיות חוש הראות מתפשט על ידה. ואשר אחזה אנכי בכוונתם ז"ל, הוא בהבין דברי הכתוב בכללו (מענין הנחמה) שאמר⁷² קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו, כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון ע"כ, שמליצת כי עין בעין היא קשה ההבנה, ולא היה לו לומר אלא עין ועין (ועיין מפרשים ז"ל שרצונם לומר ע"ד הכתוב⁷³ פנים בפנים דבר וגו', ואנו אין לנו אלא מה שעיינו רואות). ויראה לדעתנו כי הדבר ידוע שהאבר המכונה באדם בשם עין, אין לו בעצמו סגולה להיות מרגיש המוחש והתמונה העומדת לפניו, אלא שעל ידי בהירותה תושג המוכב אל השכל המשקיף כל דבר ע"כ החכמה והנפש המרגשת בכל זה. וז"ל הרב מהר"ע (שער כט⁷⁴) נתבאר בספר הנפש⁷⁵ וזולתו והוא להיות בת עין כמראה מלוטשת נעדרת הגוונים והמראות כולם, ולכן תקבל כל מראה וכל גוון שתעמוד לפניו, ומזה יתחייב שאם יהיו הדבר המוכב נסתר בחושך לא יראה במראה כי אז אין לו גוון ולא שום תמונה עכ"ל (ומטעם זה נקראת עין, מלשון והנה כסה את עין הארץ⁷⁶, כלומר המראות והתמונות מושגים על ידה). ומאחר שכנה הכתוב להשגת החכמה בשם ראייה, כמו⁷⁷ ולבי ראה הרבה חכמה, הנה נקרא אנחנו לאותו הכח הרואה את כל אלה בשם עין גם כן.

ז. ומבואר מזה שיש באדם שני מיני עיניים, האחת עין הרואה בהבלי העולם ותעתועיו, המשגת ראיית הדברים המוחשים שאין בהם ממש, והשנית היא העין המיוחדת להסתכל בכל דבר שבקדושה ועיניים שכליים במראה ובחדות. ונשכיל על דבר מדוע תשמש העין הגשמית בעולם יותר מן העין הרוחנית, כי כל אדם רואים מוכבים הגשמיים (לכד אשר עור נולד מבטן אמו) ואלו אותה ההשגה האלהית מי אשר אתנו לראות באור פני מלך חיים, אין עוד נביא וחווה וכו'. ונאמר כי חז"ל בארו זה במה שאמרו (איכה רבה פסוק על אלה⁷⁸) עיני עיני יורדה מים א"ר לוי משל לרופא שחשש עינו אחת, אמר עיני תבכה על עיני כו' ע"כ, שכוונתם מבוארת, בשגם אם נאמר שעל ישראל דבר הכתוב (ע"ש שמסיים שמאמר עיני עיני על הקב"ה נאמר, ואנחנו נתפוס דברי בעל הדרש כי מאמר עיני עיני סובל פירושו עיני תבכה על עיני), והיינו כי עין הגשמי הוא מעור עין השכל, כי במה שהיא רואה ורודפת אחרי תענוגות בני האדם וממלאת תאותה בעולם הזה, מזה יטמטם הלב ויחלש השכל ויתעור מראות מאורות אשר ברא אלהים, וכמ"ש הרב מהר"ע (שער כב בביאור פסוק צופיה

72. ישעיה שם.

73. דברים ה, ד.

74. בתחילתו.

75. פרק ז.

76. במדבר כב, ה.

77. קהלת א, טז.

78. פרשה א, אות נא.

הליכות וגו') וז"ל אמנם כאשר ישתדל אדם בהחזיק המאור הקטן כל עוד שהוא הולך ואור כן יחלש וכן יכבה אור המאור הגדול כו' עכ"ל. ועל הדבר הזה לן יאות למיבכי, על אשר חשכו הרואות בארובות השמים. ואמנם הכלי אשר על ידה יכבה האדם היא העין הגשמי, לכן אמר הכתוב עיני (שהיא העין הגשמי) היא תבכה על עיני, על קלקול עין השכל, כלומר היא קלקלה את עין השכל, והיא תהיה נדונית ג"כ ותבכה על קלקולה. מעתה המקלקל עיניו לתור בהם אחרי ההבל, הרי עין השכל דומה לפקח שפרשו מסוה על אור עיניו שבוודאי לא יראה אור, כמו כן כאשר פרש אותו עין הרואה בשפעת עולם הזה את עננו למסך לא תוכל לנצוץ קוי האור שלה דרך עליהם. והנה הראשונים אשר מעדו קרסולי העין רואה דרך האתרים לתור אחרי עיני עולם הזה, על כן היו עיני השכל שלהם צופה ומביט דרך הגוף בכל חכמה עליונה ורואים מסוף העולם ועד סופו, לא כן אנחנו עושים פה היום הרכבנו עין הגשמי לראשנו ותהי לכסות עיניים עיני השכל, על כן תפוג תורה ואין אתנו יודע עד מה.

ח. נמצינו למדין מזה כי עין שלמטה הגשמיית כשמלה פרושה על עין הבודלח השכלי, והיא נתונה לה מתחת, ואם עין הגשמי אור בהיר הוא אז גם עין השכלי תהל אור, ואם היא מוגשמת ומזוהמת עבה וגסה כמשוכת חדק לא תוכל עוד עין השכל להציץ מחרשים ולהשיגח מן החלונות כוין דפתיחין לה מלעילא. ואם כן נתארנה בשם עין בעין, כלומר עין תוך עין. והנה לעתיד אנו מובטחים שתמלא הארץ דעה את ד', וישליכו איש אלילי כספו ואלילי זהבו, ויטו כולם שכס אחד לעבדו באמת, וא"כ תתחיל אז העין הקדושה לשלח נצוצותיה וקויה דרך העין של חול, ושוב יהיה נאמר כי עין בעין יראו, תחת אשר עד עתה הלכו חשכים ולא ראו אור, עתה יראו אור בהיר. ואיפא מעתה כוונת הכתוב בכללו מפולשת מאוד, כי זה אינו צריך לפנים שאותו החילוף שבעתיד מצד הוויית הזמן מרע לטובה אין זה עיקר השמחה, כי לשחוק שכמותה יאמר גבר ירא ד' מהולל, ולשמחה כזו מה זה עושה, אלא עיקר השמחה על מה שישכילו בעבודת ד' כל הימים, ואז יחזו בנועם ד' ועין השכל צופה ומביט עד למרחוק, ולכן אמר קול צופיד נשאו קול (רנה ותודה) יחדיו ירננו (ישישו בשמחה), וה טעם ברכה זו, היינו מטעם כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון, אשר על זה ימלא שחוק פי הצדיקים וישמחו ישרים על השגה הזאת. אשר לזה כיון בעל הדרש באומרו (לעיל אות ו') חטאו בעין, רצונו לומר נגד עין השכל, ומשום כי גבהו בנות וגו' ותלכנה וגו' ומשקרות עיניים, וא"כ כאשר השליטו עין הגשמי בעיני עוה"ז הרי חטאו בעין השכל כי החשיכו מאורה, ונגד זה לקו בעין, כדכתיב עיני עיני יורדה וגו', כלומר העין הגשמי הרי עתה היא בוכה ומיללת על עין השכל ההוא, ומתנחמים בעין, דכתיב כי עין בעין יראו, שיתגלה ויחזור מאור עיני השכל לקדמותו. והנה בעת החורבן אשר קרה להם צרות מצירות המכלות עיניים הגשמים ומדאיבות בשר, וגם על דבר אשר נמשכו בחטא ונחשך עין השכל ג"כ, נאמר עליהם חשכו עינינו (בלשון רבים), שתי עיניים כאחת, הגשמי והשכלי, על כן היטב הכתוב בדבריו ואמר על זה היה דוה לבנו, כלומר מרגישים צער המתואר בדוה, והיינו חזרת צערו ית' עלינו, והטעם בצערו, כי אנחנו פה על יד דרך אשר חשכו עינינו, גם עיני השכל נתעורו ולכן הוא ית' עסוק בצערו על זה ואנו לבנו דוה על צערו זה, והכל נמשך על הר ציון ששמים וגו' (וכמבואר

אות ג'). ועל כן ר"א בנו של ריה"ג, כאשר הביט אל דברי הכתוב על זה היה דוה לבנו, והכריח מתוך קל וחומר שהכוונה בזה שאנו מחוייבים להצטער באותו הצער המתואר דוה, שהוא גלות השכינה, שאל על זה למה, כלומר מה צערו של צדיקו של עולם בענין הגלות, והשיב, על אלה חשכו עינינו, כי עיקר צערו על ביטול התורה והמצוה, וחשכו עיני השכל אשר מחוזה שדי לא יחזו עוד, והוא הגלות אשר לשכינתו כביכול.

ט. ומכח זה נדעה גם מאמרם חטאו בכפליים וכו' (שעמדנו לדעתו אות א'), והיינו כי מאחר שבזמן הגלות עברו על ישראל כמה גזרות לבטל תורה ולעבור על אשר לא צוה ד' לעשותו, א"כ החטא הראשון שחטאו ונתחייבו עליו גלות הרי הוא חטא כפול, כי בסעיפיה פוריה⁷⁹ פרי חטאת און, אשר יחטאו עוד להלן אחר גלות, והרי היא מושכת עצמה ואחרת עמה. ולפי זה יתבאר הנמשך שאמרו ולקו בכפליים, והיינו כי ישאל השואל על זה מאחר שכיון שגלו הם מוספים חטא על פשע הראשון, ואיפא מתי קץ הפלאות, ואיך יתכן באיזה זמן שתגיע להם התשועה הגדולה, מכיון שבגלותם ג"כ חוטאים וא"כ הרי זה לזה כקודם ונמשך, החטא מחייב הגלות והגלות גורם לחטא. ולהשיב על שאלה זו אומר אני בשנבין תחלה דבריהם ז"ל⁸⁰ אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה ע"כ, שמשמעות המאמר כאלו בטול תורה הוא העון היותר פחות, שכשלא מצא עון לתלות בו אז בהכרח תולה בבטול תורה, ובאמת אינו כן, שהרי אמרו⁸¹ ויותר הקב"ה על ע"א ג"ע ש"ד ולא ויותר על מאסה של תורה, משמע שהעון הזה הוא היותר חמור. והנה רש"י ז"ל כאן פירש, פשפש ולא מצא עברה בידו שבשבילה ראויים יסורים הללו לבא עכ"ל, יראה שנשמר מקושיא זו, ורצונו לומר כלומר כשרואה שהיסורים הם גדולים ורבים מאוד עד שלא יכילם שום עון, אז יתלה בביטול תורה שהעון גדול מנשוא וראוי לכל העונשים שבעולם. וא"כ כוונת רש"י ז"ל, נאמר בכוונתו ענין עמוק יותר קצת.

י. הא למה הדבר דומה, לאחד שהיה קפדן ביותר, מקפיד על שלו אפילו על פחות משהו פרוטה, וכל הנוגע בו כאלו נוגע בבת עינו, אינו מבחין בין טובה לרע, מבזה וכועס על כל מי שיהיה מזלזל בו, כעם ככהן ננקלה כנכבד. לימים קרה לו מקרה בלתי טהור כי עשה נבלה בישראל. ויתוועדו ראשי עם בחדר הקהל לקונסו על מעשיו. ויהי כאשר לקחו הערבון ממנו היטב חרה לו, ויבא גם הוא להתיצב בתוכם בחדר הקהל ויקללם ויבזם ויתנם לחרפות. הנה הדבר ידוע כי עבור זה הדבר בעצמו ראוי לקנסו שנית, כי מי שלח ידו להבזות פרנסי הדור בחדרם ונקה, ויהיו נדונים בעצמם מה לעשות עמו, כי הרי הם לא יפטרו ממנו לעולם, כי גם אחר הקנס השני

79. ע"פ ישעיה יז, ו.

80. ברכות ה, א.

81. בדפוס מצויין "נדרים דף פא", ואינו שם. נמצא בפתחתות לאיכה רבה.

ישוב לחרפם שנית כמשפטו וטבעו, ושוב יתחייב קנס, וא"כ ישוב גם בפעם השלישי לעשות זר מעשהו, ושוב לא יחדל הקנס לעולם. ויהי ביניהם איש אחד חכם, ותהי עצתו אמונה לאמר נשימה נא ערך הקנס ויושת עליו כמה חייב הוא ליתן עבור הזלזולים האלו, ונשלחה הפעם לקחת ממנו כסף משנה, וא"כ במחציתו יופטר עבור החרפות הראשונים והמחצית תהיה עבור החרפות האחרונים. והנה שם (דף הנ"ל⁸²) אמרו איזה הוא יסורין של אהבה, כל שאין בהם בטול תורה ע"כ, מוכיחים דבריהם כי היסורים שיש בהם ביטול תורה הם היסורין תוכחות על עון, וא"כ גם על דבר ביטול תורה יהיה נתפס אח"כ על מה שגרם לעצמו בחטאו הראשון להיות על כרחו בטל מן התורה. ולמען לא יהיה עונשו חוזר חלילה, לכן זה דרכו ית' להעניש בעונש אחד גדול מאוד המספיק לשניהם, מחציתו נגד החטא שחטא כבר והמותר יכפר לו על דבר ביטול התורה דהשתא בשעת קבלת עונשו. והוא שאמרו אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, אולי חטא גדול הראוי לאותו העונש, וא"כ מה שהוא מבטל תורה כעת עוד חזון למועד לגבות ממנו בפעם אחר, אמנם אם פשפש ולא מצא, כמו שפירש"י, איזה עון שיהיה ראוי לאותו העונש, כלומר שהעונש גדול מן העון שיש לו לתלות בו, יתלה בבטול תורה, מכיון שהוא בעת עונשו מבטל תורה, ולכל יהא נתפס אח"כ לכן הענישו ד' בפעם אחת ולא יצטרך לשנות לו שוב שנית.

יא. וגם דברי הכתוב⁸³ דברו על לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה ע"כ, מסכימים כפשוטם למה שכתבנו. והיינו שרצון הנביא ז"ל לסתור דעת השואלים אותה השאלה בנדון הגאולה איך היא יכולה שתבא (כדלעיל אות ט'), ואמר דברו על לב וגו' כי מלאה צבאה, כבר נשלם זמן הגלות (ואע"ג שכלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בכפרת עונותיהם), כי נרצה עונה, כבר נמחל להם עונותיהם (ואמנם אם נרצה לדעת איך יתכן, והלא זה לזה קודם ונמשך) לכן אמר כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה, עונש כפול, וא"כ מחציתו מספיק על לשעבר ומחציתו מספיק על מעשה דהשתא, באופן שהורצו כולם. וא"כ אחר שבאר בעל הדרש מתחלה חטאו בכפליים, שתלה החטא בעונש והעונש בחטא, א"כ הוכרחו ללקות בכפלים, שאלולי כן אין כאן מקום לנחמם, ואמר ומתנחמים בכפלים, כלומר מלבד מה שיפטרו ויצאו מידי עונשי הגוף הנה כבוד ד' נגלה עליהם (כמאמר כי עין בעין יראו, דלעיל אות ח'), אשר יאמר אלהים אליהם פנים בפנים. והם מאמרים מוכרחים חתוך לשון הכתובים, כי באומרו חטא חטאה ירושלים על כן לנדה היתה, ירצה כי ירושלים היא החוטאת על כן (כלומר בעבור) לנדה היתה, לטלטול היתה, אשר זה גרם לה שתחטא, וא"כ חטאו בכפליים ג"כ מכח שאמר הכתוב כי לקחה וגו', ומתנחמים ג"כ בכפליים מכח שאמר נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, כלומר הנה דברו אתכם אשר זהו ענין נחמה נפלאה, והשנית כי מלאה צבאה וגו', שזו היא נחמה כפולה.

82. בברכות שם.

83. ישעיה מ, ב.

יב. ומזה נבא אל המאמר הוקם על (ראשית הדרוש), כאשר נתבונן אל השתי צווחות שצווח הקב"ה מפנינו, ואמר עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי וגו', שלכאורה צווחה אחת היא זאת, אלא שהענין כפול. ואמנם אמשול לכם משל למה הדבר דומה, לאיש אחד שוע ונדיב, נכבד בדורו, אשר בנו לא הלך בדרך טובים ויעש הרע, מעשה אשר לא תעשה בישראל, עד כי קמו רועי העיר ומנהליה, כולם נקבצו באו אל מקום המשפט לדונו שם מה קנס יקנס עבור זה. אמנם נועצו יחדיו כי לא יתכן לעשות זאת בלתי ידיעת אביו, נקראנו ונשאלה את פיו מה יענה בזה. ויקראו לו ויציעו הדברים לפניו, כזאת וכזאת עשה בנך זה, חתוך הדין עליו למען כל העם ישמעו וייראו. ענה אביו לפניהם, אמרו אתם וכל אשר יצא מפיכם כן אעשה, אכופ כהגמון ראש בני לקיים דבריכם לבל יפול דבר ארץ. הם חרצו משפטו וענשו אותו מאה כסף. אביו אמר יהיה לרצון אמרי פיכם ואחרי דבריכם לא אשנה. הוא בא אל ביתו, וידבר אל לב בנו וימהרו לשלוח מאתיים כסף להנתן אל יד אמרכל הקהל לעשות בהם את אשר יאבו. המה ראו כן תמהו, מי נתן בלב אביו לקנסו בכפליים, הלא טוב היה בעיני אלהים ואדם אלו היה מקיים דברנו בלבד, וכי מטבע האדם לחפות על בנו והוא לא כן עשה, א"כ הוא ירא אלהי' (סר מרע) ומי הביאו עד הלום לקנס את בנו בדבר שלא צוינו ולא עלה על לבנו. ויהי כאשר שאלוהו על ככה, אף הוא השיב אמריו להם, לא הוספתי על השמועה מכפי אשר שמעתי מפיכם, ראיתי כן משפטכם אתם חרצתם עונש מאה כסף בעד עברה אחת לבדה, ואמנם אנכי מרגיש בזה שתים רעות עשה, הנה בחטאו אשר חטא, מלבד ענין החטא שעבר על דברי תורה, עוד נוסף על זה כמה נשבר לבי בקרבי בשמעתי על בני לא טובה השמועה, והבן המכעיס לאביו וממר ליולדתו, האם אין בזה עון אשר חטא, וא"כ דנתיו בכפליים, מאה כסף עבור כל חטא וחטא. ובמדרש דרש⁸⁴ כי כל ימיו מכאובים וכעס⁸⁵, זה הקב"ה שמכעיסים לפניו במעשיהם ומכאובים שמכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים ע"כ, וא"כ בכל חטא כפול בו שתיים רעות במגוריו, כי מלבד העון בעצמותו שהוא עובר על דברי הקב"ה הנה הוא ג"כ מכעיסו בזה, והמכעיס לאביו שבשמים היתכן שלא יהיה נחשב לו לעון. וזו שצעק עליהם וצווח מפניהם עד אנה ינאצוני העם הזה, כלומר שהם מכעיסים על פני תמיד, וגם גוף העברה שעד אנה לא יאמינו בי וגו'.

יג. למדנו מזה כי האדם בהיותו חוטא חטא אחד ראוי הוא לשני עונשים, כיון שיש בעצמותה שני מיני חטאים, העברה גופא, מה שעשה, כגון גזל ועריות ושאר מיני עברות, והשנית מה שהכעיס לאביו וממרה נוכח פני עליון. וא"כ כפי מה שהקדמנו, כי נקיון העוונות לא יוכל להיות אלא בעונש כפול המכפר על שתי מיני חטאים הבאים כאחת, אם הקודם ואם מה שאח"כ, ומאחר שעל כל חטא וחטא הוא ראוי ללקות שני פעמים, וא"כ הכפל מזה הוא ארבעה, וא"כ אין כוונת בעל הדרש להפליג מעונשיו ית' ולהגדיל מדת הדין הנמשך

84. בראשית רבה כו, ב.

85. קהלת ב, כג.

ממנו אבל כיון בזה לברר רחמיו וטובו עם בריותיו, שאף שאנו רואים הרעה מופלגת הרבה מאוד, אינה זעם וקצף אבל כוונה מכוונת בזה להיטיב אחריתנו ולמען נוכל לקבל טובה על ידה. שהענין מבואר הוא בעצמותו בדברי הנביא⁸⁶ מפי עליון לא תצא הרעות והטוב ע"כ, שהדקדוק בזה הוא ישן נושן, שהרעות אמר בלשון רבים והטוב בלשון יחיד. גם דבריו קשים מאוד, כי אם לא יעשה ד' אלהים דבר לא טוב ולא רע, א"כ מה מעשהו בזה העולם, האם עלה שמים וישב שם ואינו משגיח על בריותיו חס ושלום, לא תהא אמונה כזאת בישראל. והרבה קולמסים נשתברו בפירוש הכתוב הזה. ואענה חלקי בביאורו, שלדעתי הוא עפ"י ההקדמה המפורסמת (לעיל דרוש רתוקות זהב אות ד') שכל הרעות הבאות מפיו ית' על ידי השגחתו ממש אינם רעות מוחלטות רק מתוארים ברע על צד ההעברה, לפי שהלבוש ממנה קרוע ובגדיה פרומים, אבל בסתר כנפיה לוטה תחתיה טובה מופלגת. ועל זה האופן תאר הקב"ה את עצמו בשם רופא אומן, כאמר⁸⁷ כי אני ד' רופאך, לפי שהרופא אף בהיותו מכאיב החולה לפעמים, כמו בפתיחת העורקים וניזילת הדמים או בתחבושת השבירה ושאר סמים המרים לחיך יטעם לו, אבל לא לזה נתכוין הרופא בהשקותו את החולה, למען יימר לו בשתותו, אלא שכיון שהמרירות ישוב למתוק בפיו ויתרפא בסמים הללו, ממה שקרה לו בתמורת הדמים וניזילתם. וזו היתה עיקר הכוונה לרפא החולי ההוא, אלא שראה שאי אפשר לבריאותו שתחזור עליו אם לא על ידי הסממנים המרים, ולכן הוכרח להשקותו ממינים האלו, ולולא היה הרופא יכול להחלימו ולהברותו מסממנים מתוקים היה מבראו בהם ברצון גמור, וכן רצונו ית' הקדום ג"כ על זה האופן, שהכוונה המוחלטת היא הכל למבוקש טוב לתועלת, אך מדעתו ית' כי ממוג המקבל אינו יכול לקבל הטובה אם לא על ידי שידכאו תחת רגליו תחלה, ומאחר שראה כי לא יכול לו ויגע אל פיו עם אותה הרעה בראשונה המיוחדת לו למרק רעת המזג שבו, ואז אח"כ יבא לו הטוב והמועיל המרוצה לו ממנו ית'.

יד. ומעתה נחקור לדעת איך בשם נקרא את הרעה ההיא, מאחר שיש תקוה טובה ממנו. ומצאנו להרב מהרי"ע ז"ל (שער מ"ב) שכתב וז"ל הדבר אשר יעשה אותו האדם ברצותו בו מצד עצמו, הנה הוא יתחלף מאותו אשר יעשהו בעבור זולתו כו', וזה שהדבר הנדרש מצד עצמו הוא הדבר אשר יעשה אותו העושה על דרך האמת אמנם כשיעשהו לצורך זולתו הנה אף על פי שיתעסק בו לא יקרא הפועל ההוא על שמו כי לא יתואר מהות המעשה כי אם על שם תכליתו. אמרו חז"ל בנין נערים סתירה סתירת זקנים בנין, הוא מבואר שאם הבנין היה תכליתו לסתור הבנין ההוא יקרא סתירה לא בנין וכן בהפך כו' עכ"ל. ממרוצת לשונו נראה שהסכים שלא יקרא הדבר אלא על שם תכליתו, ואנכי לא כן עמדי אלא שאם אמת ששם התכלית קנוי לו מצד שהוא עיקר הדבר אמנם עם כל זה לא נתבטלה שם הפעולה לגמרי אבל יתכן שנקראנה בשני השמות

86. איכה ג, לה.

87. שמות טו, כו.

גם יחד. וראיה לדברנו ממה שאמרו⁸⁸ גדולה עברה לשמה ממצוה שלא לשמה ע"כ, ואלו נאמר שעבר ממנה תואר הפעולה לגמרי (שהוא שם העברה) ולא נשאר לה אלא שם התכלית שהוא המצוה, א"כ נשתווה הדבר אל המצוה הגמורה, והיה ראוי שתהיה עברה לשמה כמצוה לשמה ממש, ומאחר שנמשלה למצוה שלא לשמה אנו רואים כי שם הפעולה והתכלית אחד הם, שהרי עברה לשמה פעולתה רע ותכליתה טוב ומצוה שלא לשמה הוא להפך והמשילו ז"ל שניהם זה לזה, וא"כ לרעות האלהיית, שגם כן מתחלף פעולתן מתכליתן ראוים הם להקרא לדעתנו בשם שניהם רעה טובה, כלומר רעה בפעולתה וטובה בתכליתה.

טו. והנה כמו שהרעות הם סגולת להמשיך הטוב אחריה, הא וודאי שכמו כן הטובות יסבו בלכתן טובות אחרות אחריהם, והוא אמרם ז"ל⁸⁹ כל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו כו' ע"כ. ולפ"ז גם הטובה אין ענינה פעולתה לבד, אלא שיש לה גם תכלית ואחרית טוב, זולת מה שהיא כעת, וא"כ כאשר נצרף הפעולה והתכלית נאמר עליהן בשתוף טובות, שהן שתיים בעצם. וזה התואר יבא גם על הטובה הראשונה, מכיון שכבר מובטח לנו תכליתה שאחריה רעותה מובאת לה, וא"כ קנתה ימינה שם פעולתה ושם תכליתה. אבל הרעה לא תקרא רעה אלא מצדה הראשון, שהוא תחלתה, אולם מצד סופה תקרא טובה, ואמנם אלו היה תכליתה ג"כ רעה אחרת הלא אז יוכל שם הרעה ותקרא רעות, בשתוף הפעולה והתכלית, אמר הנביא כי מעולם לא יצאתה מדה זו מפי הקב"ה, הרעות, שתהיה רעה בהחלט עד שתגודר מצד הרבוי שבה רעות. והטוב, שלא יגודר בשם טובות, אלא שהרע אינו אלא רע אחד לבד בתחלה והטוב הוא כפול, הפעולה והתכלית. ומעתה כאשר ירצה בעל הדרש הזה להיטיב לב העם בראותם אשר ברעות שבעה נפשם, אמר להם כי דבר זה הוא מעצם טובותיו ית', כי מאחר שהם חוטאים בגלותם ג"כ, וא"כ בכל יום ויום נתחייבו גליות, ואי אפשר להפטר מן השעבוד לעולם, לכן הוא מכפיל עונשם והרי הם יוצאים ידי חובתם. והוא כי הקב"ה צווח שתי צווחות, והיינו מחטא אחד בהכרח לקבל שני עונשים, וא"כ סופכם (הוא) שתצווחו ארבעה, וא"כ כאשר לקו בכפליים הרי הנחמה מעותדת לבא.

88. נזיר כג, ב.

89. בבא בתרא יב, ב.

הרה"ג ר' אברהם מקובצקי זצ"ל

נולד בערך בשנת תר"ל בסוקולקה, פלך גרודנה, לאביו הרב שמואל מקובצקי, מלמדני העיר ולאמו מרת עטל. אביו שימש זמן מסוים כרב ביאנישוק (פלך קובנה), אולם עזב את הרבנות וישב בסוקולקה, בה החזיקה אשתו חנות שפרנסה את המשפחה.

ר' אברהם היה נצר למשפחה רבנית שאבותיה שמשו ברבנות דורות רבים.

ר' שמואל נפטר טרם מלאו לבנו י"ג שנים, ור' אברהם גלה ללמוד בישיבת וולוז'ין המפורסמת, שם נעשה לתלמיד מובהק לגאון ר' חיים מברסק שהתבטא עליו כי ספג את ה"שמנונית" של וולוז'ין⁹⁰. היה חברו של ר' שלמה פוליצ'יק, "העילוי ממיצ'ט". כן זכה לחיבה רבה מראש הישיבה הנצ"ב.

ביום ב' אלול תרנ"ו נישא לרעייתו מרת דינה בת הרב ר' דניאל אביגדור הכהן רבינוביץ מהעיר קולנה (עליו ראו לעיל בתשורה). הוא היה בנו של הגאון ר' יוסף הכהן, רבה של קרינקי מח"ס כפות זהב, בנו של הגאון ר' אשר אב"ד קרינקי שהיה נכדו של הגאון ר' אשר אב"ד גליל עליון מינסק, אביו של בעל השאגת אריה, ומגוע ר' משולם זלמן מירלש אב"ד אה"ו, המהר"ם מפאדובה ובעל משאת בנימין.

תקופה קצרה אחר נישואיו למד בישיבת גיסו, הרב אביגדור ביאלוסטוצקי (שהיה אף הוא חתן הרב ר' דניאל אביגדור), לימים רבה של יעדוואבנע⁹¹. לאחר מכן למד בכלל קובנה, בצוותא עם הרב מאיר קרליץ, שם נמנו על ראשיו.

90. מעניין לציין בהקשר זה, מה שספר בנו הרה"ג ר' יצחק מקובצקי ז"ל, ששמע מאביו כי נכח כשהביאו את הספר "אגלי טל" אחר צאתו לאור לר' חיים מברסק. כשהתחיל לעיין בו, הסתמנו על פניו סימני התפעלות ותמהון, והוא פנה לתלמידים שעל ידו ושאל: "מי הוא? רב פולני?" כשנענה שהינו אף רבי היה מלא השתוממות. בנו האחר, הרה"ח ר' אשר אריה ז"ל, ספר כי אביו עיין אף הוא בספר והתעוררה אצלו קושיה, אשר לדעתו היה ניתן לתרצה באופן מסוים עפ"י דברי הרמב"ם במקום אחר. הוא שלח את הקושיה לבעל ה"אבני נזר", ללא ציון התירוץ האפשרי. ואכן, בתשובת ה"אבני נזר" אליו השיב כי מדובר בקושיה אלימתא, אך ניתן ליישבה על פי הרמב"ם הנ"ל...

91. נרצח עם משפחתו וקהילתו על קדוש השם בימי השואה.

הוא אף קבל סמיכה לרבנות מהגאון ר' שלמה הכהן מו"צ וילנה, מח"ס חשק שלמה, שבבית דינו ישב קודם לגיל 30. כן למד בקיבוץ המפורסם של הגאון ר' חיים עוזר גרוזונסקי בוילנה.

ר' אברהם נעשה רב בגלובוקי (פלך וילנה) נובי-ויטבסק (זשאלטע)⁹², יקטרינסלב, קריבורג וברדיאנסק, ולבסוף עבר לחרקוב, ולאחר עלייתו לארץ ישראל של רב העיר, הרה"ג ר' אליהו אהרן מיליקובסקי, שמש כרב העיר. בתקופה מסויימת גם היה מראשי ישיבת "יגדיל תורה" שפעלה במקום.

לדברי הרה"ג ר' יצחק זילבר (המכונה קאזינר), בשנות הצ' הייתה התכתבות עניפה בין הרבנים ברוסיה בנוגע להלכות אישות במציאות החדשה שם, שרוכזה ע"י ר' אברהם.

בתקופה זו נפגש עם אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ברוסטוב לצורך קבלת תמיכה ועידוד במשימתם. הרבי התרשם מאוד מאישיותו, והזמין אותו לפגישה נוספת. כשהעיר על כך שיש תורים ארוכים להיכנס, ענה לו הרבי שהתורים אינם "בעיה" שלכם, ואכן למחרת נכנס לפגישה ארוכה נוספת.

במהלך הפגישה אף הציע לו הרבי שיסע ב'שליחותו' לאסיה התיכונית. בשל סיבות אישיות לא יצא הדבר לפועל, ולבסוף פעל במקום הרה"ח ר' שמחה גורודצקי.

בשנת תרצ"ז נעצר באשמה של יצירת קשר עם חו"ל והכפשת המשטר,

הוא ישב במאסר כשנתיים, ודינו אף נגזר לגלות בקזחסטן.

בימי מלחמת העולם השנייה עקר לסמרקנד, ושמש שם כרב ומורה דרך ליהודים רבים מפולין שברחו בפלישת הגרמנים. שם נפטרה זוגתו הרבנית דינה⁹³. לאחר המלחמה חזר לחרקוב, שם נפטר בא' ניסן תשט"ז ושם מ"כ⁹⁴.

92. שם לימד את המשפיע הרה"ח ר' מענדל ע"ה פוטערפאס, שהתגורר כילד במקום, והיה בן גילם של בניו. ר' מענדל היה תמיד מזכיר עובדה זאת לטובה.

ברבות הימים, בסביבה החב"דית של זשאלטע אימץ מנהגים חסידיים שונים, כגון הנחת תפילין דר"ת, אכנט ועוד.

93. על מצבתה נכתב: אשה גדולה בת גדולים ושמה דינה בת הרב דניאל אביגדור בהגאון ר' יוסף ז"ל ורביעי בקודש להגאון ר' אשר אבי בעל שאגת אריה נפטרה י"א מרחשון שנת תש"ג לפ"ק תנצב"ה.

94. על מצבתו נכתב: פ"נ הרה"ג י"א וא' רועה עדת קהלות ישראל ורבים השיב מעון בדרשותיו הגבוהות ה"ר ר' אברהם בה"ר ר' שמואל ז"ל מאקאוועצקי נפטר ר"ח ניסן תשט"ז תנצב"ה.

צאצאיו:

בנו הבכור ר' שמואל הי"ד נרצח בימי מלחמת האזרחים שלאחר המהפכה;
בנו הצעיר ר' דניאל אביגדור וחתנו ר' אברהם לייב באיבר נרצחו בחרקוב בימי השואה;
בנו הרב ר' אשר אריה יצא מבריה"מ בשנת תשל"א והתיישב בנחלת הר חב"ד בקרית מלאכי. נפטר ביום
כ"ח תמוז תשנ"ז.

בתו זלאתע באיבר ואחותה מרת פייגא בלומא עלו לארץ אף הן בשנת תשל"א. מרת זלאתע נפטרה ביום
י"א חשוון תשמ"ז, ומרת פייגא בלומא ביום כ"ה מנחם אב תשס"ז.
בנו הרב ר' יצחק שמחה ברח מבריה"מ בעשאלונים לאחר השואה, עלה לארץ וניהן במשך שנים רבות
כראש ישיבת מירון. נפטר בי"ז סיון תש"ן.
ר' אברהם נחשב כמחדש גדול ודרשן נפלא ובקי בהוויות העולם. לדרשותיו היו מתקבצים רבים⁹⁵. כתביו
הרבים אבדו בצוק העתים, ובייחוד בעת מאסרו.

להלן נדפסים לראשונה:

א. מעט מהערותיו על שני כרכים (על כרכי במדבר-דברים) בסדרת "המדרש והמעשה" (פיעטרקוב,
תרס"א) שחבר הרה"ג ר' יחזקאל ליבשיץ אב"ד קאליש.

תחילה הועתקו הקטעים מתוך "המדרש והמעשה", באותיות רגילות ולאחר מכן הערות הרה"ג ר' אברהם
באותיות מודגשות לאחריהן.

ב. שלושה מכתבים שכתב בשנת תרצ"ז, שנתפסו בידי הנקו"ד ושנמצאו בתיק החקירה שלו, שאותר
לאחרונה, ומהם ניתן לראות את מצב הדברים הנורא ששרר אז בשטחי החיים ואת רוחו האיתנה המתבטאת
בשפתו התורנית-דרשנית העשירה. באו אי אלו הערות בשולי העמודים.

ממכתבים אלו אף עולה כי היה ברעיונו לעלות לארץ, וכי אף קובץ עבורו סכום כסף לשם כך. אולם,
לבסוף, לא אסתייע מילתא והוא נעצר ונותר בבריה"מ.

ג. בעניין זה האחרון מצורף מכתב נוסף שאותר לאחרונה, ובו פונה הרב הענקין, יו"ר ארגון עזרת תורה לרב
עמיאל רבה של תל אביב, בקשר לסכום הכסף הנ"ל, ומבקש כי מאחר ואפסו הסיכויים להעלותו לארץ ידאג
שישוב לקופת עזרת תורה.

ממכתב זה עולה שהנסיון לעלות ארצה החל כבר בשנת תרצ"ה, שנתיים לפני מועד כתיבת המכתבים
לעיל.

95. עדויות לכך שמענו מאנשים רבים, ובייחוד מהרה"ח ר' מרדכי קוזלינר, שהיה מספר על דרשותיו הנפלאות.

חלק הדרושים **המדרש והמעשה** פרשת ואתחנן (א) כ 39

הכמים עוד להסיף עליהם בגדרים וגזרות
מחדשות, אשר השיקיה כאשר תטיק העגלה?
ומה בלט כי שמרנו גם ממזמת למשמרת,
והלכנו קדורנית שבעתים?

אבר בא וראך דוגמת קטנה, וידעת מה המה
הסייגים לנו. - הנה ד' נתן לנו את
השבת, מהנה טובה זו, בתכליתה הפשוטה
והאלוהית, הלא חמדו ונטלו להם גם כל שאר העמים
אשר סביבותינו¹, - והיא שלנו, המאמינים, יש
ליום השבת דוקא קדושה יתרה ומיוחדת, כי בו
לכדו חצר ד' מכל הימים לכרך ולקדש אותו,
ואם איש מבני ישראל יוותר אותו ביום אחד
בשבוע, נידון כמומר לכה"ת כלה:

אבר המערה הפשוטה והמוכנת של אותו
היום הלא היא: - להוליא את האדם
(- למנער אחת שבוע) - מן החללה החולנית
היום-יומית, משאגו והטונו, תרמיטו וזוהמתו
של השוק, ולהקיעו לחיי נשמות, להרגשות
שכליות

מאחר זה הוכפל בדחיל וימות, ימא וסס איתא
בוה"ל, אמר עולא וגי עד שפא שלמה היתה
דומה לקופה וכו' ר' אושעיא אמר מהכא,
פרעהו אל תעבור בו (פירש"י הגדילוהו לאיסור
והוסיף עליו, כדי שלא תעבור בו), אריא משל
דריא יטהוד' יאדם משפר מרדס, משפרו
מבחוץ כרו משתפר וכו': -

הנה שמים א שטענו בהסבר הסייגים, מכל
לקוה ומשל למרדס, ולמה שני משלים
דוקא? ואם באלמה אין די בחמה, מדוע התם
בעירובין (קדים לה) הסתפק הש"ס רק
בדמוין, הקופה? למה, וכאן ביבמות הביא גם
שניהם?

אולם הנה ידענו כי הסייגים לתורה שחדשו
חז"ל היו מאלו מעולם למערה לחצי
כל מתחכם ומתחדש בקדמנו, הם טוענים:
המעט לנו, עולה הקשה של תורת משה, סבל
ידידתו מצינו ברמ"ח עשין וספי' לאוין, כי ברא

כ"ו זה באזהרה דביית וביית, שאלמנה יחיד, ותלוי בעש"י של כל מנה ומנה לבדה, ולי אפשר
שקיים בה ממנה ולא כלה אלא במחנה במקפתה או מותר בקפתה של אותה המנה עצמה. -
לא כן באזהרה שאלמנה דבי"ד, אזהרה התלוי בהוראה על כל מנות התורה בכלל, והיא שאם
יבאו בי"ד יורו שאין בתורה תרי"ג מנות אלא תרי"ב, הרי גרשו ממנה ולא כלה, שבהסקף אל
התורה - בכללה אין זה אלא גרשון במקפת, וכן אם יורו בי"ד ויאמרו, למשל, שיש מנות בתורה
בנחת מרדפת התורה על ראשן, הרי הוסיפו על מקצתו, שאומרים שאין בתורה תרי"ג מנות רק
תרי"ב. - ופי' מורות ד' מכל מנות ולא כל מנה, פי' היכן כחשדו, ומשאל שהדבר כחשד מוחלל:

אבר ד' נתן לנו את השבת, מהנה טובה זו, בתכליתה הפשוטה והאלוהית, הלא חמדו ונטלו להם גם כל שאר העמים אשר סביבותינו, - והיא שלנו, המאמינים, יש ליום השבת דוקא קדושה יתרה ומיוחדת, כי בו לכדו חצר ד' מכל הימים לכרך ולקדש אותו, ואם איש מבני ישראל יוותר אותו ביום אחד בשבוע, נידון כמומר לכה"ת כלה:

אחרי הסבר זה מתיישב הכל אל נכון, אחת סברותינו ז"ל בספרי לא מנאלי לזר להקד לחיי
דביית וביית אלא בנימים שכלכל ובניית ודונוסין, אבל בא וראה שהם לא סמכו דבריהם
אלא לאזהרה היחיד (שהיא לפי דברינו בפרשת ראה), והרשב"א ז"ל הלא בעירוש בהוראה דבי"ד
אירי, והא מקשה ממה שתקנו חכמים שלא לתקוע בשבת, ולא חשו משום כל הגרש, וכן הרמב"ם
בפי' מה' ממרים הלא מפורש על הוראות בי"ד קאי, ובוה והיא חף כשמבטל הבי"ד מנות אחת
כלה בהוראותיו, המעט ומקפתה מקרי, ובדאמון, וא"כ מה ק"י הראב"ד על הרמב"ם וקושיית
השא"ש על הרשב"א. - עכ"ז בני הדעה כמוהו אלעזר נ"י, והדברים נכונים מאד:

שם וראינו הרמב"ם של קה"ק האומר וכו' אין ראוי לומר שהם לא סמכו דבריהם אל אזהרה היחיד (שהיא לפי דברינו בפרשת ראה), והרשב"א ז"ל הלא בעירוש בהוראה דבי"ד אירי, והא מקשה ממה שתקנו חכמים שלא לתקוע בשבת, ולא חשו משום כל הגרש, וכן הרמב"ם בפי' מה' ממרים הלא מפורש על הוראות בי"ד קאי, ובוה והיא חף כשמבטל הבי"ד מנות אחת כלה בהוראותיו, המעט ומקפתה מקרי, ובדאמון, וא"כ מה ק"י הראב"ד על הרמב"ם וקושיית השא"ש על הרשב"א. - עכ"ז בני הדעה כמוהו אלעזר נ"י, והדברים נכונים מאד:

א. הערות בכת"י הרה"ג ר' אברהם מקובצקי זצ"ל

הערות על "המדרש והמעשה", ספר במדבר:

פרשת נשא (א), עמ' 61:

"...דאיתא בגמרא [סוטה, כ"ז, ע"א] בשתתה והיא טהורה, דאם היתה עקרה נפקדת, ד' ר' עקיבא, א"ל ר' ישמעאל א"כ יסתרו כל העקרות, ומה ת"ל ונקתה וגו' אלא שאם היתה יולדת בצער יולדת בריחה, וע' בהגהות הגרי"פ שם שציינ דבברכות ל"א מוחלפת השיטה, – היינו דלר' ישמעאל עקרה נפקדת, לר"ע יולדת בצער יולדת בריחה, ולענ"ד יש להוכיח דהך גירסא שבברכות היא הנכונה, דהנה התוס' שם הקשו, דנימא ר"י לנפשי' א"כ יסתרו כל הנשים כדי שילדו בריוח עיי"ש, ולולא שהתוס' שם הניחו לקושיא זו בתימא, הי' נלענ"ד דיש לישבה בפשיטות, דלכ"ק מה זו שאלה א"כ יסתרו כל העקרות, הא באמת לאו דינא הכי לגרום מחיית ש"ש על המים לבטלה, וקמי שמיא גליא, וא"כ אולי לכשתהי' הסתירה באמת רק לשם תחבולת עקרה אז לא יחרוך רמי' צידו ולא תפקד, ומאי קושיא, ועכצ"ל דגם זה א"א, דא"כ אתה מוציא לעז על המים, דהא לאו כו"ע ידעין דלשם תחבולה עשתה זו, וכל זה אי נימא דתכסיס המים בטהורה הוא דאם היתה עקרה נפקדת, וזה דבר הגלוי לכל כשלא נפקדה, ויש לחוש ללעז בפני אחרים, אך אי נימא דלפקידות עקרה אין המים מועילים כלל, אלא דמהני שאם יולדת בצער יולדת בריחה, וזהו דבר המסור לה לבדה (עתו"ס שנין שם) והא לבה יודע אם לעקל ואם לעקלקלות, ומאי קושיא א"כ יסתרו כל הנשים, אולי אה"נ שאם תעשה לשם תחבולה לא תועיל, ותלד בצער כמו שילדה עד עכשיו, ולעז אין כאן דהא איהי בנפשה יודעת שבכונה גרמה למחיקת ש"ש לבטלה, ולעז לעלמא ליכא, דמאן ידע באיכות צערה, משא"כ בעקרה שאם לא תפקד הוי לעז לעלמא. וניחא ק' התוס' שהקשו דנימא ר"י לנפשי'...."

עין כריתות י"א ע"א בתוי"ש⁹⁶ ובכל דוכתא דקאמר הניחא וכו', דר"ע סבר לא דברה תורה כלשון ב"א, א"כ נראה דהגירסא בסוטה נכונה ע"ש ותבן. ולתרין קושית התוס' בסוטה נראה פשוט דר"י סבר כחכמים סוטה ח' ע"ב דביזונו עדיף מצערא ובכך מצד גדל הביזיון במקדש בודאי מחמת הצער, לא תלך ותסתתר. לכן הקושי אך לר"ע. ומה שלא שם ר"ע לב לקושי זו, אפשר לומר דכשאין לה בנים ג"כ לא תסתתר מצד הביזיון במקדש. אבל ר"י הקשה דבאין לה בנים ג"כ איכא ביזונו לצערא, כמו שאמרה רחל ליעקב, ואם אין מתה ואסף את הרפת⁹⁷,

96. בד"ה ור' ישמעאל.

97. ויצא ל, א; שם, כג.

בודאי תלך ותסתיר, אבל מצד הצער בלבד לא תסתתר. ולתרוץ הרב המחבר יש לעין מה יענה אם ילדה נקיבות וכו', ועל זה עדין קושית התוס' במקומה עומדת, ודו"ק.

פרשת נשא (א), עמ' 63 - 64

"...ועפ"י הנחה זו מה נעים לפרש דקדוק לשון הש"ס ברכות ל"א גבי חנה "אם ראה מוטב ואם לאו אלך אסתר בפני אלקנה בעלי", והך "בפני* אלקנה בעלי" אין לו שום מובן לכאורה, דאטו סתירה בפני בעל בעינן (וערש"י, וכמדומה שבא ליישב דאסתירה דקודם קנוי קאי, כדי שע"ז יחשדנה בעלה ויקנא לה, וג"ז דוחק) ולדברינו ניחא שפיר..."

* בימי הרפי תרצתי בזה הקושי היתכן שתעבור חנה על איסור יהוד, ולשון חכמים מרפא "בפני אלקנה בעלי", וכשהבעל בעיר אין בו איסור יהוד, יעוין קדושין פ"א ע"א תוס' ד"ה בעלה בעיר בסופו, ומקנין אפילו כשאין בה לתא דיחוד ודוק, אבל רש"י ז"ל שם ד"ה בעלה בעיר איסורה מיהא איכא, דחך לפרש כמו שהעיר הרב המחבר.

פרשת בהעלותך, עמ' 84:

[מוסב על הגמרא (ברכות כח, ב) "שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותיקנה"]
 "...הנקל אמנם לסדר "ברכת גואל, ורופא" ודומיהן, אבל במקום שידובר "לשבר, לעקר, למגר" – שם צריכה זהירות נפלאה: כלום יש אדם יודע לתקן ברכת המינים!?

ואמנם עובדא אחת אירע לר' גמליאל במקום אחר ובזמן אחר, וע"י העובדא ההיא מצא ר' גמליאל את האיש אשר הוא מבקש כי הנה איתא (בש"ס סנהדרין, י"א) אהא דאין מעברין את השנה אלא במזומנים לה, מעשה בר"ג הזקן שזימן שבעה ומצא שמונה, אמר מי הוא שנכנס שלא ברשות יצא, עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שנכנסתי שלא ברשות, ולא היא, אלא אינש אחרינא הוי, ומחמת כיסופא הוא דקאמר. – כלומר כדי שלא יתבייש ברבים אותו האיש שנכנס באמת שלא ברשות, בא שמואל הקטן ולקח אותו הבזיון על עצמו.

היש לך בחינה נאמנה גדולה מזו, עד כמה היה רחוק שמואל הקטן מאבק התכבדות בקלון חברו? איש אשר הוכיח בפועל כי כבוד חברו חביב עליו לא רק כשלו, אלא גם יותר משלו, איש שנח לו להקריב כבוד עצמו כדי שלא יתבייש חברו – ביד איש כזה יכולים היו ר"ג וחבריו להפקיד מלחמת המינים שלהם בלב נכון ובטוח.

עמד* שמואל הקטן ותיקן ברכת המינים...”

* אולי בעבור זה מרגלא בפומי' הכתוב⁹⁸ בנפל אויבך אל תשמה, עין אבות פרק ד' משנה י"ט, זבלי תפונה כי האויב אשר דיבר ממנו היינו עובר עבירה, עין פסחים קי"ג ע"ב ע"פ כי תראה חמור שונאך, ומאחר שעליו הי' עבודה קשה לעקר ולשבר את העוברי עבירה, הצריכה להיות אך לשם שמים, ולא חלילה לשום נגיעה פנימית או הנאה עצמית, הי' מחזור תמיד את המאמר המוסרי שאמר שלמה בחכמתו, וכדי שיהיו מעשיו בכונה מיוחדת מתחילה ועד סוף רק לשם פעלם.

פרשת חקת, עמ' 145:

”נחזור לדברינו הראשונים. שכל ימיו של משרע”ה (על הלכדו במעשה מי מריבה) היה משתמר שלא להקפיד כנגד כלל ישראל, למרות כל אשר הוגיעוהו בדבריהם ותלונותיהם, ורק בנוגע אל האישים הפרטים בא לידי קפידא בשלשה מקומות, ובאחד משלש אלה נוקה מעונש, שלדברי חנניא שבספרא ”הכעס הביאו לידי טעות”. – מדוע רק במקרה היחידי הלזה נענש משרע”ה, ולא אצל המותרים כמון, ואצל פקידי החיל* שבמלחמת מדין? הלא גם שם נאמר ויקצוף משה?

והתשובה פשוטה: – גם למי שאומר שאפילו במקום ”ריתחא דאורייתא”, צריך למילף בניחותא, במה דברים אמורים כשהמכשלה היא באחת מן המצות הפרטיות אשר לא תעשינה, וכהא דשרפת השעיר בעובדא דאהרן, שאפילו אם לא שכדין נשרף, ומשרע”ה כהלכה אמר, – עכ”פ לא נגע זה באחד מן היסודות, – אבל במקום שהשתות יהרסון, במקום שעיקרו האמונה ויסודות היהדות מטים לנפול, שם בודאי – חסד הסבלנות חטאת, וכל שאינו כועס חוטא; המותרים כמון לא במקרה עשו מדחה, לא בשגגה ואף לא לתאבון עברו עבירה, אלא מחסרון אמונה ומרפיון בטחונם בד'. – גדולה מזו היתה המכשלה במלחמת מדין, שם טהרת המשפחה בישראל הועמדה בסכנה, שם התיצב השטן להניף חרמש על הסגולה הכי יקרה, שהיא פנת יקרת האומר מיום היותה. (הן הנה היו לבני ישראל וגו' למסר מעל וגו' על דבר פעור) – האם גם על זה יתאפק הרועה הנאמן מקצוף ומגעור בעושי העול? ”ויקצוף משה”, ועל הקצף הזה, בשני מקומות הללו, לא לבד שלא נענש עליו, אלא שזכרם ד' לו לטובה**...”

* גם בשתי אלה נענש, יעוין שם במ"ד בשלח⁹⁹ שבשביל הכעס שישכח וכו' נכלל בעד אנה מאנתם, ובפקודי

98. משלי כד, ז.

99. כה, י.

החיל שכח דיני הגעלה, ונאמרו על ידי אלעזר¹⁰⁰. ודברי המדרש נעלמו מעיני המחבר, ועין עוד במדרש רבה ויקרא שמיני פ' י"ג¹⁰¹ בשלשה מקומות כעס משה ונתעלמה ממנו הלכה, ואלו הן בשבת ובכלי מתכות ואונן.

**עין למטה¹⁰² בהגה שצינתי לעין במ"ד פרשה בשלח.

פרשת בלק, עמ' 160:

"את הרמז הראשון לעתידותיהם השונות של שני האחים בני אב אחד אלה¹⁰³ – כבר רמז לנו הכתוב בראשית ספור תולדותם לבית אבותם, באמרו אצל מואב "הוא אבי מואב עד היום הזה", כלומר עד עולם ישאר אביהם הראשון אב לעם שלם, אשר לחלקים לא יתפרד. בעוד שעל עמון הוא אומר "הוא אבי בני עמון עד היום הזה", ז"א, כי אמנם גם הוא בכלבול כל האומות בגוים לא יתבולל, וכי יגלה – ישוב, אבל לא "עמון" ישוב רק "בני עמון" ישובו, שבטים הנושאים אמנם דגל אחד, אבל מאוגדים רק אגד רצוני, אך לא פנימי כעצם אל עצמו.

וראה שענין זה בולט ביותר בתרגומו של יוב"ע, ע"י תוספת תיבה אחת קטנה, שבמואב הוא מתרגם איהו אבוהי דמואב "עד יומא הדין" (כלומר עד עולם ממש, כי כשוקט על שמריו לא יהי' בכלל הבלבול לעולם, וכדברי התוס' מגילה י"ג שם) ובעמון הוא מתרגם "עד זמן יומא הדין", כלומר עד זמן ידוע (ולא לעולם ממש), שבזמן ידוע היה גם עמון בכלל הבלבול, ככל שאר האומות, אלא שקצבת אותו "הזמן" לא פירשה, שהיא במחלוקתם של ר"ג ור"י תלויה, לר' גמליאל כבר שבו בזמנו, ולר"י ישוב ושוב לאח"ז, אך עדיין לא שבו*.

"הערה – ע' יומא נ"ד, וכל היכי דכתיב "עד היום הזה" עד עולם הוא, והא כתיב ואת היבוסים וגו' מיתבי ומהם הלכו שעיר וישבו שם "עד היום הזה", והלא כבר עלה סנחריב ובלבל כו' תיבתא. הנך רואה כי הלשון "עד היום הזה" שבמקרא יש שהוראתו עד העולם, ויש אשר יורה עד זמן ידוע, ואף שיפסוק לבסוף. ודו"ק."

* המעין שם יראה דעד היום לא משמע לעולם כי אם היכא דכתיב גם התבה "שם", וזוה אתותב, ואיכא פנים לכאן ולכאן. אבל עד היום בלי תבת "שם", מבואר היטב דלית מאן דפליג דלאו לעולם הוא, והמחבר הביא נורא לקיני, דבכנות לוט לא כתיב רק עד היום.

100. ראו פסחים סו, ב.

101. אות א.

102. כוונתו להערה הקודמת.

103. כוונתו לעמון ומואב.

פרשת בלק, עמ' 165 - 167:

"והנה חז"ל אמרו [סנהדרין, ק"ז] מאי בלעם, בלא עם*, וכבר יגע רש"י ז"ל וגם הערוך למצא פשר לחידות דבריהם הללו...

ואת אשר אחזה לי אני, כי הנה ידוע (וכבר הזכרנו זאת למעלה) שאין מעשה טוב בעולם שיהיה בו מן השלמות הגמורה, וכמו כן אין מעשה רע שלא יהיה צד טוב מעורב בו; לכל איש ואיש ולכל עם ועם יש כשרונות וחסרונות המיוחדים אליו לפי טבעו, חנוכו ותכונתו, וגם לכל כשרון יש צללים, ולכל חסרון יש יתרון בבחינה ידועה, אבל – הגרוע שבחוטאים הוא האיש או הגוי, החוטא לא לפי תכונת מזגו המיוחד לו, אלא שהוא מאחד בקרבו את החומרות ההפכיות, את החסרונות המתחשים לשני הקצוות יחד והסותרים זא"ז...

ומעתה בין תבין חידת דבריהם ז"ל [סנהדרין, ק"ז שם] מאי בלעם – בלא עם! עצתו, עצת השטן, הוכיחה כי אין בכל האומות משלם ושנמצאו במואבים הללו חומרי שניהם; חומרי העמים הפראים, המכריתים אוכל מפינו, וחומרי העמים המשכילים, "בעלי הטובות" של התבוללות, שיש בהן כדי להמית את אומתנו מיתת נשיקה של תפלות...

* יש לבאר שעזב השיטה הלאומית ותפס השיטה של אינטער נאציאנאל, ועלינו אך להעתיק המלות בלא עם על שפת לועז ודי לחכימא. ולהטעים דברי המחבר יש לבאר כמותו, אבל לא מטעמיא, והכונה בלא עם, שלא היה לו שיטה מסוימה כאחד מהעמים, פעם באכזריות נוראה, כי הוא אחד מג' יועצי פרעה בהבה נתחכמה להשמיד ולאבד, כמבואר בסנהדרין ק"ה¹⁰⁴. ובסוטה י"א, ופעם בחיבה יתרה, להתיר ההתבוללות היותר חפשית יהודי בבת מלך. ודו"ק.

פרשת בלק, עמ' 173:

"והנה הרמב"ם ז"ל [פי"ד מה' סנהדרין] השמיט באמת להך אוקימתא שני' דרב חסדא, וכ' שם זז"ל, ולעולם אין דנין שנים ביום אחד, היו שניהם בעבירה אחת ובמיתה אחת, כגון נואף ונואפת, דנין שניהם ביום אחד, לפיכך אם ה' הנואף בועל בת כהן, הואיל והוא בחנק והיא בשרפה, אין הורגין שניהם ביום אחד. עכ"ל. הרי דנקט הרמב"ם רק "ב"כ ובוועלה", והשמיט להא דב"כ וזוממי זוממי, וע"כ משום דס"ל לרמב"ם דשפת יתר הוא, דהיכי דליכא דין מיתה בבעל, אז באמת גם הזוממין בשרפה, ודלא כר"י בעהתו"ס, ואי בדאיכא דין מיתה בבעל, אז תי"ל דהו"ל ב' מיתות משום ב"כ ובוועלה, וכקושית הר"י שבתוס'.

ומה שדייקנו כאן שיטת הרמב"ם מכללא, מצינו לו ביתר ביאור במק"א, והוא פ"כ מה' עדות ה' י', וז"ל שם שנים שהעידו על ראובן שנאף עם בת כהן, ונגמר דין ראובן לחנק, ודין הנואפת לשרפה, ואח"כ נמצאו זוממין, הרי אלו נחנקין כו' עכ"ל. הרי שדייק הרמב"ם* וכתב דרך "כשנגמר דין ראובן ליחנק", אז העדים זוממין נדונין כמותו, ודלא כשיטת ר"י שבתוס' דבכל גוני העדים בחנק ולא בשרפה. אלא דא"כ תקשי להרמב"ם לישנא דש"ס בסנהדרין מ"ו שם, שמהם נסתייע הרי"י (דלמה הוצרך להך ציורא דב"כ וזוממי זוממי?)".

* מבואר כן בתוי"ט שזהו דעת רש"י ז"ל, וכן הוא דעת הרמב"ם, ולא כדברי התוס' מכות, ע"ש בפרק י"א סנהדרין מ"ו ד"ה חוץ מזוממי'.

פרשת פנחס (א), עמ' 178:

"והנה אמרו ז"ל בתלמוד ירושלמי [כתובות פ"ד ה' י"ד] אנשי הגליל חסו על כבודם ולא חסו על ממונם* (ולכן היו כותבין בכתובותיהם "שתהא יתבה בביתי כל מי מיגר ארמלותך", כדא' שם במשנה) אנשי יהודה חסו על ממונם ולא חסו על כבודם (ולכן היו כותבין "עד שירצו הירושין") הרי שההרגש האצילי בקרב אנשי הגליל היה גבוה עכ"פ מזה של אנשי יהודה; לא רחוק איפוא לבאר בזה מאמרם ז"ל בשבת קנ"ג שהבאנו למעלה, זאת אומרת כי במאמר הלזה בקורת חדה שמו חז"ל בפי הספדין כנגד צרי העין הרחוקים מצדקה:

בגליל (ששם לפי עדות הירושלמי לא מת עדיין ההרגש האצילי בקרב ההמונים עד "שחסו על כבודם יותר מממונם") הוּו אמרי (אם מבינים אתם להוקיר כבוד מהוּו, א"כ למה עד יום מותכם תחכו עם פזרון צדקותיכם? הלא רק הצדקה שאדם עושה כשהוא בריא תפארת היא לעושיה וכבוד תנחיל וכמו שאמרנו למעלה שהוא דומה לכלי של זהב, ואם אעפ"כ לא ישליטכם יצרכם בשעת חלימותכם, עכ"פ) עשה דברים לפני מיטתך! עשו עכ"פ כל עוד נשמט רוח חיים באפכם, וקנין שיש לכם עדיין הוא שלכם. – אולם ביהודה הוּו אמרי (שם, לפי עדות הירושלמי, "חסו על ממונם יותר מעל כבודם" ובחייהם וגם בחלים בודאי תת לא יכלו צרי העין. וכנגדם טענו הספדין: אם על שלכם אתם חסים, אפילו על ערש דוי, עכ"פ של יורש אל תחוסו!) עשה דברים (לכה"פ לאחר מיטתך! – עכ"פ בקבר הנחילו למוסדות הצדקה, ולא מות כסילים תמותון...)

* וכשאני לעצמי בארתי מאחר דאנשי הגליל לא חסו על ממונם הוּו אמרי עשה דברים לפני מיטתך, כלומר עשו צדקה, מצוה ההולכת לפני המיטה, ככתוב "צדק לפניו יהלך", ואחרי כן המיטה. ובני יהודה דגלי "מסכת" אמרי עשה דברים לאחר מיטתך, כמאמרם אין מלוין וכו' אלא "תורה", ובכן המיטה הולכת לפנים ואחרי' תורה ומעשים טובים, הוּו אמרי, כדי לעורר רוח התורה, עשה דברים לאחר מיטתך. ומדויק מאד לישנא דגמרא שבת מר כאתרי' ומר כאתרי', בגליל המספידים הרימו על נס שבח הצדקה, וביהודה הפליגו המספידים בשבח תורתן.

פרשת פנחס (א), עמ' 182:

"והנה ידועה דרשתם ז"ל עה"פ "מי הקדימני ואשלם", מל את בנו – נתתי לו בן, עשה מעקה ומזוזה – נתתי לו בית, עשה ציצית – נתתי לו בגיד וכו' [איוב, מ"א, ע' ילקוט שם]. בבחינה זו אפילו מי שנהרג על קדוש השם יאמר עליו ככה – "אני הוא שנתתי נשמת חיים באפיו, ומשלי נתן לי". – הנה כי כן כל מה שנוטל האדם בשכר עשיית המצות רק ברחמים הוא נוטל, ולא בדין, כחסד ולא כתשלומין. – כל זה בנוגע לקניניו הגשמיים ("הבית" "והבגד" והדומה להם אבל הקנינים הרוחניים של האדם – לאדם המה ולא לד' שלא כך אמרו ז"ל) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואם יקדיש איש גם את קדשיו (את קניניו הרוחניים) לד' – רק אז כפועל אמת הוא בא על שכרו, בדין ולא ברחמים, ואין לגבוה שום חלק באותו השכר. –

ואמנם גם הכהונה קנין רוחני הוא, לא מתנת חנם נתנה לו לאהרן ולזרעו, רק חלף עבודתם התמה לפני ד', שכם אחד על אחיהם, ואם בא פינחס, בקנאותו קנאת קונו, להקריב גם את קדושת כהונתו* לכבוד קונו – הלא משלו הקריב*, ולא יאמר עליו עוד מי הקדימני ואשלם..."

* באמת עדנה לא נתכהן פנחס קדם שהרג את זמרי כי אם אחרי כן, ולא הקריב משלו כלום בנוגע להכהונה. ודברי המחבר טובים בדרך דרוש וקבל שכר, אבל לא אליבא דאמת, יעוין שם דרב אשי מאחר עד זמן ששם שלום בין השבטים, ואז נתכהן, עין שם בתוס' ד"ה ההיא בברכה.

פרשת פנחס, עמ' 201-1-202:

"דהנה בטעמא דהרגו אין נהרגין יליף התם במשנה מהא דלאחיו, ועדיין אחיו קיים, ובברייתא דבריבי מטעם אין עונשים מה"ד, אבל הרמב"ן ז"ל בנמוקיו לפ' שופטים אדברא לן מסברא, מדאלדים נצב בעדת אל, ומדנהרג ראובן נחשוב שהי' אמת כל מה שהעידו עליו הראשונים, כי הוא בעונו מת" כו', עכ"ל. – ולענ"ד נ"מ גדולה יש בין הטעמים, דהנה כלל גדול בידינו, שאין דנין שנים ביום אחד, ואפילו בעבירה אחת ושתי מיתות אין דנין, כגון ב"כ ובעלה [סנהדרין, מ"ו.], וא"כ כשהרגו למשל את הבת כהן היום, ע"כ שלא יהרגו את בועלה עד למחר, ואם אירע שבתוך כך (בין הריגתה להריגת בועלה) הוזמו עדיהם, אז הלא תתעורר השאלה, מה נידון בהו במוזמין אלו; והנה לטעמא דמתניתן בודאי משפט מות להם, דהא "כאשר זמם לעשות לאחיו אמרה תורה, ועדיין אחיו קיים". וכן לפי פשטות ל' הברייתא דבריבי אין כאן בנידון זה משום אין עונשים מה"ד, דהא לא בשבילה, אלא בשביל בועלה המוזמין נענשים, אך אי נימא דעיקר טעמא דהרגו אין נהרגין היינו כסברת הרמב"ן, דאלדים נצב בעדת אל, ומדנהרג הנידון, זה אות דאמת העידו, מסתבר דגם בכהא"ג (בוזומי ב"כ, ונהרגה היא, ולא נהרג בועלה עדיין, עד שהוזמו עדיהם) ג"כ לא יהרגו המוזמין, דהא סו"ס עפ"י עדותם נעשה

מעשה ונהרגה היא, ובודאי שבדין נהרגה, כס' הרמב"ם, ונהי שהבועל ודאי שוב לא יהרג, מדעכ"פ תו אין כאן עדות, משהוזמו אלו, מ"מ אף המוזמין לא יהרגו. –

וכסבור* הייתי לומר דאולי גם כוונת הרמב"ן אינה לומר כשהמוזמין עדי שקר שהם (דאי הכי לא ליפסלי המוזמין נמי גם לעדות אחרת, דזה ודאי אינו) אלא כך כונת הרמב"ן, שמשנהרג זה, אעפ"י דאלדים נצב בעדת אל, ש"מ שהיה הנידון חייב מיתה עכ"פ ממק"א* אבל באמת זה ליתא, חדא דהא הרמב"ן להדיא אמר "דמדנהרג ראובן נחשוב שהי' אמת כ"מ שהעידו עליו הראשונים". ועוד מה תשובה היא זו, שהי' הנידון ח"מ ממקום אחר, הא משנה שלימה היא, דאם אמרו המוזמין בתרי בשבתא עמנו הייתם ובחד בשבתא קטל נפשא, הוא והם נהרגין, ואין לך חייב מיתה גדול מזה, ואעפ"י כ אין בזה כדי להציל את המוזמין, כיון דעכ"פ עד האידנא לא נגמר דינו [מכות ג', וש"ד] וא"כ איך אפשר לומר בטעם הפטור של המוזמין כשנהרג הנידון משום דהי' חייב מיתה ממק"א, הא עכ"פ אכתי לאו בר קטלא הוי..."

* וכן הוא האמת, דאלת"ה כי אם המוזמין שנהרג הנידון עדי אמת הוי, מעתה לפי ציור המחבר בב"כ ובועלה כשנהרגה היא והבועל קיים, הרי כאן האמת סותר את האמת, כי מאחר שבאו המוזמין קדם שנהרג, הרי כאן ראי' ברורה מהצלתו שהי' נקי וצדיק, לכן בזכותו בא להצילו השם, ככתוב כי לא אצדיק רשע, יעו"ש לשון הזהב של הרמב"ם, ואיך אפשר לחשוב כי עדות הראשונים כשרים הם, ולא יהרגו כשלא נהרג הבועל בשעה שהשם הזמין הצלתו? אלא ודאי דל הכא הוכחת ההריגה נגד ההוכחה מההצלה, ובודאי היא נהרגה מצד עון אחר, ואז הכל עולה כהוגן. ובוה מדויק מאד לשונו של הרמב"ן "כי בעונו מת", ולא מצד האמת, וקושית המחבר מגמ' מכות טעותא היא, דמאחר שנהרג אין לנו לדמות זה למי שהעידו על אחד שהרג את הנפש, שלא נגמר דינו עדין ולא בר קטלא הוא, לכן שפיר נהרגין היכא דהוימו אותן, משא"כ כשנהרג הוי כמו יעו"ש על אחד שנגמר דינו מקדם, דאז בודאי פטורין מצד דגברא קטילא ובר קטלאה הוא. ותנא רבא מסייעי לו, רבינו הרא"ה ז"ל¹⁰⁵, שהסביר הענין כהרמב"ן ז"ל, ובכל זאת קרא את העדים המוזמים רשעים, ודומה להורג את הטרפה, יען כי ההריגה מעידה שכבר נגמר דינו, והוי העדתן על זה כעל אחד שנגמר דינו, דבהא אינו נהרגין המוזמין בין שהי' הגמר דין קדם העדתן, או אחר כן, וגמר דין דומה ממש לטרפה בגוף החי, כשם שזה לא נחשב עוד כחי כן זה. ובודאי לדעת הרמב"ן נהרגין המוזמין כשהבועל חי, אדרבה לדעת המרש"א בענין אעמ"ה¹⁰⁶ יש להסתפק, מאחר דבדבור אחד נאמרה העדות, בבת כהן ובועלה, ואחד מהם נהרג הוא או היא, אפשר דלא סגי להם עוד בטרפה ודוק. אברהם.

105. מובא שם בהערה, "ולהרא"ה בס' החנוך מ' מ' תקכ"ד, שכתב וז"ל: ודאי דראוי הי' לך, וגלגלו דינו מן השמים ע"י רשע זה (צ"ל ע"י רשעים אלו) הא למז"ד להרג את הטרפה כו' עכ"ל..."

106. הובא להלן: "דהנה ידוע דבהך דאין עומה"ד כתב המהרש"א ז"ל בסנהדרין (גבי מעביר כל זרעו למולך) טעמו משום דילמא לא סגי לי' בכפרה, ובס' הליכות עולם כתב משום דחיישין דילמא טעי. ונ"מ גדולה יש בין שני טעמים אלו לענין דיני ממונות..."

פרשת פנחס, עמ' 203:

"עפ"י הנחה זו שהנחנו יש לדון לכאורה גם לענין הספק שנסתפקנו למעלה בזוממי ב"כ, לאחר שנהרגה היא ומקמי דנהרג בועלה, אי הוי בכלל הרגו אין נהרגין אי לא, דהא לטעמו דבריבי בברייתא דמכות שם הא דבעלמא אין נהרגין כשנהרג הנידון הוא מטעם דאין עונשים מן הדין, ולפי הנחתנו עכשיו, טעמו של הליכות עולם משום דילמא טעי לא יתכן בנדון זה כלל, דהא משנהרג הנדון ע"כ שכבר נגמר דינו מקמי הכי, ויש בכלל מאתים מנה, וע"כ שלא תתבאר לנו ברייתא דבריבי שם אלא עפ"י טעמו של מהרש"א, דילמא לא סגי לי' בכפרה (שבדאי גם בעל הליכות יודה לו) ולכאורה יספיק טעם זה גם בבת כהן שנהרגה, דהא סו"ס לא רק שזממו להרגה, אלא שגם נהרגה עפ"י עדותם, ודילא לא סגי להו תו בכפרה זו (ומה בכך שעדיין לא נהרג הבוועל), אך באמת גם ע"ז יש להשיב, דמה לנו ולכפרתם בשבילה, סו"ס הא לא בשבילה הם נדונים, דלאחיו ולא לאחותו אמר רחמנא, ואחיו עדיין קיים, ועכ"פ על מה שזממו עליו תסגי להו בכפרה, נמצא לפי"ז דבציור דידן אהך משנה דכל הזוממין מקדימין, היינו כשנהרגה הב"כ, ובוועלה עדיין לא נהרג (וכפ"י דקיי"ל דאין דנים שנים ביום אחד אפי' בנואף ונואפת היינו בב"כ ובוועלה) לטעמא דבריבי יש ויש לענוש מן הדין בנ"ד, בין לטעמו דמהרש"א* ובין לטעמא דבעל הליכות עולם, וכמו שבארנו למעלה, וכן לפשטות טעם המשנה עצמה (דוקא כשעדיין אחיו קיים) בודאי דבנידון זה נהרגין הזוממין (דהא סו"ס עדיין אחיו קיים וכדאמרן לעיל), ואם אעפ"י כ' יצדק מה שדייקנו לעיל ממשנה דסנהדרין פ"ט, א'. שגם בנידון זה אין הזוממין נהרגין, ע"כ יהי' מוכח מזה דעיקר טעמא הוא כסברת הרמב"ן, משום דאלדים נצב בעדת אל, וכמו שהארכנו לבאר זאת למעלה."

* עין בהגהתי מה שהערותי להסתפק בזה לפי טעמא של המהרש"א, אבל להסברת הרמב"ן בודאי נהרגין.

פרשת פנחס, עמ' 205:

"ומריש* הוי קשיא לי אהא דבסו"מ גופי', מה זה אמרו משום דסופו "ללסטם את הבריות", וע"ז קשה טובי א"כ יהי' תחילתו חמור מסופו, והלא אם באנו לצייר הך דשם סופו הלא יותר קרוב לציין דסופו לקלל אביו ואמו. והלא גם תחילת לקולו של בן סו"מ הוא מה שגונב משל או"ו, ומה שאינו שומע בקול אביו ואמו, וא"כ הלא קרוב לשער דסופו לילך ממדרגה למדרגה, מאינו שומע בקול אביו למקלל אביו, ונרויח בזה שלא יקשה עוד, איך יהי' תחילתו חמור מסופו, דהא גם מקלל הוא בסקילה, ולא נצטרך תו אל הדוחק דסופו ללסטם בשבת.

עוד יש להבין הא דאיתא שם בברייתא [סנהדרין, ס"ט]. תניא ר' שמעון אומר, בדין הוא שתהא בת ראו' להיות כבן סו"מ, שהרי הכל מצוין אצלה בעבירה, אלא שהתורה אמרה בן ולא בת. ולכאורה הוא תמוה, דמאי קמ"ל ר' שמעון בזה, ויהי' מאיזה טעם שיהי', הא סו"ס אין הבת כבן לענין בסו"מ, איברא דלדברינו למעלה

יתפרשו לנו גם ד' ר' שמעון היטב.

והנה כבר אמרנו, דעיקרא דהך מילתא דימות זכאי ואל ימות חייב מצאנוהו גם במק"א, והוא בסוגיא דסנהדרין [ע"ג, ב] דלתנא דמתניתין הרודף אחר חברו להרגו ואחר הזכור והעורה ניתן להצילו בנפשו, אבל עו"ז ומחלל שבת לא ניתן להצילו בנפשו, ולר' שמעון ולראב"ש ברי' אף הנך תרתי חמורות, ניתנו להצילן בנפשו, ואמרנו דיסוד פלוגתתן היא דלחכמים עיקר הטעם הוא להציל את הנרדף (ממיתה או מתקלה וקלון) אך לתקנתו דרודף שלא ימות חייב לא חיישינן, ומשו"ה בעו"ז ומח"ש דליכא נרדף אע"ג דחמורי חמורות נינהו נכ"ז ממתינין לי' עד שיעשו מעשה ויהרג עפ"י ב"ד, אך לר' שמעון אף משום תקנתו דרודף ניתן להצילו בנפשו, עכ"פ בחמורות, וכהא דעו"ז ומח"ש, (אע"ג דליכא נרדף), כדי שימות זכאי ואל ימות חייב.

ומעתה ניחא מה שאמרו גבי בסו"מ דע"ש סופו, היינו שסופו ללסטם את הבריות, ולא אמרו דסופו להיות מקלל או"א, אע"ג דהוי סופו מעין תחילתו (מדגם תחילת קלקולו היא מה שגנב מאו"א ומה שאינו שומע בקול או"א, וגם חומר העונש אחד הוא דזה וזה בסקילה) ד"ל הך דע"ש סופו דהתם אליבא דכו"ע אזלה, ולרבן הא ליכא למימר דסופו להיות מקלל או"א, דהא אפילו בסופו ממש אילו יצויר שיהי' רודף לקלל או"א, לא יהי' הדין נותן להצילו בנפשו, מדלית כאן לא תקלה ולא קלון למקולל*, ולתקנתו דבעל עבירה הא לא חיישי רבנן, ומשו"ה אמר "דסופו ללסטם את הבריות" והוי ממש דומיא דסופו, דהא גם בסופו, כשרודף אחרי חברו להרגו ניתן להצילו בנפשו אליבא דכו"ע, ומשום תקנתו דנרדף...

* יעוין ברבותינו ע"ה בעלי התוספות שהעירו בקושי זו איך סופו חמור מתחילתו? ותרצו כן מדכתיב איננו שומע בקולינו, "בקול אביו ואמו", והוי כמו "מקלל אביו ואמו" שהוא בסקילה. ובכלל דברי הגאון המחבר בציורו כשרודף לקלל, לא זכיתי להבין רדיפה לקללה למה, אתמהה? ומדוע ליכא בזה קלון למקוללים? מדחציף כולי האי בודאי הוי קלון למי שילדו כזה, דאמרי "ראו גדולים שגדלתם", ועין סנהדרין נ"ג¹⁰⁷ ברש"י ד"ה והמקלל אביו ואמו, ובדף ס"ז ע"א תוד"ה גמור קדש ודו"ק.

הערות על "המדרש והמעשה", ספר דברים:

פרשת דברים (א), עמ' 4:

"לעומת זאת יש גם להיפך: יש צבור שאינו יודע לשאול ולא לבחור את הטוב לו באמת, אבל אם ד' רוצה בתיקונו אז מזמין לו – לפעמים שלא מדעתו וגם שלא בטובתו – הרבה יותר ממה ששאל וממה שבחר. זה אירע לישראל בימי שאול: – המה בקשו להם "מלך ככל הגוים", ודבר זה היה רע בעיני שמואל, וכמו"ש "ודעו

כי רבה רעתכם" וגו', ועל כן בדבר שמואל אל העם על אדות המלך החסיד שנפל בגורלו, לא חשך ממנו את העוקץ החד הראוי לו, לרמוז לו כי אין זה "זווג לפי מעשיו", אין זה פרנס לפי (הבנת) דורו, אלא משכמו ומעלה גבוה מאותה ההבנה, וכי לא חכמתו של הדור עמדה לו בזה, בלתי כי בחמלת ד' עליו מציאה מצא בהיסח הדעת.

זהו מה שאמר: ראו, הן בנוהג שבעולם שהבחירה נופלת מן השאלה, אבל לא כן עשתה ההצלחה לכם. הנה המלך אשר בחרתם – המלך אשר שאלתם (מן השאלה ועד הבחירה לא נגרע לכם דבר, ולא זו בלבד, אלא גם יותר ממה ששאלתם ניתן לכם; ולא חכמתכם ובינתכם עשתה זאת, כי הלא "מלך ככל הגויים" שאלתם, אלא (כי) ד' נתן לכם מלך! (-) ולא מלבכם)..."

[כיון¹⁰⁸ לזה [שאמ]ר "והנה"¹⁰⁹, כפי הכלל של הרשב"ם ז"ל¹¹⁰ שמורה על דבר חדוש, מה שלא ידע האדם מראש על ענין. ומדויק בדברי שמואל "והנה נתן", כלומר אפילו מה שלא עלה על דעתכם, באורח פלא ובהשגחה.

פרשת דברים, עמ' 29:

"הרי דרש"י ותוס' מחולקים בדעתייהו של ר"ש וריה"ס, דלרש"י בעו עכ"פ שנים בחליצה, ולתוס' סגי להו בחד נמי כמו לר"ע.

ויסוד מחלוקתם נראה כמו שנבאר: – דהנה על שיטת בעל כנה"ג, דגם בדיינים קו"פ פוסל כל הועד, קשה לכאורה, לאו דוקא מדיוקא דל' רש"י לחוד, כמו שדייק המ"ל, אך גם מעצם הסוגיא, דהא מתניתן תרתי אמרה, חלצה בשנים, או בשלשה ונמצא א' מהם קו"פ פסולה, ור"ש וריה"ס דמכשרי, משמע דבתרוייהו מכשרי, ובשלמא בשנים דמכשרי ניחא, אפילו אי דרשי זקנים, דאפשר דלא ס"ל הא דאין ב"ד שקול לענין חליצה, וכדאמרן לעיל בשיטת רש"י, אך שלשה ונמצא קו"פ למה מכשרי ר"ש וריה"ס, והא זה גרע משנים, דפוסל כל הועד, אלא ע"כ דלר"ש וריה"ס באמת אין קו"פ פוסל את השאר בדיינין, ומדידהו נשמע לרבנן נמי, דהא דפסלי רבנן לא פסלי אלא בשלשה דוקא, דאי מדלית מהם לחד קו"פ הו"ל כשנים (וכל' רש"י ז"ל) אך אי ה' שם יותר משלשה, אף לרבנן חליצתה כשרה, ומשום דאי מדלית ל' להקו"פ, אכתי פשו להו תלתא, דאלת"ה למה נקט התנא שלשה ונמצא קו"פ, והא ה"ה אפילו כשהן מאה נמי...

עכ"פ מדר"ש וריה"ס (דמכשרי בשלשה ונמצא א' מהם קו"פ) ודאי משמע דלא כבעל כה"ג, ומדרבנן לא

108. הגליון קרוע מעט, וחסרות תיבות אחדות, ובאה השלמה קלה בדרך אפשר.

109. בהעתקה בספר חסרה תיבת 'והנה' שפסוק – "ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם, והנה נתן ה' עליכם מלך".

110. בראשית כה, כד.

שמעינן ההיפך, אלא דנלענ"ד דכ"ז אינו רק אליבא דרש"י, ולא לשיטת התוס' וכמו שנבאר.

דהנה על שיטת כהנ"ג בלא"ה הקשה* בקצוה"ח מהא דריש פ"ק סנהדרין דאמר התם לראב"י מדאורייתא חד נמי כשר, והא דתקנו ג' משום יושבי קרנות, דבשלשה א"א, דלית בהו חד דגמיר, ולכנה"ג מה הועילו חכמים בתקנתם, סו"ס הך דלא דגמיר יפסול גם לאינך מטעם קו"פ..."

* יראה לי הא דפוסל בעל כנה"ג את הועד של דיינים בקרוב או פסול, היינו דוקא פסולים שאי אפשר להכשירם, משא"כ הפסול דלא דגמיר אפשר להכשיר, ישמע ויבין, עין ברש"י שם סנהדרין דף ג' ד"ה דגמירי. ומאחר שא"א בתלתא דליכא חד דגמיר, וכשטעו הדין דישלמו, בודאי יתנו לב לשמוע. נמצא דהאי דגמיר עושה גם השניים דלא דגמירי כאלו דגמירי, והוא מכשיר את השניים בצרפון. וכונת הגמ' דאיכא חד דגמיר והוי כולא דגמירי, ולא פסלי הם הגמיר, אדרבה הוא מכשיר אותם ודוק בזה.

פרשת ואתחנן (א), עמ' 36:

"הכתוב פותח באזהרה יסודית: לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו, ובסמוך לו הוא אומר: ראה למדתי אתכם וגו'..."

והנה על ענין החומרות "והסייגים לתורה", שאזנו ותקנו לנו רבנן קשישאי בזמניהם, כבר נתלבטו הרבה רבותינו הקדמונים, שלכאורה הם סותרים את הלאו המפורש בתורה – לאו דבל תוסיף. והרמב"ם* ז"ל [בפ"ב מה' ממרים] כתב, דכ"מ שבי"ד עושים סייג לתורה חייבים הם להודיע שדבר זה שאסרו, מותר הוא מן התורה, ולא אסרוהו אלא משום סייג..."

* עיון כאן ברמב"ן על הכתוב לא תוסיפו בסופו, שדעתו כדעת הרמב"ם ז"ל בזה, "ובלבד שידע שהם משום הגדר, ואינן מפי הקב"ה בתורה", ודא ודא אחת היא, לשונו של הרמב"ן ז"ל והרמב"ם עולים בקנה אחד.

פרשת ואתחנן (א), עמ' 38:

"הנה" נא ידענו דאזהרת בל תוסיף ובל תגרע הוכפלה בתורה בשני מקומות, בפ' ואתחנן ובפ' ראה, ויש להבין כפל זה למה, עוד יש להעיר דבסדר ואתחנן נאמרה בלשון רבים, לא תוסיפו ולא תגרעו, ובפ' ראה נאמרה בל' יחיד, לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו; גם זה יפלא דהמשל* של הספרי (כגון ד' מינים שבלולב וכו') אקרא דפ' ראה סמיק לה, ולא על פ' ואתחנן דקדים ל'. – ואף גם זאת העיר בני הרה"ג שי', דהא לכאור' מקרא מסייע לדרשת הספרי, שהתורה אמרה "ולא תגרע ממנו", וכבר ידועה דרך חז"ל דכ"מ שאמר ממנו דרשינן ממנו ולא כלו [ע' סנהדרין ס"ד וברמב"ם פ"ו ה' עכו"ם אקרא ומזרעו נתן למולך], הרי דאם בטל המצוה כלה

אינו בגדר בל תגרע (ואינו לוקה אפילו למ"ד לאשב"מ לוקין עליו) ומענשינן ל' רק במבטל מ"ע בלבד, וה"ה לענין ב"ת....."

* יעוין באדרת אלי' להגר"א ז"ל בפ' ראה, מש"ש לבאר הכפול בזה. ורבותינו רש"י והרמב"ן ז"ל הביאו את דברי הספרי גם בפ' ואתחנן. והדייק "ממנו ולא כלו" אינו מוזכר, דדבר זה נאמר כי אם כשבטל מן המצוה, ולא כשבטל כלה, אלא בבטול כל המצוה או תלוי הדבר במנינא. כלומר שאינה במנין המצות, אם מגרע הוא אומר בתורה רק תרי"ב מצות, ואם מוסיף מגלה דעתו כי תרי"ד מצות נאמרה מסיני. וביזה לישנא "ממנו", עולה כהוגן בין בבטול מקצתה בין בבטול כלה, בודאי כשיושב בטל אינו עובר משום בל תגרע, אבל כשאינו מקיים המצוה בכונה מיוחדת, שאינה מצוה מכלל המצות, איש כזה גורע הוא, ועובר על בל תגרע, וכונת הספרי בציוורו, שישנן מצות כאלה בגרעון או בהוספה בתוכן, ולא בכל המצות, דבכל המצות שבתורה הדבר פשוט כשמחסר אחת או מוסיף אחת עובר בלאו זה, ומבואר בזה מה שלא חילקו רבותינו בין מבטל כלה למקצתה.

פרשת ואתחנן (א), עמ' 39:

"כל זה באזהרה דב"ת וב"ת, שנאמרה ליחיד, ותלוי' בעשיי' של כל מצוה ומצוה לבדה, ואי אפשר שיקוים בה ממנה ולא כלה אלא במחסר במקצתה או מותר בקצתה של אותה המצוה עצמה. – לא כן* באזהרה שנאמרה לבי"ד, אזהרה התלוי' בהוראה על כל מצות התורה בכללן, ודאי שאם יבאו בי"ד ויורו שאין בתורה תרי"ג מצות אלא תרי"ב, הרי גרעו ממנה ולא כלה, שבהשקף אל התורה בכללה אין זה אלא גרעון במקצת, וכן אם יורו בי"ד ויאמרו, למשל, שיש מצוה בתורה בהנחת מרדעת החמור על ראשו, הרי הוסיפו על מקצתו, שאומרים שאין בתורה תרי"ג מצות רק תרי"ד. – [ע' הוריות ד', מכל מצות ולא כל מצות, ע' היטב במפרש שם, ותמצא שהדבר כמעט מבואר]"

* כלומר דתרויהו איתנהו בבי"ד, הן במחסר מן המצוה או מגרע ממנה, או מחסר כולה, וכן בהוספה, עין ברש"י שם שהביא הספרי על לא תוסיפו מן הנאמר בלשון רבים, וברמב"ן שם בארוכה. והמעין בדברי הרמב"ן שם יראה, כי ההסבר של בן המחבר לחלק בין היחיד לבי"ד, שאם היחיד עושה דבר לשם מצוה שוטה יתקרי, אינו מוזכר, ובודאי אם יושב בטל אין זה בכלל בל תגרע, אבל כשהוא יושב בטל מצד שהוא מכחיש, ולפי הבנתו אין זה מצוה מתרי"ג מצות, מדוע לא יעבור באופן כזה על בל תגרע. והדבר צריך תלמוד, ודוק בלישנא דבעל שאגת ארי' ז"ל, שהקשה על הרשב"א ז"ל דלפי דבריו ילקה כל "המבטל", כלומר שלדעתו אין זה מצוה, וליכא כי אם תרי"ב מצות, ולא כשיושב בטל בעלמא בלא דעת, ומאמין כי זהו מצות התורה, ואינו עושה. ודוק.

פרשת ואתחנן, עמ' 53:

"זוהי לענ"ד סברת הרמב"ם ז"ל (ובזה הוא חלק על ס' התוס' והר"ש) ומהאי טעמא נהי שחילק הרמב"ם ביד העדים בין נקטעה עכשיו להיתה קטועה מכבר, וכסתמת הש"ס דסנהדרין, מ"מ לענין בהן דמצורע סתם הרמב"ם ולא חילק כלל, לפי שאין הנדון דומה לראי' וכדאמרן. והתוס' והר"ש פליגי ולדידהו נהי דאפשר לטומאה בלא טהרה, מ"מ מדכל טמא מצפה לטהרה, ומדאמרה תורה שכך וכך תהי' טהרתו, א"כ הטומאה והטהרה נמי שייכי בהדדי, ומדכבר לא הי' לו בהן בשעה שנטמא ומאז ועד שנוקק לטהרה לא נולד בו שנוי, הי' דומה לגדמין מעיקרא גבי עדים. (זו ס' התוס' ור"ש*).

* אשתמיט להרב המ"י¹¹¹ דברי בעל התוי"ט, עין בנגעים פי"ד משנה ט' בסופו, דאיכא בין הר"ש והתוס' טובא, דלהר"ש אפילו היה לו בהונות בימי חלוטו אלא שנקטעו קדם שנוקק לטהרה ליכא קפידא, ואילו להתוס' צריך שיהי' גידם קדם שנוקק לטומאה, וכן נ"מ גם בעדים, דלהר"ש והרב אע"פ שהי' להם יד כשראו העדיות שנוקקו להעיד, כל שנקטעו קדם שהעידו גידם מקרי. ומדברי רבינו בעל התוי"ט סתירה גלויה לסברת הרב המחבר שיצא לחלק בין עדים למצורע, משום דהראי' וכו' שייכי בהדדי, ועין שם בתוי"ט שם בארוכה ישוב נכון לפסקי הרמב"ם. ודוק.

פרשת עקב, עמ' 61:

"ואמנם כעין זה ממש אנו רואים בענין מיתתו של משה ואהרן ע"ה, כי לא ח"ו בחטאם מתו, ולא מפני שלא היו הם ראויים לדורם, אך מפני שלא היה הדור ראוי להם – נסתלקו מעולמם (וכמו שאמר משה "גם בי התאנף ד' בגללכם". וכבר בארו הראשונים ענין מי מריבה בסגנון זה, כידוע), ואף שבסדר היום אומר הכתוב "ובאהרן התאנף ד' מאוד", אך להלן במאמרינו זה 'בואר' * כי באמת אין בזה סתירה רל מה שאמרנו..."

* 'בואר ולא ביאר, אבל דבר פשוט הוא כי על אהרן היתה הקצף לא בשבילו שחטא כי אם מחמת העם. עין כאן ברש"י¹¹² מבואר לפי ששמע לכם, ולא שחטא, וכדרשת רז"ל על הפסוק ויבן אהרן מזבח, מזבוח לפניו¹¹³. ולטובתן של ישראל עשה מה שעשה. וזכיותו לכהונה גדולה, והורדת השכינה על ידו, יוכיח צדקתו ומעידה בפרסום רב כי הקצף עליו היתה אך בשביל העם. ובכך לכתוב בפירושי כי באהרן התאנף ד' בגללינו אך למותר. ומאן דלבש מודא ילבש מודא¹¹⁴, וציין הזהב מעיד כי קדש הוא לד', ואך בעידנא דריתחא בפרוע העם, והוא פרעו,

111. = המחבר.

112. דברים ט, כ.

113. סנהדרין ז, א.

114. ע"פ ברכות כח, א.

יצא הקצף גם עליו, והתפלל משה גם בעבורו שלא יספה בעון העם. ובכן מרוב פשיטותו קיצר כאן משה רבינו את התבה "בגללכם" במעשה אהרן, כי כלם ידעו זאת היטב מהורדת השכינה על ידו, ככתוב וירא [כל] העם וירנו ויפלו וכו'¹¹⁵, כלומר אבל אנחנו חטאנו.

פרשת עקב, עמ' 71:

"אבל באמת כל זה ליתא, דברור הוא דענין קלוטה כמו"ש היינו שרואין כאלו הקרקע דלמטה היא עצמה הוגבה למעלה, וכאלו נח על גוף הקרקע דרה"ר, ולפי"ז ניחא מה דאי אפשר לדון משום קלוטה כמו"ש גבי מזבח, דהא קצובה מדת גבהו. ואע"ג דקיי"ל דמדת ארכו ורחבו אין מעכבת* [ע' זבחים, ס"ב] עכצ"ל דנהי שאין מעכבת עבודה, מ"מ לכתחילה ודאי דאין להוסיף ולגרוע, וכמו"ש הרמב"ם להדיא פ"ד מהלכות ביהב"ח, ובפרט במדת גבהו של מזבח ודאי איכא קפידא [ע' תוס' שם ובחולין פ"ג] ועוד הא עכ"פ קרן ויסוד מעכבים, ואי תימא דרואין כל אויר המזבח כאלו הוגבה למעלה וא"כ תו אין שם לא קרן ולא יסוד ונפסל המזבח ממנ"פ."

* כנראה חסר כאן תבת "וכו", דבאמת כתוב שם דגם מדת קומתו אינו מעכב, ועין ברש"י שם דף ס"ב ע"א ד"ה אלא אמר רב יוסף בסופו. וחילו של הרב המחבר על דברי התוס' שם ד"ה אף המזבח. כתבתי זאת כדי להצדיק את הצדיק.

פרשת ראה, עמ' 82:

"בסנהדרין* [כ"א, ט'], אמר חזקי' מניין דכל המוסיף גורע שנאמר וגו' לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו וגו', פירש"י והקב"ה לא הזהירו על הנגיעה, ומתוך תוספת גרעו, עכ"ד. – מזה משמע דעכ"פ מוסיף קיל מגורע, מדלא תלי טעמא דמוסיף אלא משום דמביא לידי גרעון ואין תולין את הקל אלא בחמור הימנו.

אבל באמת הא אנו איפכא מצינו, דהיכי דיש לפנינו איסור בל תגרע ואיסור בל תוסיף, אז מוטב לגרוע מלהוסיף וכו' יהושע דהלכתא כותי' [במ' דזבחים, פ"ח]. גבי נתערבו דמים דמתן ד' בדמים דמתן א', וכדאמר ר"י התם כשנתת וכו' וכשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה. – הרי דקיל גורע ממוסיף, וזה לא כמשמעות ד' חזקי' בסנהדרין.

איברא דזה לק"מ, דהא מה שהוסיף אדה"ר בדבריו, משום סייג הוסיף, כדי שלא תבא חוה לידי אכילה, וכך הוא המדה, וכל סייגי חכמים הוא כן, אלא שהרמב"ם [פ"ב מה' ממרים] תנאי התנה, דבכ"מ שבי"ד עושים סייג לתורה חייבים לאמר, שדבר זה שאסרו, מותר הוא מן התורה, ולא אסרוהו אלא משום סייג. – והלא אדה"ר

לא עשה כן, ואלו עשה כן, אז באמת לא באה חוה לידי מכשול, כמבואר.

והנה לדעת הרמב"ם, אם גזרו חכמים ולא הודיעו שהוא משום סיג יש בזה לאו דבל תוסיף ממש, ולכאורה מדברי חזקי' סנהד' כ"ט שם מ' שלא כדבריו, דאי ס"ד שהי' בדברי אדה"ר לחוה משום בל תוסיף ממש, א"כ הדר תקשי מה שהקשינו, איך אמר חזקי' עליו שכל המוסיף גורע, הא הוי חמיר מגורע, דהא לאו דבל תוסיף חמיר מלאו דבל תגרע, וכמו שבארנו ממשנה פ"ח דזבחים. – ועכצ"ל דלא כרמב"ם אלא כראב"ד שם (וכמו שבאר המ"ל את דבריו), דכל דבר שיש בו משום סיג, ואפילו אם אמרו בי"ד שהוא מה"ת, אין שם לאו דבל תוסיף, אמטו להכי שפיר אמר חזקי' דנהי שלא עבר אדה"ר אבל תוסיף ממש, מ"מ עי"ז שהוסיף ולא הודיע שהוא משום סיג נתן מכשול שהביא לידי גרעון. – ולהגאון בעל מנ"ח ראיתי כאן שהם להיפך ממה שכתבנו, והוא ז"ל נסתייע מכאן לשיטת הרמב"ם, ובמחכ"ת לא דק בזה.

והנה ידועה..."

* עין כאן בדברי הרב המחבר עד והנה ידועה. ודבריו תמוהים, הא הגרעון של חזקי' הוי במעשה, והבל תוסיף בשב ואל תעשה. ובודאי כשבא לידי גרעון, יפה תלוי טעמא דמוסיף, משום שהביא לידי גרעון במעשה, משא"כ לר' יהושע דבל תוסיף דילי' הוי במעשה, והבל תגרע בשב ואל תעשה. ואין כאן שום סתירה מדברי ר' יהושע לחזקי', ומר אמר חדא ומר אמר חדא, זה כשב'ל תגרע בלי מעשה אז חמירא ההוספה, וזה כשהוספה בשב ולא תעשה והגרעון בקום ועשה נעשה. ואין מכאן שום סתירה לדעת הרמב"ם. ומשמעות הלשון של חזקי' אדרבה ראי' לדבריו, וכמו שהבין הגאון במ"ח¹¹⁶.

פרשת שופטים, עמ' 94:

"ועדיין יש להבין מהיכן למד שאול דבר זה לקבוע חובה של פתיחה בשלום אפילו במלחמת מצוה? מדברי הכתוב עצמו – אין ראייה, דהא בספרי אמרו "כי תקרב – במלחמת הרשות הכתוב מדבר". ועדיין במלחמת מצוה מנין, והרמב"ם שם נסתייע מקראי דדברי קבלה, ממה שנאמר ביהושע "לא היתה עיר אשר השלימה בלתי החוי"; אבל* יהושע עצמו, וכן שאול אחריו, מנא ידעו, והא אין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה? אפשר שמוסיכות הפרשיות למדו כן. כי לא לחנם סמכה תורה פרשת עגלה ערופה ולפרשת המלחמה, אלא ללמדך כמה קשה להקב"ה אפילו אבדת נפש אחת, כמה אלפים נפשות עאכו"כ, ומזה נבין מסברא, שאפילו במקום שאמרה תורה לא תחיה כל נשמה, אי אפשר שגדרה לגמרי דרך בפני השבים."

* ממושה רבו, ששלח דברי שלום לסיחון, אף כי היתה מלחמת מצוה, ככתוב החל דש¹¹⁷. ועין ברמב"ן כאן על הכתוב כי תקרב אל עיר, ועין עוד במ"ר¹¹⁸ שחשב זאת מן הדברים שעשה משה מדעתו והסכים הקב"ה. וההסכם מן פסוק זה כי תקרב וכו', ומי קיים פרשה זאת יהושע בן נון, הרי לך מפורש שלמד זאת ממושה רבו. ודאי מזה לבאור רבינו הרמב"ן ז"ל. והא דנסתייע הרמב"ם ז"ל מדברי קבלה, כדרכו בקדש, להביא הלמוד היותר מפורש, והיותר מבואר בפשיטות, ונקט הקיום.

פרשת שופטים, עמ' 96:

"משפט המלוכה בישראל שונה היה בתכלית השנוי מנמוסי ומשפטי המלכים אצל שאר הגוים והממלכות בימי קדם, שם היה המלך חפשי גמור בכל דרכיו ומשפטיו, ממשלתו בלתי מוגבלת, לתאות לבו אין מעצור, בעוד שבקרב ישראל היה המלך אסור ברהטי התורה והמצוה, ואפילו למ"ד כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו (סנהדרין כ') בכ"ז בכל שאר מצות ד' היה משפטו כמשפט כל הפחות שבישראל, ועוד שריבה בו הכתוב מצות יתירות, לא ירבה לו נשים, לא ירבה לו סוסים, וכתב לו את משנה התורה וגו' וקרא בו כל ימי חייו, – ואפילו ביציאה למלחמת רשות היה המלך תלוי בנסהדרין של שבעים ואחד [ע' רמב"ם ה"פ פ"ה] ובלעדם לא היה יכול לצאת ולבא במלחמותיו (וכבר אמרו חכ"ל על יאשיהו המלך "כשהיה רואה ת"ח היה קם מכסאו ומחבבו ומנשקו").

ודאי שממשלה מוגבלת כזאת לא שררות אלא עבדות היתה למלך ישראל. ולא לחנם הוציא הכתוב למנוי המלך בקרבנו בלשון "שימה" ("שום תשים" עליך מלך) "שימה במקצת" – דמות זעיר אנפין של שררות וממשלה, וממילא מסתעף מזה כי רק מקרב אחיך תשים עליך מלך, רק איש אשר משדי אמו ינק את המשמעת התורנית ומערש ילדותו עלה עליו עול תורה ומצות, – רק זה יצלח למלוכה בישראל, אבל היתכן שאחד הנסיכים אשר לא מבני ישראל המה, אשר הסכין בארצו למשול ביד רמה, להתמכר לכל תאוה, לעשות מה שלבו חפץ, באין אומר לו מה תעשה, היתכן שהנכרי הוא יעשה מלוכה בישראל? ומה נמרץ איפא לפי דברינו סגנון הלשון שבמקראות הללו: "שום תשים" – מקרב אחיך תשים – (וממילא) לא תוכל (לא תוכל ממש, אי אפשר יהיה הדבר מצד עצמו) "לתת" עליך איש נכרי – כי הנכרי הוא הלא "בשימה במקצת" לא יסתפק, ועפ"י טבעו ותכונתו רק "נתנה" * בכשיעור ידרוש...

* נעים בזה לבאר חלוק מטבע הברכה בין הרואה מלך ישראל להרואה מלך ממלכי אוה"ע¹¹⁹, דעל מלך

117. דברים ב, כד.

118. במדבר יט, לג.

119. ברכות נח, א.

ישראל אומר ברוך "שחלק מכו"¹²⁰, ככתוב בתורה "תשים", ושימה במקצת, דהיינו אך חלק מכבודו. ועל מלכי עכו"ם הוא אומר "ברוך שנתן", שהוא איננו מוגבל במצות יתירות, ומטבעו ותכונתו רק בכשיעור ידרוש, ומצד ההמון שמינהו עליהם, הרשות נתונה לעשות כרצונו.

פרשת תצא (ב), עמ' 130-131:

"ומדי דאירינן בענינים אלה לא אמנע להעיר על מה שראיתי להעיר על מה שראיתי להגאון בעל מנ"ח ז"ל [מ' רצ"ו] שכ' דמאחר דמצד הדין אין רציחה נדחית מפני פקו"נ משום דמאי חזית, אלא דאעפ"כ גלי קרא גבי בא במחתרת דנרדף עצמו יכול להרוג את הרודף, וגם קרא דוהוכה שאף אחר רשאי להצילו בנפשו של רודף, עכ"פ בב"נ דליכא קרא, מנא לך שאף נרדף עצמו רשאי להרוג את רודפו, עיי"ש שהאריך.

ובמחכ"ת* דבריו לא ברירין לי בזה, דלדעתי לנרדף עצמו לא צריך שום קרא, דסברא היא, וכהא שאמר הרמב"ם בפ"א ה' רוצח גבי יצא ראשו אין נוגעין בו "דטבעו של עולם הוא", והגע עצמך אם בגואל הדם שהוא כבר לאחר המעשה, וזה שוגג הי', והוא אינו אלא קרובו של נרצח, אעפ"כ פטרתו תורה, ולחד תנא מצוה נמי איכא "כי יחס לבבו", עאכו"כ בנרדף עצמו, וזה בא להורגו, ובשעת מעשה, איך לא יחס לבבו. – ואין ס' לחלק בזה בין ישראל לב"נ.

והנה בסנהדרין ע"ב גבי מחתרת מסיק הש"ס "והתורה אמרה הבא להורגך השכם להורגו["]", והנה לא פורש היכן אמרה תורה זאת, וערש"י ז"ל שנדחק בזה, ולולא דה"ק הי' נלענ"ד דבאמת סברא היא דכך טבעו של עולם, וכבר כ' הפנ"י ברכות דסברא לא גרע מקרא, ואבע"א קרא, היינו קרא דגואל הדם, ומ"ש המנ"ח מקרא דוהוכה גבי מחתרת, התם מילתא אחריתא היא, דהא באמת לא בא זה אלא על עסקי ממון, אלא שחז"ל אמרו חזקה א"א מעמיד עצמו על ממנו וכו' ונהרג ע"ש סופו, והא ודאי קרא בעי, ובפרט להתיר אף לאחר להרגו, משא"כ ברודף ממש שבא לכתחילה על עסקי נפשות, ולנרדף עצמו שיוכל לעמוד על נפשו, זה לא בעי קרא כלל, או דילפינן מק"ו מהא דגואל הדם. – ועכ"פ אין שום מקום לחדש איסור בזה לב"נ ואין צורך במה שהאריך בזה הגאון בעל מנ"ח ז"ל*.

* על דעתי דברי בעל מנחת חינוך ברורין הן, דבאמת שאני דין רודף ונרדף מגואל הדם, דהנרדף אם יכול להציל את עצמו באחד מאיבריו ולא הציל הרי הנרדף נהרג עליו, משא"כ בגואל הדם שאין דמים להרוצח. וגם מצד הסברא אי אפשר ליתן ביד הרודף אחר חבירו הרשות להנרדף להורגו, דשמא הי' יכול להציל עצמו באחד מאיבריו, ומצד חמום הלב הפריז על המידה, לולא שגילתה תורה בבא במחתרת שיוכל להורגו, אע"פ שאין אנו יודעין אם הי' יכול להציל עצמו מיד הבא במחתרת באחד מאיבריו, והתירא להורגו, ככתוב אין לו דמים, עין רש"י

ז"ל סנהדרין ע"ב ע"א ד"ה חזקה. ומהא ידעינן דהרשות נתונה ביד הנרדף להציל את עצמו כפי כחו, ולא מצד הסברא. ובוה צדקו דברי הגאון בעל מנ"ח, מאחר דבב"נ לא נאמר האי קרא, "והוכה", ומצד הסברא דב"נ חשוד על הרציחה, וחמימת לבו אינו כחמימת לב ישראל, שרומנים המה מטבעם בני רחמנים, ומגלן שאף נרדף עצמו יכול להרוג את רודפו מאחר דקרא אין לו, וב"נ אכזרי ויהרג את רודפו אפילו כשיש בידו להציל את עצמו באחד מאיבריו. ודו"ק כי הק"ו של המחבר פריכא הוא, דגואל הדם ממש אין לו דמים, ולדברי ר' יוסי הגלילי מצוה להורגו, וברודף עדין יש לו דמים כשיכול להציל עצמו באחד מאיבריו, אלמלא כתוב בתורה גבי הבא במחתרת "אין לו דמים", ומוזה ילפינן דינא דרודף, דבספק כזה הרשות ניתן להנרדף להציל את עצמו, אף כי מצד הסברא אפשר שלא נתיר לו להציל את עצמו, שמא לא ידקדק בהצלה באחד מאיבריו, ויהרגו במזיד, כי יחס לבנו, ומאי חזית? לא ישים הנרדף זאת אל לבו. ומקום גדול יש כאן לחלק בדיון זה בין ישראל לבן נח, מאחר דבבן נח ליכא קרא, ודברי הגאון בעל מ"ח נכונים מאד, דב"נ אכזרי, וקרוב לודאי שיהרג את הרודף, אפילו כשהי' יכול להציל את עצמו באחד מאיבריו.

פרשת תבא, עמ' 145:

"ת"ר כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל, ר' יהודה אומר כל היום, מאי כל היום, א' רבא לא נצרכה אלא להביאו מתוך ביתו, א"ל אביי השתא לר' יהודה אפוקי מפקינן כו', אלא א"ר, לומר שאינו עובד כל היום, גזרה שמא יאכל. ע"כ....

כך הוי קשיא לי מריש בהך סוגיא דיומא, ואמנם באמת עדיפא יש להקשות בסגנון זה גם בסוגיא דמנחות ס"ז על המושנה דמשקרב עומר היו מוצאין שוקי ירושלים כו' ר' יהודה אומר ברצון חכמים היו עושין כן, ופריך בגמרא ולא גזר ר"י דילמא אתי למיכל והא חמץ וכו'. ומאי קשיא, נימא דחמץ שאני דר' יהודה לשיטתי דס"ל דחמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו בלאו, ולדידי לית היתר לאיסורו מה"ת, ע"כ שפיר גזר ר"י דילמא בשעת בדיקתו בתוך המועד יבא לאכלו, משא"כ בחדש דלכו"ע יש היתר לאיסורו וע"כ לא גזרו ב'.

וקושיא זו האחרונה מצאתי שכבר העיר עלה אבא הגאון זצ"ל האבד"ק לובלין בהגהותיו למשניות דמנחות ותירץ זז"ל י"ל דבזה נמי ר"י לשיטתי אזיל מהר דש"ס סוטה ז' (אמשנה דמוסרין לו שני ת"ח שמא בעלה יבא עלי' בדרך) ר' יהודה אומר בעלה נאמן עלי', הרי דלא חש ר"י לפרכא דפרכי לי' חכמים התם מה לנדה שכן יש היתר לאיסורה, תאמר בסוטה שאין לה היתר, ומדלא שני לי' לר' יהודה לענין גזרה שמא יבא לדבר עבירה בין יש לו היתר בין אין לו ע"כ שפיר מקשה הש"ס אדר"י לשיטתו מ"ט גבי חדש לא גזר לשמא יבא לאכלו ובחמץ גזר, דנהי דלר"י חמץ אין היתר לאיסורו מה"ת אף לאח"ז מ"מ הא קמן דר"י לית לי' חילוק זה. עכ"ל אבא הגאון זצ"ל בגליון ודפח"ח.

ומדאתן עלה מיושב גם מה שהקשינו לעיל בסוגיא דיומא י"ג מנא לי' לרבא באוקימתא קמייתא דילי' למידחק ולמימר דמה שאמר ר"י "כל היום" היינו להוסיף להביאו לעבודה אפילו מביתו דילמא לא בא ר"י אלא

לפרש, דמשום שאין איסור אכילתו אלא כל היום ע"כ לא גזרו על הקרבנו – דאליבא דר' יהודה לא הוי מצי רבא למימר הכי מדשמעינן לר"י דלא מחלק כלל בין יש היתר לאיסורו לאין לוי היתר.

ואמנם מהך דסוטה ז' דמייתי אבא ז"ל יש לענ"ד להקשות אסוגיא דיומא מצד אחר. – ואקדים מה שראיתי בס' שעה"מ פ"ה מה' יסוה"ת דמייתי לשיטת הטו"ז הידועה שכל דבר שהתירו מפורש בתורה אין כח ביד חכמים לאסרו, והביא בשעה"מ ראי' לדבריו מדברי ר' יוסי במשנה דע"ז מ"ג, א"ל ר' יוסי לחכמים והלא כבר נאמר ואת חטאתכם אשר עשיתם וגו' ואשליך את עפרו וגו', ולכ"ק לשיטת התוס' דשלא כד"ה אף באיסור ע"ז אינו אלא מדרבנן א"כ מאי ראי' מייתי ר' יוסי מקרא, דילמא אה"נ דמה"ת שרי דהוי שלא כד"ה, אבל חכמים גזרו, אלא ע"כ דר' יוסי הכי קאמר דמדהתיר הכתוב בהדיא א"א לחכמים שיגזרו עליו, עכ"ד שעה"מ...

אין שיהיה הנה דעת ר' יהודה מוכח מברייתא דסוטה דפליג על ת"ק בעצם הסברא, ולדידי' באמת אין כח ביד חכמים לאסור מה שהותר בתורה בפירוש, וכטו"ז, ולפי"ז קשה לכאורה דר' יהודה אדרבי יהודה, מהא דיומא י"ג, דאיך אמר התם אליבא דמסקנא דרבא בדעת' דר' יהודה דכל היום אינו עובד משום גזרה דילמא אתי למיכל באנינות ואיך אמר בברייתא* אליבא דר"י דאפילו כשהתחיל לעבוד מניח עבודה ויוצא והא התורה אמרה בפירוש ומן המקדש לא יצא והא שמעת ל' לר' יהודה מהא דיהוד דסוטה שבדבר שהתירו מפורש אין כח ביד חכמים לאסור. – ולע"ע הדבר צ"ע ולא מצאתי כרגע מי שהעיר מזה על שיטת הטו"ז, וידוע דבשו"ת חת"ס יו"ד סי' ק"ט האריך בד' הטו"ז, ועפ"י דבריו אולי יש ליישב...

* רבינו רש"י ז"ל ביאר הברייתא בכהן הדיוט, ואין כאן שום קושיא מהא דמניח עבודה ויוצא. אבל דברי המחבר כנראה נאמרים עפ"י דברי התוס' ישנים בפירוש הריב"א, ולכאורה מדברי ר' יוסי דפליג וסובר יגמור ראי' לדברי בעל שעה"מ דר"י תפס שיטת הטו"ז, מאחר שההיתר מפורש בתורה אין כח ביד החכמים לאסור, לכן אמר יגמור. וכשיטתו בע"ז. ומהא דסוטה אין שום קושיא על בעל שעה"מ, דלא גזרו חכמים שלא יביא הבעל היפך ממה שהתירא התורה, רק דלבר מבעל צריכין שני ת"ח מצד איסור יחוד, ובוה דאי יש כח לחכמים לגזור, ובהא לא אמרה תורה ולא מידי. וההוכחה שהוכיח מדברי ר' יוסי בע"ז לשיטת הטו"ז נכונה, וכמו שהערוטי עוד מסוגיא דיומא, ודוק.

פרשת נצבים, עמ' 151:

[בגמרא (ברכות יז, א) "אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, עכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי, עפר אני בחיי, ק"ו במיתתי, הריני ככלי מלא בושא לפניך! יה"ר מלפניך שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים"]

"אמנם עוד אחת יש בצלותא דרבא הצריכה באור קצת: מה זה שאמר "יה"ר מלפניך שלא אחטא", ואטו

דבר זה בידו של הקב"ה הוא, הלא אמרו הכל* בידי שמים חוץ מיראת שמים? אלא שעפ"י דרכנו להלן נבאר גם זאת, אחרי שנקדים מאמרים אחדים לרבותינו ז"ל.

* עי' ברכות דף י"א¹²¹ בעי רחמי עלויה דלהדרו בתשובה ובמהרש"א שם¹²².

פרשת נצבים, עמ' 154:

"ותחילה נאמר כי עפ"י זה שני דינין יש שם, האחד על עצם המעשה, באשר הוא שם, והשני – עפ"י הפעולה שפעל המעשה ההוא על אחרים, בין לזכות ובין לחובה, ואי אפשר שיכאו שניהם בבת אחת, רק האחד יבא בשעת מעשה, והשני רק לאחר זמן. (לפי שכידוע אין ידיעתו של הקב"ה מעכבת את הבחירה החפשית, ואין דנין את האדם אלא באשר הוא שם).

ולדעתי אולי זהו מ"ש התנא באבות, דע לפני מי אתה עתיד ליתן "דין וחשבון", ולכאורה הסדר אינו מדויק, שאם יש חשבון ויש דין, עכ"פ צריך ה' החשבון להקדים את הדין, אבל באמת הסדר נכון מאד, שאם ילוה איש לחבירו אלף זוז, ובהגיע יום השלום יאמר לו הלוה "באה ונעשה חשבון" – אז הלא ירוק יירק המלוה בפניו, "מה לחשבונות בינותינו, שלם את נשיף וצא", אבל החשבון יונח רק על הקבץ תביעות שונות, בסכומים וזמנים שונים, פקדון ותשומת יד, שכר שכיר והקפת חנות, אז יבא החשבון להשוותם.

וכן בנמשל, בעולם הגמול; מעיקרא "דין", דין פשוט על עצם המעשה כפי מה שהוא בשעת עשייתו, ואח"כ, ברבות הימים ובהמשך הזמנים – "חשבון" הפירות שעשו מעשיו הרעים או הטובים, בתקופות שונות ובמקומות שונים.

ואם ימצה עומק "החשבון" ההוא – מי יעמוד בפניו? מי גבר אשר לא יחטא, וכבר אמרנו שכמעט כל חוטא מחטיא את הרבים עמו, דילפי ממקלקלתא ולא ילפי ממתקנתא, והקב"ה נצחי, וגמולו נצחי, ומי ישער כמות הנשך והמרבית שתביא קרן קיימת נושאת פרי עד אין סוף?

כמדומה* שמן "החשבון" הזה ה' מתיירא דוד, לא על הדין, לא על עצם המעשה ה' דואג, שבאמת לא ה' בו חטאו וכמבואר בדחז"ל [שבת נ"ט, וכתובות ט'] וכמו שאמר דוד בעצמו "אני בתומי הלכתי", אבל מן "החשבון" ה' חרד לבו מאד, כי הרשעים שבדור לא אבו שמוע כלל מכל ההיתרים ההלכ[ת]יים שבאותו מעשה ("כל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו, וכן מה חרב בג"ע א"א נענש עלי" וכו') וחז"ל ספרו

121. עמוד א.

122. ד"ה חטאים, ושם: "... דודאי באדם המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ניחא, דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים הרי אמרו בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והרוצה לטהר מסייעין לו וזה המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה ה"ז בכלל הרוצה לטהר כו'..."

לנו [פ"ד דב"מ] שהיו שואלים, דוד הבא על א"א מיתתו במאי, וכן במדרש תהלים, שהיו הבריות מליזין עליו, אפשר מי ששבה את הכבשה, והרג את הרועה, והוציא הרבה מישראל לחרב, תשועה יש לו?..."

* ברעיון זה יש לבאר הכתוב תהלים מ"ט¹²³ למה אירא וכו' עון עקבי יסובני, ירא אנכי מן המביטים אחרי ללכת בעקבותי, שבאמת כל צעדי ספורים ובדוקים עפ"י דרכי תוה"ק, אבל המורים היתר לעצמם יבקשו חשבונות רבים, להתיר הרצועה ולתלות כי כן עשיתי לפי דעתם, ויש להם לתלות באילן גדול, ומן הטועים אני ירא. ובוה בארתי המשנה ד' באבות פ"ד המחלל שם שמים בסתר, כלומר שבאמת אין כאן שום עון, כהא דיומא פ"ו ע"א כגון אנא דרב או דר' יוחנן, אבל הרואים לא ידעו וילמדו מזה לעשות מה שלבם חפץ, ובוה שוגג ומזיד שוין, דשגגת אדם גדול כזה עולה זדון, אחרי כי הכל הולכים בעקבותיו ולפי הבנתם, הלומדים מקלקלתא. ועל זה ידעו כל הדווים, כי מי יכול לדעת מראש את החשב[ו]נות של הרוצים ללכת בשרירות לבם. ומתורץ יפה הקושיא איך יציור הלול השם בסתר? ומ"ט שוגג ומזיד כהא מחתא? ומדויק מאד הכתוב למה אירא, כי באמת אין לאיש כזה מה לירא בימי רע מצד הדין, אבל עון עקבי, מן החשבון אני ירא מאד, כי מי יודע מחשבות אדם ותחבולותיו המבקשים לעשות כל תועבה על חשבון אחרים, ומחפשים מומים כדי לטהר עצמם, ותולין כל מעשיהם הרעים באילן גדול, וכל מה שהאילן יותר גדול תולין בו משא ביותר ודו"ק.

פרשת האזינו, עמ' 188:

"והנה ראיתי בשו"ת חת"ס [חיו"ד סי' רמ"ה] עמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"א דמילה בטעמא דפקו"נ דוחה מילה, משום דאפשר למול לאחר זמן וא"א להחזיר נפש מישראל לאח"ז, דמוכח מזה דאפילו במתו אחיו מ"מ, מחויב עכ"פ למולו לאחר שיגדל, וכמו שפ' הרמב"ם שם באמת, והמפרשים תמהו עליו, דזו מנין לו, וכ' החת"ס שם דלמאן דילף מושמרו מוטב שיחלל שבת אחת "כדי שישמור שבתות הרבה", משמע לי' לרמב"ם דלא ניתנה שום מצוה לדחות מפני פקו"נ אלא כדי שישמור לאותה מצוה עצמה, ולא משום שמירת מצות אחרות, ומשו"ה אלמלא הי' אפשר למול לאח"ז, אז לא היתה מילה נדחית כלל מפני פקו"נ, אפילו אם ישמור עי"ז מצות אחרות הרבה, עכתו"ד החת"ס.

ואני בעניי לא זכיתי להבין, דאיך תיסק אדעתין דלא ניתנה לדחות אלא משום שמירת אותה מצוה עצמה א"כ לא לידחי פקו"נ לשום ל"ת שבתורה, דהא גם כשימות תו לא יעבור על אותו תנאי לעולם, ובשלמא מדחיית שבת לא קשיא, דשבת ל"ת ועשה איכא, ואם ימות, אז תיזיל מיני' עכ"פ מ' עשה שבה, אבל הא תנינן עוברת שהריחה בשר קודש או בשר חזיר מאכילין אותה, והא אף כשתמות לא תעבור ממילא לא על

לאו של בשר קדש ולא על של בשר חזיר, ואי ס"ד דלמאן דאמר טעמא "כדי שישמור שבתות הרבה" אין דוחין בפקו"נ שום איסור אם לא כדי שישמור אותו הדבר עצמו (וכמו"ש החת"ס אליבא דהרמב"ם) א"כ בטלת דחיית פקו"נ אצל כל הלאוין שבתורה, דמדוהא בשוא"ת דחיי' זו למה, הא גם לכשימות לא יעבור, אלא עכצ"ל דאפילו למאן דאמר בחלול שבת "כדי שישמור שבתות הרבה", ל"ד שבתות, ול"ד שמירת אותה המצוה עצמה, ועיקר הענין הוא דרחמנא שריא בפקו"נ דחיית איסור א' פעם א' כדי שישמור כה"ת פעמים הרבה, וז"ב..."

דברי המחבר לא זכיתי להבין. אמת כשמת לא יעבור על הלאו, אבל לקיים אין בידו, כי מהו הקיום של כל הל"ת הכתובות בתורה? הלוא הוא בטול הרצון של האדם, ככתוב בתו"כ פ' קדושים¹²⁴ אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואפשי, אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, וביטל רצונו זהו קיומו של הלאו. ועין בקדושין ל"ט ע"ב, דאם ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה, ובמשנה סוף מכות¹²⁵, ובחידושי המהרש"א שם¹²⁶. ובודאי כשהוא חי וטעם טעם החזיר כשהי' בסכנה, ויודע כי טוב הוא למאכל, ואחרי כן כאשר קם מחליו ונודמן לו בשר חזיר ופירש מיראת המקום שגזר עליו, וביטל רצונו, היש לך קיום גדול מזה? הרי כשהוא חי בידו לקיים את הל"ת, משא"כ כשהוא מת ועבר מן העולם הוא ותאוותו ורצונו. ומזה תקיש על כל הל"ת שבתורה, ואין מזה שום סתירה לסברת בעל החת"ס בישונו על הרמב"ם.

פרשת האזינו, עמ' 189:

"אבל* נחזה אנו, הנה מהילפותא של ר' ישמעאל בברייתא דיליף ממחתרת לא ידעינן אלא דניתנה רציחה לדחות משום פקו"נ דנגב, לגבי אותו הנגב עצמו, אך אכתי לא ידעינן מזה שגם איש אחר, שאינו בסכנה כלל, רשאי לעבור בשביל הצלתו של זה, ומן הסברא הראשונה הי' אפשר לומר דנדרף עצמו רשאי, ולא אחר, וכעין מ"ש א"א לאדם חטא בשביל שיזכה חברו (ואע"ג שהח"ס כ' במקום אחר דאין זה אלא כדי שיזכה הוא עצמו, זהו רק לבתר שלמדנו מילפותי דתנאי, וכמובן). – אמטו להכי בא ר' עקיבא ולומד מהא דעם מובחי, דהתם הכהן דוחה העבודה שלו, לא להצלת עצמו אלא כדי ללמד זכות על איש אחר היוצא ליהרג."

* דבריו תמוהין, עין סנהדרין דף ע"ב ע"ב דפשוט הוא במחתרת שגם אחרים מותרים להורגו, מדכתוב

124. פ"ד, פרק ט.

125. כג, ב.

126. ד"ה ומ"ש רבי חנינא וכו': "ומה הרבה להם, הם לא תעשה שהם שס"ה לא תעשה, ועשיין אינן רק רמ"ח, הוא כדי ליזכות למען צדקו שגם בשב ואל תעשה יזכה כמו בעושה מצוה ועוד נפרש בזה לקמן בפירושו הרמב"ם [שם בד"ה תרי"ג מצות] וק"ל."

הזוכה¹²⁷ בכל אדם. ואדרבה מצוה קעביד, ואין בזה שום לתא מהא דא"א לאדם חטא בשביל שיזכה חברו, דהתורה התיירא ושפיר יליף ממחתרת דניתנה לדחות גם לגבי אהרים ודוק.

פרשת וזאת הברכה, עמ' 208 - 211:

[בגמרא מנחות ל' ובב"ב ט"ו – ר' יהודה אומר אפשר משה מת והכתוב אומר וימת שם משה, אלא ח' פסוקים אלו יהושע כתבן, ר' שמעון אומר אפשר ס"ת חסר אות אחת כו' – אלא עד כאן הקב"ה אומר, ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר, ומשה כותב בדמע]

 "...והוא תמוה, דסו"ס הא לא תירץ ר' שמעון כלום על ק' ר' יהודה.

וראיתי בח"א למהרש"א ז"ל דמדייק בדברי ר"ש שע"כ הי' משה "אומר וכותב", ומכאן ואילך הי' משה "כותב" (ולא אומר), ולכן תו לא מחזי כשקרא, עיי"ש, ודבריו תמוהים, דאטו באמירה תליא מילתא, והלא מבואר בש"ס וכן בשו"ע סי' מ"ז ס"ג (לענין קיום שטרות ולענין כותבין שטר למלוה) דכל כתיבה אית בה משום מחזי כשקרא (אלא דלחד מ"ד לא חיישינן לה), וא"כ בנ"ד הא לא תירץ מהרש"א כלום.

אולם לענ"ד אפשר שהיתה לו למהרש"א ז"ל כונה אחרת בזה, דהנה עמ"ש ר"ש שהי' משה כותב "בדמע" שמעתי אומרים דבר נחמד בשם הגר"א זצ"ל, דהא באמת תיבת "וימת" אפשר לקרא בלשון עבר, ואפשר בל' עתיד (ככל ויו המהפכת כידוע), וזהמ"ש ר' שמעון "בדמע", כלומר בערבוביא, מבלי באר להדיא אם הכונה על העבר או על העתיד (אם וימת או וימת), ע"כ בשם הגר"א זצ"ל...

והנה בש"ס [כתובות ס"ז] איפליג ר' יהודה ור' שמעון אקרא דהעבט תעביטנו, דלר"י מוקי ל' לדרשא שאם יש לו ואינו רוצה להתפרנס משלו וכו', ולר' שמעון דברה תורה כלבנ"א עיי"ש. ומעתה יתפרשו לנו כמין חומר מחל[ו]קת ר' יהודה ור' שמעון אהנך ח' פסוקים שבתורה [בב"ב ובמנחות שם], – דהנה אמרו ז"ל בפסיקתא אמאי דכתיב במשה איש האלדים, אר"ל אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו, כשם שגוזר אדם על אשתו כו', עיי"ש...

ולפ"י כשידובר על משה ועל קורות חייו עלי אדמות, אין הכונה על משה בן עמרם ילוד האשה, על גופו וחמרו של משה, רק על משה איש האלדים, על רוחו, ולא על גויתו, על השפעתו הנפלאה שאין דומה לו בכל בני תמותה..

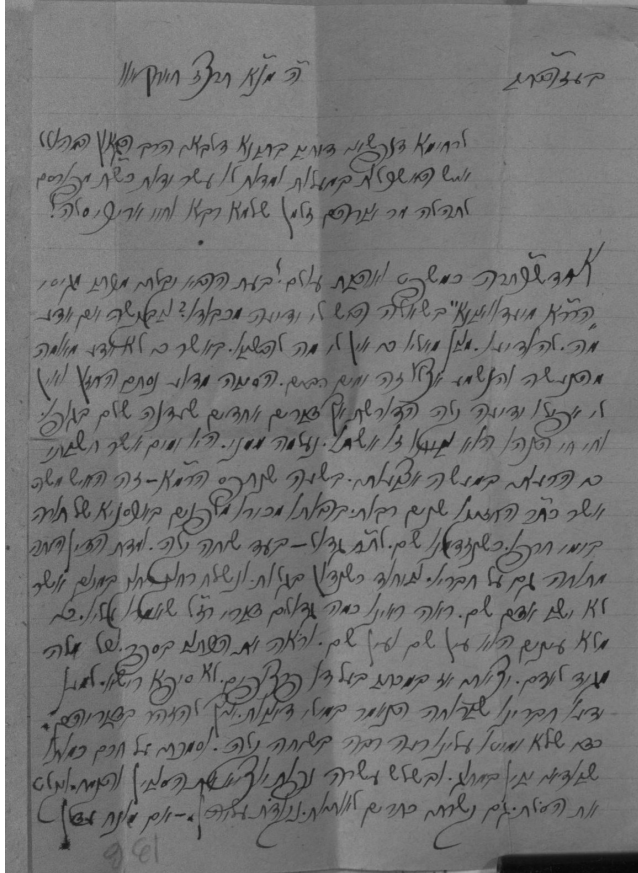
אבל ההשפעה הכבירה הזאת הלא פסקה כבר משהגיע זמנו לפטור מן העולם, ותש כחו ולא הועילו כל תחינותיו לשנות הגזרה, וא"כ יפלא, מה כל החרדה אשר חרדו חז"ל על הנך ח' פסוקים אפשר מת משה וכו',

ולמה לא נאמר שבמיתתו הרוחנית של משרע"ה הכתוב מדבר, (וכמו שבארנו למעלה אקרא דואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד) כי מששתם תפלתו ופסקה השפעתו בתור "איש האלדים" – לגבי משה זוהי מיתתו?

אולם אם כן נצטרך לאמר שהכתוב משתמש כאן בסגנון מושאל, וכבר שמענו לר' יהודה [כתובות ס"ז] דלא ס"ל ד"ת כלבנ"א, ולפי דברינו למ"ד זה אין מקום בתורה גם ללשונות מושאלים, ומשו"ה לר' יהודה לא פש ל"י (בב"ב שם) ישוב אחר, רק דח' פסוקים אלו יהושע כתבן, אבל ר"ש (בר פלוגתי' דר"י בכתובות שם) לא אצטריך כלל לדחוק זה, כי יש לו דרך יותר מרוחת: עד כאן (כל זמן שלא הגיעה הגזרה עדין), הי' הקב"ה אומר, ומשה "אומר" וכותב (לא כותב בלבד, כמעשה עבד בעלמא, אלא כשר לפני המקום, ולפעמים כבעלה דמטרוניתא, שהקב"ה גוזר והוא מבטלה) מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב (חדל מהיות "אומר" עוד, תש כחו לבטל הגזרה), רק כותב בדמע – (בהכנעה גמורה ובאפס כח לעמוד בפרץ) – היש לך לגבי משה מיתה רוחנית קשה מזו, ובלשון מושאל ודאי אמת הוא* שברגע ההוא כבר חדל לחיות, וימת שם משה עבד ד', אם כי עוד היתה הנשמה באפו.

* נעים לבאר כן את הכתוב וימת שם וכו', אבל איך נפרנס הכתוב מיד ויקבר אתו וכו'. ולדברי הגר"א אפשר עוד לדחוק ולקרא ויקבר כמו שתירץ את וימת, אבל עפ"י דברי המחבר צ"ע.

ב. שלושה מכתבים מהרה"ג ר' אברהם מקובצקי זצ"ל

מכתב (מס' 3 להלן) בכתב יד הרה"ג ר' אברהם מקובצקי זצ"ל

מכתב 1

בעזה"ת. ז' שבט תרצ"ז

חארקאוו

לידידי חביבי החכם השלם
ישעי' שמואל¹²⁸ שלו' רב!

אחדש"ה כמשפט ואהבת עולם!

מכתבו היקר קבלתי וברוך המקום

על אשר הציל את הכסף מבין שיני

אריות. ואפריון נמטיי שירד להציל

ולא התחשב עם העמל והתלאה

יום יום בלך ושוב לעת זקנה. תהי

משכרתו שלמה בכא ויונו בשיבה

טובה בזה¹²⁹, ככתוב ברודפי צדק

שימצאו חיים צדקה וכבוד. טובה

גדולה עשה עמדי! בזמן הזה

כשנשתנה החוק, ובידינו להשיג

רשיון היציאה וכרטיסי הנסיעה, על הכסף שיוצא בארצינו, אזי בעד הסכום המושב, די והותר הן על תשלום הרשיון והן על הכרטיסים. ומעומקא דלבא יקבל נא תודתי וברכתי במדה מרובה, בעד החסד האחרון שגדול יותר מן הראשון, הכסף! כחכם הרואה את הנולד, יפה עשה שהניחם תחת ידו, כי מה ששלח לפנים לגיסי אין לי בהם הנאה של כלום, ומונחים כאבן שאין לה הופכין. השעה דחוקה לי מאד ואין בידו להושיעני, ומשלי אין בידי לטול. אקוה ליום טוב, אבל מתי יבוא?

128. בומינוביץ. ב"ר רפאל זאב. יליד וולוז'ין וכן למשפחה חשובה במקום. היה גיסו של רא"א מיליקובסקי רבה של חרקוב בעל "אהלי אהרן". נפטר בתל אביב כ"ו תשרי תש"ה.

129. כוונתו: בזה = בעולם הזה, ובכא = בעולם הבא.

יתבשר כי שנים מבני מתעתדים לעלות, אחד מהם כבר הגיש בקשתו – וגם שילם סכום הרשיון כפי החוק – להשיג רשיון היציאה, ומחכה לתשובה. ובקרויב יעשה כן גם השני. ואם בעז"ה תנתן להם בקשתם, אז אולי אבנה גם אנכי, כי לעלות יחידי לעת זקנה ירא אנכי מאד, לבא שמה כעני חשוב החי מקופה של צדקה חלילה לי. מעודי שנאתי מתנתת בשר ודם, ועד יום מותי לא אעזוב את השנאה האהובה לי המלוה אותי על דרכי כל ימי, ככתוב "שונא מתנות יחי" חיי עצמי. ואינו לוקח חייו מן העולם.

בנוגע להטבת המצב, בידי אך להזכירו סיומו של מכתבו בו תהי האמת נעדרת, ביחוד ההעדר גדול מאד כשנעשה עדרים עדרים כתות של מגידי אמת, ואת אשר הי' כבר בדורות הראשונים והנעשה לפני אלפי שנה הוא יהי' ויעשה. נדע למדי שהיו לעולמים כלבי זהב המנבחים יומם ולילה¹³⁰, ובעבור זה לא הי' העבד יכול לברוח, מי יודע אם איננו משל ומליצה על הני העדרים השואגים בקול האמת¹³¹, והכל בעד דינר זהב, הניתן להם בחשאי מקופה כללית¹³², ובזה מסמים את עין העבדים לשבת תחתם, וליהנות הנאה משונה מהשומים והבצלים¹³³, עד כי זכרו זאת ימים רבים. ואם ביושבים על אתר כך, שהכל גלוי לפניהם, על אחת כמה וכמה למי שאינו כאן באין ראה, מהנקל לסמא את העינים ולאמר על רע טוב, וחשך על אור.

שמעתי כי יש קאנטארע בתל-אביב שעל ידה אפשר לשלוח חבילה בארצינו, ואף כי קשה עלי להטריחו, אבל אם יעשה לי זאת תהי לי מזה טובה גדולה. יולך נא שם ויקח עבורי 1/4 מעטר סחורה טובה על קאסטיום "שחור כחול" "גרוענאט בלעז". שמה כפי השמועה משלמים בעד הסחורה וגם את המכס ומחיר המשלוח. ובזה האישי שנשלח לו החבילה יקבלנה חפשי ומעשיות כאלה כבר היו, אולי שמור בזכרוננו שם האישי "יעקב קריווארוצקי" לו שני בנים משכילים בעירו. האחד דר ברחוב דיזנהוף 102/43 והוא שלח לו חבילה כזו וקיבלה חפשי. אם יעלה בידו לעשות לי טובה זו, אבקשו לקח עבורי מסחורה היותר טובה, ויפה למראית עין, ולהעטיף אותה במעטפה היטב כדי שלא תתקלקל הסחורה מחומר החותמות אשר חותמים על המעטפה. כמעט כל בני ביתי נחוצים בהלבשה ואין בידי להלבישם, אם אקבל חבילה כזו למצער בעד אחד מהם מה טוב.

טרם אצא מאת פני מכתבו אמצא לחובה ליתן לכבודו גם על זה תשואות חן, על הבשורה הנעימה כי גיסו הגאון שליט"א¹³⁴ בבריות גופא ונהורא מעליא, וזכה לזכות את הרבים בחד"ת¹³⁵. כה יזכה לימים ארוכים וחיים טובים שיש בהם חפץ, לשמחת לב כל אוהביו שבתוכם אמנה גם אנכי. יאמר נא לו שלו' שלו' בשפילא בשמי

130. ע"פ שמות רבה כ, ט.

131. אולי כוונתו ברמו לעתון "דער עמעס".

132. ע"פ שקלים כג, ב ובכ"מ.

133. ע"פ במדבר יא, ה.

134. מדובר בגיסו הרב רא"א מיליקובסקי, רבה של חרקוב. גיס נוסף היה ר' אהרן יעקב פרלמן, שהיה בעל אחותו, אך זו נפטרה בדמי ימיה. ראו המליץ 16.11.96.

135. בסמוך, בשנת תרצ"ו, נדפס בתל אביב חלק ב' מהספר "אהלי אהרן" שחיבר הרב רא"א מיליקובסקי.

מקרב ולב.

מי הוא זה הרב הראשי שנתקבל בירושלים?¹³⁶ במה כחו גדול?
 שלו' למר שלו' לזוגתו המשכלת ינובו בשיבה טובה ויתברכו בכל.
 כברכת "אברהם אבינו"

מכתב 2

בעזה"ת. ד' לסדר "וערכת את ערכו"¹³⁷ ובפרט "את ערכו"¹³⁸ חארקאוו

לחכימא דיהודאי דיתיב בתבנא דלבאי הרב הגאון המהולל ומפורסם איש האשכולות במעלות ומדות לו
 עשר ידות כש"ת מוהר"א זלמן¹³⁹ שלמא רבא לחיי אריכי ומזוני רויחי בכבוד ונחת סלה!

אחדשכתר"ה כמשפט ואהבת עולם! זה עת רבה שלא קבלתי מכת"ר שום מכתב ויש לי מזה צער גדול
 כי לא אדע סבת ההעלם וההסתר, ועל מה זה? אפשר מצד שאין ברצונו לבוא בידיים ריקות. הלא כבר כתבתי
 לכבודו שאין הכסף נחשב בעיני כל ימי, ואתחשב אך עם האדם. האיש החביב עלי יקר בעיני מכל יקר, ומי
 הוא זה היקר וחביב בעיני יותר ממנו? מאד מאד ברצוני לדעת שלומו הטוב וממצבו בפרט, המענין אותי בקרב
 ולב, ודואג אנכי מזה ימים רבים מחסרון ידיעה מכת"ר. ולעמת ערך ידיעה זו שבידה להרגיעני ולהשיב מנוחתי
 הנגזלה בעבורה אין הכסף נחשב למאומה. וכדי בזיון להעלות על הדעת כי העיקר הוא המטבע, וכשאין פרוטה
 נפסק החבל של ההתקשרות, והכל אין. כמדומה לי שמשפט של האי מאן דמוקי אזוזי¹⁴⁰ איך הוא נקרא ידוע
 לו בודאי. ובכן חלילה לו להעלות על דעתו מחשבה כזו, ובעבור זה למנוע את הטוב ממני, הידיעה היקרה כי
 שלו' לו ולכל אשר לו. אף כי גם אני עברתי בשתיקה זמן מרובה, אבל לא בי האשם תלוי, כי אינני אדון לעצמי.

136. הרב יצחק אייזיק הרצוג. נבחר לרב ראשי בי"ז כסלו תרצ"ז.

137. פרשת פקודי.

138. בגימ' תרצ"ז.

139. הרב אברהם זלמן קורץ. רב ועסקן ציבורי ברוטשסטר, נ"י. תלמיד ישיבות סלבודקה וראדין. בתרפ"ד היגר לארה"ב, ובתחילה
 שמש כרב באיסטאן, פנסילבניה. עליו בערכו בספר "תולדות אנשי שם", ובספר וואלקאוויסק ובכ"מ.

140. נקרא נפש רעה. ע"פ בבא מציעא נב, ב.

אין ספק אצלי שנדע לו המשפט שנגזר על האיש משה¹⁴¹, אשר החזיקו במתנת ידו ונדבת לבו שנים רבות, והכל בשביל שיחה קלה שפלטה קולמסו, כי אנכי בעצמי הודעתיו והארכתני בדברים קשים על החברים דלא מקיימי מילי דאבות, הן בזהירות כח הדבור, והן במשנה ב' מפרק ג', ובאותו פרק¹⁴² כי המצודה אך על אלה שבמיתתם קרוים חיים¹⁴³, הכל "לידע ולהודיע". – אפשר בשביל זה נפסקה חליפות המכתבים בינינו. וקשה עלי לחשוב כזאת, הלוא הדברים נכתבו לא לאיש פשוט שאינו קורא ביני שיטי, והכל אף לפי מראית עין דברים ככתבם, כי אם לחכם כמותו המבין במחוג¹⁴⁴, ויש אם למקרא¹⁴⁵, ובעידנא דריתחא היכלתי לכתוב אחרת? אז בחרתי בלשון ערומים, וסמכתי על המבין מדעתו שתוכו יאכל, את הידיעה אשר עליו לדעת, והקליפה יזרוק. ויהיו הדברים מאירים וגלויים וידועים.

ובמעשה שהי', על דעתי בנקל לדון את הנמצאים על אתר לכף זכות, על הפרישה מהדרישה, באשר כי שתיקה יפה להם, אבל האיש שהוא ברוחה¹⁴⁶ ושפתו אתו, חלילה לו לעשות כן! אין לך דבר קשה מבדידותא ואין דבר טוב ויקר מחברותא. ובפירוש תנן וקנה לך חבר, וסמיך לו הוי דן את האדם לכף זכות, כי זה הוא גדר גדול לאריכת החבירות. ודי לחכם כמותו ירבו בישראל.

בנוגע למצבי אין לי מה לגרוע מהכתוב כבר פעמים הרבה, אם מכתבי שמורים תחת ידו יחזור ויקראם, ויצרוף כח המדמה והמציר יהי לו תמונה חי' מהמצב כמו שהוא. הנפילה של היהדות מאז החילותי לבוא בכתובים עם כת"ר עד היום נורא מאד. בעיר גדולה כזו המרובה באוכלסי ישראל, הרבה יותר ממאה אלף יהודים, כן ירבו, ואין לנו כי אם ביהכנ"ס אחד, לא גדול במדתו, ובכל זאת אין אנו מרגישים בדוחקא דצבורא, אפילו ביום השבת. ובשאר ימי השבוע כמעט הוא ריקם מאדם, והבאים להתפלל? אוי לי אם אומר! רבם ככולם סבי דאזלי אתיגרא¹⁴⁷, וכשאין מקדש ואין עם, היש לנו מה לחשוב אדות הכהנים?¹⁴⁸ ואם נוסף עוד לזה, המארה ששלחה בלחם הפנים¹⁴⁹, בלי תפונה שגם הגרגרנים ימשכו ידיהם מערך לחם זה בחיים¹⁵⁰ ועוד מעט נשאר בלא רועה ובלא צאן. קשה עלי להאריך בזה מכאב לב ודאבון נפש, ובכלל האפתח חלון בבית אפל

141. נראה שמדובר ברב שנעצר עקב אי זהירות במכתבים מחו"ל. בהעתקת המכתב ברוסית מציין המעתיק שכנראה מדובר ברב משה הלפרין. עליו גם להלן במכתב הבא, ומכונה: רמ"א/רמ"ה.

142. רומז למשנה טז: "ומצודה פרושה על כל החיים".

143. רומז לרבנים. ע"פ ברכות יח, א.

144. ברמז. ע"פ חגיגה ה, ב.

145. היינו שהקריאה אינה "בדיוק" כפי הכתיבה.

146. כוונתו לאלו שנמצאים במדינות הרווחה, ולא נזהרו במכתביהם לבריה"מ.

147. ע"פ בבא מציעא כא, ב.

148. רומז למצבם החומרי של הרבנים.

149. ע"פ קדושין נג, א ובכ"מ.

150. ע"פ סוטה לח, א.

לראות הנגע בקירות הבית?¹⁵¹ אין לנו על מי להשען – ועל מה להשען, כי אם על אבינו שבשמים אפשר כשאין איש ישלח לנו במהרה את מלאכו התשבי לקרב את הרחוקים, ועצם לעצמו¹⁵², וביום ביאתו יסול המסילה שבה נעלה מבירא עמיקתא לרום רקיע, ויפח לקץ נשמת חיים בהעצמות היבשות. אבל בידינו אין מה לעשות מאומה לטובת האומה כעת והדבר כמו שהוא, הננו בבחינת המשמרים את הגוסס, רחמנא לצלן, שהחובה עליהם אך לעמוד מרחוק וחלילה ליגע בו אפילו באצבע קטנה פן נקרב את מיתתו. זאת היא מלאכתנו, ובעד מלאכה כזו האפשר לבקש שכר?¹⁵³ בודאי למי שהוא אנן הדעת, ובינה ישרה לו, לא באלף רבתי.

אשער כי ממה שכתוב כאן, לפניו די באר לדעת היטב מצבי כהיום, אפילו אם נאבדו מידו מכתבי הראשונים. והנה הרבה ממכירי קבלו חבילות מארצות הברית סחורה להלבשה והשיגו מזה טובה גדולה, כי באמת הנוגע לשאלה כרסיות עדין יש לישב בדוחק, אבל בנוגע לגביך צריך עיון גדול ותיק¹⁵⁴, לשאלה זו אין בידינו שום תרוץ. ובאשר ידעתי נדבת לבו כי בטח לא יעזבני לעת זקנה, לכן אבקשו שיעשה גם כבודו כן, ותמורת מתנת כסף, ישלח נא שלשה מטר סחורה טובה ומהודרה – כנותן בעין יפה – כמראה תכלת כהה, "דונקעל גראנאט בלעז", ותהא במדה זו די לאיש כמוני על "קאסטיום שלם". המקבלים הגידו לי כי המשלח משלם במקומו את המכס כפי ערך מחיר הסחורה, או מעט פחות, והוצאת הבי-דאר, ובאופן כזה יקבל האיש את החבילה שנשלחה על כתבתו חפשי, בלי שום תשלום פה בכי הדאר. ידעתי שיהי לו בזה טרחה יתרה, אבל אם ברצונו שתהא טובתו שלמה יעשה כן, ובטרח לא יתחשב. אולי יקחו חבל בזה גם יתר מכירי, וימנו לדבר מצוה זו, אזי לא אפול למשא על כת"ר, והקל מעליו גם הטרח. אפשר כשרבים יעשו זאת, מה טוב אם ישלחו בחבילה אחת גם שלשה מטר על מלבוש עליון, אחשוב כי לא דרוש על זה סך גדול, והמשלוח והטורח אחד.

אסיים בדבר טוב, בני המופלגים מתאמצים לעלות ציונה, ומשתדלים להשיג רשיון היציאה, ההוצאה לזה עדין מונח כספו של כת"ר שם. מצד הזקנה שקפצה עלי הוחלט אצלי שיעלו המה ראשונה, ועל ידיהם אולי אבנה גם אנכי ואזכה לחיות עוד מתחת ידו הרחבה ואתפרנס מחכמתי ולא ממתנת בשר ודם. המה יקחו את כספו של יציאתם, אם יעלה בידם מבוקשם, שכרו של כת"ר גדול מאד כי על ידו נתגלגל הדבר.

שלו' שלו' כשלמא למלכא שלו' לזוגתו המשכלת ונדיבת הלב מנב"ת שלו' לכל מכירי. את חג המצות תחגו ביתרון הכשר, ובגילה ורינה, תתברכו בשיבה טובה ובכל כברכת

"צור חצבנו"¹⁵⁵

151. ע"פ נגעים ב, ג.

152. ע"פ יהזקאל לו, ז.

153. רומזו כנראה לכך שפסק מלקבל שכרו כרב במקום.

154. גביך = כסות הגוף. ע"פ בבא מציעא נב, א.

155. ע"פ ישעיה נא, א. ורומזו לשמו, שכן בחז"ל בכ"מ 'צור' זה אברהם.

מכתב 3

בעזה"ת. ה' מנ"א תרצ"ז חארקאוו

לרחימא דנפשאי דיתיב בתבנא דלבאי הרב הגאון המהולל איש האשכולות במעלות ומדות לו עשר ידות כש"ת מפורסם לתהלה מר אברהם זלמן¹⁵⁶ שלמא רבא וחיי אריכי סלה!

אחדשכתר"ה כמשפט ואהבת עולם! בעת ההיא קבלתי מכתב מגיסי "הרר" א מיעדוואבנא¹⁵⁷ בשאלה היש לי ידיעה מכבודו? ובקשה אם אדע מה, להודיעו. מובן מאליו כי אין לי מה להשיבו, באשר כי לא אדע מאומה מהנעשה והנשמע אצלו זה ימים רבים. הסיבה מדוע נסתם החזון¹⁵⁸ ואין לי אפילו ידיעה קלה הדורשת אך דברים אחדים שעדנה שלם בגופו, וחי חי הנהו¹⁵⁹ הוא וביתו זו אשתו, נעלמה ממני.

היו ימים אשר חשבתי כי הרעותי במעשה אצבעותי, בשעה שנתפס הרמ"א – זה האיש משה¹⁶⁰ אשר כת"ר החזיקו שנים רבות, בהיותו מכירו מלפנים באכסניא של תורה בימי חרפו, כשנודמנו שם, לת"ח גדול – בעד שיחה קלה. ומדת הדין היתה מתוחה גם על חבריו, וביחוד כשנדון בגלות, ונשלח רחוק רחוק במקום אשר לא ישב אדם שם¹⁶¹. ראה ראינו כמה גדולים דברי רז"ל שאמרו עליו, כי מלא עינים הוא¹⁶² עין שם ועין שם. וראה את הכתוב בספר, וכל מלה מגיד לאדם¹⁶³. יצאתי אז במכתב בעל דו פרצופים¹⁶⁴, לא סיפא רישא, למען ידעו חברינו שברוחה הנאמר במילי דאבות¹⁶⁵, איך להזהר בדבריהם, כדי שלא ימיטו עלינו רעה רבה בשיחה

156. קורץ. הנ"ל.

157. הרה"ג ר' אביגדור ביאלסטוצקי הי"ד, רב דיעדוואבנע. זוגתו בלומא, היתה בת הרב ר' דניאל אביגדור הכהן רבינוביץ, חותנו של הרה"ג ר' אברהם.

158. ע"פ דניאל ח, כו.

159. ע"פ ישעיה לח, יט.

160. על הנעשה עמו גם במכתב הקודם.

161. ככל הנראה הכוונה היא להגליה לסיביר וכיו"ב.

162. ע"פ עבודה זרה כ, ב. מוסב על מלאך המות.

163. ע"פ עמוס ד, יג.

164. מכתב צופן רמזים, דבר והיפוכו.

165. א, יא.

קלה. וסמכתי על חכם כמותו שבודאי יבין במחוג¹⁶⁶, ובש'ש עשרה נפות יוציא את הסובין והקמה, וילקט את הסלת¹⁶⁷. גם קשרתי כתרים לאותיות, נקודות עליהם – אם מונח עדין המכתב באמתחתו, יפתחוהו נא אך הפעם, וישם עינו על המלה "עת" שנכפלה פעמים הרבה ונקוד עלי – שבודאי ידרוש את הנקודה, כי יתרה היא על הכתב, ובזה יבין ויציר את המצב כמו שהוא, ויבוא לידי האמת הברור, שעת לחשות, אבל עת לעשות ביתרון הכשר חכמה¹⁶⁸, וכצדיקי האומרים מעט ועושים הרבה¹⁶⁹. ככה חשבתי, אבל מחשבת אדם הבל! ותהי להפך¹⁷⁰. מאז נסתם החזון, ומחיצה של ברזל מפסקת בינינו.

בהיותי חושב כי בי האשם תלוי, יצאתי אחרי כן עוד הפעם בכתובים כדי לבאר אשר כתבתי ראשונה. וגם על זה לא קבלתי מענה לשון, כלומר אפילו פטומי מילי בעלמא¹⁷¹, ובהיות כן שעשיתי את המוטל עלי כדי לתרץ דבורי תמה תמה אקרא מדוע שבק לחסידותו? ומדותיו המצוינות אימו? אתמה מאד שלא שם על לבו לבוא בשאלה אפילו על הרמ"ה, מה נעשה עמו אחר גזר דינו הקשה? הכי כך ירדנו פלאים ונחשבנו כחרס הנשבר שאינו כדאי לבעליו להצטער מאבדה כזו, ולא טרח אינש, ואפקורי מפקר לי¹⁷². קשה עלי להוציא משפט כזה עלי ועל חברי, וכחובה לדון את כל אדם לכף זכות אפילו שאין אנו מכירים אותו בחזקה טובה מלפנים, קל וחומר לאדם גדול כמוהו שיש לו חזקה אלימתא כאנן סהדי, שאיש המדה הנהו, אפתח בזכות, אולי אין בידו כהיום לבוא ביד רחבה כדרכו, ובהיותו אנין הדעת, קשה עליו לפי תכונתו לבוא בביאה רקנית, מכתב של שאלות שלו' וידיעה משלומו הטוב, אבל כמדומה לי שכבר כתבתי שיהי מצבי איך שיהי, בכל זאת אתחשב אך עם האדם, ולא בטובתו – כלומר במתנתו – וחביב עלי האדם הרוחני שעוד בו נשמתו מאלפי זהב וכסף. והידיעה כי החיים והשלו' לו ולכל אשר לו יקרה היא לי מפז ומפנינים. זאת ישים אל לבו ועוד מעט כשיבואו יומי דחושבנא¹⁷³ יעשה נא חשבון גם על דברי אלה, וישוב בתשובה שלמה¹⁷⁴ ושכרו הרבה מאוד כי גדול המפיסו בדברים כידוע שמתברך בכפלים מהנותן¹⁷⁵.

בימים ההם קבלתי חבילה מנויארק ובה היתה שתי זוגות מנעלים, מי הוא המשלח לא נדע לי, ויש לי

166. ברמו. ע"פ חגיגה ה, ב.

167. ע"פ מנחות עו, ב.

168. ע"פ קהלת י, י.

169. ע"פ בבא מציעא פז, א.

170. ע"פ יחזקאל טז, לד.

171. גיבובי דברים. ע"פ בבא מציעא סו, א.

172. ע"פ בבא מציעא כא, א.

173. המכתב נכתב בחודש אב, ערב ימי אלול.

174. ישיב לו תשובה..

175. ע"פ בבא בתרא ט, ב.

מזה צעד גדול, כי חס אנכי על ממונם של ישראל. כנראה המשלח הוציא על זה סכום הגון, ובנוגע אלי אין לי בזה הנאה של כלום, כי אינם לפי מדתי ומדת אנשי ביתי, ולמכרם בשוק זהו נגד חוקי המדינה, וחלילה לי לעשות דבר שהוא נגד החוק, כי דינא דמלכותא דינא. כתבתי לכת"ר זאת יען כי לפי הנראה בנקל לשלוח חבילה מארצו, וישנם אנשי רוח בעלי לב ורגש המשתתפים במצב הזקנים כשאין להם תמיכה כפי הדרוש להם מבניהם, שמטה גם ידם לפרנס את עצמם, שלא יניחו מעותיהם על קרן הצבי, אם ברצונם לשלוח דבר מה, ישלחו נא אך את החומר, ואנחנו פה נעשה מהחומר את הנחוץ לנו לפי מדתינו. ובה תהי טובתן שלמה. אנכי זה כבר בקשתי מכת"ר סחורה, על הלבשה שלשה מטר שחור כחול "דונקעל גרוענאט בלעז" וכנותן בעין יפה בודאי ישלח סחורה טובה ומהודרה. ואולי יעלה בידו לשלוח גם מדה כזו על מלבוש עליון מה טוב, כי זאת היא טובה גדולה בעיני באמת. וכעת ירא אנכי מאד להטריחו, אפשר הדבר מעל לכחו, כי לא אדע מצבו בכלל ומהנעשה עמו בפרט זה ימים רבים.

בנוגע למצבי אעבור בשתיקה, כי יפה היא מדבורי, וכן מבואר בילקוט איכה תתרכא, יעוין שם¹⁷⁶, והדברים כפשוטם די לחכימא דיהודאי. ואין מה להוסיף, כי אם מה שהי' והנעשה הוא וכו'¹⁷⁷.

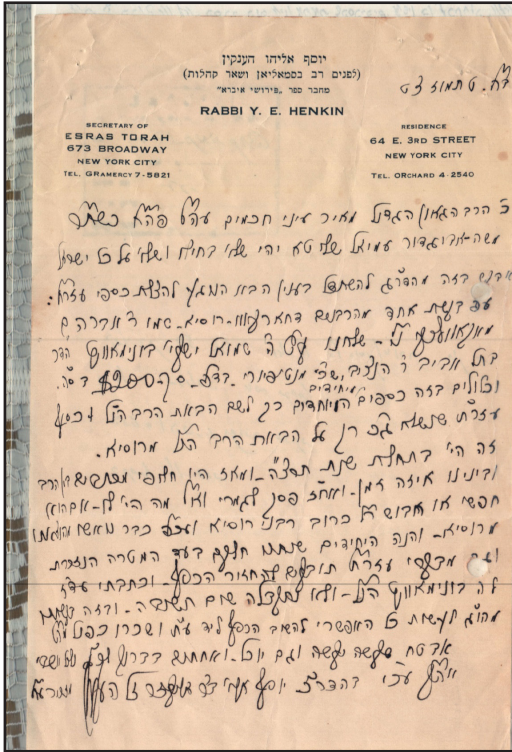
שלו' שלו' בכפילא כשלמא למלכא שלו' לזוגתו הרבנית נדיבת הלב מנב"ת. שלו' לכל מכירי ואוהבי שאי אפשר לפרט שמותם באשר כי רבים הם, וברכה מרובה מקרב ולב, ותבורך בשיבה טובה ובכל ככרכת

"צור חצבנו" "אברהם אבינו"

176. ושם: דבר אחר "נחמו נחמו", אמר להם הקב"ה לנביאים לכו נחמו ירושלים, כיון שבאו אצלה א"ל כבר עד עכשיו לא מלאו אזני מן התוכחות שהוכחתם אותי ואתם באים לנחמני, "מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה על שבר בת עמי", וירמיה מקונן ברוח הקדש ואומר בכו תבכה בלילה, מי בכה ישראל בכה, ויש אומרים ירמיה בכה. אמר רבי אחא כיון שחרבה ציון וירושלים ובית המלך ונשרף ההיכל וגלו ישראל ויצאו בקולרין והיו ישראל מבקשים לבכות ולא הניחום השונאים אלא היו רודפים אותם ומכין אותם על צואריהם, שנאמר על צוארנו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו, שלא היו מניחין אותם לבכות, וכיון שיצא יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכות, שכן נבזררין צוה על ירמיה "קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע", אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו עד שאתה נתון ברווחה הוי בוכה ביום ואנו בוכים בלילה, וכן עשו ירמיה היה בוכה ביום "ארור היום אשר יולדתי בו יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך", "ארור האיש אשר בשר את אבי יולד לך בן זכר שמח שמחה", וישראל בוכים בלילה, שנאמר "בכו תבכה בלילה". אמר הקב"ה לישראל אתם בוכים בלילה וירמיה בוכה ביום, ואני בוכה ביום ובלילה שנאמר "ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי".

ג. מכתב הרה"ג ר' יוסף אליהו הענקין זצ"ל

ב"ה. ט' תמוז צ"ט

כ' הרב הגאון הגדול מאיר עיני חכמים עה"י פה"ח כש"ת משה-אביגדור עמיאל שליט"א יהי שלו' בחילו ושלו' על כל ישראל

אבקש בזה מההדר"ג להשתדל בענין הבא בנוגע להצלת כספי עזר"ת:

ע"פ בקשת אחד מהרבנים דהארקאוו-רוסיא - שמו ר' אברהם מאקאוועצקי נ"י - שלחנו ע"ש ה' שמואל ישע"י בונימאוויץ הדר בתל אביב ר' הנציב, שכ' מנטיפיורי בד"פ סך \$200 בס"ה וכלולים בזה כספים מיחידים המיוחדים רק לשם הבאת הרב הנ"ל מכסף עזר"ת שנשלח ג"כ רק על הבאת הרב הנ"ל מרוסיא.

זה היה בתחלת שנת תרצ"ה, ומאז היו חלופי מכתבים בין הרב ובינינו איזה זמן. ואח"ז פסק לגמרי וא"ל מה הי' לו - אם הוא חפשי או חבוש ר"ל כרוב רבני רוסיא ועכ"פ כבר נואשו מהוצאתו מרוסיא. והנה היחידים שנתנו חלקם בעד המטרה הנוכרת וגם מבקרי עזר"ת תובעים להחזיר הכסף. וכתבתי עד"ז לה' בונימאוויץ הנ"ל - ולא התקבלה שום תשובה. ובזה בקשתנו מהו"ג לעשות כל האפשרי להשיב הכסף ליד ע"ת ושכרו כפול מ"ה.

אבטח שעשה יעשה וגם יוכל. ואחתם בברוך לכ"ג ולכל יושבי אה"ק עכ"י

בהדר"כ יוסף אלי' ב"ר אליעזר ז"ל הענקין מזכיר ע"ת

כלשהם. בתיק נזכר כי רצו להאשים גם את בתו, אך אחד המלשינים אמר שאין לה שום קשר עם פעילות אביה, וכך ניצלו חייה.

בגזר הדין הראשון (מיום 20 בנובמבר 1937) הוא נשפט לעשר שנות מאסר, אך בגזר הדין השני (מיום 9 במרס 1938) הוא נידון למוות בירייה, וגזר הדין בוצע ביום 22 במרס 1938 בלילה (כ' אדר ב' תרח"ץ). הי"ד.

אף לאחר מותו, שלטונות הרשע הפיצו שמועה כי נדון לעשר שנות גלות, וכי הוא עצור בבתי כלא בסביבה, ומסרו כתובות שונות לבתו על מנת שתשלח לו כסף לצרכים יומיומיים. היא שלחה את הכסף כדי שיהיה לו במה לקנות מוצרים בסיסיים להתקיים, שהרי ידעה כי לא יאכל מזון לא כשר. עד פרוץ המלחמה היא בקרה במספר כתובות, וקבלה תמיד תשובה זהה – שהוא שהה שם עד לאחרונה והועבר לכתובת אחרת שנמסרה לה. עם פרוץ המלחמה היא נמלטה עם אמה לסמרקנד ושם צפתה לשובו של אביה, ועל כן לא הייתה מוכנה לצאת מבריה"מ כרבים מאנ"ש בכריחה הגדולה, אף שהיו לה ניירות מוכנים.

לאחר המלחמה נישאה לבעלה הרב ר' אשר אריה מקובצקי, ונותרה לגור בסמרקנד עם אמה. היא הוסיפה לקוות שאביה בחיים והדבר בא לידי ביטוי אף בכך שלא קראה בשמו למי מבניה.

רק ערב יציאתה מבריה"מ בשנת תשל"א נאותו השלטונות להודות ללא פירוט בעניין כי אינו בחיים, וכשקבלה הודעה על כך ישבה עליו 'שבעה' במשך שעה.

אשתו, הרבנית מליא גיטל נפטרה בסמרקנד בשנת תשי"ח¹⁷⁹.

מצורפים בזה:

א. מכתב שנמצא בתיק החקירה שכתב לידידו הרב יהושע זעליג דיסקין זצ"ל, רבה של פרדס חנה, שהיה רב בעיר פריאסלאב הסמוכה לבלאיה צרקוב ועלה לארץ שנים ספורות קודם לכן ובו מתאר את מצבו בתקופה ההיא.

המכתב נכתב ברובו בידיש, מתובל בלה"ק וברוסית, ונדפס כאן כשבצדו תרגומו. סדרנו בפיסקאות שונות, הוספנו סימני פיסוק קלים וציינו באי אלו מקומות לכוונתנו.

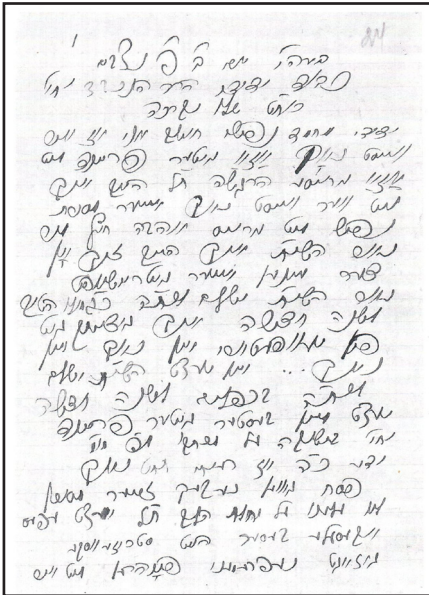
ב. מספר עמודים מתוך תיק החקירה:

1. גזר הדין;

2. הודעה על ביצוע גזר הדין.

179. על מצבתה נכתב: פ"נ האשה הכבודה הצנועה הרבנית מ' מליא גיטל בת ר' ברך הלוי אשת הרב ר' אליעזר הכהן מעיר שדה לבן נפ' י"ח אדר ש' תשי"ח תנצב"ה.

א. מכתב הרה"ג ר' אליעזר הכהן שפירא זצ"ל הי"ד

[1] יום ב פ' נצבים

כבוד ידידי הרב הנכבד יחי' כוח"ט שלו' וברכה

ידידי מחמד נפשי, חושב אני אז איר ווייסט נאך אַזא גוטער פריינד מיט אזא גרויסע הרגשה ת"ל האב איך ניט. ווער ווייסט נאך אייער מסירת נפש מיט גרויס אהבה חוץ מיר נאר השי"ת. איך האב זיך אָן דער מינען אייער גיטרישאַפט, נאר השי"ת ישלם לכת"ה כגמולו הטוב לשנה חדשה. איך גידיינק גוט פון יעופעטארי און נאך און נאך... און יעצט השי"ת ישלם לכת"ה בכפלים לשנה חדשה.

יעצט מיין בעסטער גוטער פריינד יחי', בתשובה על

מכתבו מפ' מו"מ, ידע כ"ה אז רעיתי תחי' נאך פסח געווען נעבעך זייער מסוכן לא עלינו על מחלת הלב. ת"ל יעצט עפעס אבעסעלע בעסער. האט סטכוזעווסקע גיזאגט נעפרעמענו פאָהרען מיט איר [2] קיין קיסלאוואדסקע, אז איך האָב דער ציילט ביאליקעין פון אייך האט ער גינעמען מקום בא ר' דוד שם המכונה שלו איני יודע. דאָרט מיר קויפען אויף מולא אמסילקאווסקע 100 ר"כ אויף א חודש איך האָב נאך ניט אָפגיבען און 100 ר"כ בא ניסן און דער טשערנאבעליר מיט של 600 ר"כ. היינט שטעלט זיך פאָר מסתמא פאָר דרייט נאך חובות. נאָר אַ דאָנק השי"ת גאוורען אבעסעלע בעסער, און סע שיין יום טוב הבע"ל. דעם ביזיון פון דמי חובות, ביאליק נעבעך א קבצן.

אין ליענינגראָד, סאָמע מיינע בעסטע גוטער פריינד, קרוב לחמשים גוטער ברודער זיינען נעבעך פאָר שלאָפט גיוואָרען און ציא גינעמען אין באלניצע... לא עלינו דעם סוף לע"ע ווייסט מען נאך ניט, דער ווייל ליגען זיא אין באָלניצע... לא עלינו השי"ת ירחם עלי' ועלינו בכוח"ט.

[3] באַ שרייבען אייך מיין פאהרען מיט מיין קימען ת"ל, ניט שייך להאריך השי"ת ירחם. איינער שוונדעלט מיט דער וועלט עסט ער האטשע, גיט אין קלאד¹⁸⁰ זיך שיין, אַ דאָנק השי"ת איך שווינדעל. גלייבט מיר הרב דיסקין, אז איך בין ניט קיין שקרן, ובפרט ער"ה הבע"ל, איך בין נאָר א שקרן אין א גמילות חסד, איך נעם אויף 8 טאג אין סע גידאָווערט 8 שבועות איך גיב אָפ איהש"י, כי סע קריינקט מיך גיט דאָס וואָרט, וחוזן מזה מצות פריעת חוב נוהר אין אַ נוהר, ולבסוף השי"ת יצילינו מזה, ע"כ ידידי אהובי גלייבט מיר ניט מיר קאכען ניט מיר

180. לכאורה צ"ל: קלאג.

עסען זיך ניט אָן פשוט מיט קיין ברויט לאַ עליכם השי"ת ירחם.

דאַרטען אין קיסלאוואדסקע האב איך גינעמען [4] א גמילות חסד בא משה ווינארסקע טאכטער 70 רו"כ, און בא איינער פון טשערקאווע, זיא איז פין פראוואסלעוו וואס קמוי' אין ארץ הק' תב"ב מאה ותשעים רו"כ, איידער איך האב אָפּ גיגעבען דעם גמילות חסד, זאלט איר ניט פרעגען כי חלילה ניט אָפּ גיבען וואלט גווען חלילה חילול השם ית', נאָר אַ דאַנק השי"ת אָפּ גיגעבען. דאָס וויבעל איז דווקא ניט קיין שוטה פון טשערקאווע, און איך האב איר גיזאגט אז הרב דיסקין פון מיינע בעסטע גוטע פרוינד, איר ברודער אויך גיווען, האָב איך גימיינט זייא וועט עפעס פאַר שטיין, ולבסוף איז גאָר ניט, איך זאל זאָגען אז זייא האט ניט פאַר שטאַנען. איך שיהי' קיין טובה חוץ דעם [5] גמילות חסד האָב איך ניט גיהאָט. אַ גוטע בטבעה, ווייזט זייא וואס הן ציא והן ציא דער ווייל גיבען אַזאַ גמילות חסד ניט קאָנען מיך. מיט ווינארסקעס טאכטער האָב איך גאָר בנודאי ניט גירעט, כי מיט משה-ן איז נאָר גיט מאָרגען, כי איך האָב אַ וואָל¹⁸¹ גיפרווט א רעט טאָן מיט אים, און האב אים גיזאָגט פון אייך איז גאָר ניט גיוואָרען. דער נס פון דעם גמילות חסד איז גיווען טאַקע דער פאר וואָס זיא קאָנען מיך ניט.

היוצא לנו מזה ידיד נפשי בגדל מסירות נפש. גלייבט מיר סע שיין באַלד 4 אזיגער אַ דאַנק השי"ת, קיין ברויט נאָך ניטא און סע שיין יום טוב הבע"ל, און [6] איז אויך אַסך זיינען אַוועק גיפאהרען כמו ר' מענדל יחי', ובכלל ווערט דאס אזוי לקיים "מאי כרום זלות לבני אדם" לאַ עליכם השי"ת ירחם. ואין להאריך ביותר כי די לחכימא ברמיזא ובפרט לפני כת"ה.

עתה אַשיבהו לכת"ה על מכתבו, ראשית לבי מלא תודה בעד טרחתו ושכרו מכופל מאת השי"ת, והשי"ת יעזור שנגמר בכי טוב חיש מהר. ואודות הענין אשר כת"ה כותב¹⁸² הַמַּצב, און איך זאָל ריידען עס אַהוּב ווער נאך אַזאַ גוטער פריינד וויא הרב דיסקין וכן דער טשערנאבעליר שליט"א, איך פרעג אייך בעצם וואס זאל איך טוען השי"ת ירחם.

[7] בכאָן האב איך דען מדי יום ביום, איך רעד ניט פון קיין פעטער מיט אַ גיטער זשאַרקאיע, גלייבט מיר אַז איך דאווען אָפּ לאור הבוקר, אזוי פיר איך זיך להתפלל בהשכמה, האָב איך דען תיכף דאָס שטעקעל ברויט מיט דער גלאז טה, אזא חולה מסוכן על חוט השדרה לאַ עליכם, וכן רעיתי תחי' חולנית. וויפעל מעת לעת גייט באַ מיר אַוועק וואס איך טרינק זיך ניט אָן מיט קאָלטער וואָסער. סע איז דען באַ שרייבען אַז פון דער שטאַט האָב איך ניט קיין 5 ק"כ, וטענתם אז דעם רבי-נס קינדר אַרבעטען דארף בתי יחידתי תחי' אויך אַרבעטען. אויף דעם קְבִי-ן איז אַ רחמנות און אויף אים ניט און נאָך חלילה מיר שרייען איש משוגע ר"ל חלילה. איר זאָלט וויסען וואָסערע יודין זאָגען לבתי יחידתי תחי' וואָס הערסט דעם טאַטען מע גייט אַרבעטען.

[8] בקיצור מלים ענטפער איך אייך אזא בנוגע לפרנסה. פון עסען און פון טרינקען קאָן איך אייך זאגען אז

181. כוונתו: אוייל.

182. כאן באה תיבה קצרה, 'גאן', אך נראה שזו מחיקה.

איך גלייב זיך ניט אז בארץ הק' תב"ב איז דא אַזאַ שלאָפּע סימייסטוווע תחי' זאָל אזא ליידען אַזאַ אזוינע גרויסע טעג, ובפרט פרייטאג זיך ניט וואַשען מאַכען קיין המוציא כי איך וועל שלימות על ליל ש"ק מע טאָר זיך ניט, אָבער ניט פּאַסטען נעמען אַ קאָלטע גלאז וואַסער מיט א אינגע צעבעלע בכדי ניט פּאַסטען. שטעלט זיך מיר ניט פּאַהר אַ סימן האָב דאס רבי-לע בא מיר אין שטאט עסט זיך אָן מיט גיישער פעטער און עטליכער שרייט אז סע רחמנות אויף אים. ציא זאך איז פאַר שטאַנדעק אז מע שרייט אז סע רחמנות פּאַלט עפעס אריין.

ובנוגע לבתי יחידתי תחי' דיא ערליכע יודין זאָגען לאזער דעם ראב-ס טאָכטער באַ היינטעקע צייט פאלגען אַ טאטען קאָן מען פאַר שטיין דיא חכמה אירע. זאגען זאג איך אייך אַ דאַנק השי"ת אַ גרויסע חכמה אַ דאַנק השי"ת ויא אַ שייין קינד אַ דאַנק השי"ת בא היינטעקע צייטען זאל אַ באראשני זיך ניט אן קערען עם נערים אַ דאַנק השי"ת פאלגט מיך על כל פסיעה אַ דאַנק השי"ת אז מע גיט מיר פיר אַ שידוך און אובער איז יעצט ניט מחלל ש"ק ווער וויסט חלילה, סע איז אַ שריפה חלילה ר"ל ובכלל ובפרט השי"ת ירחם, מיין גאנצע כּוֹנָה איז לשמה תחי'. [9] אַ דאַנק השי"ת ביז הונדרעט 20 יאהר סע איז שייין צייט ריידען פון נכבדות ת"ל ניט ריידען סע איז שייין צייט לנשואין אַ דאַנק השי"ת איך זאג נאָך אַ מאָל איר זאלט מיר גלייבען אז מיר הונגערען פשוט ללחם וממש לא עליכם השי"ת ירחם. האב איך ניט וואָס מורא האָבען וחוזן מזה כל כּוֹנָתי לשמה תחי'.

דאָס ענטפער איך אייך אין רעכען אז איך פאַר שפּאַר אייך בייטען כפי הידידות של כת"ה, [10] נאר אעפ"כ ידידי מחמד נפשי איך בייט אייך טוען בזריזות יתירה והשי"ת יהא בעזרנו. הרב דיסקין, איר ווייסט זיך דעם דין פון אַ דליקה ר"ל, ובפּרָט באַ אַזאַ דליקה ר"ל, השי"ת יצילנו חיש מהר ע"כ הרב דיסקין מיין בעסטער גוטער פרוינד יחי' טוט ראַטעוועט ניטאָ קין עצות ראַטעוועט ורוכב שמים בעזרך, מיר דאָכט אז איר קאנט מיך. אַ דאַנק השי"ת. באַ שפּלט ניט קיין [11] ראַלע אזיסע גלאז טה און זיצען שמוסען מיט יענעם, כי איך טרינק ניט קיין טה און שמוס ניט מיט יענעם.

יודין בני רחמנים העלפט אונטער להרב דיסקין ראטעווען ובפרט ידידי הנאמנים כמו ר' מענדל יחי' און נחמי' און איך רעכען אז אבראמאוו איז אויך אַ ידיד, ובכלל יודין בני רחמנים ראטעוועט גיכער פון דער דליקה ר"ל, והשי"ת יהא בעזרנו לקיים לכתך אחרך במדבר בארץ לא זרועה, והשי"ת יהא בעזרנו מיין בעסטער גוטער פריינד הרב דיסקין.

אבקש מכת"ה סליחה על שעמסתי לכת"ה טירחא כזה לקרות את מכתבי, נאר איר זאלט וויסען אז מיין בריוו שרייבט באַלד 4 אזיגער נאָך ניטא קיין ברויט לא עליכם. [12] צער יסורים פון בתי יחידתי תחי' איז עולה על כולנה, אז זיא פרעגט מיך אַ קשיא און סע ניטא קיין תירוץ. זיא פרעגט מיך, ש"ק בא טאָג קויפען דעם רבינס קינדער מוראשינע, פרעגט זיא שטייטש זיא זיינען זיך נאָך דער סעודה און היינט ש"ק ציילען געלט. פון אזוינע קשיות פאר געסט מען אין ברויט. אַ דאַנק השי"ת זיא פאלגט מיך, אָבער וואָס דארף מען הערען דיא קשיות ועולה על כולנה גין נכבדות, אַ דאַנק השי"ת.

ניטאָ קיין שום עצות, מיר האָבען אַ עצה קדומה לכתך אחריו במדבר, מיינ בעסטער גוטער פרוינד הרב דיסקין אייך ביט אייך און אייער סימייסטווע תחי', זייט ניט ברוגז וואָס איך רעד אסך כי סע רעד זיך. אבקש עוד הפעם סליחה [13] און איך ביט תיכף ענטפער נאר תיכף, און מיר האפען איהש"י אין גיכען אַ גוטע בשורה שנגמרו הוויזעס עם השלוח.

דברי המברכם בברכת כהנים ובכוח"ט. אכפול את בקשתי להשיבני תו"מ, והשי"ת יהא בעזרנו בבשורה טובה, אז מע האָט שוין ארויס גישיקט [14] דיא וויזעס איהשו"י. המברכו בברכת כהנים ובכוח"ט וישועה כללית ברו"ג. חיש מהר הרב דיסקין, איר ווייסט זיך דעם דין פון פידיון שבויים וכן לענין ש"ק כמובא במחבר, ע"כ די לחכימא ברמיזא, ראטעוועט, והשי"ת יהא בעזרנו בבשורה טובה וכוח"ט וברכת כהנים.

תרגום המכתב:

יום ב פ' נצבים¹⁸³

כבוד ידידי הרב הנכבד יחי' כוח"ט שלו' וברכה

ידידי מחמד נפשי, חושב אני שהרי הנך יודע שאין לי עוד כזה חבר טוב עם רגש כה גדול ת"ל. מי עוד יודע את המסירות נפש שלך עם אהבה גדולה חוץ ממני והשי"ת. אני נזכר בהתעסקותך הטובה שרק הקב"ה יכול לשלם כגמולו הטוב לשנה החדשה. אני זוכר היטב מהעיר יבפטוריה¹⁸⁴ ועוד ועוד... ועכשיו הקב"ה ישלם לכת"ה בכפלים לשנה החדשה.

עכשיו ידידי הטוב ביותר יחי', בתשובה על מכתבו מפרשת מטות-מסעי, ידע כ"ה כי רעיתי אחרי פסח הייתה, למרבה הצער, מסוכנת לא עלינו על מחלת הלב. תודה לאל עכשיו מצבה קצת הוטב. סטכזבסקי הורה ללא היסוס שחייבים לנסוע אתה לקיסלבודסק¹⁸⁵. כשסיפרתי לביאליק אודותיך, אז הוא לקח עבודה אצל ר' דוד שאת שם משפחתו איני מכיר. שם קנינו על הכסף של מולא אמסילקובסקי 100 רובלים לחודש ימים שטרם החזרתי, וכן את 100 הרובלים של ניסן והטשרנובליר¹⁸⁶ של 600 רובלים. אז תתאר לעצמך מסתמא שכנראה אני מסתבך בחובות, רק תודה להשי"ת שהמצב השתפר קצת וכבר החגים באים עלינו לטובה. הביזיון של דמי החובות, ביאליק, מסכן, הינו קבצן.

183. כ"ג אלול תרצ"ז.

184. עיר מרפא בקרים.

185. עיר מרפא בקווקו.

186. כוונתו ככל הנראה לאדמו"ר ר' חיים יצחק טברסקי זצ"ל. אף הוא נעצר בשנה זו.

בלנינגרד, ידידי הטוב ביותר, קרוב ל-50 אחים טובים חלו ונלקחו לבית חולים... לא עלינו. הסוף לעת עתה לא ידוע, היות שהם עדיין בבית החולים...¹⁸⁷ ה' ירחם עליהם ועלינו בכתיבה וחתומה טובה.

בכתיבתי אליך על נסיעתי וחזרתי ת"ל, שאי אפשר להאריך, השי"ת ירחם. אחד ה'מסדר' את העולם, ושמו האטשע, ואין מה לעשות. תודה לה' יתברך, אני איכשהו מסתדר. האמן לי, הרב דיסקין, איני שקרן, ובפרט ער"ה הבע"ל, אני שקרן רק לגמילות חסד, כשאני לוקח לזמן של 8 ימים ונמשך 8 שבועות ואני מחזיר אי"ה. אני נותן לך את מילתי, שזה עושה אותי חולה. וחוזי מזה אני נזהר שבנזהר במצות פריעת חוב, ולבסוף השי"ת יצילנו מזה. ע"כ ידידי אהובי, האמן לי שאנחנו לא מבשלים ולא אוכלים אפילו לחם, השי"ת ירחם.

בקיסלבודסק לקחתי גמילות חסד אצל הבת של משה וינרסקי¹⁸⁸ 70 רובל, וממישהי מצ' רקסי¹⁸⁹ שהיתה מפרוביסלב שחמיה בארץ הקודש תב"ב לקחתי 190 רובל. לפני שהחזרתי את הגמילות חסד – אל תשאל, כי חלילה לא להחזיר היה חילול השם ית', תודה להשי"ת החזרתי את החוב – האישה מהעיר צ'רקסי דווקא אינה שוטה, ואמרת לי לה שהרב דיסקין הוא החבר הטוב ביותר שלי – אחיה גם היה – אז חשבתי שהיא תבין משהו ולבסוף לא כלום, שאני אגיד שהיא לא הבינה?¹⁹⁰ איך שיהיה שום טובה למעט גמילות חסד שנתנה לא היה לי. [היא] טובה בטבעה, יודעת שהן כך והן כך¹⁹¹, ובינתיים נותנת כזו גמילות חסד בלי להכירני. עם הבת של וינרסקי לא דברתי¹⁹², כי עם משה אפשר רק לומר 'בוקר טוב'. ניסיתי פעם לדבר אתו ואמרת לי לו אודותיך ולא יצא מזה כלום. באמת, הנס מגמילות החסד היה שהיא לא מכירה...

יוצא לנו מזה ידיד נפשי בגודל מסירות נפש. האמן לי שהשעה כבר 4 תודה להשי"ת, אין לי עדיין לחם וכבר עוד מעט יו"ט הבע"ל. וגם הרבה נסעו כמו ר' מענדל יחי¹⁹³, ובכלל זה נעשה "מאי כרום זלות לבני אדם"¹⁹⁴ לא עליכם השי"ת ירחם, ואין להאריך ביותר כי די לחכימא ברמיזא ובפרט לפני כת"ה.

עתה אשיבהו לכת"ה על מכתבו, ראשית לבי מלא תודה בעד טרחתו ושכרו מכופל מאת השי"ת שנגמר בכי טוב חיש מהר. ואודות העניין אשר כת"ה כותב המצב, ואדבר עם אהובי, מי עוד כמו ידידי הטוב כהרב

187. רומז לגל המעצרים ההמוני שהחל בתקופה זו, באלול תרצ"ז ונמשך עד לסוף חורף תרצ"ח, במסגרתו נעצרו עשרות חסידים בלנינגרד. נכון למועד כתיבת המכתב לא נודע אודות מצבם.

188. היה עסקן ציבורי ידוע בקייב. בשלב מסויים ניהל במקום ת"ת וישיבה.

189. במקור: 'טשערקאווע', ואולי הכוונה היא לעיר טשערקאס [צ'רקסי].

190. הכוונה היא שהרב דיסקין היה משיב את ה'גמילות חסד' באמצעות חמיה שבארץ.

191. הכוונה שיכול להיות שתתקשה לקבל בחזרה את 'גמילות החסד'.

192. כוונתו – כפי שרמז לאשה האחרת, כמבואר בהערה לעיל.

193. ייתכן שרומז כאן למעצרים של רבים בתקופה זו, כמו ר' מענדל הני"ל.

194. רומז לדברי הגמרא בברכות ו, ב: "מאי כרום זלות לבני אדם?... ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום, שנאמר כרום זלות לבני אדם".

דיסקין וכן השרנובליר שליט"א, אני שואל אתכם בעצם מה עלי לעשות, השי"ת ירחם.

זה מה שיש לי מדי יום ביומו. אני לא מדבר על חמאה עם תבשיל קדרה טוב. האמן לי שאני מתפלל לאור הבקר – כך אני נוהג להתפלל בהשכמה – האם יש לי תיכף חתיכת לחם עם כוס תה? כזה חולה מסוכן על חוט השדרה לא עליכם, וכן רעיתי תחי' חולנית. כמה 'מעת לעת' עובר זמן רב שאני לא מרוה עצמי עם מים קרים. האם ניתן לתאר זאת. מהעיר אין לי אפילו 5 ק"כ¹⁹⁵, וטענתם שהיות שילדי הרבי עובדים צריכה גם בתי יחידתי לעבוד. רחמנות על הרבי הזה, ועליו לא, ועוד חלילה אנו צועקים שהאיש משוגע ר"ל חלילה¹⁹⁶. תדע שיהודים אומרים לבתי יחידתי תחי' מדוע את שומעת לאבין, צריך ללכת לעבוד. בקיצור מילים אני משיב לך כך בנוגע לפרנסה. בנוגע לאוכל ושתיה, אני יכול להגיד לכם שאני לא מאמין שבארץ הקודש תב"ב יש כזו משפחה חולה שתחי' שתרגיש כך. כאלו ימים ארוכים ובפרט ביום שישי, לא ליטול ידים, לא לעשות המוציא, שיהיו לי שלימות בליל ש"ק אסור¹⁹⁷, אבל כדי לא לצום אני לוקח כוס מים קרים עם בצל ירוק על מנת לא לצום, אני לא מתאר לעצמי¹⁹⁸, כסימן, יש רבי אצלי בעיר שממלא עצמו בחמאת עכו"ם ויש שצועקים שרחמנות עליו. הדבר מובן שכשצועקים רחמנות נכנס משהו פנימה¹⁹⁹.

בנוגע לבתי יחידתי תחי', יהודים יר"ש אומרים: "לייזר, בת של רב, שבימים אלה שומעת לאבא, הדבר מעיד על חוכמתה". אומר אני לך, תודה להשי"ת שהיא חכמה גדולה, תודה להשי"ת גם על יופיה, תודה להשי"ת שבימים אלה עלמה כזאת לא תפנה אל נערים, תודה להשי"ת שמצייתת לי על כל פסיעה. תודה להשי"ת שמציעים לה שידוך, והגם שעכשיו לא מחלל ש"ק, מי יודע חלילה, שריפה עכשיו ר"ל, ובכלל ובפרט השי"ת ירחם, כי כל כוונתי בשבילה תחי'. תודה להשי"ת עד 120 שנה, שהגיע הזמן לדבר נכבדות, ת"ל, שלא לדבר שכבר הגיע הזמן לנישואין. תודה להשי"ת אני אומר פעם נוספת, האמן לי שאנחנו רעבים פשוט ללחם לא עליכם השי"ת ירחם. אין לי מה לפחד, וחוף מזה כל כוונתי בשבילה תחי'.

את זה אני משיב לך, שאני חוסך לבקש ממך כפי הידידות של כת"ה, אך אעפ"כ, ידידי מחמד נפשי, אני מבקש אותך לעשות בזריזות יתירה והשי"ת יהא בעזרנו. הרב דיסקין הרי אתה יודע את הדין של דליקה רח"ל²⁰⁰ ובפרט בדליקה כזו ר"ל, שהשי"ת יצילנו חיש מהר. על כן הרב דיסקין ידידי הטוב ביותר יחי' תעשה

195. ק"כ=קאפכעס. והכוונה שלא קבל מאומה.

196. ייתכן וכוונתו בלשון נסתר על עצמו, שכלפיו לא משגיחים וחסרה אותה רחמנות.

197. כוונתו ככל הנראה להעדר לחם (ועאכו"כ חלות שלימות) לשבת, ונוקט בלשון מרידה.

198. חוזר לאמור לעיל בסמוך, שלא מתאר לעצמו שיש עוד משפחה במצב זה.

199. כוונתו שבעקבות ה'צעקות' הנ"ל הרבי הנ"ל זוכה לתמיכה כלשהי.

200. ככל הנראה רומז בענין הזריזות ב"דליקה", למבואר בשו"ע (או"ח סי' שלד) "אבל בזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמוותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משובח. ייתכן וכוונתו גם לכך שהרב דיסקין חווה את המציאות הקשה הזו, כפי שמתאר בעצמו בספרו של אביו "מדרש שמעוני" (תל אביב, תרצ"ט), ב'תולדות המחבר', עמ' רעט. הוא אף ישב פעמיים במאסר.

ותציל, אין עצות, הצל ורוכב שמים בעזרך. נדמה לי שאתה מכיר אותי, תודה להשי"ת. כאן לא 'משחק תפקיד' כוס תה מתוק ולשבת לדבר עם מישהו, כי אינני שותה תה או מדבר עם מישהו. יהודים בני רחמנים תעזרו להרב דיסקין שיציל, ובפרט ידידי הנאמנים כמו ר' מענדל יחי' ונחמיה, ואני מתאר לעצמי שאברמוב ג"כ ידיד, ובכלל יהודים בני רחמנים תצילו כמה שיותר מהר מהדליקה ר"ל, והשי"ת יהא בעזרנו לקיים לכתך אחר כך במדבר בארץ לא זרועה. והשי"ת יהא בעזרנו²⁰¹.

ידידי הטוב ביותר הרב דיסקין, אבקש מכת"ה סליחה על שעמסתי לכת"ה טרחה כזו לקרוא את מכתבי. אבל רק שתדע שמכתבי נכתב כשכבר 4 אחר הצהריים ולחם אין לי לא עליכם. צער יסורים מבתי יחידתי תחי' עולה על כולנה, כשהיא שואלת אותי קושיא ואין לי תירוץ. היא שואלת, בשבת קודש ביום ילדי הרבי קונים גלידה, היא שואלת אותי: "ודאי הם אחרי הסעודה והיום הוא שבת קודש והם סופרים כסף?". משאלות כאלו שוכחים את הלחם ותודה להשי"ת שהיא שומעת לי, אבל למה צריכים לשמוע כאלה קושיות. ועולה על כולנה שמדובר בה נכבדות. תודה להשי"ת, אין שום עצות, יש לנו עצה קדומה לכתך אחר כך במדבר. חברי הטוב ביותר הרב דיסקין, אני מבקש ממך ומשפחתך תחי', אל תרגזו עלי שאני מדבר הרבה, כי זה "פורץ" ממני. אבקש עוד פעם סליחה ואבקש לענות לי תכף ומיד. ואנחנו תקווה אי"ה ית' שנתבשר במהירות בבשורה טובה שנגמרו הויזות עם השלוח²⁰².

דברי המברכם בברכת כהנים ובכוח"ט. אכפול את בקשתי להשיבני תכף ומיד והשי"ת יהא בעזרנו בבשורה טובה שכבר נשלחו הויזות, אי"ה ית'. המברכו בברכת כהנים ובכוח"ט וישועה כללית ברו"ג. חיש מהר הרב דיסקין, אתה מכיר את הדין של פדיון שבויים וכן לעניין שבת קודש כמובא במחבר²⁰³, ע"כ די לחכימא ברמזא. הצל, והשי"ת יהא בעזרנו בבשורה טובה וכוח"ט וברכת כהנים.

201. מכאן נראה שבשלב זה הרגיש שהטבעת מתהדקת סביבו, ואכן זמן קצר לאחר מכן נעצר.

202. בתיק המאסר נכתב כי מצאו אצלו ויזה לפלסטינה, ולפי זה אכן הגיעו לידי הויזות.

203. כנראה כוונתו לעניין הזריות הנזכר בדין בעניינים הנ"ל, אשר בחסרונום נחשב ל'שופך דמים'. כך לעניין פדיון שבויים נפסק אשר "כל רגע שמאחר" כאילו שופך דמים (יו"ד סי' רנב) [וכן לדינים שונים בעניין, שכללותם הדחיפות ב'פדיון השבויים' לעומת צרכים אחרים, אפילו של עניים או של מוסדות ודברי קודש – כמבואר שם ובכ"מ]. וכן לעניין שבת, כוונתו לדין בפיקוח נפש בשבת, לפיו "הזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים", וכן "כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח" (או"ח סי' שכת).

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА № 201 19
 заседания Тройки при Киевском Облуправлении НКВД УССР
 от „ 9 марта 1938 г.

С Л У Ш А Л И:	П О С Т А Н О В И Л И:
<p>Дело № 8770 Белоцерковского РО НКВД по обвинению ШАПИРО Дуверв Ароновича, 1879 г.р., урож. и жит г. Б.Черковь, еврей, гражд. СССР, реввина.</p> <p>Обвиняется в том, что систематически переписывался с закордонными благотворительными обществами Америки, Польщины и др. стран. "ЭЗРАСТРОЙТЕ" описывая в своих письмах "голод" в СССР и нужду еврейского населения, откуда получал денежную помощь, якобы, для вручения голодающим евреям, в фактически указанные деньги присваивал себе.</p> <p>/ Тройкой ЮУ НКВД от 20. XII-37 г. протокол № II8 осужден на 10 лет ИТЛ. Содержится под стражей в Белоцерковской тюрьме.</p> <p style="text-align: center;">Верный Секретарь Тройки</p>	<p>Ш А П И Р О Дуверв Аронович а- РА С Т Р Е Д Я Т Ь лично принадлежащее ему имущество - К О Н Ф И С К О В А Т Ь.</p> <p style="text-align: right;">АДЪУТАТЪ -</p>

גזר הדין

תרגום:

תמצית רישום מפרוטוקול מס. 201

מישיבת השלישייה של מחוז קייב של אוקראינה מתאריך 9 למרץ 1938.

שימוע

תיק שמספרו 8770 של נקוו"ד של עיר בליה צ'רקוב באשמה של שפירא לור בן אהרן, שנת לידה 1879,

תושב ב. צ., יהודי, אזרח ס.ס.ס.ר, רב.

הוא נאשם בכך, שבאופן תדיר התכתב עם ארגוני עזרה מחו"ל - ארה"ב, פלסטינה ומדינות אחרות, ו"עזרת

תורה* ותיאר במכתביו "רעב" ב - ס.ס.ס.ר. ומחסור שקיים אצל תושבים יהודים. הוא קבל משם עזרה כספית

לכאורה להעברה לרעבים ובפועל נטל לעצמו.

החלטה

שפירא לזר בן אהרן

מוות בירייה.

רכושו הפרטי יוחרם.

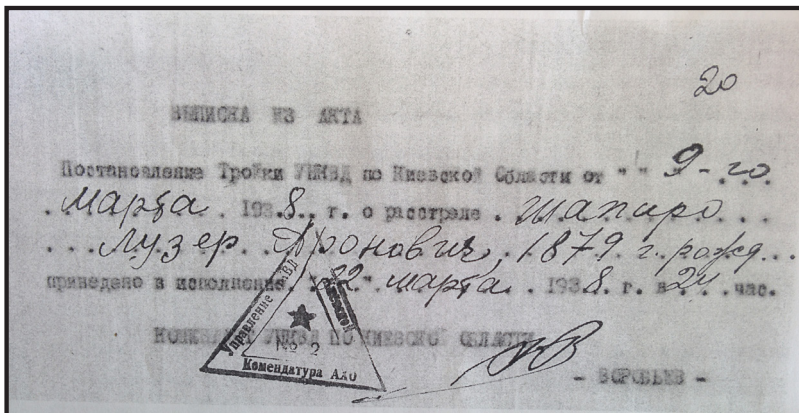
תוספת

בשלישיית נקוו"ד מ 20.12.37 פרוטוקול מס. 118 הורשע ל 10 שנות במחנה עבודות כפייה כעת נמצא במעצר בבית סוהר של ב.צ.

החתום

מזכיר השלישייה אלטזיצער

2. הודעה על ביצוע גזר הדין

הודעה על ביצוע גזר הדין

תרגום:

החלטת השלישייה (Troyka) של מנהלת נקוו"ד של מחוז קייב מתאריך 9 למרץ 1938 לגבי מוות בירייה של שפירא לזר בן אהרן יליד 1879, בוצעה בפועל ביום 22 למרץ 1938 בשעה 24.00.

על החתום,

מפקד מנהלת נקוו"ד של מחוז קייב וורוביוב

הרה"ח ר' אשר אריה מקובצקי ע"ה

נולד בשנת תרס"ה בגרודנו לאביו הרה"ג ר' אברהם מקובצקי ולאמו מרת דינה, בתו של הרה"ג ר' דניאל אביגדור רבינוביץ (ראו אודותיו לעיל). בשל צוק העתים למד בעיקר אצל אביו, במשך שנים רבות, והיה למדן מופלג, וכל ימיו לא פסק פומיה מגירסא²⁰⁴.

במלחמת העולם השנייה השתקע בסמרקנד ולאחר המלחמה בי"א בתמוז תש"ה נשא לאשתו הצדקנית והחכמה מרת חיה ליבא, בתו היחידה של הרה"ג ר' אליעזר שפירא הי"ד, רב ומו"ץ בשדה לבן (ראו אודותיו לעיל).

על מנת לא לחלל שבת עבד בעיקר כאורג, ובסתר לימד בהתנדבות ילדים רבים תורה, מהם רבים מקהילת הבוכרים, שחלקם הגדול עלה ארצה ונעשו לחסידי חב"ד. פעמים רבות ביתו היה תחת מעקב, היות שידעו שבביתו מתקיימים לימודים והתלמידים לא עזבו כל אותה עת.

תלמידיו מזכירים עד היום את דרך לימודו המיוחדת. בהיותו תלמיד חכם רבים התייעצו אתו ושאלו אותו בנושאי הלכה ומנהג. התורה היתה בראש מעייניו, ועל אף מצבו הכלכלי הקשה אותה עת, חלק ניכר ממשכורתו נתן עבור מלמדים לבניו.

כמקובל בבתי אנ"ש בסמרקנד, היו נערכות בבתים תפילות והתוועדויות רבות במחתרת. אשתו מרת חיה ליבא במשך תקופה ארוכה נהגה להשכים ובהתנדבות בשלה ארוחות עבור תלמידי ישיבת "תומכי תמימים" שהתנהלה בסתר.

רעייתו בשל חכמתה הרבה ידעה לטוות קשרים שסייעו לאנ"ש²⁰⁵, ובין היתר בסידור ניירות לאנ"ש שנעצרו והוצרכו ל"ניירות" חדשים כדי להיות רשומים כאזרחים מן השורה. חלק מאנשים אלה עלו לארץ או הגרו לארה"ב. בעקבות הלשנה על פעילותה זו נאלצה להסתתר במשך תקופה מחוץ לבית על מנת להציל את עצמה, וח"ו לא להיכשל במסירת מידע לשלטונות.

204. לגבי התמדתו המיוחדת, מזכרונות הילדות של ילדיו, היה המחזה הבא: כאמור להלן, הוא עבד כאורג גם במשמרות עבודה ובתנאים קשים על מנת לשמור שבת. כשילדיו היו יוצאים מן הבית בבוקר, הוא היה שב, וכמובן מתפלל וטועם משהו ונח. כשהיו חוזרים הביתה בשעת הצהריים כבר היה יושב ולומד. גם בזקנותו, לאחר שעבר אירוע בריאותי קשה, היה מבקש כי יכינו לו ספרים, והיה יושב ולומד במהלך היום.

205. בעיקר סייעו קשריה עם קצינת משטרה שנהלה את מדור תעודות הזהות, גוייה בשם מריה קונסטנטינובנה.

ב"ה. ה' טבת תשל"ב ירושת"ו

לכב' מרן הגאון ראש הרבנים לישראל

כש"ת א"י אונטרמן שליט"א

ירושת"ו

הנני בזה להכיר ולהוקיר לפני כב' הדר"ג שליט"א את המוכ"ז הרה"ג אשר מקובצקי שליט"א, אוד מוצל מאש, אשר בחסדי ה' זכה לפני כמה חדשים להנצל מהתופת הסובייטי עם בני משפחתו הי"ו.

הנ"ל עבר את כל מוראות הגזירות וההרפתקאות דעדו על יהדות רוסיה, בילדותו גדל בחרקוב בן לאביו הרב הגאון ר' אברהם מקובצקי זצ"ל שהיה מטובי רבני חרקוב בימי הרב מילויקובסקי ז"ל שם למד בשיבת "יגדלי תורה" ונמנה בין המצוינים ביותר. לאחר זמן התגלגל בכמה מקומות ולבסוף בסמרקנד עסק בהרבצת תורה במסירות נפש נפלאה. ואכן זכה גם לגדל בניו ובני ביתו על מבועי התורה והיראה בדרך נפלאה.

עכשיו הגיע ארצה בחוסר כל ונפשו בבקשתו להסתפח על סגל חבורה של פליטי רבני רוסיה.

הנני ממליץ עליו בכל פה, כי ראוי והגון הוא לכך מכל הבחינות.

יואל נא כב' הדר"ג שליט"א להשתדל עבורו בענין הנ"ל, שיהא לו קיום לשעת הדחק.

והריני בזה דוש"ת כל הימים.

ש. ישראלי

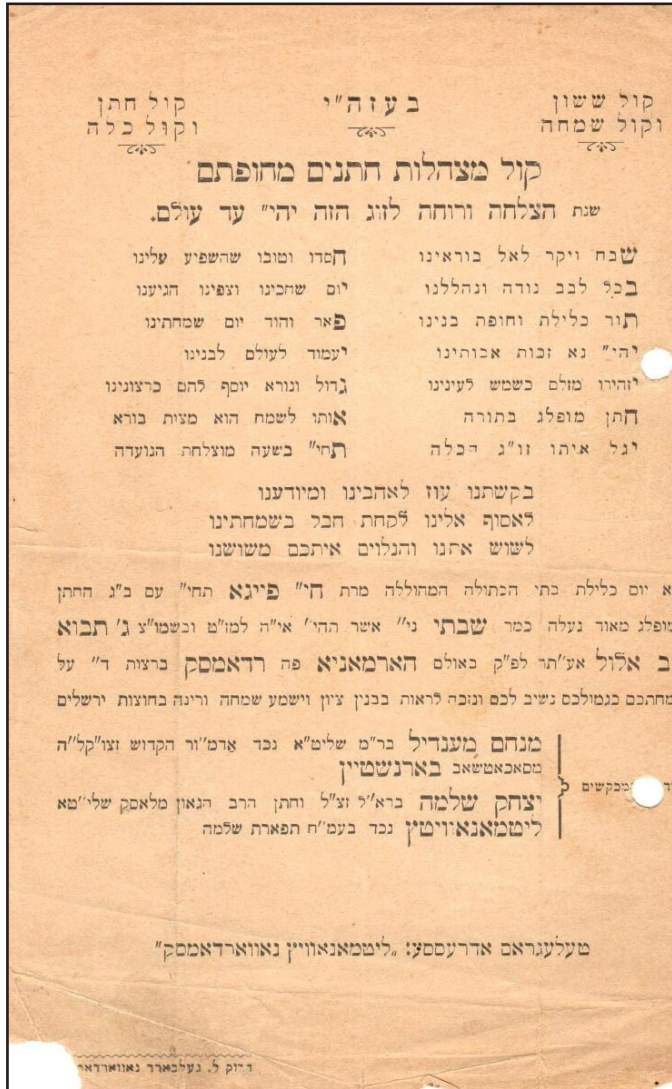

מדור הזמנות לחתונה משפחתיות

לחביבותא דמילתא מובאים כמה הזמנות שנשלחו לחתונות של בני המשפחה, שהשתמרו בין כתבי

הרה"ג ר' שבתי זצ"ל.

הזמנה לחתונת הרה"ג ר' שבתי בורנשטיין זצ"ל

34/

מאיר בורנשטיין, מאכטשאב.

ПЕЧАТНОЕ.

Sch Rapaport

Novo-Radomsk

בעוה"ת

קול ששון קול חתן
האספו נא ליבוא בשמחה בסוב 56
שנת רפ"ק

במקדלים אה"ל דבר, על חסדי ר' עלי נבר, שהחזינו
וקיטנו להגבול תור כלילת קתי הכלה המתולה מרת
מרגלית תחי' נכרת הרב הגאון הערוך מו"ח זאב
נחום זעל"ה האב"דק ביאלא (מצד אב ומצד אם)
נכרת אה"מ"ר הרב הגאון הקדוש שר התורה מו"ח
אברהם זעל"ה סמאכטשאב, ע"פ ב"ע חתן החרוף
ובין כשר אה"רן נ"י בתרביט המופלג החסיד הנגיד
מו"ח יוסף נ"י בארינשטיין סוואהרס, אשר תחי'
אי"ה למו"ח ובשע"מוצ ביום ג' פרישת חו" שר"ה
חי' לחי' מרחשוון שנת והוא יום בשורה לנו רפ"ק

מאכטשאב

אשרא קריאה של חיבה לירידי ורעו לקחת חבל בראש
שחתי להתעלם עטנו ולהיבולם צלחה לחופה כבודם
ולשאת בעדם רינה ותפילה על הצלתם ויטבתם כל
יטיהם, וצאצאיהם לעוניהם, יטובן בשיבת שנותיהם,
ונכה לראות וירושלים הבנוי' בכבודי, וקולות החמשה
ישמע בחצותי, על סמון הר ציון ועל סקראי'

איהבכם המעפה לקראת כואבם לשלום

מאיר בן לאאמ"ר הרב הגאון הצדיק
זצ"ל מביאלא, אח וחתן לדרב הגאון
הקדוש זצ"ל מסאכטשאב.

החופה בשעה 4 אחר צהרים,

הזמנה לחתונת מרת מרגלית בת הרה"ג ר' מאיר בורנשטיין זצ"ל

עמה עשו

קול שמחה
וקול כלה

קול ששון
וקול חתן

או ת'ר'צ'ה הארץ את שבתותי'

הנני דופק על דלתותיכם בקול תרועה ואברך את השם ברבים
שהחיינו והגיעני להגביל תור כלילת בתי היקרה הבתולה מרת
שרה צינא תחי' ע"בג הב' ההתן המופלג מאוד בעלה כמר
יהודא ארי'נ' בהמנוח חמופלג החסיד מ' חנוך הענך עלפינגער
ז"ל מווארשא נכד להגאון המחבר „ברוך טעם" זצ"ל שתי' **למז"ט**
ובש"מ צ"ב ביום ג' לסדר כי ברך אברך יד' לחודש מרחשון
תרצ"ה לפ"ס בפה לאדו באולם ברלינסקי, רחוב זאכאדניא 26
ובכן אהובי וידידי היקרים אשר בשמחתי לכם שמחה אבקש
אתכם בואו נא להתעלס אתנו באהבים וזכות אבותי הקדושים אשר
שמחים בשמחת בניהם יעמוד לכל המתאספים אתנו בשמחת עולם
הנני עומד על המשמר לשלם תגמולכם שמחת בניכם כי יגיע
כיד ד' הטובה עלינו ונזכה לעלות לציון ברינה ושמחת עולם
על ראשינו

מוקירכם ומכבדכם

מנחם מענדל בארנשטיין

בן לא"אמ ה"הג ר' מאיר ז"ל ונכד לאדומור' מסאכטשאב
בה"מחב „אבני נזר" זצ"להה ולמעלה בקודש

החופה תהיה בשעה 11 בערב

הכתבת לתלגרמות: Sala Berlinska Zachodnia 26

הזמנות לחתונת מרת שרה צינא בת הרה"ג ר' מנחם מענדל זצ"ל

בצדו נכתב:

ב"ה ג' לך תרצ"ה לאדו

שלום וברכת מז"ל לידידי בני הרב הגדול וכו' מו"ה שבתי ולזו' היא כלתי תחי' ולבנכם יחי' אחד"ש הנני מברככם בברכת מז"ט ואני שלחתי לך היום על פק"א 100 זול' ולוטה פה הקאוט. גם עוד איזה קארטין עבור ש"ב ר' מאטיל בארינשטיין, גם ר' אהרן ישראל, גם עבור בן ר' מענדל שעדליצער, ונא שתשלחם אליהם הקארטין.

אביכם דו"ש המצפה לראות עמכם בקרוב בארצנו הקדושה.

מנחם מענדל

כ' אהו' אחי יקירי וכו' הרב שליט"א!

הנני מברכך בברכת מז"ט לרגלי הגבלת זמן החתונה של אחותינו תחי', וב"ה שמחת בנינו כי יגיע נזכה לשמוח כולנו יחד.

קראתי היום מאמרך בדרכנו ממספר 3. הקבלת מהם דבר? המשלמים היטב?

מקראקא כתבו לי שקרוב הדבר וכפי הנודע להם ע"י שמועה, שתתקבל בתור דומו"צ בתל אביב. האמת הדבר?

ובאפשרי אבקש ממך שתשלח לי להלאה העתונים אשר בה באים מאמריך.

ש"ב ר' מאטיל נ"י כתב לי שישלח לי בקרוב תמונת אא"ז ל"ל וכשאקבל אותה אשלחה לך תיכף.

אחיך הדוש"ה באה"ר ובלונ"ח אהרן

יפרוס בשלום ב"ב שיחיו

הזמנה לחתונת מרת חוה בת הרה"ג ר' יהודה לייב אייזנברג זצ"ל

בצדו נכתב:

כבוד ח"ג הרב המופלג בתורה ובחסידות, מגוע היחס ומעלה, יקר ומפואר, נכבד מאד נעלה כו', מהור"ר שבתאי נ"י עם זוג' היקרה תח'

אמנם ידעתי כי בפועל בלתי באפשרי לכם לקח חבל בשמחתנו, ומטרת כתיבתי הנוכחי' אך להזכיר מאמר החכם "בדרך רחוקה אפס הרגשות קרובה" ככן נא להעלות זכרוננו על רעיונכם להיות מתאחדים במחשבה ובברכה ול"ז ונוכה גם אנחנו לעלות לציון ברנה ולראות בטוב ירושלים.

ועד אז אשאר בזה דודכם אוהבכם ומוקירכם ומברככם לשמחת בנכם אי"ה נוכה כלנו לשמח יחד כחפצכם וחפץ יהודה לייב חופ"ק לאסק.

בעזה"ת

עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים

קול חתן
וקול בלה

קול ששון
וקול שמחה

„בגדא ומולא טבא להחתן ולהכלה” לפ”ק

אודה לר' שהחינו והגיענו לתור כלילת בני היקר

הבחור החתן החריף ובקי

כמר **שכתי הכהן נ”י**

עב”ג הכלה הבתולה המהוללה

מרת **דינה תחי**

בת הרבני הנגיד החסיד מו”ה מאיר יחיאל האלפערן נ”י ממיקאלאיוב

אשר תהי אי”ה למזל טוב ובשטו”מ ביום ו’ עש”ק ויחי ט”ז

לחודש סבת תרצ”ה לפ”ק קראקא ברזאזאווא 16.

ומתכבד אני לבקש מאת קרובי ומיודעי לבא לקחת חבל

בשמחתי ואי”ה בשמחת בניכם אשיב לכם גמולכם הטוב.

אהרן הכהן ראפפורט

החופה תהי בשעה 11 וחצי בצהריים אצל ר' מרדכי ליב גארבענהויו נ”י

פארנורזשע, טשאַרנעצקיענא 10.

Adres telegr.: Rapaport Kraków, Brzozowa 16

Druk. Handlowa, Miodowa 5. — Telef. 167-98.

הזמנה לחתונת ר' שכתי (ב”ר אהרן) הכהן רפפורט הי”ד

בעזה"ת

עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים

קול חתן

קול ששון

וקול בלה

וקול שמחה

במקהלות אברך ה' על כל הטוב אשר נמלני שהניעני לתור כלילת

בני הנחמד הבחור החתן החרוף

כמר **זאב נחום הכהן נ"י**

עב"ג הכלה הבתולה המהוללה

מרת **פרומט תחי'**

בת הרבני הגביר הנדיב החסיד מהו' יוסף זיסס נ"י מעיר לאדוו.

הנועדה להיות בעזה"י למו"ט בשטו"מ ביום ג' פ' תרומה

ב' לחודש אדר א' הבע"ה תרצ"ה לפ"ק בעיר לאדוו באולם

"נאווא קאנצערטאוו", רחוב פיראמאוו'שא, 3.

ואליכם קרובי מכירי ומיודעי אקרא בקריאה של חבה לבא לקחת חבל

בראש שמחתי, ואי"ה בשמחת בניכם אשיב לכם כגמולכם הטוב.

שבתי הכהן ראפפורט

בהרב הנאין מהר"ח אבד"ק אסטראי' ו"ל

חופ"ק קראקא יצ"ו.

קריאת החתן תחי' אי"ה כש"ק פ' משפטים במעוני בשעה 9 בבוקר.

הכתבת למלגרמה:

Raport Łódź, Nowa Koncertowa Píramowicza 3.

Drukarnia Handlowa Miodowa 5. — Telefon 167-98.

הזמנה לחתונת ר' זאב נחום (בן הרה"ג ר' שבתי) הכהן רפפורט הי"ד

קול חתן
וקול כלה

בעזה"י

קול ששון
וקול שמחה

שנה „יבא מזולא טבא אל החתן ואל הכלה” לפ”ק

אהבבר אני בזה לבקש את קרובי, אוהבי וסידורי
לקחת חבל בשמחהנו הוא שמחה כלילה אפריון בני
ה”ב המופלג

מו”ה יחזקאל נ”י

בן הכנות החסיד הר’ יצחק שלמה ז”ל ליטמאנאוויטץ
בן הרב החסיד מיה”ר ליפמאן זצ”ל מרדאמסק
חתן היר”ה צבעל „תפארת שלמה” זצלה”ה מרדאמסק
עם כ”ג הכלה הבתולה

מרת צילקא תהי

בת החסיד ר’ שלמה יצחק נ”י גלאזער ספאביאניץ
שתהי אי”ה למו”ם ובשמו”צ ביום א’ פרישת צו
ב’ ניסן שנת „בחיים ובעושר ובכבוד” לפ”ק
הבע”ל בעיר פאביאניץ בבית אבי הכלה
ויובני ה’ לראות טהרה בנחמת ציון וירושלים

ברגשי כבוד

אם החתן לאה ליטמאנאוויטץ
בת הרב הגאון בעל „חדות יעקב” זצ”ל מלאסק

האיירופען תהי כבוד.

החופה בשעה 7 בערב.

Adr. dla depeszy „Sz. Glazer Pabianice Bózniczna 5”

דפוס ח. נכביר. רדזעמפ

הזמנה לחתונת ר’ יחזקאל ליטמנוביץ הי”ד

